UU1

EL

IUU]

Coperta : ANDREI
G. DAN

EUGEN POPA

CODUL GIPTEAN

©

EDITURA SPORT-TURISM Bucureşti, 1988

ADUCEM MULŢUMIRI AMBASADEI REPUBLICII ARABE EGIPT LA BUCUREŞTI PENTRU IMAGINILE FOTOGRAFICE REPRODUSE IN ACEASTA CARTE.

CUVÎNT ÎNAINTE

'jNilul mişc-a lui legendă şi oglinda-i galben
clară

Către marea liniştită ce îneacă al lui dor De-a lui maluri sînt unite cimpii verzi şi ţări ferice“

Mibai Eminescu
Egipetul

„Este un deşert ars şi între cele două lanţuri de înălţimi pe care le formează se întinde o ţară minunată. La vest acest lanţ are înfăţişarea unui şir de coline de nisip; la est se aseamănă cu pîntecele unui cal slab sau cu. *spinarea unei cămile. Acesta este, mare principe al credincioşilor, Egiptul. Toată bogăţia sa vine de la fluviul binecu- vîntat care-l traversează cu demnitatea unui calif.*

Creşte şi se micşorează cu regularitatea soarelui şi *a lunii. Vine vremea cînd toate izvoarele lumii îşi plătesc tributul acestui rege al fluviilor, pe care Providenţa l-a aşezat peste toate celelalte. Atunci apele ies din albia lor, inundă cîmpia şi-şi depun mîlul fertil. Toate satele sînt izolate şi comunică unele cu altele doar prin bărci nenumărate ca şi frunzele de palmier.*

Dar, în înţelepăunea sa, fluviul reintră curînd în tiparele pe care
i *le-a croit destinul pentru ca oamenii să primească comoara pe care fluviul a încredinţat-o mamei noastre pămtntul. In acest fel, o, principe al credincioşilor, Egiptul ia în moi succesiv aspectul unui deşert arid de nisip, al unei ptnze de apă argintată, al unei ţări mlăştinoase acoperită de mîl gros, al unei cîmpii*

înverzite, al unei grădini de flori de toate speciile şi, *în fine, al unui ogor cu recolte ameţitoare*

Cel ce a scris aceste rînduri nu era un poet, nu era pictor sau geograf, nu era nici măcar un călător încîntat de farmecul ţârii de pe Nil, ci un militar, generalul arab Amr Ben El-Ass, care in secolul al VII-lea a cucerit această ţară

pentru stăpînul său, califul Omar. Un om asprit de lupte şi *de drumuri, un om de decizie şi acţiune descrie pămînturile care i-au făurit gloria de militar şi administrator ca pe un ţinut de vis, un corn al abundenţei pentru acele vremuri. Malurile Nilului simbolizau pentru generalul uimit* şi *vrăjit kilometrii străbătuţi■ pas cu pas, zile şi nopţi prin pustiu, murmurînd mereu „Egipt,*

E g i p t . Ş i poate, ca atunci, numele singur este suficient şi azi pentru a evoca splendorile virstelor istorice, în primul rînd ale epocii faraonice, piramide, sfinxul, palmieri ce se leagănă în adierea vîntului, regina Cleopatra şi creaţia shakespeareană. In memorie reînvie tablouri ce păreau de mult uitate, ale migraţiilor musulmane şi ale cruciadelor, alături de monumente

măreţe, oameni înţelepţi şi cărţi vechi, caravane şi luptători viteji, cai pur sînge, arabescuri, me- lopee orientale, turbane şi humusuri, Luxor *şi Assuan, Abu Simbel, Valea Regilor, dune nesfîrşite, într-o atmosferă fierbinte, sub tipsia unui soare de foc.*

Egiptul este suma tuturor acestor lucruri, dar şi mult mai mult. Vn

microcosmos al oamenilor, al atmosferei şi al acestor locuri unice, ce *au cunoscut momente de măreţie şi decădere, de triumf şi deznădejde, de creaţie şi pasivitate şi, încet-încet, au trecut în mit şi legendă. O ţară cu peste* 6 *000 de ani de istorie năvalnică, plină de viaţă, mereu în schimbare, bogată în tezaure de creaţie omenească cum rar se află alta pe lume.*

Leagăn de civilizaţie în care mărturiile mileniilor s-au strîns în jurul unui falnic fluviu, stînd împreună umăr la umăr într-o nebănuită armonie. Fruntea se înclină cu o emoţie aparte, cu respect şi *preţuire faţă de această imensă creaţie ce nu are istorie, ci este însăşi istoria. O ţară în care omenirea se regăseşte pe sine de la începuturi şi care astăzi emite un magnetism aparte,*

un apel universal lesne de înţeles, o chemare şi o atracţie puternică spre descifrarea elementelor ce au format şi formează societatea egipteană. Trecutul, prezentul şi viitorul se întrepătrund într-o sinteză unică a povestirii .vieţii unui pământ şi *a unor seminţii ce-l populează fără întrerupere.*

Fiinţa umană se înfioară la încercarea cuprinderii acestor mii de ani de existenţă, a generaţiilor şi neamurilor ce s-au perindat într-o continuă devenire, definind practic ceea ce Saint-Exupery denumea „marele adevăr al permanenţei

Dacă civilizaţia modernă poate fi comparată cu un copac, atunci în mod

sigur rădăcinile, trunchiul şi ramurile s-au adăpat din Medi- terana. Mai toate culturile vechi au apărutţ, au crescut şi s-au răsfirat din malurile sale. Chiar şi azi, pentru a aprecia pe deplin originile noastre, trebuie să mergem înapoi la pământurile de unde ele au luat naştere. Timpul a făcut ca marile oraşe ale

lumii, inclusiv cele ale Mediteranei, să capete o asemănare în arhitectură şi în aparenţa exterioară a oamenilor lor. Dar, în afara centrelor metropolitane, călătorul este încă în măsură să afle locuri şi oameni care persistă în a-şi menţine o calitate proprie lor, un stil unic care-i separă şi-i deosebesc de

lumea largă.

Nu trebuie făcută niciodată confuzie între călătoriile în Egipt şi turismul de pe continentul nostru. Multe oraşe sînt *nişte mari muzee în care trecutul coexistă cu industria şi circulaţia sufocantă, dar ele reprezintă prea puţin* în *comparaţie cu localităţile egiptene. Marea atracţie a Egiptului constă în împletirea dintre trecutul său şi prezent, dintre culturi, rase şi religii, dintre arte vechi* şi *noi, cărora li se adaugă frustrările urbane, populaţia, greutăţile şi dorinţa de pace* şi *progres într-o lume tot mai bulversată şi mai nesigură.*

De mulţi ani, termenii „Orientul Mijlociu“ şi *„criză" par a fi legaţi printr-o asociere naturală. Conflicte mai mari sau mai mici, opoziţii şi contradicţii, revoluţie şi religie, lupta pentru libertate şi o viaţă mai bună, o lume efervescentă, în permanentă mişcare* şi *transformare. Şi, înainte de toate, aceeaşi preocupare pentru o zonă politico-strategică, în special pentru petrolul ce curge în vinele multor economii naţionale şi asigură un loc aparte în rîndul naţiunilor, ca şi pentru căile de transport. Relaţiile dintre popoarele şi naţiunile regiunii şi implicarea altor state din afara zonei sînt atît de intense încît observatori străini tind să privească geopolitica drept un prezicător al cursului evenimentelor internaţionale. Oameni de stat, diplomaţi şi oameni de afaceri se confruntă şi se înţeleg în mod permanent în căutarea menţinerii fluidului vieţii economice actuale şi a căilor de acces spre acest obiectiv. Nu numai interese şi contradicţii interne sau între naţiunile zonei, ci şi angajarea internaţională a mai tuturor statelor lumii pun în evidenţă faptul că miza Orientului Mijlociu nu reprezintă altceva decît însăşi pacea. In primul rînd a celor de acolo.*

Prin natura lor, titlurile publicitare, în special turistice, tind să pună în umbră realităţile umane dinapoia lor ; or, această regiune vastă şi aridă ce împleteşte trei continente a modelat primele societăţi umane organizate, primele, oraşe şi primele state, a văzut descoperirea astronomiei, matematicii, arhitecturii şi navigaţiei, a inventat geometria, arta şi monoteismul, a îmbogăţit medicina şi *agricultura, a simplificat comunicarea şi memoria faptelor prin inventarea alfabetului* (şi o *multor scrieri), ne-a lăsat textul primului tratat de pace cunoscut in istorie. Din triburi vechi s-au ridicat profeţi care, in căutarea unor explicaţii şi a unor reguli de conduită pentru viaţa oamenilor şi mersul lucrurilor, au propovăduit ideea de forţă şi fiinţă atotputernică şi au dat naştere la trei mari religii ale lumii, cu toate consecinţele ulterioare în planul dezvoltării social-istorice a pămîntenilor.*

Astăzi zona poartă pecetea culturală a popoarelor de limbă arabă în marea Islamului, o regiune crucială a lumii în care, atît pentru ea, cît şi pentru glob, singura alternativă la criză este cooperarea în pace.

Istoria veche a primelor popoare din zona Egiptului, Africii Negre

şi Mediteranei de Sud este reprezentată de un buchet de mituri şi legende care s-au amestecat, s-au combinat şi circulă pînă astăzi. Un exemplu de amestec mult iubit de istorici este căsătoria regelui evreu Solomon cu regina din Saba, etiopiană. Un alt exemplu, de altfel mult controversat, este afirmaţia recentă a unor cercetători că Moise, al cărui nume este de origine egipteană, a fost egiptean şi nu evreu. El ar fi adus evreilor conceptul bine dezvoltat de monoteism. Mai mult, unii zic că Moise era descendent din popoare negre dominate de egipteni. Dacă teoria are şi temeiul adevărului, atunci Moise a servit pe faraonul Egiptului ca vicerege al nubie- nilor şi multe lucruri vor trebui să fie privite prin altă prismă. La rîndul său, istoricul senegalez Cheikh Anta Diop susţine, în volumul său Originile civilizaţiei, că *Menes, considerat tradiţional drept primul faraon al Egiptului, provenea din triburi negre.*

Studiile comparative ale religiilor Egiptului, Orientului Mijlociu şi Africii relevă multe obiceiuri şi credinţe comune. Poate cel mai edificator apare, pentru împrumuturile de cultură şi comunitatea de preocupări, asemănarea izbitoare dintre imnul lui Akhnaton (1378 — 1362 î.e.n.), prima adevărată compoziţie monoteistă a lumii, şi textul psalmului 104 (circa secolul al X-lea î.e.n.).

Dacă arta şi cultura Egiptului vechi s-au dezvoltat din origini africane sau dacă culturile tribale africane reprezintă ceva rămăşiţe „în declin" din înalta civilizaţie egipteană, aceasta constituie încă un subiect de aprigă controversă pentru oamenii de ştiinţă din domeniul respectiv.

Nimeni nu contestă însă faptul că fiecare cultură construieşte pe moştenirea lăsată de predecesori. Aşa după cum romanii au fost influenţaţi de greci, iar grecii de către egipteni, egiptenii au preluat influenţe ale culturilor negre de pe malurile Nilului.

In cartea Ei au venit înaintea lui Columb, *profesorul Ivan Van Sertima arată că descoperirile din Sahara şi Sudan indică faptul că multe* din *păsările şi zeii pictaţi în mormintele egiptene provin de la popoare negre din regiunile sudice şi vestice ale Nilului. Există şi oameni de ştiinţă care afirmă că negrii ar fi fost primii care au cunoscut* şi *practicat tehnica mumificării. Antropologul Olivia Glahos, în cartea sa* începuturile africane, *notează descoperirea de către arheologii italieni a mumiei unui copil negru, care este cu 500 de ani mai veche decît primele mumii egiptene. în plus, peretele mormîn- tului copilului îl înfăţişa înfăşurat în pînză, la fel cum erau prezentaţi mai tîrziu decedaţii egipteni.*

Astăzi, însă, mulţi istorici apreciază că bogata cultură care s-a dezvoltat multilateral în valea fertilă a Nilului, începând cu 4 000 de ani înaintea erei noastre, este o cultură esenţialmente africană, cu influenţe numeroase provenind de la popoare mediteraneene vecine sau din Asia de sud-vest. Sint multe lucruri comune care se văd aproape imediat, în concepţii religioase, obiceiuri sociale, concepţii

artistice, printre care, spre exemplu, instituţia regelui divin pentru Egipt, Yaruba — Nigeria, Ashanti — Ghana, Kube — Zair ş.a.
La fel, credinţa că „forţa vieţiidenumită „Ka“ la egipteni, este prezentă in toate locurile. Acelaşi lucru pentru sculptura egipteană, pentru sculptura din culturile Yaruba, Baude, Ashanti, Dobon, Kube şi altele subsahariene.

Dar, indiferent de surse şi influenţe, Egiptul a fost din vremea dinaintea faraonilor şi pînă azi un lanţ de cicluri ale dezvoltării umane. „De-a lungul secolelor, civilizaţia faraonică, arată Morsi Saad El-din, s-a îmbogăţit prin contactul cu alte mari civilizaţii ale lumii, îndeosebi greacă, rom,ană, creştină şi arabă. Rase şi popoare ce au venit în Egipt drept cuceritori s-au văzut adoptînd modul de viaţă egiptean. Ca rezultat, Egiptul de azi este în mod esenţial o ţară arabă, care împleteşte cultura originală egipteană cu tradiţiile culturale elene, romane, creştine, arabe, turce şi cu cele culturale ale Occidentului — un adevărat microcosm al civilizaţiei“.

Oricine descoperă, mai devreme sau mai tîrziu, justeţea cuvintelor lui Saad, El-din ; intr-adevăr, există cit ev a teme care au prevalat totdeauna în societatea egipteană : o încercare de a explica şi determina existenţa omului; atenţia pînă la detaliu dată artei şi ştiinţei; sentimentul de a te bucura de viaţa şi natura dimprejur, o *preocupare permanentă “pentru mediul ambiant, pentru bunăstarea fiecăruia. Aceste trăsături, care i-au condus pe egipteni de cînd au construit piramidele pînă la terminarea marelui baraj de la* Assuan, au fost *exprimate pe căi remarcabil de asemănătoare sau apropiate, în decursul istoriei egiptene.*

Ţin să adaug şi *faptul, valabil cred pentru oricine : cu cît* stai şi *călătoreşti mai mult prin Egipt, cu atît îţi dai seama că trecerea printre creaţiile splendide ale trecutului* şi *prezentului este* totuşi *grăbită şi pe alocuri superficială. Scuza fiecăruia şi, firește, şi a mea este aceea de a semnala sau înfăţişa, nu la întîmplare, dar oricum extrem de zgîrcit, din notiţe şi din memorie, doar ceea ce m-a frapat* şi *mişcat mai mult. Nu m-am gîndit deloc să fac egiptologie şi, de altfel, nici nu aş fi tocmai în măsură. Nu este vorba decît de impresiile unui călător, dar acesta recunoaşte că, „dacă este o datorie de a-ţi purta privirea asupra frumuseţiiatunci a făcut-o de multe ori şi adesea a rămas impresionat şi fascinat.*

A spune totdeauna adevărul reprezintă în acest caz şi faptul că, după lecturi asidue, mă aşteptam să văd lucruri minunate, dar imaginaţia nu este suficientă pentru miraculoasa frumuseţe, melancolia şi creativitatea acestor spaţii şi acestor oameni. După ce ai vizitat Egiptul, în ciuda locurilor minunate văzute şi cunoscute în alte părţi ale lumii, fără voie în suflet ţi se strecoară cîteodată întrebarea privitoare la importanţa a ceea ce a mai fost adus de alte civilizaţii Şi întotdeauna acea mirare şi satisfacţie în faţa devenirii şi *creaţiei Umane. Şi se ajunge din nou la cuvintele lui Herodot care exclama vrăjit de cele văzute : „Voi povesti mai pe larg despre Egipt pentru că are mai multe minunăţii de admirat de* cit orice altă ţară şi *ne înfăţişează lucruri mai presus de puterea cuvîntului faţă de orice altă parte a lumii".*

Autorul

PRELUDIU

„Omul, prin natura sa, doreşte să cunoască

Aristotel

Este o adevărată, adică o minunată dimineaţă bucureşteană şi pe şoseaua de lîngă bufetul Doina totul străluceşte în primele raze ale soarelui de vară. E linişte, a trecut marele iureş al circulaţiei matinale, copiii au intrat în clasele „Şcolii comunale[11] de lîngă Institutul Geologic. Ziua s-a liniştit pentru cîteva momente.

Stau şi aştept şi, deşi încă nu am plecat din ţară, mi se pare că pot să-mi închipui întoarcerea, chiar pînă în cele mai mici amănunte. Şi într-un fel aşa a şi fost ; doar într-un singur loc nu am realizat tabloul : m-am întors de la Cairo iarna, cînd acolo erau 29°, şi am ajuns la Bucureşti, unde erau —11°. Un salt de 40°, care-ţi subliniază imediat cel puţin diferenţele de latitudine şi anotimp.

Din drumul maşinii spre aeroport totul pare gătit pentru o sărbătoare anume ; culori de un verde crud se împletesc cu luciul asfaltului stropit proaspăt şi cu aroma ce-ţi taie răsuflarea a teilor tîrzii. Pe trotuar, o pereche se plimbă agale, de parcă ar fi pe înnoptate, pe

sub razele de lună. La privirile noastre contrariate, fata rîde veselă şi flutură mîna. Ce mai, o zi caldă de vară bucureşteană, în care soarele fierbinte se fereşte să arate ce poate, iar studenţii suspină cu mîna pe cărţi şi cu gîndul la ştrand.

În schimb, în avion este răcoare, muzica se aude încet din difuzoare nevăzute. O atmosferă paşnică, ce desfide noţiunea de „trepidaţie aeroportuară". Îmi amintesc că am văzut multe aeroporturi, ba chiar prin unele am trecut de cîteva ori, fără să fi făcut vreodată un pas în afară, în oraşele respective. Cum aceste gînduri nu sînt prea vesele, le alung cu forţa din minte şi caut să-mi imaginez activitatea echipei ce ne va conduce avionul spre meleagurile Sudului, într-un zbor de cocori nestatornici.

Călătoriile intr-o ţară sau intr-o zonă se aseamănă şi cu experienţele ştiinţifice repetate. La prima este explorare, aventură, avînt ; la a doua se adaugă descoperirea mai adevărată a locurilor şi oamenilor, afirmarea propriei fiinţe. La a treia călătorie, continuă observaţia profundă, înţelegerea deosebirii între ţara ta şi cea vizitată şi un plus de înţelegere şi tot mai mult interes. Pentru care locuri ? Cîteva colţuri de lume au rămas încă necunoscute, dar asemenea călătorii nu sînt la scara mijloacelor modeste şi a timpului bine drămuit. Ele au rămas apanajul exploratorului bine dotat financiar sau al expediţiilor ştiinţifice, iar ceilalţi se mulţumesc cu dorinţa şi uneori şi cu posibilitatea de a căuta înţelegerea locurilor, timpurilor şi mai ales a oamenilor care trăiesc în ţările unde treburile poartă astăzi şi paşii a tot mai mulţi compatrioţi.

Simt greutatea lecturilor din români iluştri care au fost de-a lungul vremii în Egipt, din mari oameni cărora imaginaţia şi creaţia le-au fost fecundate de ţara şi poporul de pe Nil, a povestirilor unor înaintaşi sau ale unor colegi. Dar este o povară caldă, omenească, ce îmbărbătează, ambiţionează şi îndeamnă la redescoperire. Şi, trebuie să mărturisesc, simt şi un neastîmpăr. Un vis din copilărie este pe cale de a deveni o realitate : peste cîteva ore voi fi în Egipt.

O SCURTA PAUZA ELENA

În timp ce Egiptul dezvolta o civilizaţie pe malurile Nilului, alte popoare, la est şi nord, ieşeau din epoca de piatră şi treceau la făurirea unor oraşe, apoi oraşe-stat unificate în regate. Cele care se stabileau de-a lungul unor mari fluvii ca Tigrul şi Eufratul sau în insule cum a fost Creta au căpătat stabilitate şi continuitate ca naţiuni. Apoi au avansat mai rapid decît vecinii din Siria, unde erau fenicienii, sau din Asia Mică, unde trăiau hitiţii. Deşi aceste popoare erau aflate mai la periferia curentului progresului, ele au contribuţii considerabile la arta veche, dar le lipseşte continuitatea şi de aici îndelungata fixare în timp şi în memoria lumii a creaţiei din Egipt şi Mesopotamia.

„De ce oare e atîta pustietate în jurul marilor centre istorice ale

omenirii ?“, se întreba în urmă cu peste 20 de ani un autor român, într-o carte despre Grecia. Şi prezentul începe să-i răspundă : Nu mai este pustiu, călătorul caută să vadă, să înţeleagă şi să stabilească acea comuniune în timp a neamurilor omeneşti, conştient că fiecare generaţie, fiecare epocă a preluat ceva, va dezvolta şi la rîndul său va merge în neant, dar altele vor prelua şi purta ştafeta vieţii şi creaţiei.

Pentru a coborî la izvoarele înţelegerii cred că, pentru un român, popastil cît de mic în Grecia este necesar şi se dovedeşte ulterior inestimabil în apropierea şi cunoaşterea Egiptului. Cu excepţia reînvierii prezente a interesului pentru realizările civilizaţiei egiptene de la începuturi, nici un stil preclasic şi nici o civilizaţie nu a avut o influenţă atît de prelungită asupra artelor europene, îndeosebi în timpul Renaşterii, cum au avut-o mitologia şi artele greceşti, fie sub forma influenţei nemijlocite, limitate la izbucniri în timp, fie mai adesea prin arta greacă modificată de romani, o influenţa care a început cu redescoperirea artei romane în Italia. în ciuda faptului că în prezent arta clasică şi-a redus mult rolul de sursă de inspiraţie pentru arta modernă, totuşi unele forme de bază şi motive caracteristice continuă să trăiască de peste 2 000 de ani, iar interesul faţă de perioada arhaică greacă rămîne nedezminţit, mai ales în ceea ce-i priveşte pe călători.

Dacă este vorba de noi, românii, atunci mai există ceva : a trece prin Grecia înseamnă a te opri la casa acelora cu care am convieţuit la început, pe pămîntul nostru, încă cu 700 de ani înainte de era noastră. Şi de la care am preluat direct, prin intermediul cetăţilor Histria, Callatis şi Tomis, dar şi mediat, prin intermediul romanilor, strămoşi’ de sînge, florile şi ştiinţa creaţiei vechi, amestecîndu-le cu ideile şi specificul nostru şi dîndu-le şi lor din creaţia noastră. Dar grecii ? Acum ştim fără putinţă de tăgadă că aserţiunile de tipul „istoria a început la Sumer“ sau „de la greci încoace toată lumea copiază[11] nu prea sînt adevărate. Creaţia, indiferent de domeniu şi de loc — un act personal sau colectiv — rămîne o operă proprie care reflectă sinteza dintre acumulare şi explozia gîndirii. O necontenită construire, o migală de secole şi milenii pe căile asigurării traiului şi ale înfrumuseţării acestuia, ale înţelegerii lumii dimprejur. Fiecare cultură construieşte bazîndu-se pe creaţia predecesorilor. Aşa cum romanii au fost influenţaţi de greci, aceştia la rîndul lor poartă, printre altele. în marea lor creaţie, şi pecetea influenţei egiptene. Dar fiindcă veni vorba, şi noi am avut de demult raporturi directe cu Egiptul. Nu mai departe Strabon scrie : „Astfel se spune că un anume get, numit Zamolxis, a fost sclavul lui Pitagora. De la filosof a obţinut unele informaţii despre fenomenele cereşti, iar altele de la egipteni, deoarece în peregrinările sale ajunsese chiar şi în Egipt“. (*Geografia,* VII, 3, 5). Dar Strabon nu se va referi doar la făuritorul religiei dacilor,

ci şi, cum arată Vasile Pârvan în *Getica,* la marele lor preot, Deceneu, despre care afirmă că a fost un discipol al preoţilor egipteni.

Datorăm egiptenilor unele dintre primele şi cele mai complete date despre Dacia romană şi despre aşezările dace dinainte de cucerirea de către împăratul Traian a vetrelor din Dobrogea şi de la nord de Dunăre. Vestitul geograf Claudius Ptolemeu scrie în cartea sa că în provincia Dacia trăiau 15 triburi în peste 44 de oraşe, dintre care unele sînt menţionate în inscripţii. Cercetări mai tîrzii au pus în evidenţă trăinicia datelor oferite de învăţatul egiptean şi ne-au relevat existenţa cetăţilor dacice Cumidava şi Piroboridava, la care astăzi încă avem dificultăţi în a le fixa cu precizie pe hartă.

Apropierea de aterizare îmi întrerupe cufundarea în elementele comunităţii civilizaţiei şi legăturilor seminţiilor lor de la hotarele dintre cele trei continente. Şi, în timp ce îmi strîng legăturile la geanta de umăr, îmi amintesc de profesorul C. C. Giurescu care — refe- rindu-se la cele cunoscute, că Deceneu ar fi încercat să facă o serie de reforme, între care aceea de a curma cultivarea viţei de vie (dacii cunoşteau probabil înainte de romani proverbul „in vino veritas“) — nu este de acord nici cu stîrpirea viţei, nici cu faptul că Deceneu învăţase de la egipteni să prezinte gîndurile proprii ca exprimînd o voinţă a zeilor. Se pare că nici vechii preoţi egipteni nu au reuşit să stîrpească cultura viţei de vie şi cu atît mai puţin consumul produsului final, cum de altfel nu a reuşit să o facă mai tîrziu nici religia mahomedană.

De-a lungul anilor m-am îmbogăţit cu bănuiala că sînt urmărit de o ursită anume. Ceea ce nu-mi doresc îmi vine cu destulă.uşurinţă, uneori ca o surpriză prin nimic pregătită ; dar ceea ce mi-am dorit cu adevărat, pentru care m-am zbătut şi am depus energie şi efort, rareori mi-a lăsat, în caz că am reuşit să ajung la ţintă, satisfacţia aşteptată. Ori se dovedea mai tîrziu că nu era ceea ce am crezut, ori a durat prea puţin şi n-am înţeles mai nimic, în fine, mai întotdeauna ceva mă împiedica să mă bucur pe deplin de reuşita eforturilor. De aceea, deşi nu sînt superstiţios, mai curînd nu-mi fac planuri cînd plec într-o călătorie. Aşa că escalele din Grecia (prima mi-a căzut pe neaşteptate, dar nici altele n-au fost urmărite sau planificate) mi-au produs, conform ursitei mele, mari satisfacţii intelectuale şi şederi, deşi scurte, pline de impresii frumoase.

în Grecia nu ai impresia că ai plecat cu totul din ţară. Peisajul uscat şi arid aduce într-un fel cu vara noastră în sud, mai ales la mare. Mirosurile sînt peste tot o încîntare şi, ca şi pe la noi, provin de la grătare înşirate peste tot. La chioşcuri bei limonadă şi sucuri, eventual şi bere însoţită de brînzoaice sau plăcinţele cu carne ; cafeaua, pregătită în variate feluri, după un ritual propriu, o savurezi pe trotuar, cu ochii într-un ziar sau după vreo siluetă mai zveltă ori mai frumos colorată. Există un numitor comun al vieţii obişnuite a neamurilor balcano-dunărene, cu rachiul de prune, telemeaua cu

măsline şi ridichi, hamsia cu ceapă, cafeaua şi chiseaua cu dulceaţă. La care grecii adaugă pe plan gastronomic cîteva lucruri simple, dar de mare căutare, cel puţin pentru noi care înţelegem ce înseamnă bucătărie de calitate, chiar dacă este făcută într-o mică tavernă la colţ de parc sau pe o margine de şosea : ţatiki (salată de castraveţi cu

usturoi şi ulei de măsline), spanakopita (plăcintă cu spanac şi telemea), suvlaki (mici frigărui din carne de pui în sos de lămîie), kotopolo suvla (pui fripţi) şi mai ales kokoreţi (măruntaie învelite în maţe de oaie şi fripte la grătar). Cine este mai curios poate încerca şi musacaua lor, apoi kalamakia tiganida (calamari prăjiţi) sau caracatiţa. Şi apoi iar ,.kafelaki“, fie „sketo“ (amăruie), fie „vâri gliko“ (dulce şi grea), fie „gliki vrosto“ (uşoară şi îmbietoare). Ce plăcere să o savurezi la umbră, în Piaţa Syntagmatos, împreună cu ceva patiserie şi un pahar de apă rece.

Atena nu izbeşte prin clădiri înalte, nu are contraste între centru şi periferii, dar incintă printr-o deosebită curăţenie a străzilor şi printr-un aer permanent estival. Un oraş plăcut şi primitor, cu oameni pricepuţi şi gospodari. Cel mai important pentru un străin pare încadrarea firească a monumentelor vechii Elade şi ale Bizanţului în lumea şi trepidaţia modernă. Observ şi eu, cum au observat şi alţii înaintea mea, că în Atena marmura nu este doar apanajul artelor, al monumentelor, nu este un fast şi un lux, ci un mod curent de a construi, moştenit de peste 2 000 de ani. Marmura este fixată direct în viaţa oraşului, este ceva la fel de obişnuit şi natural ca munţii şi marea dimprejur.

Dar să ne întoarcem la ceea ce face fiecare om ce trece prin capitala greacă : comprimarea timpului, de natură a-i permite să cuprindă cît mai multe într-un interval cît mai scurt. Un avantaj este acela al revederii celor studiate în şcoală şi, prin comparaţie spre exemplu cu Egiptul, micile distanţe între locurile şi monumentele istorice. Din păcate, timpul a impus grecilor să aibă mai multe locuri istorice decît monumente care, în schimb, ca şi la egipteni, au îmbogăţit mai toate muzeele lumii. Dar în afară de obiecte, lumea datorează mult grecilor în domeniul esteticii şi al artelor, prin conceptul lor de frumuseţe artistică bazată pe realism şi ordine, relevate în armonie, ritm şi echilibru. Datorează mult, de asemenea, literaturii, filo- sofiei şi mitologiei greceşti. Grecii şi-au umanizat principalii zei şi i-au reprezentat în planul artistic ca pe nişte fiinţe omeneşti. Lumea animală a pătruns prea puţin, în asociere cu unii zei, ca bufniţa Atenei sau lebedele Herei. în general, şi mai ales faţă de egipteni, natura în arta grecească a fost limitată în scop şi realizată într-un cadru îngust de convenţionalisme. Şi totuşi, în reprezentarea artistică, după cum se vede mai ales în vasele pictate, dar şi în sculptură şi arhitectură, grecii au fost primii care au ajuns la o manieră directă de tratare a realităţii. Acest aspect copleşitor al geniului grec s-a datorat probabil respectului pentru ceea ce este fapt şi nu contrazice sau mediază observaţia. Egiptenii, am aflat mai tîrziu, erau poate conştienţi de calităţile obiectelor vizualizate, dar au preferat să le

ignore în pictură. Aşa cum arată Heinrich Schăfer, alte popoare au adoptat reprezentarea vizuală, dar redarea ochiului în profil (una din tarele picturii egiptene), deşi găsită în desene şi în afara creaţiei greceşti, rămîne un rezultat al influenţei acesteia.

Cunoaşterea Atenei a început de la ambasada română. Misiunea ţării noastre, ce aduce binişor a conac englezesc (minus pajiştile !), a pierdut vechea poziţie din centrul capitalei, dar a cîştigat locul plăcut, o clădire nouă şi liniştea. Aminteşte de definiţia pantofului chinezoaicei : „mic pe dinafară, dar încăpător pe dinăuntru“. Se poate adăuga : bine făcută şi cu gust. De la o asemenea introducere, ştacheta artistică pentru vizitarea monumentelor greceşti capătă o cotă mai înaltă.

Grecii ştiu ce-ţi propun cînd concentrează vizitele de cîteva zile la monumentul lui Lysistrate, arcul de triumf al lui Hadrian, templul lui Zeus Olimpianul, stadionul de marmură ; apoi Muzeul Eizantin, Palatul Vechi, Academia, Universitatea şi Biblioteca Naţională ; Muzeul Arheologic Naţional. Şi după această introducere generală şi rapidă, Teatrul Dyonisos, Odeonul lui Heros Atticus, Acropole, Areopagul, Templul lui Tezeu şi atîtea altele. Încîntare după încîntare, surpriză după surpriză (încă mai este posibil !), dar şi regretul de a constata că miile de coloane şi capiteluri, de torsuri, de fragmente de vase cu sculpturi, de podoabe, arme sau morminte nu pot ţine totdeauna locul marilor creaţii care au fost distruse sau luate şi depozitate în alte ţări.

Memoria greacă nu se poate desprinde de amintirea unor fapte ce i-au sărăcit pe eleni : împăraţii Bizanţului au luat din monumentele de pe Acropole, ca de altfel şi din alte părţi, şi le-au cărat la Constantinopol. S-au pierdut operele lui Fidias, statuia Atenei Promachos şi cea a lui Zeus, din aur şi fildeş pictat, una dintre cele şapte minuni ale lumii vechi. Le-au urmat veneţienii care, prin Francesco Morosini. s-au gândit că palatelor dogilor şi ale altor nobili nu le-ar strica statui, metope şi coloane din Partenon. Le-au desprins de pe Acropole şi le-au dus spre mare, dar acestea s-au prăbuşit de pe stîncă şi s-au sfărîmat, pierzîndu-se cu desăvîrşire. Nici francezii n-au stat cu mîinile în sîn, dar cel puţin istoria arată că domnul conte de Choiseul-Gouffier a luat de la Partenon metopele şi frizele de est, „care zăceau pe jos“, şi le-a dus la Paris. Atunci englezii ce să facă ? S-au înţeles cu sultanul turc să ia din Grecia „pietre cu imagini pe ele“ şi s-au pus cu sîrg pe demolarea Acropolei. Parlamentul englez a cumpărat de la lordul Elgin marmurele Erehteionului, ale templului zeiţei Atena, precum şi 15 metope, 12 statui şi 56 plăci de friză, toate din Partenon. Doar un rezultat : cele şase cariatide ale Erehteionului, templul-mormînt, pe care le admiră anual cel puţin 5 milioane de turişti, sînt copii turnate din ciment. Una dintre ele este la British Museum împreună

cu celelalte obiecte cumpărate de englezi de la englezul Elgin. iar celelalte cinci într-o sală specială a Muzeului de pe Acropole...

Şi ca să se ştie o socoteală, turcii au venit în 1445, s-au instalat în Propylee, şi-au adăpostit haremul în Erehteion, iar în Partenon şi-au depozitat praful de puşcă. Aşa stînd lucrurile, în timpul asediului făcut de veneţieni în 1687, un obuz a lovit magazia de pulbere şi grecii, îndeosebi atenienii, consideră pînă azi o minune că din Partenon se mai găseşte ceva ! Pentru că, trebuie adăugat, între timp Parte- nonul fusese transformat în biserică de către bizantini, în moschee de către turci care, mai milităroşi, au dărîmat aproape totul pentru a face cetate fortificată cu bastioane de marmură şi guri de foc inexpugnabile.

Acum toate acestea, bune, rele, stau în sipetul istoriei, dar problema este departe de a fi încheiată. Avîntul democratizării raporturilor internaţionale duce şi la formularea unor concepţii şi cereri pînă ieri de neconceput. Cine ar fi gîndit să ceară Franţei să înapoieze Egiptului obeliscul din Piaţa Concordiei, primit în dar ? Sau Italiei obeliscul din Roma, Statelor Unite ale Americii obeliscul din New York, luat din Heliopolis ? Pentru că o vreme a fost moda să-ţi faci pieţe cu obeliscuri sau alte monumente din Egipt şi doar americanii nu au instalat în capitală unul egiptean, ci au construit unul de-al lor în memoria lui George Washington. Reuniunile UNESCO sau ale Conferinţei pentru Securitate şi Cooperare în Europa au pus în evidenţă şi ideea repatrierii unor comori artistice, deşi marile puteri din trecut sau de astăzi se opun cu înverşunare. Numai că ideea îşi croieşte drum şi, în august 1982, în Mexic, la Conferinţa Internaţională privind Politicile Culturale, tot mai multe ţări au susţinut ideea înapoierii bunurilor culturale spoliate. In ceea ce-i priveşte, grecii au început o campanie pentru redobîndirea frizelor Partenonului, luptă în care ministrul Melina Mercouri crede că va dobîndi victoria : „Trebuie să cîştigăm bătălia frizelor, susţine Melina Mercouri, deoarece frizele Partenonului aparţin «monumentului monumentelor, Acropole», un ansamblu unic, simbolic şi reprezentativ al culturii greceşti clasice şi, în acelaşi timp, al culturii europene şi mondiale". Eforturile ministrului grec al culturii şi ştiinţelor au început să dea roade : în Mexic, doar 11 ţări, printre care S.U.A., au fost împotriva redobîndirii frizelor de către poporul grec ; 26 de ţări, printre care Franţa, au preferat să se abţină, dar 56 de state au sprijinit propunerea greacă. Mai mult, s-a ajuns la crearea unor organisme specifice, cum ar fi Comitetul Interguvernamental pentru înapoierea Bunurilor Culturale, format de UNESCO, care s-a întrunit în 1983 pentru a relua studiul propunerii Greciei. „Nu este vorba de a goli muzeele (altora). Nu se va face o revoluţie. Arta nu este făcută pentru războaie[1]*, caută Melina Mercouri a-i liniştii pe actualii deţinători ai creaţiei antice

greceşti. Dar cei ce le-au obţinut prin forţă sau bani nu înţeleg nici un fel de cuvinte în afară de, cum se întîmplă în multe ţări în curs de dezvoltare, continuarea aceleiaşi politici de apropriere a creaţiei sau posesiunii mai vechi sau mai noi a popoarelor.

A înapoia obiectele din muzee şi colecţii constituie, orice s-ar spune, o problemă deosebit de delicată. De aceea grecii cer de la britanici doar înapoierea frizelor, cînd vor reuşi să elimine poluarea din Atena. Dar ar dori să poată măcar expune la ei în ţară, pe baza unor schimburi culturale, Venus din Millo (aflată la Luvru), soldaţii din bronz (aflaţi la Reggio, în Italia). Grecii sînt pregătiţi să-şi primească creaţia prin realizarea a două mari proiecte : unul în care vor fi expuse toate marmurele Partenonului (din actualul muzeu de pe Acropole) şi al doilea lîngă Acropole, în casa unui erou al luptei pentru independenţă şi pentru păstrarea antichităţilor greceşti, Ioannis Makryannis. Muzeul acesta îşi propune să conţină copii ale tuturor pieselor de pe Acropole, aflate în ţări străine.

Şi fapt curios : în timp ce meditează profund la cererile greceşti, englezii sînt de acord să înapoieze Egiptului un obelisc pe care îl aduseseră la Londra încă din 1816 ! Iar spaniolii sînt convinşi că nava „Beatrice“, care în 1838 transporta la Londra sarcofagul faraonului ■egiptean Mikerinos, a naufragiat în sud-estul Spaniei, lîngă Carta- gena. Sarcofagul constructorului celei de-a treia piramide de la Gizeh fusese descoperit de colonelul britanic Vyse, care decisese să-l ducă în ţara sa. Numai că nu a ajuns.

Dar lumea continuă să acţioneze : Adunarea Generală a O.N.U. a ■votat. în noiembrie 1983, o rezoluţie care recomandă revenirea bunurilor culturale în ţările lor de origine şi cooperarea statelor membre ^le organizaţiei cu comisia specializată a UNESCO în problema respectivă. Rezoluţia a întrunit votul favorabil a 123 de state şi numai 13 ţări s-au abţinut : Austria, Belgia, Anglia, Danemarca, Franţa, R.F. Germania, Irlanda, Israel, Italia, Luxemburg, Olanda, S.U.A. şi Suedia.

Ca şi egiptenii, grecii continuă restaurarea vestigiilor de pe Acropole. Au început în 1980 şi în fiecare an alocă fonduri speciale din buget, alături de contribuţii din străinătate. Ba chiar există şi o legătură directă : grecii se gîndesc să înceapă restaurarea Partenonului folosind o macara specială, care a fost întrebuinţată anterior la mutarea statuilor ciclopice ale faraonului Ramses li de la templul Abu :Simbel, înecat de valurile noului lac de acumulare creat de Nil, în spatele barajului de la Assuan.

Iar întrebarea continuă să frămînte : de unde acest interes, in- -clusiv antic, al grecilor pentru Egipt ? Ei au împrumutat copios pentru civilizaţia lor elemente estetice, intelectuale, metafizice şi morale, ştiinţifice şi de construcţie, neîncetînd să afirme ca şi Herodot că Egiptul este de mii de ani „o stranie realitate geograf ică“,

aici totul s-a făcut invers decît în alte ţări. Invers sau nu, civilizaţia umană, în primul rînd cea europeană, îi datorează mult. Apoi, în timp, realităţile s-au mai amestecat...

PRIMELE ZILE ÎN EGIPT

Am decolat din nou, după ce am admirat în aeroportul atenian talentul milenar al olarilor greci, care făuresc nişte obiecte de vis din lutul amestecat cu cobalt, acoperit cu picturi miniaturale ce reînvie scenele mitologice. Aeroportul porneşte chiar de la marginea mării şi, deşi uscatul ne va însoţi un timp, apa este cea care domină orizontul şi ne învăluie încet privirea într-o perdea cu creţuri mici, albastre. Urmăresc îndelung triunghiul valurilor tăiate de o navă mică, albă („ ...albeşte o pînză însingurată...“), ce sileşte să ajungă mai devreme într-un port, poate chiar la Alexandria.

îmi caut o ocupaţie, un „pastime", cum zic americanii, dar am senzaţia nelămurită că se întîmplă ceva ; simt chiar fizic acest lucru şi mă concentrez la hublou pentru a surprinde faptul ce se ascunde înţelegerii.

Sorbind adînc din lumină, marea începe să lucească nefiresc, ca un talger pus în foc. Avionul participă şi el la această întrecere de strălucire şi am pentru o clipă impresia că îşi închipuie că se înfruntă cu soarele şi marea şi ia parte la discuţia dintre ei. O discuţie tot mai înfierbîntată. Este timpul să i se spună că dialogul, poate agresiv, dintre mare şi soare durează de la începuturi şi alternează veşnic cu vorbe şi tăceri, mutîndu-se peren în jurul sferei pămînteşti. Mai mult, nu le plac intruşii. Destul că le permit o clipă să le întrerupă argumentaţia şi să umple spaţiul cu huruitul turbinelor. Am o idee destul de neclară despre mare. Poate şi din cauză că n-am navigat niciodată. Am privit-o mereu de sus şi mereu mi-am închi- puit-o strînsă în corsetele uscatului. Mă intrigă, ba chiar mă supără şi complicitatea dintre ea şi soare. Doar m-am uitat atent şi, de abia ce am depăşit ţărmul, am şi văzut cum soarele a luat conturul aeronavei noastre şi l-a proiectat pe mare. Probabil că i-a şi vorbit ceva şi avionul, plin de orgoliu, nici măcar nu s-a învrednicit să bage de seamă. Şoptesc avionului că-i mai bine şi pentru el şi pentru noi să lase în pace sfada dintre apă şi zeul luminii şi să-şi facă meseria pentru care este plătit, să ne ducă repede şi comod spre ţărmul sudic al apei dintre pămînturi. Altfel, mai ştii,.se supără amîndoi şi ne trag o frumuseţe de furtună din care am fi bucuroşi să scăpăm doar cu o I zgîlţîială zdravănă.

Nu am cum să-mi dau seama dacă am fost ascultat sau nu, dar,

■ împăcat cu mine că am făcut ce credeam a fi necesar, mă întorc spre viaţa din interiorul păsării de oţel. Intr-o aeronavă se formează un mic univers populat cu rase, limbi, obiceiuri, ba chiar şi gusturi şi bucătării diferite. Un eşantion al diversităţii lumii şi un prim exemplu din cele pe care le voi descoperi, fără îndoială, la capătul zborului.

La Atena unii călători au coborît, dar s-au mai urcat şi ceva pasageri noi şi pentru o clipă am fost fixat de ochii unui bărbat între două vîrste, cu un zîmbet cald. ,,Nu aţi vrea să cedaţi locul la fereastră soţiei mele ? Face pentru prima (şi, cine ştie, poate ultima) dată drumul înapoi spre casă şi ar vrea să vadă cum arată ţărmul şi pămintul egiptean din înaltul cerului'[4]. Nu am nimic împotrivă şi le cedez locurile spre hublou.

Noul pasager are o figură plăcută. De statură mijlocie, bine legat şi cu un bronz al epidermei care respiră sănătate şi emană forţă. Se recomandă Mohamed Aii Ahmed şi adaugă : „din sudul Egiptului, din Luxor“. „Soţia mea, zice el în timp ce mi-o prezintă, este din Egiptul de Jos, din cei ce-şi zic moştenitorii adevăraţi ai Egiptului. Aşa că, familia mea este un exemplu de toleranţă şi înţelegere[1]'. Pentru moment nu ştiam ce dorea să-mi spună, dar mai tîrziu am înţeles profunzimea cuvintelor simple şi directe ale domnului Ahmed. Soaţa sa îşi spune numele, Fatma, mi-1 declin şi eu pe al meu ; adaug şi faptul că merg în Egipt, poate pentru mai mult timp, şi de aici încolo lucrurile curg bine şi la locul lor, dialogul alternînd cu tăceri şi clipe de meditaţie.

Avionul părăseşte definitiv ţărmurile greceşti şi doamna Fatma, ai cărei ochi însoţesc orice navă de pe întinsul albastru, anunţă că în spate se mai văd doar coline pietroase, stînci şi zone nelocuite, ceea ce pentru un român este mai puţin îmbietor. în ceea ce ne priveşte, afirm eu cu glas tare, preferăm litoralul populat, cu nisip, verdeaţă şi flori, dar nu am regreta dacă am avea şi ţărmuri muntoase, dar cu vegetaţie.

Ahmed mă surprinde cu observaţia că, aşa cum se întîmplă cu orice lucruri pe care le ai dintotdeauna şi din belşug, sfîrşeşti prin a nu le mai da atenţie, mai mult, consideri că ţi se cuvin, că aşa trebuie să fie şi vrei şi mai mult. Cu alte cuvinte, pare să zică el, noi avem sentimentul orgolios al celui care se consideră ocrotit cu desăvîrşire de soartă şi îndreptăţit să ia din viaţă numai părţile ei bune şi frumoase.

Disting m cuvintele lui atît gentileţea de a se exprima la modul impersonal, cît şi o uşoară amărăciune, ba chiar şi un pic de invidie sănătoasă. "Dar, în fond, are dreptate. Poate în viitor şi noi îi vom invidia pe cei cu multe nisipuri şi soare arzător... Oricum, eu m-am lămurit de acum că omului nu-i trebuie prea mult altceva faţă de ce are ; cel ce a privit deşertul este la fel de bogat ca şi cel ce a privit

jungla, zona temperată sau nordul ingheţat. Nu există loc pe lume în care omul să nu-şi releve spiritul şi puterea creatoare. Nu mai departe deşertul, la început monoton şi zgîrcit, îşi dăruieşte copiii cu farmecul de a discerne cele mai subtile nuanţe, aşa cum ţesătorul chinez distinge cu ochiul liber 42 de nuanţe de negru...

Ahmed a uitat însă repede de natura românească şi, fiind încă sub impresia celor văzute, se confesează cu un umor ce încă nu dispare, în ciuda gîndirii în arabă şi a traducerilor succesive în engleză şi română. Este în voiaj de nuntă, s-a căsătorit de o lună de zile şi a plecat în Europa, în Elveţia, România şi Grecia.

„Am stat la Poiana Braşov, unde a plouat cîteva zile, dar să şti;i că nu am pierdut vremea şi sper să vedem în curind rezultatele*, zice el rîzînd. Soţia sa îl bate peste mînă şi întoarce capul spre celălalt rînd de scaune. Şi în timp ce Ahmed vorbeşte în cascade vesele, observ că soţia lui a căzut parcă într-o reverie. în ochi îi străluceşte o luminiţă aparte, iar pe obraji se aprind şi se sting nişte frumoase culori. probabil reflexe ale amintirii zilelor ploioase din Braşov...

„Se vede Egiptul", zice doamna Fatma după un răstimp. Şi noi şi alţii ne întindem feţele spre ferestre pentru a vedea o imagine zimţată şi gălbuie, despărţită de una verde printr-un şirag alb de spumă. Nu este nimic deosebit, eu aştept să văd de sus piramidele. Sînt încă sub impresia rindurilor care arată că hărţile amiralului turc Piri Tteis, de la începutul secolului al XVIII-lea, găsite la Muzeul Topkapî •şi în atlasele Bibliotecii de Stat din Berlin, au provocat multe întrebări şi nedumeriri dih cauza distorsiunii teritoriilor ce apăreau la marginile hărţilor respective. Astăzi putem cunoaşte adevărul. Imaginile pămîntului luate din sateliţi sau din probele lunare demonstrează că, din cauza sfericităţii globului pămîntesc, teritoriile de la marginile fotografiei apar distorsionate, parcă ar fi înecate sau alunecate pe cerneală. Cercetători vestiţi au demonstrat că hărţile amiralului Piri, efectuate prin fotografii de la mare înălţime, întinse pînă la 8 000 de kilometri, cuprind informaţii precise, dintre care unele au fost „descoperite" de noi abia în a doua jumătate a acestui secol. Dar n-au fost făcute de oriunde, ci de deasupra piramidelor. O fotografie de astăzi de la mare înălţime deasupra piramidelor din Giza coincide perfect cu hărţile amiralului turc. Fotograme- trie din avioane sau sateliţi în secolul al XVI-lea ? Mai repede copii după materiale cu mult mai vechi. Bernard Simiot se străduieşte să convingă, pe sine sau pe alţii, că „nu trebuie să acordăm mai puţin credit bunului Herodot, care ne istoriseşte poveştile astea.

decit amatorilor moderni de himere, care caută simboluri matematice şi astronomice în piramide sau chiar profeţii deduse din raporturile dintre dimensiunile lor. Pentru tot ce se referă la aceste secole care se situează în penumbra istoriei, supranaturalul şi magia

pun probleme despre care nimeni nu poate spune încă dacă îşi vor găsi într-o zi explicaţia[11].

Fiecare cu părerile lui ! Oricum, hărţile turcului există ! Mai mult, Piri afirmă că şi-a elaborat hărţile folosindu-se de „datele oferite de douăzeci de hărţi, de portulanele făcute de patru portughezi, care arată Sindul, Hindul şi China, şi de o lucrare desenată de Cristofor Columb".

Atît hărţile de la Topkapî cît şi atlasele Babriya, aflate la Biblioteca din Berlin, în ciuda unor observaţii deconcertante, relevă uimitor Marea Roşie şi arhipelagul mediteranean. Cercetătorii sînt de părere că este posibil ca Reis să fi avut acces, în Egipt, la arhive secrete ale preoţilor egipteni şi musulmani şi să fi compilat opt hărţi greceşti, care erau folosite încă de pe timpul lui Alexandru cel Mare, dar care ar fi fost alcătuite înaintea ultimei glaciaţiuni !

Cît este de ciudată evoluţia ! în timp ce corăbiile lui Columb mergeau spre Lumea Nouă, iar cele ale pescarilor bretoni şi normanzi spre insulele de lîngă ţărmul viitoarei Canade, şi unele şi celelalte navigau mai mult la întîmplare, făcînd descoperiri ce erau trecute de mult şi cu destulă precizie în hărţile lui Piri Reis, care fără îndoială le copiase de undeva. Dar faptul că turcii cunoşteau pînă şi regiuni descoperite abia în secolul nostru, că deţineau topografia detaliată a Europei, a Asiei Mici, a Africii — pînă şi munţii, platourile, rîurile, mările şi insulele — nu i-a favorizat oare în luptele lor pentru cucerirea lumii ?

Avionul pătrunde tot mai adînc în continent şi în faţă apare tabloul pe care l-au savurat şi descris atîţia călători ai epocii aviatice : o bandă verde-neagră, peste care alunecă un şarpe lucitor ce taie deşertul galben-roşcat. Pustiul pare plat, nederanjat de nici o denivelare ; se întinde cît vezi cu ochii spre vest, neconţinînd nimic altceva decît o linie de asfalt. Nisip şi dune nesfîrşite sau cel puţin aşa apare de sus. Apoi silueta şi fumul uzinelor şi în depărtare o- uriaşă aglomeraţie urbană, la marginea căreia străjuiesc piramidele şi sfinxul. Trei santinele la poarta unui monument ! Se văd atît declar, dar mici ca nişte jucării prăfuite şi poate a fost bine că prima imagine am avut-o de la înălţime, completînd-o apoi cu cea de la. sol, de la baza fiecăreia.

S-a făcut linişte ; fiecare caută să vadă, să înţeleagă şi parcă pe neştiute devii conştient că ai trecut pe alt continent, într-o altă lume.

Trecem pe deasupra locului unde, simţind marea, Nilul îşi desface victorios braţele, se repede la vale şi se îndreaptă decis spre Me- ■diterana — locul unde se întîlnesc Egiptul de Jos cu cel de Sus şi unde, de milenii, geografia convoacă oamenii, zeii şi istoria. „Cairo-ul tricolor, cum scrie Paul Morand, pămîntul roşu al Libiei, pămintul galben al Arabiei, pămîntul negru al Deltei[11]. Paul Morand ştia că vechii egipteni îşi cunoşteau limitele vieţii între apă şi nisip,

între pămîntul roşu, ars de soare, şi cel negru, fertil. De aici numele dat ţării de „Kemit", a pămîntului negru, spre deosebire de pămîntul roşu al deşertului denumit „Doshrit[11]. De sus, un cer fără nori se reflectă în undele fluviului. Natura i-a învăţat pe egipteni că din ceea ce este mai frumos Africa a primit lumina.

Întîlnirea cu solul cairot nu a debutat chiar cum dorisem, poate şi pentru că era vară, adică mult mai cald decît de obicei.

Sau eu n-am înţeles bine sau căpitanul noâtru ne-a jucat o festă : oricum, pînă astăzi pe el îl ţin de vinovat : ne-a anunţat că jos este o atmosferă splendidă, doar 29° şi o briză uşoară. M-am grăbit să ies, încărcat cu bagajele ce s-au strîns în cabină, şi de la uşa avionului m-am lovit de un zid masiv de aer dens, uscat şi încins, mirosind a motorină şi cauciuc ars. După trei paşi nu am mai văzut nimic ; din cauza luminii albe, orbitoare, ochii s-au închis iar focul de deasupra m-a săgetat în creştet cu zecile de grade cîte erau la sol, în vatra primului cuptor pe care l-am cunoscut mai îndeaproape.

Mi-aduc aminte că am reuşit să mă prind de balustrada scării şi cineva mă îndesa cu cuvinte calde de bun venit, încercînd să mă ajute la micile bagaje ce-mi atîrnau de umeri. Acum i-am uitat chipul, dar am să-mi amintesc mereu glasul. De altfel, glasul a fost primul lucru pe care l-am perceput ; chipul l-am descoperit doar cînd am ajuns la maşină, la un pic de umbră şi răcoare.

După aerul de jar, aeroportul mă îmbărbătează. Este mult mai mare şi mai bine organizat decît am crezut şi decît ce au alte multe ţări. Uriaş şi prăfuit, în mare parte, este adevărat, supraaglomerat, este adevărat, dar nu mai puţin o mare poartă aeriană intercontinentală. Şi o impresie copleşitoare, de Babilon, de roi omenesc şi de saturaţie. Zadarnic privesc în jur, Ahmed şi Fatma s-au pierdut undeva în aglomeraţia de la controlul paşapoartelor, înainte de a reuşi să le spun cîteva cuvinte de rămas bun. Torentul de oameni şi lanţul de formalităţi se termină o dată cu ieşirea din nou în aerul fierbinte, într-o şi mai mare aglomeraţie umană, un talmeş-balmeş de lăzi, cutii, sacoşe, geamantane şi tot ce vrei. Şi imaginea unor parkinguri fără sfîrşit. Dincolo de beton şi asfalt şi de cîţiva pomi frumoşi pe partea unde este salonul pentru înalte oficialităţi, se întinde Măria Sa Deşertul. Dar în faţă am Cairo-ul, un oraş pe care, asemenea multor altora, mi l-am închipuit adeseori, însă pînă .acum nu l-am văzut niciodată.

O revedere cu ,,Dacia“ noastră, supranumită pe aici „Cămila", atit de bine s-a adaptat la nisip, praf, căldură şi atîtea alte necazuri pe capul unei maşini. încinsă ca un cuptoraş, respiră cu toate ferestrele deschise, tuşeşte supărată, stîrnind praful, şi se aşterne cu spor la drum pe o şosea mărginită de deşert, dar avînd pe mijloc un şir minunat de „arbori de foc“ plini de flori roşii, strălucitoare. Un timp mergem paralel cu un avion ce-şi ia vînt spre înălţimi, trece pe deasupra noastră şi se pierde într-un val de fum în cerul fără nori.

UN PIC DE ISTORIE ŞI MITOLOGIE

„Instituţia zeilor este o instituţie derivata, in esenţă, din viaţa oraşului şi zeii sînt spiritele gentilice ridicate în rang datorită noilor avuţii dobîndite. De aceea, divinitatea putea fi şi un animal, ca in Egipt, sau *putea avea ca dublură un animai, ca Zeus şi vulturul său...*

De la început, preoţii au condus oraşele şi şi-au însuşit cea mai mare parte din veniturile lor.

Ei au fost moştenitorii vrăjitorilor din epoca veche a pietrei şi a regilor-magi din comunităţile agricole primitive, deşi in Egipt regele mag a rămas faraon, domnitor şi mare preot".

J. D. Bernal
Ştiinţa in istoria societăţii

A reduce gloria Egiptului la numai cîteva mii de cuvinte reprezintă un act temerar, care trebuie privit doar prin prisma necesităţii de a abrevia şi concentra şi nu prin aceea a impietăţii faţă de colosul timpului. Rîndurile de mai jos nu sînt nicidecum o istorie sau măcar o schiţă a acesteia, ci o încercare de a surprinde unele aspecte importante ale vieţii de pe Nil, numele unor oameni ce i-au dăruit strălucirea, unele evenimente majore care s-au petrecut în atîta amar de vreme şi au marcat atît destinele egiptenilor, cît şi ale dezvoltării •civilizaţiei.

Ca şi alte regiuni ale lumii, pămîntul Egiptului a cunoscut paleoliticul şi neoliticul. După cum o mărturisesc cercetările recente, în cadrul dezvoltării geografice a pămîntului, valea Nilului nu şi-a luat forma prezentă decît tîrziu, cînd întreaga suprafaţă a Africii de Nord era în transformare şi, bineînţeles, după ce albia Nilului s-a mutat din vechiul curs (prin Libia de azi) în matca cunoscută. La început, Sahara era o regiune fertilă şi foarte întinsă, dar care, urmînd legile neştiute ale planetei, s-a uscat şi a devenit un uriaş pustiu. Neamurile nomade au început să se mişte spre est şi s-au stabilit de-a lungul malurilor marelui fluviu. în întîmpinare le-au venit neamuri din est, care s-au aşezat în delta Nilului. Atrase de „apa vieţii[11] şi fugind probabil de uscăciune şi mişcări telurice,

aceste neamuri au format din timpuri străvechi două zone puternic individualizate : Egiptul de Jos şi Egiptul de Sus. Fiecare dintre cele două pămînturi avea un protector. Pentru Egiptul de Sus era zeiţa Nekhbet, înfăţişată ca un vultur. Pentru Egiptul de Jos era Buto, zeiţa cobră. Devenite divinităţi protectoare, ele erau reprezentate, după unirea Egiptului, în însemnele de pe coroana faraonului.

Trebuie ţinut minte faptul că vechii egipteni nu foloseau o formă, continuă de înregistrare a evenimentelor, domniilor şi dinastiilor. Datele epocilor vechi sînt aproximative şi sînt mereu revăzute în. lumina noilor cercetări şi descoperiri. Pentru a complica şi mai mult lucrurile, fiecare faraon îşi înregistra realizările în legătură cu anul domniei sale, iar unii dintre ei au avut perioade de domnie comună cu alţii, nemaivorbind de faptul că perioadele de turbulenţă din vremurile vechi permiteau ridicarea unor dinastii rivale care, în goana. după putere şi perenitate, săreau peste ani sau începeau prin a distruge mărturiile predecesorilor. Datele folosite de egiptologi — care diferă de la cercetător la cercetător — sînt bazate pe un număr de „liste ale regilor" sau cronologii ale faraonilor egipteni. Majoritatea lor provin de la greci şi au fost alcătuite la 3 000 de ani după domnia lui Menes, socotit a fi primul faraon al Egiptului unificat. Poate doar datele începînd de la 331 î.e.n. ar putea să fie luate cu mai multă încredere.

În secolul al Vl-lea, împăratul Iustinian a confiscat şi a cărat la Constantinopol statuile zeiţei Isis, care încă era adorată în insulele Philae de lîngă prima cataraotă pe Nilul egiptean, şi i-a băgat la închisoare pe preoţi. Se părea că vechii religii egiptene i-a fost pus capăt. Regii au pierit împreună cu tronurile lor, zeii şi-au pierdut adoratorii şi templele, lucrurile au început să fie denumite în greceşte. Manethon, care citise probabil vechi anale şi hrisoave egiptene ce s-au pierdut, scria în greceşte şi a lăsat o listă de faraoni care constituie un îndreptar mai sigur asupra conducătorilor vechi ai Egiptului.

Vulnerabil la invazie pe calea mării şi a deşertului, Egiptul a cunoscut cucerirea străină, dar poporul şi modul său de viaţă nu au fost niciodată distruse. In unele locuri, timpul pare a fi stat pe loc şi doar valurile Nilului amintesc de curgerea alene a schimbării.

însă, înainte de toate, un fapt uimeşte şi predispune la meditaţie. Dincolo de concepţia egiptenilor că puterea este arbitrară şi trebuie să stai departe de ea, dacă cineva i-ar fi întrebat în secolul trecut care este cel mai mare om al lor, ar fi răspuns alegînd între Alexandru cel Mare (pentru ei „grecul"), Saladin — curdul, Bay- bar — mamelucul ridicat dintre sclavi, Mohamed Aii — albanezul. Toţi erau străini...

De la cucerirea în secolul al VII-lea de către arabii musulmani, Egiptul a fost condus de o succesiune de dinastii, printre care Uma-

iadă, Abasidă, Tulunidă, Fatimidă, Aiubidă, de mameluci, otomani, kedivi, care au dat unii lideri de seamă. Faptul însă rămîne : de la sfîrşitul vremii faraonilor, din secolul al III-lea î.e.n., Egiptul nu a avut un conducător al său, ieşit din ţinutul său, pînă cînd revoluţia din 1952 nu i-a adus pe „ofiţerul liber" Gamal Abdel Nasser şi pe tovarăşii săi.

Religia veche egipteană se pierde în adincul veacurilor şi se confundă cu primele evoluţii ale spiritualităţii umane, păstrîndu-se în forme mereu înnoite peste 3 500 de ani. Vechii egipteni vedeau divinitatea în orice formă a naturii dimprejur : în soare, în lună şi în stepe ; în animale şi regi ; în naştere şi moarte ; în stîncă, deşert şi vegetaţie. A rezultat o aglomerare vastă şi confuză de zei şi divinităţi. Presiunile politice sau clericale au creat adesea noi zeităţi şi au lichidat pe cele vechi. In plus, religia egipteană era locală, cu diferite centre, fiecare avînd zei şi cosmogonii proprii. De fapt, există sute de zei, unii în formă animală, alţii cu corpuri umane şi capete de animale, alţii antropomorfi. Un zeu mare ca Ra avea zeci şi zeci de nume. Deseori zeii aveau cîte două înfăţişări, ba chiar şi mai multe. Khnum şi Amon erau reprezentaţi ca berbeci, iar Thot avea formă de babuin, dar şi de ibis.

Cel puţin noi, europenii, sîntem obişnuiţi să citim despre religii - cu ierarhie bine precizată şi cu o teologie de înţeles. Egiptenii nu au %isă un studiu organizat al zeilor lor, iar identificarea şi rangurile acestora desfid orice închipuire. Pentru cei vechi, panteonul egiptean pare să fi prezentat o anume logică, dar pentru cei de azi e o mare confuzie. Totuşi, contradicţiile, încurcăturile, repetarea zeităţilor şi a rolurilor lor par să fi creat numeroase probleme chiar şi pentru cei din vechime, deşi nu se ştie dacă egiptenii nu le preferau. Altfel, cum să înţelegi faptul că există cîteva mituri ale creaţiei, toate acceptate ? ! Dacă este să spunem lucrurilor pe nume pînă la capăt, atunci lista unor zei, precum şi miturile creaţiei le povestim luîndu-ne în mare parte după relatările preoţilor din Heliopolis. Motivul pentru tare avem mitul lui Osiris este că Plutarh, istoricul greco-roman, l-a i;ules de undeva şi l-a aşternut pe hîrtie.

Ca şi alte mitologii — babiloniană, greacă, romană, scandinavă, indiană, chineză —, dar mai veche decît multe dintre ele, mitologia egipteană are şi ea mituri ale creaţiei universului şi vieţii. într-una din variante, la început nu a fost nimic decît Nun, un haos primordial care conţinea germenii a tot ceea ce avea să vină. în amestecul ce ape şi ceţuri se odihnea un mare zeu, cel al soarelui. în cele din urmă, printr-un efort de voinţă, Ra a ieşit din haos şi a dat naştere lui Shu, zeul aerului, şi lui Tefnut, zeiţa umidităţii. Tefnut a dat la rîndul ei naştere lui Geb, zeul pămîntului, şi lui Nut, zeiţa cerului. Universul fizic era creat. Acum se putea trece la popularea lui şi Ra

a plîns cu lacrimi grele şi din ele au ieşit oamenii. Mie însă îmi place mai mult altă variantă a creaţiei, aceea în care Atun fusese zeu înaintea tuturor zeilor, iar zeul Khnum este cel ce a făurit din lut omul, la roata sa de olar.

Vremuri au curs după vremuri şi oamenii, tot mai numeroşi şi mai îndrăzneţi, l-au considerat pe Ra bătrîn şi neputincios şi s-au revoltat împotriva lui, dorind să-i ia puterea. Furios, Ra a convocat consiliul zeilor, cărora le-a expus comploturile împotriva sa, cerîndu-le să acţioneze. Zeii au decis că această omenire nerecunoscătoare trebuie să fie distrusă, astfel că Ra a trimis pe zeiţa Hathor să şteargă oamenii de pe faţa pămîntului. Hathor nu s-a dat în lături şi s-a achitat cu cinste de însărcinarea primită, ucigînd pe toţi cei întîlniţi, pînă cînd n-a mai rămas decît un grupuleţ. Intre timp, Ra se mai calmase şi i-a iertat pe cei rămaşi în viaţă. Dar, supărat şi scirbit de netrebnicia lumii, s-a retras în ceruri, lăsîndu-şi fiul, pe Shu, să conducă în locul său. Se pare că lumea, aşa cum o ştim, datează de la această hotărîre a lui Ra.

Dar dacă între pămînteni s-a făcut ordine, neînţelegerile şi certurile s-au mutat între zei, de fapt în familie. Incălcînd ordinele lui Ra, Geb, zeul pămîntului, a luat de soţie pe Nut, zeiţa cerului. In mînia sa, Ra l-a trimis pe Shu cu ordin de a-i despărţi. într-o luptă între tată şi fiu, Shu l-a învins pe Geb şi a luat-o pe Nut, se- parîndu-i, nu înainte însă ca Nut să rămînă însărcinată. în faţa acestei situaţii, Ra — căruia, se pare, nu-i plăcea să fie contrazis sau înfruntat — a hotărît ca Nut să nu poată să nască în nici o lună a anului. în faţa chinurilor lui Nut, lui Thot, zeul învăţăturii, i s-a făcut milă. El a obţinut de la lună lumină în plus şi a putut adăuga cinci zile la calendarul oficial, egiptean, care avea 360 de zile. în cele 5 zile noi, Nut a dat naştere pe rînd la cinci gemeni: Osiris, Horus cel Bătrîn, Seth, Isis şi Neftis. Thot nu ştia însă că, făcînd un bine lui Nut, deschidea o cutie cu surprize dureroase pentru zei şi pentru pămînteni : printre cei născuţi se afla Osiris, zeul binelui şi al creaţiei, dar şi Seth, zeul încununării răului. La vechii egipteni, pînă şi cei mai răi dintre zei erau adoraţi. Seth era venerat pentru curajul său ca zeu al războiului şi pentru că ţinea în frîu forţele naturii.

înainte de a merge mai departe să ţinem minte că la vechii egipteni zeii erau o mare familie ; ei proveneau din tată în fiu, începînd de la Ra, primele divinităţi fiind soţ şi soţie, dar şi frate şi soră, fapt ce s-a păstrat mult timp în familiile faraonice. Ca şi monarhii, ei domneau în Egipt şi, cînd vlaga începea să le scadă, se suiau la ceruri, lăsînd puterea unui fiu. Mai mult, păreau a fi fiinţe muritoare care reînviau dincolo de mormînt. Să ne oprim şi pentru a ne aminti cîteva dintre principalele zeităţi vechi, unele pe care le-am mai întîlnit, altele pe care le vom întîlni pe parcursul paginilor ce urmează, cu menţiunea că vor fi doar puţine din prea multele

divinităţi egiptene.

Fiecare dintre cele 42 de nome care formau cele două mari provincii ale Egiptului avea cel puţin o zeitate locală şi aceasta, în timp, evolua, se unea sau se confunda cu altele. Apoi divinizarea zeilor, mai ales în timpurile mai apropiate, era cîteodată mai mult politică decît religioasă şi în mod sigur impusă de preoţi.

Ra, marele zeu al soarelui, avea principalul loc de cult la On-Heliopolis, dar era adorat în întreg Egiptul. Un copil în primele clipe ale dimineţii, un bărbat viguros la amiază şi un bătrîn seara, Ra călătorea noaptea prin lumea de dincolo pentru a renaşte în zori. Capul îi era încoronat cu un disc solar, pe care se odihnea vipera sacră, cea care distrugea duşmanii zeului.

In Heliopolis, Ra se mai numea Atum, fiind considerat creatorul universului, fie prin autofecundare, fie prin ieşirea din haosul primordial, Nun, sau prin naştere dintre petalele primei flori de lotus.

Atum a fost probabil primul zeu al soarelui ; mai tîrziu a fost considerat divinitatea soarelui-apune, spre deosebire de Horakti (o formă a lui Horus), zeul soarelui-răsare, şi de Ra, zeul soarelui de amiază.

într-o ţară atît de dăruită cu soare este natural ca acesta să fi devenit centrul unei divinizări în cele mai variate forme şi denumiri. La început Amon, un zeu local din Teba, a crescut în influenţă o dată cu puterea cetăţii, încît preoţii săi deveniseră mai puternici decît faraonii. Mai tîrziu, Ra a fost identificat cu Amon şi noua divinitate a devenit Amon-Ra, prezentat ca un bărbat cu cap de berbec sau ca un bărbat purtînd o coroană largă cu două capete. Nemaivor- bind de faptul că familia zeităţilor solare mai cuprindea pe Horus, care se prefăcea în Harocris, soarele cu aripi, şi pe Harpocrates, copilul zeu al lui Isis şi Horakti.

Shu şi Tefnut erau copiii lui Ra. Shu, zeul aerului, ţinea cerul şi era reprezentat cu o pană de struţ pe cap. Sora şi soţia sa. Tefnut, era zeiţa pentru ploaie şi rouă, reprezentată ca o leoaică sau ca o femeie cu cap de leoaică.

Geb şi Nut erau copiii lui Shu şi Tefnut. Geb era zeul pămintului, în timp ce Nut era zeiţa cerului. Geb era reprezentat în mod obişnuit ca un bărbat, în timp ce Nut se arcuia deasupra sa, ca o femeie sau ca o vacă. în Alexandria există un monument vestit în care, pornindu-se de la legendă, personajele sînt inversate, un taur şi o femeie. Cum arătam mai înainte, cei doi zei au fost separaţi de către tatăl lor, Shu, nu înainte de a zămisli un mare număr de copii.

Osiris, primul copil al lui Geb şi Nut, era zeul naturii şi vegetaţiei, dar şi judecătorul morţilor din „lumea de dincolo". A fost folosit pentru civilizarea lumii, dar ucis din invidie de către fratele său Seth. Osiris era înfăţişat ca un bărbat înfăşurat în pînze de mumie, purtînd pe cap o mitră şi două pene de struţ.

Isis, o fiică a lui Geb şi Nut, era sora şi soţia credincioasă a lui Osiris, dar şi o vrăjitoare bună. Deosebit de adorată în antichitate, era reprezentată ca o femeie frumoasă, avînd o lună plină pe coroană sau un tron pe cap. Datorită legendei lui Osiris, Isis a crescut în importanţă, devenind simbolul soţiei şi mamei ideale şi zeiţa iubirii curate.

Seth, fratele rău al lui Osiris, încarnarea vicleniei şi sterilităţii, era reprezentat cu cap şi coadă de animal.

Neftis, deşi era soţia şi sora lui Seth, îl iubea pe Osiris şi prin înşelăciune a avut un copil de la el. Era reprezentată purtînd un coş pe cap.

Horus, fiul cu cap de şoim al lui Osiris şi Isis, era menit să răzbune moartea tatălui său.

Anubis, fiul cu cap de şacal al lui Osiris şi Neftis, pregătea morţii şi îi trimitea în lumea negurilor.

Thot, zeul învăţăturii, un binefăcător pentru zei şi oameni, era scribul sacru, înfăţişat ca un bărbat cu o pasăre pe cap. Thot fusese acela care a creat pe mulţi dintre fraţii săi zei, din lacrimile pe care le-a vărsat în cele patru colţuri ale pămîntului.

Hathor, zeiţa bucuriei şi a dragostei, protectoarea femeilor, era reprezentată ca o vacă.

Amon, regele zeilor, patronul faraonilor şi zeu al fertilităţii. Avea o coroană cu pene şi era înfăţişat fie cu cap de berbec cu coarne, fie cu cap de om.

Kepri, micul zeu scarabeu, împingea soarele pe căile cereşti şi simboliza ideea de renaştere şi viaţă eternă.

Maat, zeiţa adevărului şi a dreptăţii, era reprezentată ca o femeie ce stă pe călcîie sau în picioare, purtînd o pană de struţ.

Faraonul sau regele Egiptului era divinizat ca zeu, considerîndu-se un descendent al acestora.

Şi animalele erau divinizate ca zeităţi : Apis — taurul ; *Petesuchos* — crocodilul (Mai mult, Sobek, zeul crocodil, venerat la Kom Ombo şi în Fayyum, era unul din zeii cărora li se atribuia crearea lumii şi era considerat şi zeu al fertilităţii pămîntului. în templele închinate lui Sobek se foloseau crocodili mumificaţi.) ; *Ba Jeb Djedet* — berbecul sacru ; *Bennu* — pasărea. Pînă şi cîinii şi pisicile erau considerate sfinte.

în mitologia egipteană, asocierea a trei zei în grupe de tată-mamă-fiu era un lucru obişnuit. Una dintre triadele vestite în panteonul egiptean era formată din Amon-Ra, Mut şi Khons, veneraţi la templul din Karnak. Mut era aici o zeiţă protectoare, spre deosebire de Sekhmet, zeiţa descrisă ca un leu. Fiul Khons era zeul lunii.

O altă triadă vestită, cea din Abydos, era formată din Osiris, Isis şi fiul lor Horus, născut din mamă virgină.

La Memphis, triada era formată din Ptah, un zeu creator, soţia sa Sekhmet şi fiul Nefertum. Lui Ptah i se închina taurul Apis. Cum murea un taur sacru, preoţii aduceau imediat altul. Apis era singurul animal căruia i se acordau ritualuri de îmbălsămare complete, de 70 zile, rezervate faraonilor. Era îngropat în sarcofage uriaşe, într-o galerie din Sakkara, necropola capitalei Memphis. In timpul grecilor, Apis a fost asociat cu zeul greco-egiptean Serapis şi din nou divinizat.

Toate cele descrise mai înainte au zăcut mult timp în neştiinţă şi uitare. Printr-un capriciu al soartei, timp de cîteva mii de ani, limba vorbită şi scrisă în valea Nilului a amuţit şi moştenirea spirituală a acestor milenii s-a cufundat o dată cu ea în tăcere. Inscripţiile de pe pereţii templului din Philae, din anul 394 î.e.n., şi iscăliturile unor necunoscuţi din 470 e.n. sînt probabil ultimele mărturii scrise ale limbii vechi, care continua să fie folosită de către populaţie.

Din vremea vechiului imperiu, egiptenii foloseau două scrieri: una decorativă, pe construcţii şi monumente, în care semnele erau mici figuri realizate cu grijă — hieroglifele ; cealaltă era o scriere cursivă — hieratică — de care se serveau cînd scriau pe papirusuri. De fapt, semnele hieratice nu sînt altceva decît caractere hieroglifice prescurtate.

în timpul epocii etiopiene, dar mai ales în vremea celei ptole- . maice, s-a folosit o nouă scriere — cea demotică ; simplificînd-o pe cea hieratică, ea servea la transcrierea limbii populare.

Cînd egiptenii au trecut la creştinism, ei au renunţat la vechea scriere, prea complicată şi relativ înceată, şi au adoptat scrierea coptică. Aceasta fusese creată în secolul al Il-lea î.e.n. de către A.D. Pantaenus, patronul Şcolii Teologice din Alexandria, care a adaptat alfabetul grec, adâugîndu-i opt semne din egipteană pentru sunete ce nu existau în limba greacă, pentru a se putea transcrie toate cuvintele limbii egiptene. La sfîrşitul secolului al IV-lea e.n., toate legăturile cu originalele pictografice încetaseră şi se pare că nimeni nu mai ştia dacă vechile semne erau doar pictograme sau constituiau şi un sistem de valori fonice. A trebuit să se aştepte pînă în secolul al XIX-lea, cind francezul Jean Franţois Champollion a descoperit sensul simbolurilor vechi şi a dovedit lumii că vechii egipteni aveau un alfabet de valori fonetice pentru scrierea lor şi un corp de reguli gramaticale, care reglementa construcţiile lingvistice. Mai mult, limba din primele dinastii suferise puţine modificări în pronunţie şi, sintaxă, astfel că în timpul Imperiului Nou se distingeau două idiomuri : unul tradiţional, savant şi clasic, şi altul ce exprima vorbirea curentă. Dar scrierea veche hieroglifică avea şi complicaţii ce o făceau tot mai grea ; semnele sale erau folosite pentru a exprima atît sunete, cît şi idei. Se scria numai cu consoane, fără vocale, ceea ce face ca pronunţia cuvintelor egiptene să fie destul de aproximativă. Nu mai departe, azi, locuitorii Egiptului îşi denumesc în mod curent ţara fie „Misr“, fie „Masr“, deşi vocale ar mai fi.

Dacă la sfîrşitul secolului al IV-lea nu se mai ştia să se citească] hieroglifele, limba coptă, vechea limbă populară egipteană împletită cu cuvinte greceşti şi străine, a încetat şi ea treptat să fie folosită ca limbă uzuală, fiind înlocuită cu araba, astfel că de la începutul secolului al XVI-lea nu a mai fost folosită decît în biserică.

Soarta, arată dr. Shenata Adam Mahomed, fost preşedinte al Organizaţiei Egiptene de Antichităţi şi autor al cărţii *Călători în*

vechiul Egipt, a fost potrivnică faţă de hieroglife, dar şi-a reluat rolul binevoitor cînd a permis descoperirea acestora în timpul cuceririi napoleoniene a Egiptului. Sâpînd la o fortăreaţă din oraşul Rosetta, în 1799, un soldat francez descoperă o piatră de bazalt pe care erau săpate texte în trei scrieri hieroglifică, demotică şi greacă.

Şi, deşi englezii au luat piatra şi au dus-o în Anglia, unde stă şi azi, la British Museum, au făcut-o după ce doi experţi francezi copiaseră cu grijă toate semnele.

Nu era mare lucru : în 196 e.n., preoţii din Memphis aniversau încoronarea lui Ptolemeu al V-lea Epifamus, pe care-1 lăudau în fel şi chip, fără a şti că aceste omagii vor fi într-o zi cheia înţelegerii scrierii lor şi a deplinei preluări a unei moşteniri culturale „ce a inspirat şi hrănit toate civilizaţiile ulterioare, pînă în zilele noastre[1']'.

„Piatra de la Rosetta[11] a redeschis interesul şi febra cercetărilor pentru aflarea sunetului hieroglifelor Erau reluate lucrări vechi ale lui Herodot, Strabon, Diodor din Sicilia, Chueremon (fost şef al Bibliotecii din Alexandria), Horappolon, scriitor din secolul al V-lea ; apoi Sicard (1677—1726), Norden (1708—1742), Pococke (1704—1765), James Bruce (1730—1749), Athanasius Kircher, care descoperise că limba coptă este o formă a vechii limbi egiptene, De Guignes care, descifrînd nu se ştie cum numele „Mena", vorbea de o legătură dintre egipteana veche şi chineză !

Din 1802, însă, cercetările intră pe făgaşul cel bun : baronul francez Sylvestre de Sacy şi suedezul Jean David Akerblad descifrează cuvintele egiptene pentru „templu[11] şi „grec[11], precum şi numele „Ptolemeu[11], iar englezul Thomas Young notează legătura dintre scrierile hieroglifică şi hieratică şi descifrează numele „Berenice“, „Ptolemeu[11] şi „Thutmes[11].

De aici încolo un tînăr francez — care la 12 ani ştia 12 limbi, printre care copta, persana, anhari şi ebraica, la 16 ani demonstra că limba coptă este o formă a vechii limbi egiptene, iar la 19 ani era profesor de istorie la Academia din Grenoble — se dedică complet studiului şi descifrării tainelor pietrei de la Rosetta. El identifică numele ..Cleopatra", „Alexandru[11], „Domiţian[11], „Traian", „Cezar[11], apoi „Ratnses“, ,.Thutmes“, reuşind să fixeze valoarea alfabetică a circa 15 caractere, aşa cum mărturiseşte celebra scrisoare, „Lettre â M. Dacier relative â l’alphabet des hierogliphes phonetiques“, adresată secretarului permanent al Academiei Franceze.

In 1824, Champollion traduce cîteva fraze, iar în 1832 redactase deja o gramatică şi un dicţionar al limbii egiptene antice. Drumul spre fabuloasa comoară era deschis o dată cu naşterea unei noi ştiinţe : egiptologia.

CAIRO — O SINTEZA EGIPTEANA

„Cel ce n-a văzut Cairo nu a văzut lumea. Solul său este de aur, Nilul este o minune, femeile sale sînt nestemate în ochii strălucitori ai Paradisului, clădirile sale sînt *palate, aerul său este dulce,* cu o *mireasmă de aloe ce răcoreşte inima...".*

TJn poet egiptean

încercarea de a cunoaşte cîte ceva despre Cairo înseamnă cufundarea înceată în profunzimea a peste 60 de secole. Acolo se află izvoarele şi ele şi-au schimbat în timp doar locurile, nu şi regiunea.

Timpul este o noţiune mai puţin abstractă decît gîrtdim. La Cairo simţi realmente greutatea timpului care de multe ori apare vizibil şi palpabil. Are chiar şi o aromă aparte, pe care cairoţii înşişi ţi-o descriu cu generozitate.

Călătoria în timp relevă modernizarea începută din secolul al XIX-lea, fala mereu reînnoită a islamului, primii paşi ai creştinismului, splendorile faraonice. Adînc, tot mai a'dînc în timp, undeva pe locurile unde în prezent sînt cartierele Ein Shams şi Matariya, se ridica demult un oraş ce proslăvea soarele. Locuitorii rîdeau în zori, la naşterea globului de foc, se scăldau în lumina sa şi se tîn- guiau cînd astrul dispărea în asfinţit. Menţionată în Biblie cu numele de On, apoi Heliopolis de către greci şi tot „oraşul soarelui" de către romani, localitatea înflorea pe la anul 3 000 î.e.n., un centru dinamic al învăţăturii şi al păstrării unor descoperiri de astronomie şi matematică, întărite cu peceţi sacre de către preoţi. Temple după temple proslăveau şi adorau astrul vieţii şi urmărirea sa — se zice în Egipt — a dat naştere celei mai vechi universităţi din lume, Universitatea Al Azhar.

Dar de unde numele de Egipt ? Originea exactă a denumirii ţării este încă imprecis cunoscută : primii locuitori îşi denumeau ţara Kem, iar Biblia, care vorbeşte de acest pămînt de 680 de ori, se referă la el sub numele de Mizraim şi Caftorim, prima denumire fiind întîlnită în limbi semitice, iar a doua în cele europene. In limba coptă, denumirea era Khimi, ceea ce însemna „pămîntul negru" sau „ţara lui Ham“, iar locuitorii „rememkimi“, adică oamenii din
pămîntul negru şi fiii lui Ham. Se crede că grecii au fost aceia care au dat ţării numele de Egipt. Numele populaţiei de la începutul erei

noastre se scria în greceşte „kophtos“ sau ,,koptos“ (în arabă se pronunţa „quibti"). După cîte se pare, cuvîntul arab „quibti“ sau „qibti“ desemna populaţia pe care arabii au găsit-o la venirea lor in Egipt. Spre exemplu, în tratatul prin care Cairo a fost deschis cuceritorilor arabi, secta iacobită a populaţiei locale era denumită „coptă[1]“.

Cercetătorii sînt în general de acord că grecii au desemnat ţara faraonilor sub numele de „Aighiptos", pe care arabii l-au transformat în „Ghipt“, punîndu-i şi articol („El Qibt“). Dar de unde oare au luat grecii numele ?

Dacă sîntem de acord că anticii începeau construcţia unui oraş prin ridicarea unui templu, atunci Menes, primul rege egiptean, care a construit Memphis, a început cu templul Ptah, „Ha-Ka-Ptah“, adică templul culturii lui Ptah, dînd numele oraşului ce avea să devină capitală. Grecii l-au preluat sub forma „Kahiptah“ („pămîntul lui Ptah[II]), schimbîndu-i pronunţia, renunţînd la unele sunete şi adăugind altele. Nu era ceva neobişnuit de vreme ce cuvîntul egiptean „Usar-Hapis“ a devenit la greci „Serapis".

Din locurile sacre ale oraşului antic On nu a mai rămas nimic. Timpul a reuşit să doboare totul, cu excepţia unuia dintre cele două obeliscuri care străjuiau odinioară intrarea marelui templu al soarelui. O unică mărturie.

Pe malul vestic al Nilului, la puţini kilometri de On, se dezvolta în acelaşi timp capitala politică a vechilor egipteni, Manf sau Memphis, cum i-au zis grecii. Se născuse în urmă cu 5 000 de ani, din voinţa lui Menes, primul faraon care a reuşit să unească Egiptul de Sus cu cel de Jos într-un singur stat, sub o coroană dublă. Astăzi vestita capitală se numeşte Mit-Rahina şi este un sătuleţ încă bogat în monumente. A dat capitalei moderne o statuie gigantică a lui Ramses al II-lea, instalată lîngă gara centrală (de unde se zice că va fi mutată pentru a nu mai îndura efectele poluării), păstrînd pentru ea alte două, una într-un muzeu deschis, alta în nisip, la adăpostul unor palmieri, pînă în ianuarie 1987. Lîngă Memphis se află necropola Sakkara, locul primei piramide, a lui Joser, de aproape cinci mii de ani, un cîmp al cercetării şi îndrăznelii în construcţii, unde şi astăzi săpăturile scot la iveală piramide, deşi numărul celor descoperite depăşeşte 60.

Pe malurile Nilului, istoria şi civilizaţia mergeau mereu înainte, creînd noi aşezări. Pe locul unde este acum „vechiul Cairo", împăratul persan Cambyse a fondat oraşul Babylon. Persanul a murit împreună cu o armată, fiind înecat în nisipurile vestice, în drum spre oracolul din Fayyoum, dar oraşul a rămas. Mai mult, peste ani, el a devenit un simbol atît al asupririi, cît şi al luptei pentru libertate,

deoarece în fortul oraşului s-a adăpostit cîteva veacuri o puternică garnizoană ce veghea ca Egiptul să rămînă o posesiune şi un grînar al imperiului Bizanţului; ca un reflex al luptei pentru eliberare, împotriva bizantinilor, în această zonă din actualul Cairo se găsesc şi rămăşiţele primelor comunităţi creştine din lume.

într-o zi a anului 641, spune legenda, generalul Amr Ibn El Ass a trecut prin Babylonul egiptean, oprindu-se să înnopteze pe malul fluviului. Bucuros că o pereche de porumbei s-a oprit pe cortul său, generalul Amr a înfiinţat prima capitală islamică a Egiptului, „El Fostat“ (Cortul). Realitatea descrisă de istoricii arabi nu apare mai clară decît legenda : Amr, cu 4 000 de oameni, a intrat în Egipt în decembrie 638, a cucerit Pelusium şi Bilbeis, apoi, după ce s-a bătut cu bizantinii la Teudynias (cam pe unde este acum palatul Abdin, reşedinţa preşedintelui Egiptului), a încercuit Babylonul egiptean ce adăpostea garnizoana bizantină de care vorbeam mai înainte. A mai cerut 8 000 de luptători şi, împărţindu-i în trei coloane, i-a biruit cu greutate pe bizantini, care au fugit pe Nil, spre sud şi spre nord. Aşa că oraşul Babylon a fost cucerit, dispărînd încetul cu încetul, în timp ce locul i-a fost luat de localitatea vecină Fostat. Dar pentru cucerirea fortăreţei propriu-zise lui Amr i-au trebuit şapte luni de asediu şi atunci doar în urma trecerii de partea lor a unei părţi a populaţiei iacobite conduse de Makuak, un grec de origine egipteană care vedea în arabi nu cuceritori, ci eliberatori de sub sabia bizantină. Aşa că Amr, care ar fi dorit la început să facă o capitală la Alexandria, a ales locul de lîngă Babylon, a întemeiat aşezarea şi a început să curăţe vechiul canal Amnis Traianus, care lega Babylonul de Suez trecînd prin Bilbeis şi Lacul Crocodilului, pentru a duce mai rapid în Arabia tributul şi grînele egiptene.

De aici înainte, ceea ce cunoaştem azi sub numele de Cairo s-a dezvoltat prin fundaţii succesive puse de domnitori musulmani. Taberei militare a lui Amr i-a urmat Fostat-ul, cu o faimoasă moschee ridicată de generalul victorios. în 750 se adaugă de către abasizi, la nord-est, o reşedinţă oficială a guvernatorilor arabi şi a trupelor lor, de unde provine şi numele de „Al Askar“ (Cantonamentele). în timpul primului rege musulman independent al Egiptului, Alimed Ibn-Tulun, spre 860, la nord de Al Askar s-a creat un orăşel regal cunoscut sub denumirea de „Al Katai“ (Secţiunile), deoarece era împărţit în mai multe cartiere de diferite naţionalităţi şi clase sociale. Tulun a construit şi o moschee vestită, cu un minaret înconjurat de o scară exterioară. Cele trei localităţi erau vecine şi formau împreună un mare centru comercial.

Dar On, Manf, Babylon, Fostat, Al Askar şi Al Katai au constituit numeroase şi lungi preludii la naşterea Cairo-ului în 969. în timpul invaziei sale în Egipt, Jawhar Al-Saqally, comandantul şef al trupelor fatimide, a traversat Nilul dinspre vest, prin Giza, şi s-a aşezat într-o tabără la nord de Fostat. Al-Saqally a ordonat să se construiască un nou oraş care să fie reşedinţă militară şi capitală regală pentru califatul fatimid. Dar de ce „Cairo" ? A fost de- nufnit „Al Qahira“ (Victoriosul), deoarece, în momentul începerii lucrărilor, planeta Marte (Al Qahir) era în creştere, ceea ce a fost considerat de bun

augur, promiţînd a asigura triumful.

Pentru a garanta izolarea dar şi paza califilor, fatimizii au construit Cairo-ul la marginea înălţimilor Mokhattam, lăsînd un spaţiu mare între el şi Al Katai, aproape complet distrus în acel moment. Palatele şi moscheile, dintre care multe există şi astăzi
— moscheea de la Al Azhar, prima universitate islamică, moscheile Al Akhmar şi Al Hakim, porţile Zuweila, rămăşiţe din zidul original al cetăţii Al Fettuh şi Al Nasr —, nu au putut răpi Fostat-ului rolul de centru comercial, cultural şi de afaceri. De aceea cronicarii europeni medievali vorbesc de oraşul Masr (sau Misr), adică despre Egipt şi capitala sa, care se numea de altfel „Misr-El-Fostat". Indiferent de stăpînitori şi de poftele lor, Fostat-ul a rămas mult timp încă adevăratul centru unde se bătea monedă, se judecau procesele, locuia o mare parte din meşteşugari şi negustori. Doar în 1168, cînd Fostat-ul a fost incendiat în mod intenţionat pentru a împiedica pe cruciaţi să-şi afle adăpost, Al-Qahira a reuşit să devină centrul oficial al Egiptului. In faţa înaintării prinţului Amaury, comandantul cruciaţilor franci, arabii au strîns douăzeci de mii de vase cu petrol şi zece mii de torţe pe care le-au răspîndit în Fostat. Flăcările şi fumul au bîntuit timp de 56 de zile, populaţia a fost evacuată, iar oraşul (ca şi dinastia fatimidă) nu şi-a mai revenit niciodată, cedînd locul Cairo-ului, care avea o poziţie mai bună şi apă mai curată. Printre cei ce aveau să-i dea forţa şi strălucire s-a numărat şi un erou menţionat în toate manualele europene : Salah El-Din (Saladin). Provenit dintr-o familie de militari ce s-au făcut vestiţi în serviciul lui Atabek din Moşul şi în luptele împotriva cruciaţilor, Saladin era nepotul generalului Sirkuh, comandantul apărării Egiptului împotriva ofensivei lui Amaury. Urmează unchiului său în funcţie şi conduce întîi în numele califului, apoi în numele său. Saladin a cfeat, de fapt, oraşul Cairo pe care-1 vedem şi astăzi, bineînţeles, mult lărgit. El a condus lucrările de construcţie a Citadelei, punct fortificat care putea rezista oricărei invazii şi care străjuieşte şi azi o parte a oraşului. A ordonat ridicarea unor clădiri între palatul Al Qahira şi Citadelă, precum şi construcţia zidului care înconjura şi apăra oraşul sau, mai bine zis, toate oraşele ce formează Cairo.

Astăzi Cairo, polul acestei ţări unice, cel mai mare oraş egiptean, cel mai mare oraş arab şi cel mai mare oraş de pe întregul continent african, este un loc unic prin aceea că posedă ceea ce nici un alt
oraş din lume nu are : o combinaţie impresionantă, plină de culoare şi farmec, a monumentelor din timpurile faraonice, greceşti, romane, copte, mahomedane şi moderne, care au lăsat fiecare pecetea culturii sale ; oameni grăbiţi, activi sau meditativi, dar mereu prietenoşi şi deschişi ; un climat destul de confortabil şi sănătos şi în primul rînd Nilul maiestuos şi nemuritor. Un amestec de vechi şi nou, de străin şi

familiar, de zgomot şi muzicalitate, de praf şi de parfum. O adevărată invitaţie, pe care o simţi din primul moment, la a-1 întîlni, a-i strînge mina, a-1 explora cu răbdare şi a-1 îndrăgi.

Am ajuns în locul unde poveştile încă se mai pot vedea pe stradă, în ţara contrastelor. La fiecare colţ, dincolo de zgomotul claxoanelor, al maşinilor de tot felul, al muzicii ce curge din variate aparate electronice, poţi întîlni modernul mîndru şi strălucitor, civilizaţia de azi sau un colţ de labirint pe care-1 recunoşti din atmosfera basmelor orientale citite în copilărie. La început, Cairo surprinde, uimeşte şi chiar creează o stare de perplexitate şi de nelinişte în faţa uriaşei sale aglomerări. Apoi, pe nesimţite, totul te învăluie şi te cucereşte. Iar peste ani realizezi cu uimire că în sînge ţi-a pătruns ceva din aroma şi farmecul locurilor.

Primele zile lasă impresia că nu există vreo altă ţară luminată atît de puternic de soare. Deoarece deşertul dimprejur absoarbe umiditatea, nu există nici ceaţă, nici ploaie, nici brumă, doar arareori nişte nori mici, albi, care se mişcă agale şi cu indiferenţă. Elementele primare — pămîntul, apa, soarele — sînt separate în mod real, fără tranziţie sau schimbare. Aerul este curat, iar noaptea, care la tropice aduce răcoarea, o transportă aici din imensitatea deşertului, atît de binefăcătoare încît dimineaţa capitala egipteană este cîteodată acoperită de rouă. Ştiţi ce înseamnă acest luci u pentru un european copleşit de fierbinţeala de peste zi ? înseamnă somnul liniştit, fie şi de cîteva ore, în răcoarea de după miezul nopţii pînă la zorile luminoase ale oraşului gigant.

MARILE INTÎLNIRI : PIRAMIDELE, SFINXUL, MINUNILE LUME VECHI

„In *decursul* timpului *toate realizările* omeneşti *se ruinează şi se prăbuşesc,* doar *spiritul care* a conceput *aceste* monumente nu poate *pieri..."*

Din textul spectacolului de „sunet şi lumină" de la piramidele din Giza

La cîte ceasuri ale zilei, din cîte poziţii şi unghiuri nu le-am privit: dimineaţa, cînd par a se naşte în mod miraculos din Nil şi din deşert, la amiază, abia conturate în ceaţa capitalei, spre seară, învăluite în crepuscul sau în jocul savant al reflectoarelor spectacolului de „sunet şi lumină*[1]. Le-am privit din avion, de pe dealurile Mokkhatam, dar mai ales de pe marile artere ale capitalei. De pe Bulevardul Mohandesin, frumoasa şi moderna şosea a adevăratului Cairo de mîine, ce pare a se încorona cu imaginea piramidelor. De pe Bulevardul Piramidelor, care te pregăteşte prin statuile înconjurate de verdeaţă pentru surpriza de la capătul lui. Din ferestrele hotelului Shepheard's din centrul capitalei, din turnul Cairo de pe insula Zamalek sau din grădina hotelului Mena House, unde imaginea piramidei lui Keops apare atît de aproape, dincolo de pîlcul de palmieri şi de gardul de flori, îneît involuntar închizi ochii şi întinzi mîna pentru a-i atinge piatra.

La Cairo am descoperit că de frumosul Bulevard al Piramidelor, o admirabilă deschidere din centrul oraşului pînă la monumentele vestite, se leagă unele file ale raporturilor româno-egiptene.

Cu cîţiva ani în urmă, la ambasada română din Cairo se mai păstra o fotografie de mare valoare prin unicitatea ei : şoseaua ce ducea Bpre piramidele profilate pe fundal, un şir de pomi mici ce străjuiesc trotuarul din dreapta ; lîngă ele, aliniate la rigolă, tractoare ce se odihnesc după o zi de trudă, iar în centrul fotografiei trei bărbaţi discută cu degajare şi, după cît se poate înţelege, cu satisfacţie. Unul este antreprenorul egiptean, al doilea rectorul Institutului de Poduri şi Şosele din Bucureşti, iar ultimul directorul firmei româneşti care a realizat, în anii '20, prima asfaltare a vestitului drum al piramidelor.

Lîngă ei se întinde o largă bandă de asfalt, proaspăt turnată, pe care aveau apoi să alunece trăsurile şi automobilele.

Aseară m-am întors acasă după ce, mai mult din întîmplare, am dat peste o statuie simplă din calcar. Statuia lui Hemiunu, arhitectul care a proiectat şi construit marea piramidă a lui Keops, vărul lui. Cam de 40 de ani, mai degrabă corpolent, cu o gură mică şi buzele strinse. Degajă o impresie de fermitate, chiar de duritate şi fără îndoială trebuie să fi fost un conducător hotărît şi aspru pentru a fi realizat un asemenea edificiu, chiar dacă lumea lucra pentru o fiinţă-zeu. Oare avea cunoştinţe reale de matematică, rezistenta materialelor, astronomie ? Oricum, ştia ce vroia să ridice pentru vărul său, regele : cea mai înaltă piramidă, cu vîrf ascuţit, nu teşit, îmbrăcată în plăci de piatră lustruită. Era o gîndire simplă dar îndrăzneaţă : vîrful piramidei să fie mai aproape de ceruri decît orice obelisc, iar piramida lui să întreacă geniul lui Imhotep, arhitectul devenit zeitate. Un mormînt măreţ, care să fie în acelaşi timp un tribut adus soarelui, cel mai mare dintre zei. Poate chiar o nouă formă de înţelegere a cosmosului şi a legăturii pămîntului cu el. Piramida în trepte de la Sakkara, cel mai mare edificiu din piatră al lumii, fusese construită pe la 2686 î.e.n. pentru faraonul Joser. Era practic o serie de mastaba (cuvînt arab pentru trepte de cărămidă) puse una peste alta ; şi imaginea unei scări spre ceruri. Dar piramida lui Keops trebuie să fi exercitat o influenţă covîrşitoare. Şi astăzi, privită de la bază, sugerează o anume aspiraţie către înălţimi. Dar ce trebuie să fi fost la început, cînd era acoperită cu plăci de calcar şlefuite şi râspîndea în cele patru zări o copleşitoare strălucire şi un sentiment nemai- întîlnit de măreţie şi forţă ? Nişte ferestre uriaşe de lumină, ce probabil puteau fi văzute de la mari depărtări!

încă nu am auzit pe nimeni că a venit să vadă piramidele şi sfinxul şi a rămas dezamăgit de ele. Poate de aspectele de la poalele primei din cele şapte minuni ale lumii vechi, dar niciodată de capodoperele ciclopice înseşi. Mulţi nici măcar nu ştiu că în Cairo nu sînt frei, ci nouă piramide, iar în deşertul apusean mai sînt încă zeci, înşirate între Giza şi Beni-Suef în sud.

In ciuda gigantismului lor, piramidele, aceste mistere în plin secol XX, degajă o maiestuoasă armonie, un echilibru făurit la o altă scară decît cea terestră ; perfecţiunea lor echilibrată şi sobră, calmă şi sugestivă impresionează, deşi, cel puţin la prima întilnire, trezeşte mai mult întrebări decît emoţii profunde şi tulburătoare. Degajă totuşi sentimentul unei enigme stranii, încă indescifrabilă, poate chiar secretul originii noastre. Mai ales sfinxul, în egipteană Shepankh (statuie vie), ce priveşte întotdeauna undeva, prin ani, spre lucruri pe care noi nu le vedem şi pe care, probabil, nu le vom vedea niciodată. Şi totuşi... Omul l-a privit de zeci de secole şi nu va

înceta să-l privească pentru a-i înţelege ochii : o singură direcţie, o singură viziune, sfinxul ne apare orb. Dar timpurile au trecut şi,

întorcîndu-ne pînă la cei ce l-au ridicat, sfîrşim prin a înţelege raţiunea sa şi probabil şi enigma egipteană. Sfinxul are o unică viziune şi este singurul care poate privi soarele în ochi. Il aşteaptă mereu şi l-a întîlnit pînă acum de peste un milion şapte sute şi douăzeci şi cinci de mii de ori fără a fi terminat explicaţia : a renaşte mereu în lumină. Şi îndemnul : trebuie să trăieşti, să ştii să aştepţi şi să cauţi lumina! Şi o vom ajunge cînd vom înceta să mai călătorim. Ce viziune sublimă pentru o statuie oarbă !

De altfel, despre sfinx şi alţi sfincşi risipiţi prin tot Egiptul avem o imagine care a fost mult influenţată de concepţiile elene. Grecii — şi după ei şi Mihai Eminescu („Sfinx pătruns de ne-nţeles") — vedeau o leoaică cu cap de femeie şi cu aripi, care comanda misterioasele forţe ale morţii. La egipteni, sfinxul este un leu, paznic tradiţional şi loial al locurilor sfinte. Şi în acelaşi timp poate o parte dintr-un irod diferit de a privi şi înţelege cosmosul, lumina şi viaţa. Cum scria Octavian Paler: „A gîndi e, fără îndoială, o chestiune de demnitate şi curaj, dar e şi singurul mijloc de a ne revolta împotriva morţii... Ce faci cu şansa de a nu trăi zadarnic ? Iată ce întreabă, de fapt, sfinxul".

„Eu i-am văzut pe Antoniu şi Cleopatra trecînd...[11], le vorbeşte seara grupurilor de vizitatori sau poate întregului Cairo. „Alexandru, Cezar şi Napoleon s-au oprit la picioarele mele...", continuă sfinxul enigmatic, care priveşte dincolo de Nil. „Am văzut visurile ambiţioase ale cuceritorilor risipite ca nişte frunze moarte"... Vorbe despre deşertăciunea ambiţiei de mărire, dar şi despre amintirea cutezanţei umane. Oricum, majoritatea celor ce pleacă de la spectacolul de „sunet şi lumină[11] duc cu sine şi sentimentul propriei măreţii.

Dar piramidele ? Ce ne spun ele ? După istorici ele sînt monumente funerare ale faraonilor dinastiei a IV-a din Regatul Vechi : Keops, Kefren şi Mikerinos. Pe un platou de circa 1 500 pe 2 000 de metri, lîngă Nil, în urmă cu 4 700 de ani, trei faraoni ce descindeau direct din tată în fiu s-au hotărît să-şi construiască nişte morminte. Herodot, care a scris atît de mult despre Egipt, ne arată că au trebuit zece ani pentru a se amenaja drumul de la carierele Turah şi Massara, în dealurile Mokkhatam, pînă la podiş. Blocurile tăiate din stîncă erau cărate pe sănii mari pînă la Nil, aşezate pe plute ce traversau fluviul şi apoi trase pînă la locul construcţiei. 100 000 de oameni şi încă 20 de ani au fost necesari pentru ridicarea Marii Piramide. Dacă luăm de bune povestirile istoricului grec, atunci cei 100 000 de oameni au lucrat fiecare timp de trei luni pe an, din iulie în septembrie, cînd erau inundaţii (oamenii nu erau ocupaţi în agricultură, iar transportul era mai uşor) ; atunci apare posibil ca numărul de lucrători să se fi ridicat, prin rotaţie, la trei milioane, poate chiar întreaga populaţie egipteană aptă de muncă.

Şi mai important apare faptul că treizeci de ani în timpul lui Keops, dar şi zeci de ani după el, Egiptul s-a putut ocupa de construcţii, deci avea pace.

Piramida cea Mare, a lui Keops, cu baza pătrată, avea iniţia] latura de 232,805 metri şi înălţimea de 148,208 m. A fost ridicată din peste două milioane blocuri de piatră în medie de 2,5 tone fiecare, urmîndu-se trei planuri succesive de construcţie.

Cea a lui Kefren avea latura pătratului bazei de 215 metri, iar înălţimea de 143 metri. In fine, piramida mică, a lui Mikerinos, apare drept modestă cu doar 108 metri ca latură a bazei şi o înălţime de 66 metri.

După Napoleon, sau mai bine zis după calculele savanţilor săi, cu pietrele celor trei piramide din Giza s-ar fi putut încinge Franţa cu un zid înalt de un metru şi jumătate şi gros de un metru. Dar în Egipt se cunosc pînă acum peste 180 de piramide...

Din piramida mare s-au luat pietre pentru construcţiile arabe din vechiul Cairo şi tot au mai rămas 2 352 000 metri cubi de piatră din cei 2 521 000 de la început !

Este fără îndoială o greşeală să apreciezi piramidele drept nişte nebunii uriaşe, construite doar pentru a mulţumi un rege atot-puternic. Erau clădiri divine, ridicate pentru divinităţi. Dar întrebările continuă : Şi dacă, totuşi, ceea ce am acceptat să ştim este prea puţin faţă de realitate ? Dar dacă, aşa cum susţin unii cercetători şi gînditori, realitatea şi timpurile au fost altele ? De ce au fost totuşi construite piramidele ? Care este credinţa ce făcea să mişte munţii pentru a crea aceste monumente ? Admiţînd cazul că am avea nevoie sau convingerea că este necesar, cine ar întreprinde astăzi, cu mijloacele noastre, asemenea muncă de a tăia, transporta şi monta peste două milioane de stînci pentru a ridica o structură de piatră ?

Poate că a fost mai mult decît dorinţa de a avea un mormînt măreţ. Are dreptate textul spectacolului de „sunet şi lumină[1]* : „Omul se teme de timp, iar timpul se teme de piramide !“. O imensă ambiţie personală şi naţională de a arunca o sfidare timpului.

Dar cînd ? Cînd au fost ridicate ?

întrebarea asupra epocii construcţiei şi rostului acestor blocuri imense tulbură : specialiştii în glaciologie cred că hărţile amiralului turc Piri ar fi fost alcătuite înaintea ultimei glaciaţiuni, deci au peste 10 000 de ani. De aici diferenţa de înălţimi creată probabil de eroziune. Eroziune care a lucrat şi asupra înălţimii piramidelor sau a inscripţiilor hieroglifice colosale săpate pe latura dreaptă a piramidei lui Keops. Pe la mijlocul secolului al V-lea î.e.n., Herodot, aflat în Egipt, i-a întrebat pe preoţii egipteni ce spun unele dintre aceste inscripţii. Clericii i-au înfăţişat multe date, printre care şi calcule privind consumul de alimente al lucrătorilor ce au ridicat piramida, timp de trei decenii: ceapă, usturoi şi hrean (dar probabil

şi pîine, carne şi peşte) în valoare de 1 600 talanţi de argint. Suma apare mai clară dacă se are în vedere că talantul de atunci reprezenta 26,1 kg !

Lectura lucrărilor specialiştilor care au creat piramidologia nu reuşeşte să te convingă pînă la capăt. întotdeauna rămîne un ghem de întrebări, de nedumeriri însoţite de dorinţa de a căuta în continuare. Cum pot fi explicate o serie de afirmaţii cum sînt cele ce urmează ?

Istoricul arab Abu Zeyd El Balkhy susţine că una din inscripţiile de pe piramide, tradusă în arabă, arăta că epoca construcţiei este aceea cînd „Lira se afla sub semnul Cancerului". Calculele arată că aceasta ar însemna de două ori 36 000 de ani înaintea Hegirei, adică acum 73 000 de ani. Eroare ?

Herodot ne asigură că preoţii din Teba i-au arătat 341 de statui de lemn care reprezentau succesiunea, din tată în fiu, a marilor preoţi care i-au precedat timp de peste 11 000 de ani. Exagerare ?

După o tradiţie coptă, piramida mare a fost construită cu 300 de ani înainte de potop, ceea ce ne aduce la 8—11 000 de ani î.e.n. Hazardat ?

Scriitorul egiptean copt Masoudi arată într-un manuscris din anul 957, aflat la Oxford, că Surid, unul dintre regii Egiptului Înainte de potop, a construit cele două mari piramide... De asemenea, el a dat ordin preoţilor să plaseze în interiorul celor două edificii Buma înţelepciunii şi a cunoştinţelor lor în diferite arte şi ştiinţe, tn aritmetică şi geometrie, astfel ca să rămînă o mărturie pentru folosul acelora care ar putea eventual să le înţeleagă. Aşa că în piramida lui Keops au fost înscrise sferele cereşti şi figurile reprezentând stelele şi ciclurile lor ; în acelaşi timp, au fost săpate datele istoriei şi cronica timpurilor ce au trecut, prognoze ale vremurilor ce vin... Născociri ?

Manuscrisul istoricului arab Makrisi continuă şi întăreşte afirmaţia : prima piramidă, zice el, a fost consacrată istoriei şi astronomiei, cea de-a doua ştiinţei medicale. Fantezie ?

Este clar că atît drumul sinuos al cercetării şi cunoaşterii cît şi imaginaţia bogată şi uneori speculativă a multor autori au dus la teorii fascinante şi fanteziste, care au adus unora epitetul de neinvidiat de „piramidioţi“ : construite cu ajutorul ultrasunetelor, al forţelor antigravitaţionale declanşate de unii preoţi, al levitaţiei prin comandă spirituală, adică poveşti cu „covorul fermecat" sau „Sesam, deschide-te !“. Tot aşa, piramidele ar fi fost destinate provocării ploii, erau un releu de comunicaţii interplanetare, bornă de marcaj a unor cercetători galactici veniţi din alte lumi şi cîte altele ! Cîte cercetări asupra piramidelor nu lansează teorii şi drumuri noi : puterea universală — energia psihotronică, magnetismul animal, forţa odică, razele N. energia organică, toate fiind legate de o energie biocosmică ce s-ar concentra şi ar acţiona în

piramide. Scriitori cu un stil vioi, atractiv şi surprinzător, care înşiră - pe seama piramidelor ocultism, magie şi mistică, chiromancie şi astrologie, parapsihologie, un adevărat talmeş-balmeş în care eventuale date şi aprecieri corecte se pierd nefericite şi neluate în seamă într-un noian de presupuneri şi speculaţii.

Dar la acestea se adaugă texte istorice, este adevărat greu de descifrat, cum este revelaţia Atlantidei de către Platon în ,,Timee“ şi „Critias“, care ar explica apariţia neaşteptată a civilizaţiei egiptene cu piramidele şi sfinxul său, cu drumuri, canale, baraje, cu oraşe ca Heliopolis şi Teba, Abidos şi Memphis şi, în primul rînd, cu mari învăţaţi, cu constructori, navigatori şi meşteşugari de seamă.

Mulţi oameni de ştiinţă consideră că o serie de date oferite de piramide, dar şi de alte mărturii vechi reprezintă simple coincidenţe sau calcule savante. Fizicianul Laplace îi aprecia pe egipteni ca avînd mari realizări, dar scria : „este uimitor că egiptenii n-au vrut să ne comunice observaţiile şi cunoştinţele lor în astronomie. Se cunoaşte, totuşi, reputaţia preoţilor lor, care i-au învăţat pe Thales, Pytaghora, Eurodoxiu şi Platon“.

Or, pentru a construi un edificiu cum este piramida lui Keops trebuiau cunoştinţe deosebit de elevate, pe care nimeni nu le atribuie locuitorilor Egiptului de acum 73 000 de ani, nici celor de acum 5 000 de ani. Se recunoaşte grecilor meritul de a fi inventat mate- maticile. Cultura bronzului la egipteni nu era capabilă de calcule matematice superioare. Ar reieşi că piramidele au fost făcute instinctual sau la întîmplare, ceea ce ar fi mai uşor de crezut pentru o piramidă în trepte, dar foarte greu pentru cea a lui Keops.

Să admitem că a fost o întîmplare. Vom admite tot ca întîmplare faptul că piramida împarte exact în două mărimea uscatului şi apelor globului, de la nord la sud şi de la est la vest, încît un meridian care să treacă prin piramida din Giza ar fi mai nimerit decît cel de la Greenwich. Da, se spune, este o simplă coincidenţă. Dar dacă nu este aşa, atunci constructorii piramidei ştiau o mulţime de lucruri despre forma şi mărimea planetei noastre, chiar şi faptul că se învîrte în jurul soarelui.

Dincolo de construcţia piramidei, vechii egipteni cunoşteau succesiunea echinocţiilor, gradele meridianului terestru, cele 24 de ore ale zilei. Un anuar astrologie găsit de Champollion în mormîntul faraonului Ramses al II-lea arată că, cu 1 500 ani î.e.n., egiptenii ştiau, printre altele, că în mişcarea sa, soarele trece din est în vest şi din vest în est, făcînd ocolul cerului într-un an de zile. Vîrful piramidei lui Keops deviază de la meridianul spre Polul Nord cu 4'35" ; cercetătorii arată însă că la vremea construcţiei, piramida era perfect orientată spre cele patru puncte cardinale şi că polul este acela care şi-a schimbat locul sau i-a fost schimbat locul prin deriva continentelor. Dar egiptenii nu cunoşteau, nu puteau să cunoască

noţiunea şi locul Polului Nord, aşa că orientarea piramidei apare drept o coincidenţă ; ca de altfel şi alegerea locului său !

De-a lungul vremii, oamenii ce s-au aplecat asupra secretelor marii construcţii au demonstrat că aceasta conţine o serie de date astronomice şi matematice, cum afirmau Masoudi şi Makrisi : spre exemplu, suma laturilor bazei (931.22 metri) împărţită la dublul înălţimii (148,208 metri) dă 3,14 ; de asemenea, înălţimea piramidei multiplicată cu 1 milion redă cu aproximaţie distanţa de la pămînt la soare, care este de 149 400 000 km. Se pare că unii dintre constructorii piramidei ştiau de triunghiul cu laturile 3—4—5, de rădăcina pătrată a triunghiului 5—3, de relaţia dintre diametrul şi circumferinţa cercului (tot 3,14).

Cînd datele oferite de piramide sînt coroborate cu alte descoperiri, convingerea că totul este o coincidenţă începe să se clatine şi mai tare. Cunoştea Egiptul antic energia electrică ? Da, afirmă arheologii Peter Crasa şi Reinhold Habek împreună cu inginerul electronist Walter Garn, care au găsit pe pereţii templului lui Hathor desene ce par a fi lampadare electrice. Aveau egiptenii vechi cunoştinţe superioare de medicină ? Da, pentru că s-a găsit copia unui papirus de acum 4 800 de ani, care descrie 48 diferite răni şi fracturi şi prescrie tratamentul pentru fiecare dintre ele. Şcoli medicale existau la Heliopolis, Memfis şi Sais, unde se pregăteau specialişti în stomatologie, oftalmologie, gastrologie şi urologie. Existau specialişti ? Da, pentru că unei mumii din a IV-a dinastie (circa 2 500 ani î.e.n.) i s-au găsit două găuri în maxilare, evident săpate pentru a trata un abces. O frescă din anul 2400 î.e.n. arată un osteopat la lucru. încă o dată da, pentru că s-a găsit şi o ■mumie cu proteză dentară, alta a unei persoane căreia în timpul vieţii i s-a făcut o trepanaţie craniană (după care a mai trăit mult timp !). încă o dată da, pentru că oamenii de ştiinţă au pus în evidenţă cercetări şi cunoştinţe serioase în domeniul cardiologiei, cuprinse în papirusul lui Ebers „Tratatul privind inima şi vasele", redactat de Imhotep acum circa 5 000 de ani. Dentiştii prosperau deja în timpul celei de-a treia dinastii, adică acum 4 500 de ani. Papirusul din anul 1400 î.e.n. şi basorelieful din anul 200 î.e.n., prezentînd o serie de instrumente chirurgicale, se înscriu în aceeaşi categorie. Cel mai vechi oculist cunoscut a fost Ni-Ankh-Dwaw,

în vremea celei de-a şasea dinastii, în timp ce Amtiemhat era „comandant al scorpionilor", iar doamna Peseshet directoarea femeilor medici.

Se mai adaugă secretul unor vopsele de stofe, calitativ superioare celor moderne, ştiinţa chimică a îmbălsămării şi multe altele.

Toate acestea au constituit o bază pentru dezvoltarea ulterioară, în timpurile islamice, a medicinii. In 872, la Cairo s-a creat primul spital, iar doctorii şi farmaciştii trebuiau să dea examene profesionale !

PLIMBĂRI PRIN METROPOLA

„...O *rază de soare* superb îmi inundă *odaia. Pe fereastră se zăreşte* un *colţ de azur inalterabil. Viaţa de noapte, viaţa ■*dublă•* a *Cairo-ului s-a risipit. Mă cheamă lumina de afară".*

Mihai Kalea
Note de călătorie,
octombrie 1931

Cairo este doar un nume ce cuprinde ca o etichetă o mulţime de cartiere, uneori chiar oraşe specifice, strînse la un loc în jurul Nilului. Chiar şi azi edilii capitalei vorbesc de Cairo vechi şi Giza, de Helio- polis, Mouski, Abassiya, Khan El Khalili, Dokki, Ezbekiya, Abdin, Tawfikia, Bulak, Aguza, de Garden City sau Nasser City, de Oraşul Morţilor şi cîte altele. Dimpotrivă, unii vorbesc doar de Cairo egiptean şi cel european, deşi personal nu am pătruns niciodată diferenţa. Ceva deosebire s-ar putea face doar pentru cartierul Maadi, mai izolat. Cine, în afară de un cairot get-beget, ţi-ar putea recunoaşte, localiza şi vorbi de toate cartierele, unele foste orăşele, care formează azi marea metropolă ? Dar oraşele satelit nou create ? Soluţia de a le cunoaşte este să le vizitezi rînd pe rînd, să le parcurgi cu pasul pentru a le descoperi farmecul, uneori nebănuit. în Cairo, mai mult poate decît oriunde în altă parte, cartierul este acela care îşi defineşte un profil propriu, dar integrat ansamblului, o pietricică în marele mozaic.

Ne jucăm cîteodată în familie, rugîndu-i pe fiecare să descrie din memorie o rută sau cîteva locuri iegate de spectacole, de plimbări, de masă sau cumpărături. Şi mereu descopăr cît de apropiate şi totuşi cît de diferite pot fi locurile ce ni s-au strecurat în minte. Soţia îşi aminteşte, printre primele impresii, de piaţa Bab El Luk. Am nimerit direct înăuntru, fără să fi apucat să ştim pe unde am intrat, descoperind în juru-ne că fiecare vinde la mici tarabe acelaşi

lucru ca şi vecinii săi : Fructe uscate sau proaspete, ierburi şi mirodenii, rădăcini, nuci, alune şi seminţe de tot felul, cofeturi, pîine şi conserve, zarzavaturi, legume şi cîte altele ! Dar sectorul unde se vînd capete de animale sacrificate, măruntaie de păsări şi flori tropicale lasă imagini şi mirosuri de neuitat. Piaţa reprezintă o întreagă filozofie a oferirii şi cumpărării hranei, dar vizita nu este pentru cei lipsiţi de curaj.
Oricum, noi ne-am stabilit la negustorii din Zamalek şi la piaţa TawfiMa.

Tot soţia reaminteşte străzile centrale Talaat Hârb şi Kasr El Nil, cu sutele de magazine de pantofi şi marochinărie, o întrecere în frumuseţe, la care adăugăm cu toţii Bulevardul 26 Iulie, strada Sheik Rihan sau mai micile El Brasil şi Chagarett El Dorr. Fiul meu completează şi ne mirăm cum de am putut uita de Bulevardul Mohandessin, de stadionul Zamalek. Dacă sîntem la capitolul atracţii, atunci eu , adaug, în aplauzele celorlalţi, străduţa Shawarbi, ce promitea mult.

Dar atunci de ce să nu ne amintim de El Corniche, pe care l-am străbătut de multe ori seara, de Bulevardul Ramses sau de Sharia El Nil, ca să nu mai spunem de drumurile de la marginea insulei Zamalek ?

— Haide să schimbăm tema, propune fiul meu, şi ne amintim drumurile la anticarii de pe şoseaua prăfuită de lîngă fosta operă şi librăriile din Piaţa Kasr El Nil sau Bulevardul 26 Iulie sau magazinele de carte, la care zăboveam zilnic în plimbările de lingă casă.

— Da, dar cînd mergeam special pentru o îngheţată la Groppi sau la Blimpey, de lîngă noi ? Sau la cofetăria Granada, pentru fursecurile care se topeau în gură ?

— Dar florăriile ? Nu cred că există oraş în lume mai bogat in flori şi florării decît Cairo. Numai lîngă casă erau cinci şi mă străduiam să iau pe rînd de la fiecare, pentru a nu nemulţumi pe nimeni.

Cineva propune să ne amintim nume deosebite de magazine ; egiptenii sînt maeştri la denumiri şi au şi un farmec aparte cînd scriu în engleză pronunţia numelui arab. Şi mai pitoresc este cînd ei aud un nume străin, îl scriu în arabă şi-l transcriu în engleză sau franceză. Nici cei mai abili lingvişti nu-i mai dau de urmă. Pentru că nu au litera „p“, ci doar „b“, întotdeauna „paşa“ este „başa". eu eram domnul Boba ş.a.m.d. Dar să revenim la numiri : „Why not“ — „De ce nu ?“ (magazin de rochii), (N-aţi ghicit ! magazin de încălţăminte), „1001 de nopţi“ (restaurant), „Luna Park“, „Nana", „Vieneza“, „Trandafirii" (dar şi „Felfela" — „Ardeiul" !), „Grădina Nilului" şi „Nilul Albastru", „Şeherazada<; dar şi „Montana", „Jolie Viile" şi „Cleopatra", „Sare şi piper" (nu stofă, ci restaurant !), un amestec de indigen şi cosmopolitism plin de farmec.

Există şi o şansă pe care am avut-o, fără să fi bănuit că mi-ar fi putut lipsi. Am apucat un Cairo oarecum neobişnuit, cu luna Ramadanului căzută în iulie — august, cînd încă negustorii nu aveau orar de zi obligatoriu pentru magazinele lor. Seara, care vine repede în Egipt, Cairo nu mai este doar oraş ; el se transformă într-un covor de stele strălucitoare ce se reflectă pe cer, sclipeşte din milioane de

lumini, unele mici, palide, altele mari şi calme, pînă la zvîcnetul neîntrerupt al culorilor reclamelor moderne.

Piaţa Tahrir pare un sîmbure negru înconjurat de o galaxie multicoloră şi fremătătoare din care apar şi dispar siluete de aeronave — reclame pentru companiile aviatice — cărora li se adaugă titlurile hotelurilor, iar jos veşnicul duel al farurilor miilor de autovehicule ce se învîrt ca într-un centru de nebuloasă. Cairo îşi îmbracă seară de seară parura sa nocturnă de gală. Aerul se încarcă de arome îmbătătoare şi de gaze de eşapament, de lumini orgiastice, de un ritm al mişcării de noapte în care te cufunzi cu frenezie. „Auberge des Pira- mides“ străfulgeră intermitent în cerc luminos, la capătul podului Tahrir de peste Nil ; „Semiramis“, „Nile Hilton“, lucesc permanent blazoanele unor hoteluri, cu care reclamele şi vitrinele strălucitoare încearcă să ţină pasul în fantezie şi culoare.

După ce aproape întreg oraşul a amuţit pentru circa o oră, cît să se ia prima masă a zilei după apusul soarelui — de fapt micul dejun (,.iftar“) — oraşul se umple deodată de o viaţă şi activitate năvalnice, zumzet, automobile, claxoane, praf, strigătul vînzătorilor, un puhoi omenesc ce se revarsă pe străzi în căutare de mişcare, prietenie şi distracţie. Aerul încins de peste zi îşi mai domoleşte dogoarea, peste puţină vreme va începe să se simtă briza din deşerţ. Nu ştiusem pînă atunci ce înseamnă a sta la taclale pe terasă, ascultînd muzică, şi a coborî după miezul nopţii pentru- a te plimba pe bulevardele luminate şi a-ţi face cumpărături sau a viziona filme mai ales la grădină, ajungînd să te uiţi la ceas la orele două — trei dinspre ziuă şi, grăjpindu-te cu regret acasă, să apuci cîteva ore de somn înainte de a reveni la lucru.

Dar transportul public ?

Călătoria cu autobuzul nu reprezintă doar o modalitate de transport, ci un mod de viaţă. Studierea autobuzelor din Cairo ar oferi suficient material pentru o teză de doctorat şi ar constitui în sine o analiză prin secţiune în societatea egipteană actuală. Cu autobuzul poţi reînvia aventura şi încercările celor care au descoperit Africa mergînd spre sud. Teama de neprevăzut ? Aşteaptă pînă îţi iei bilet şi te poţi urca la un capăt de linie. Foame ? Nu este cazul. Greutăţi, lucruri neaşteptate ? Este nevoie doar să fi călătorit cîteva staţii. Senzaţii magnifice ? Coborîrea cu nasturii întregi şi mai ales pe uşă ! Nu mai vorbim de călătoriile cu autobuzul între oraşe. Chiar după ce primele mari emoţii s-au mai risipit, multă lume încă mai merge cu autobuzul pentru că este interesată de secvenţele de viaţă pe care le prezintă. în primul rînd staţiile, mai ales cele terminus, rai şi furnicar pentru cei săraci. Nu vezi vreun om bogat într-o staţie de autobuz sau cel puţin eu nu am văzut vreunul. Autobuzele sînt pentru cei cu sufleîul tare şi punga permanent bine aeri-

sită. în schimb, între călători domneşte un spirit de camaraderie, de înţelegere fără cuvinte care vine probabil din solidaritatea creată de clipele trăite împreună în asemenea încercări zilnice.

Capitala are nevoie imediată de mai multe mijloace de transport în comun. La o populaţie de peste 14 milioane de locuitori, autobuzele şi tramvaiele din Cairo transportau la începutul şuiului 1980 circa 27 000 de pasageri pe oră. Aceasta dădea un total de circa 300 milioane de pasageri faţă de 100 milioane în 1960. Faţă de autobuzul din Londra, considerat foarte aglomerat, care transportă zilnic 750 de pasageri, un autobuz cairot duce zilnic 2 105 persoane ! Fără a mai vorbi de bagajele lor. De aceea vechiul plan de a se construi un metrou, care în prima fază ar urma să preia 60 000 de călători pe oră, a fost reluat; primele tronsoane au fost gata în 1985, descongestionând în parte aglomeraţia rutieră cairotă.

Pentru o plimbare scurtă şi repetabilă, Muzeul Prof. dr. Hassan Ragab, instalat pe o navă pe Nil, răspunde cel mai bine dorinţei. Dr. Ragab, fost ambasador al Egiptului, a redescoperit secretul fabricării hîrtiei din foile plantei *Cyperus Papyrus.* După ce şi-a amenajat o plantaţie de papirus pe insula Iacob de pe Nil, profesorul Ragab produce hîrtie din foile plantei, hîrtie care este apoi folosită de meşteri iscusiţi pentru a reda scrieri hieroglifice sau peste 1 200 copii viu colorate ale picturii antichităţii egiptene.

O scară de piatră cu două cotituri şi trepte abrupte coboară într-o grădină-plantaţie, la mal, unde pe o navă se află un institut- muzeu. într-una din camere, la etajul I, sub ferestrele în care se oglindeşte Nilul, se află atelierul unde se vede întregul proces al producerii hîrtiei papirus.

în faţa ochilor uimiţi, foile de papirus zac în patru căzi de baie, pline ca apă, pentru a-şi forma textura, sînt presate şi uscate, apoi devin hîrtia ce a rezistat, o dată cu scrierile de pe ea, timp de mii de ani. Cu o tehnologie absolut precisă se scot frunze din 25 de lujere. Se ia partea de sus a lujerului — vîrful se folosea înainte drept hrană —, se taie, se topeşte în baie şi se lasă cîteva zile. Apoi toate sînt aşezate pe rafturi — cei din vechime nu se gîndiseră la aşa ceva, le puneau pe o bucată de lemn — şi iarăşi aruncate în cadă pentru alte cîteva zile.

Pe celălalt raft se repetă operaţia, care aminteşte întinsul unei foi de cocă pentru tăieţei. Apoi foile se pun una peste alta, se presează şi, în fine, ai în mînă foi de papirus, groase, rezistente şi dense. Poţi desena pe ele, în culori, cu creion sau cerneală. Pe baza eforturilor savantului, cu ajutorul naturii, al apei, ciocanului şi presei, secretul celor vechi a fost descoperit după o activitate de peste 10 ani. S-a dovedit, arată dr. Ragab, că papirusul este în esenţă hîrtie, cu toate calităţile ei, şi nu foi de lemn încleiate, cum se credea înainte.

Dacă este vorba de plimbări mai îndelungate, în afara muzeelor şi monumentelor, probabil că nimic nu poate rezista în faţa tenta-

ţiei de a vizita bazarul vechi Khan El Khalili.

— Dacă vreţi să vedeţi viaţa curgînd pe lîngă dumneavoastră timp de cîteva minute sau ore, atunci să ne aşezăm la cafeneaua Fishawi, ne zice domnul Zaki, cu care am făcut o vizită în circumscripţia sa, Khan EH Khalili.

Cafeneaua nu mai este aşa de mare ca în trecut, nici atît de împodobită, dar este plină de vizitatori. Patronul ne întîmpină cu un profund „salamalek" şi ne întreabă dacă dorim ceai sau cafea. Şi în timp ce aşteptăm licorile preferate, domnul Zaki ne explică faptul că puţini egipteni cunosc sau îşi amintesc despre şeful grajdurilor sultanului Barkuk, Gargas El Khalil, care a luat în 1408 în proprietate mulţimea de construcţii ce ajunseseră la sfîr- şitul secolului al XIV-lea — începutul secolului el XV-lea pe terenurile ce înconjurau palatul fatimizilor şi pe care se mai executau exerciţii militare. Era locul pe care sultanul El Achraf Khalili ridicase
o moschee încă din 1292. Prin minuni inexplicabile, unele clădiri din acele timpuri se păstrează încă şi azi, arată domnul Zaki, care soarbe încet dintr-un pahar cu ceai de mentă, ce răspîndeşte un parfum îmbătător.

— Cairo, ca şi Khan El Khalili, a crescut fără încetare ; nu e ca la Alexandria, unde oraşul a suferit fluxuri şi refluxuri. Pe la 1838, capitala avea 270 de mii locuitori, apoi 354 de mii în 1880, 389 de mii în 1885 ; sare la peste 854 de mii în 1906. Trece de un milion în 1934 şi ajunge, după cel de-al doilea război mondial, în 1947, la 2,1 milioane de oameni. Dar acum ? între 1820 şi 1958, continuă domnul Zaki, populaţia Egiptului a crescut de peste şapte ori, de la 3 la 22 milioane. Apoi, pînă în 1985, a mai crescut la peste dublul celei din 1958 ! Cu Cairo a fost şi mai rău. Avea doar 1 milion de locuitori in 1930 şi 5 milioane în 1960. Un oraş conceput ca pentru 2,5—3 milioane de locuitori a ajuns ca în 1980 să aibă peste 14 milioane ! Fuga la oraş din cauza sărăciei şi a războiului a determinat o nemaivăzută creştere a populaţiei capitalei, ceea ce pune la grea încercare infrastructura şi aduce la disperare pe edili. Unele cartiere sînt atît de aglomerate încît densitatea populaţiei, care pe întregul oraş este de peste 25 de mii de oameni pe kilometrul pătrat, depăşeşte aici 125 000 locuitori pe kilometrul pătrat! Boulag El-Dacrour este denumit în glumă „China Populară”, dar gluma se aplică la fel de bine şi în Chubrah sau în cartierul Babcharieh.

— Este adevărat că în Egipt fiecare femeie naşte în medie de şapte ori ? întreabă cineva.

— Da, este perfect adevărat. Aproape jumătate din fetele noastre se căsătoresc pînă la 17 ani, iar populaţia ţării este în proporţie de

60% sub 20 de ani, iar aproape jumătate sub 16 ani ! Toate femeile doresc să aibă măcar un băiat şi nu se lasă pînă nu îl au. De aici, mari greutăţi cu locuinţele la Cairo, unde — nu este un secret pentru nimeni — 7% din populaţie locuieşte în criptele din Oraşul Morţilor. La sate pămîntul pentru o familie s-a redus de la 7 la 1 acru. Cairo consumă zilnic peste 800 de mii de metri cubi de apă ; 80 de mii se pierdeau însă prin robinete vechi şi ţevi găurite. Periodic, conductele se spărgeau şi apa inunda cartiere întregi, căutînd drumul spre Nilul de unde a plecat. Nu vă mai spun nimic de instalaţiile de gaze şi electricitate, de telefoane, pentru că le-aţi văzut. Ne aşteaptă o muncă titanică pentru a pune oraşul la punct.

Toată lumea ascultă cu atenţie. Fiecare cunoaşte cîte ceva, dar domnul Sayed Zaki este membru al conducerii Partidului Naţional Democrat, deputat de Khan El Khalili în Parlament. Nouă ne vorbeşte ca specialist despre oraşul Cairo, dar şi ca preşedinte al Asociaţiei de Prietenie Egipteano-Română.

— Ştiţi ce a scris de curînd un poet marocan, Tahar Ben Jelloun, despre Cairo ? „Am citit o imensă tandreţe în privirea obosită a acestui oraş lăsat soarelui, abandonului şi supravieţuirii... oraş care ştie încă să rîdă ; rîde de timpurile care au trecut peste acest pămînt dăruit “.

— Domnule Zaki, întrerup eu pentru o clipă, mie mi se pare că oraşului dumneavoastră i se potrivesc mai bine cuvintele lui Ionel Teodoreanu despre Bucureşti ; am să înlocuiesc numele capitalei noastre cu cel al capitalei dumneavoastră şi o să vă convingeţi : „Cu Cairo e ca şi cu piesele frivole ale teatrului de vară. Toţi îl critică şi toţi îl frecventează, făcînd chiar sacrificii pentru aceasta. Mie-mi place Cairo. E un oraş care cîntă — cam tare, cam fals — dar ■cîntă. Vibrează. E viu“.

Zaki rîde înveselit, după cum rîd toţi comesenii.

— Cînd a scris Teodoreanu rîndurile respective ?

— Cu cîteva zeci de ani mai înainte, dar este valabil şi astăzi.

— Da, se vede că vă iubiţi oraşul, zice domnul Zaki. Şi noi îl iubim mult pe al nostru, deşi unii l-au denumit „lumea a treia la porţile Europei !“ Ştiţi ce am hotărît în 1977 ? Trebuie să ne salvăm oraşul. Să scăpăm capitala Orientului de boala care o roade, de zgomotul care o înnebuneşte, de atmosfera irespirabilă care o otrăveşte şi de dezordinea care o încetineşte. Am făcut un plan uriaş, cu mari implicaţii financiare, tehnice şi mai ales sociale care, după ce entuziasmul s-a mai domolit, ne-a lăsat pe gînduri, dar nu

ne-a tăiat voinţa. Pentru a crea condiţiile necesare tuturor locuitorilor săi, Cairo ar trebui să aibă o suprafaţă de patru ori mai mare şi cel puţin 6 — 800 de mii de locuinţe în plus. Vom face noi poduri peste Nil, linii de metrou, noi şosele. Vom demola treptat şi vom reconstrui Cairo-ul vechi. Pentru a face rost de fonduri din turism dăm prioritate şi construcţiilor de hoteluri, mutăm Muzeul de Egiptologie într-un sediu mai larg, renovăm reţeaua de cooperative şi magazine alimentare. încetul cu încetul vom reduce şi elimina transportul gunoaielor cu faetoane trase de măgăruşi. Da, avem peste 40 000 de atelaje care asigură salubritatea unui oraş de 14 milioane, întins cît o mică republică europeană şi cu o singură sursă de apă pentru toate cerinţele : băut, spălat, industrie, agricultură, salubritate ş.a.m.d.

Domnul Zaki aminteşte că problema principală este dezvoltarea economică, în primul rînd a industriei. Şi aici s-au făcut lucruri deosebite. în afară de vestiţii meşteşugari cairoţi care realizează o mare parte din exporturi, Heluanul, aflat în imediata apropiere a capitalei, reprezintă Egiptul de astăzi şi pe cel de mîine. Oţel şi fontă, laminate, apoi maşini de tot felul, autoturisme, textile, componente electronice, produse chimice, medicamente, o industrie alimentară în continuă diversificare, acesta este acum Cairo. Acestora li se adaugă învăţămîntul, turismul şi cercetarea ştiinţifică, presa, radioul şi televiziunea.

—Punem şi noi bani, dar luăm şi de peste hotare, cum ar fi împrumutul de 59 milioane dolari de la Banca Mondială, pentru îmbunătăţirea sistemului de transport public sau cel de 64 milioane de dolari, tot de la BIRD, pentru dezvoltarea sistemelor de telecomunicaţii în oraş.

Deşi este o mare metropolă mondială, cu trăsăturile şi animaţia caracteristice, Cairo este, în acelaşi timp, şi o imensă comună.

Circa 20% din populaţia oraşului exercită profesii agricole, aproape o treime se defineşte ea însăşi drept „oameni de la ţară[K]. Şi pentru a respecta declaraţia, milioane de cairoţi cresc animale şi păsări, fac agricultură pe fiecare bucăţică He pămînt liber, iar turme de
oi şi capre, cirezi de bivoli încă mai traversează străzile capitalei. în curţi, pe balcoane şi pe unele acoperişuri cresc în voie iepuri, raţe şi păsări, ca şi capre sau porumbei (aceştia din urmă par a fi păsări naţionale).

Pe fiecare stradă, la umbră, găseşti amfore mari de pămînt pline cu apă, din care oricine îşi poate astîmpăra setea.

Toate acestea, clădirile vechi, dintre care unele se prăbuşesc de la sine, circulaţia încă arhaică fac pe unii să nu vadă eforturile deosebite, curăţenia oamenilor şi a veşmintelor lor, zîmbetul şi voia bună ce se opun greutăţilor cotidiene, împăcarea care

survine chiar
după cele med aprige discuţii create de exasperări produse de em- bouteiUage, de precaritatea unor condiţii sau de carenţa unor mijloace.

Moralitate rurală sau nu, dar în ciuda numărului de pungaşi de buzunare, delincvenţa juvenilă şi criminalitatea sînt mult mai reduse decît în alte ţări.

— Superb şi mizer, agonie şi extaz !, exclamă domnul Zaki, care ne invită să vizităm bazarul. Şi adaugă ca un poet : La noi nu trebuie să confundăm bucuria sau speranţa de a trăi cu tristeţea realităţii imediate. în orice lucru este o parte de frumos.

Trebuie spus că la numai cinci ani de la discuţia respectivă, rezultatele efortului sînt evidente : în afară 3e o constelaţie de zgîrie- nori, Cairo şi-a îmbrăcat şoselele şi trotuarele cu haine noi. Şuvoiul transportului se mişcă de două-trei ori mai repede, în primul rînd datorită estacadelor, şoselelor şi podurilor noi. Penele de energie electrică sînt tot mai rare, iar reţeaua telefonică funcţionează tot timpul şi în toate cartierele. Face paşi rapizi noul sistem de canalizare şi salubritate al oraşului, se lărgeşte traseul metroului subteran. La periferie, casele din chirpici sînt înlocuite pe zi ce trece cu altele din cărămidă şi beton.

Abdul Kerim, care ne însoţeşte din partea Comitetului de Stat pentru Informaţii, mărturiseşte că a urmărit cu atenţie firea, comportamentul şi modul de viaţă al compatrioţilor săi, peste tot pe unde l-au purtat paşii pînă acum. Nu par a avea frămîntări cauzate de îndoială sau temeri, de spectrul unor realităţi sumbre sau nerezolvabile. Dimpotrivă, manifestă o încredere fundamentală în opera lor, la care participă cu toată inima.

— Este sigur că avem dificultăţi, rivalităţi, confruntări, neînţelegeri. Nimic nu transpiră în lume, nici măcar la Cairo. Probabil că este obiceiul pămîntului să nu iasă nimic spre lumea „din afară". Totul se consumă într-un cerc închis, în care viaţa şi meandrele ei se înscriu într-o curbă ce se închide mereu în liniştea de la suprafaţă, acoperind frămîntările din adîncuri.

Nu pot şi nu vreau să-l contrazic pe Kerim, deşi unele ziare egiptene se străduiesc periodic s-o facă. Nici lui Sayed Zaki nu i-am spus că am mai fost de multe ori în bazar, călăuziţi de dorinţa de a descoperi mereu ceva nou şi nebănuit şi nu de puţine ori ne-am rătăcit, transformînd plimbarea în căutarea grăbită a locului pe unde am intrat. Khan El Khalili nu s-a schimbat prea mult de-a lungul secolelor ; a căpătat lumină electrică, ceva automobile nedorite ce vor să pătrundă mai adînc, dar, spre fericirea tuturor, nu reuşesc ; a rămas însă tot locul vechi, la nordul şi estul căruia se întîlnesc ruinele zidului oraşului, iar la sud moscheea şi Universitatea Al Azhar, datînd de aproape o mie de ani.

Orice vizită în bazar începe cu aceea în „bazarul de mirodenii*

şi în „bazarul de arome". Situate între străzile Al Azhar şi El Muski, bazarele respective înseamnă o stradă şi alei înguste de o parte şi de alta, toate cu mici nişe în zid, unde se vînd esenţe de parfumuri, prafuri de ars pentru parfumat încăperile, ierburi şi mirodenii. Face să mergi fie doar şi pentru ceea ce francezii au denumit atît de frumos „chant d'aromes". Mulţi te îndeamnă să iei „kohl", adică „creion de ochi", un praf colorat folosit încă din timpul faraonilor pentru găteala pleoapelor şi conturul ochilor ; se unge uşor cu o mică pensulă şi meşterii unt gata, ca în marile magazine, să facă o demonstraţie gratuită. Ceva mai încolo, saci întregi de mirodenii, iar pereţii sînt încărcaţi de vase şi borcane pline cu o infinită varietate de arome : ambră, tămîie, răşină mirositoare, levănţică, lemn de santal şi cîte altele, pe care le absorbi cu nările vibrînde, cerînd
— dacă ştii rînduiala — să-ţi facă un amestec cu praful preferat.

De la bazarale parfumate, fie pe vechea uliţă a aurarilor, fie prin poarta Bet El Cadi, în faţa ochilor se deschide un labirint de ulicioare şi străduţe, de cotloane, nişe şi prăvălioare din care se revarsă lumini strălucitoare, amplificate de argintărie, coliere de aur, ame- tist, jad, fildeş, frumoase tăvi şi urne din aramă şi alamă, antichităţi autentice sau false, cutii de lemn incrustate cu pietre şi sidef, mătăsuri, brocarturi, bijuterii de toate felurile, pandantive şi amulete, cupe şi sfeşnice, căldări grele, apoi pielărie — de la buff-uri mici şi mari la marochinărie de lux, garnituri de birou, geamantane şi sacoşe, şei, genţi şi poşete din piele de şarpe, crocodil, şopîrlă, viţel sau miel. Şi iarăşi bijuterii, aurărie, mătănii de chihlimbar sau de plastic, ţesături, nestemate, obiecte din alabastru, covoare şi tapete, oglinzi şi luminări, urcioare şi curele de tot felul, gonguri, narghilele, sticlă de Muski, maşrabyia, jocuri de şah cu piese sculptate în piatră sau fildeş. Pe alocuri vezi la lucru bărbaţi şi copii care te întîmpină cu un surîs, în timp ce mîinile înarmate cu compasuri şi cuţitaşe desenează cu deosebită măiestrie interminabile compoziţii, iar alţii bat cu ciocănage mici un fir de argint sau de aur în şanţurile invizibile, abia trasate pe metal.

Dincolo de obiecte sînt însă oamenii şi atmosfera ; nu de puţine ori te întîmpină un ins plăcut care te abordează vesel cu „Hei, te-am mai văzut pe aici !", deşi nu te-a văzut niciodată. Alţii te îmbie cu „Aici este locul căutat; intraţi, nu costă nimic să priviţi!" Sau arta de a te tîrgui, ceea ce aduce cumpărătorului plăcerea iluzorie de a fi cîştigat ceva. Nu mică mi-a fost mirarea cînd mi s-a explicat că, de cînd au venit americanii, vînzarea nu mai are acelaşi farmec. In primul rînd pentru că aceştia, oferind imediat preţul pretins, negustorul regretă că nu a cerut dublu ; apoi pentru că tot alaiul cu cafea sau răcoritoare, discuţia despre familie, despre

locurile de unde vii, despre calităţile unice ale obiectului pe care ai vrea să-l cumperi, care fac plăcere deopotrivă vînzătorului şi cumpărătorului, dispar.

Cînd eşti la Cairo, obişnuinţa te face să nu acorzi cuvenita atenţie tuturor obiectelor care ţi se oferă la bazar sau în alte locuri şi abia acasă descoperi, prin ochii rudelor sau ai prietenilor, plăcerea de a avea un mic suvenir egiptean.

Probabil cel mai des întîlnit este cartuşul, de aur sau de argint, un însemn din timpurile vechi, conţinînd numele faraonului în hieroglife legate artistic de un fir stili2 at; apoi brăţările de aur şi argint, lîngă care străluceşte pandantivul de argint din oaza Siwa: o potcoavă avînd în interior o pasăre, un peşte sau o floare; apoi scarabeii ciopliţi din alabastru, malachit sau plastic, simbol al reînvierii şi al nemuririi. Poate cea mai populară amuletă este „Ochiul lui Horus", un pandantiv. Ochiul este de obicei din argint, colorat. Pentru cei ce nu ştiu, acesta îl protejează pe purtător contra ochiului rău şi a deochiului; pentru cei ce cred, înseamnă privirea zeilor care străpunge spaţiul şi timpurile, o dublă himeră. Şi apoi „mina Fatimei“, bijuterii cu caligrafii, şi nu în ultimul rînd „ankh“, cheia vieţii la vechii egipteni, strămoşul crucii de azi, fiind luată de creştini ca simbol propriu, de forma unei rachete de tenis sau a unei cruci cu cupolă la un capăt. înseamnă persistenţa vieţii şi a generaţiei. Deseori poate fi văzut la zei, ce îl ţin la gura unui faraon, pentru a-i insufla viaţă. Cleopatra purta în permanenţă un ankh.

La sfîrşit, după ce ai greşit drumul de nenumărate ori, cu braţele pline de cumpărături sau cu mintea plină de impresii şi viitoare amintiri, te strecori încet spre ieşire, nemaireţinînd nimic din frumuseţea şi varietatea obiectelor şi din mozaicul de sunete ce te înconjură la tot pasul, doritor doar să ajungi acasă, pentru a relua în linişte orele petrecute în marele furnicar medieval şi modern.

MUZEELE CAPITALEI

„Intrăm pe porţile muzeelor ca nişte soldaţi neinstruiţi; înăuntru ne aşteaptă o armată de treizeci de veacuri. Atracţia ne bombardează din *toate părţile, orgii ucigătoare ne* sug, ti« *vis uriaş* îşi *ridică capul monstruos ce înghite vietăţile cu vise mici* şi *viaţă scurtă. O imensitate fără corp curge peste noi din toate colţurile* ţi *ne sufocă, încet şi cu voioşie, pînă cind la urmă, indiferenţi şi sugrumaţi cu adevărat, grăbim paşii prin ultimele şaptezeci de sili, peste şaptezeci şi* şapte *de vitrine, nemaivăzind nimic..."*

Vera Krmpotic

Cairoţii vorbesc cu un ton natural despre faptul că în oraşul lor sînt atît de multe de văzut incit poţi fi ocupat cel puţin un an de zile, dacă nu chiar mai mult. De aici plăcuta dar dificila dilemă nu de a vedea în general, ci de a alege ceea ce ai vrea să vezi, nu de a merge la ceva unic, ci de a opta pentru ce este mai valoros sau de interes direct între atîtea capodopere. Aceasta înseamnă însă documentare prealabilă şi elimină parţial surpriza descoperirii. Poate că cel mai bun lucru este să începi cu începutul şi atunci cufundarea în cultura egipteană nu poate să nu pornească de la Muzeul de Egiptologie.

Sînt conştient de adevărul cuvintelor lui Romain Roland : „Amestecul de istorie cu povestea legendară este extrem de greu de realizat... istoria interesează mintea dar răceşte emoţia...[41]. Dar este un risc pe care mi-1 asum, sperînd cel puţin că voi reuşi să ofer o idee despre ceva ce nu poate fi realmente cuprins.

Muzeul este o mare vitrină şi un mare depozit. Deşi mai toate aşezămintele similare din lume posedă antichităţi egiptene, clădirea uriaşă, situată în plin centrul oraşului, este supraîncărcată cu un număr copleşitor de exponate-capodopere încît este greu să le apreciezi pe toate şi pe deplin. în plus, una dintre cele mqî importante civilizaţii ale lumii antice scoate mereu la iveală noi piese ce se alătură colecţiei permanente a muzeului şi trec, la nevoie, prin atelierele şi laboratoarele unde sînt puse în valoare, cercetate, descrise şi etichetate.

De la crearea muzeului într-o clădire modestă din cel mai populat cartier cairot, Boulaq, pînă la mutarea lui în actualul sediu a trecut cam o jumătate de veac. Muzeul este o creaţie a cercetătorului francez August Mariette, venit în 1850 să caute manuscrise copte pe la mănăstirile din pustiu. Cum englezii veniseră ceva mai înainte — şi luaseră cam totul! — Mariette a trecut la studierea edificiului funerar din Memphis, dedicat boilor sacri — Apis. De la Serapeum, Mariette a sărit imediat la ideea fondării muzeului egiptean din Cairo şi a Direcţiei Generale a Serviciului de Antichităţi, menite să descopere, să protejeze şi să pună în valoare inestimabilele creaţii ale poporului de pe Nil. Muzeul a trecut apoi, în 1890, într-o clădire situată lîngă piramide, ca peste 12 ani să se stabilească, după o grandioasă inaugurare, într-un local construit de francezul Marcel Bourgnon ; cinstea de a deschide muzeul revenea lui Gaston Maspero, care a îndeplinit însă dorinţa lui Mariette : l-a înmormîntat pe predecesorul său, devenit „paşă", într-un cavou faraonic, chiar în curtea muzeului, ridicîndu-i şi o statuie.

Egiptul, sau cel puţin Muzeul de Egiptologie, a avut noroc. La o expoziţie internaţională, organizată la Paris în 1867, Mariette Paşa a fost însărcinat să organizeze un pavilion egiptean. A adus o serie de exponate de la Muzeul Boulaq şi le-a aranjat atît de frumos încît au devenit atracţia întregii expoziţii. Francezii doreau de mult să obţină o colecţie de antichităţi egiptene, la fel de valoroasă ca şi aceea primită de arhiducele Maximilian al Austriei, cu atît mai mult cu cît prinţului Napoleon i se făcuse în acest sens o promisiune de către kedivul Said. Relaţiile Franţei cu kedivul Ismail, urmaşul lui Said, erau şi mai bune, aşa că împărăteasa Eugenie, soţia lui Napoleon al III-lea, s-a grăbit să-i spună lui Ismail că Franţa ar primi cu recunoştinţă colecţia egipteană ca un cadou pentru Muzeul Luvru. Cu mult tact, Ismail a răspuns că, întrucît exponatele aparţin Muzeului Boulaq, numai curatorul acestuia este în măsură să decidă. Cînd francezii s-au adresat lui Mariette, el însuşi francez, refuzul său a fost categoric, astfel că întreaga colecţie s-a întors la Cairo !

La inaugurare, muzeul avea circa 7 800 de piese. Catalogul său, publicat în 1963, descrie sumar „principalele monumente" din clădire şi ajunge la 6 366 exponate, la care adaugă încă 1 703 de obiecte provenind din mormîntul lui Tutankhamon ! După date din 1981, colecţia a sporit atît de mult încît numai cea expusă permanent depăşeşte 100 000 de piese, iar depozitul şi laboratoarele mai adaugă peste 150 000 ! Clădirea a devenit neîncăpătoare, iar muzeul este în vădită nevoie de reorganizare. Se vorbeşte că acest lucru va fi realizat prin strîngerea fondurilor necesare şi mutarea — cel puţin a depozitelor — în clădirile fostului Tîrg Internaţional al Egiptului, care şi el s-a mutat din 1981 în alte localuri mai potrivite. Dar dacă şi pînă se va muta, să-l cunoaştem pe cel prezent şi să începem cu o ciudăţenie : Camerele sînt numerotate, dar nu în ordinea în care treci prin ele, ci de la spatele spre faţa clădirii ! Pentru o vizită normală, în sensul urmăririi exponatelor într-o ordine cronologică, trebuie început cu parterul şi mers în sensul acelor de ceasornic. Aşa că se intră în sala 48 şi apoi în sălile 47, 46, 41, 36 ş.a.m.d. Pe urmă camera 42, care deschide un coridor... este puţină confuzie, aşa că este mai bine să laşi la o parte ordinea şi numerele şi să te plimbi cu pas măsurat pe fiecare etaj, admirînd comorile pe care le în- tîlneşti. Dar ce comori !

Dacă modul de expunere — şi de aici regula de deplasare în muzeu — încalcă principiul antic egiptean ,,maat“, al ordinii stabilite, arta veche egipteană este guvernată de reguli şi canoane fixe, printre care o regulă strictă a proporţiilor. De aici caracterizarea artei vechi egiptene drept mecanicistă, statică şi primordial tradiţională.

O persoană, în picioare, desenată pe o bucată de lemn, de zid

sau pe papirus, era acoperită cu o grilă : fața era cuprinsă în 18 rînduri de pătrate, al 19-lea fiind destinat pentru păr ; de la ceafă la gît erau 2 rînduri, de la gît la genunchi 10 ; apoi de la genunchi la cîl- cîie se adăugau 6 rînduri. Tradiţional, o persoană şezînd ocupa doar
15rînduri de pătrate. Devenită standard pe la anii 3000 î.e.n., metoda s-a păstrat pînă în timpul dinastiei Saite (secolele VI — V î.e.n.), cînd rîndurile pentru o persoană în picioare au sporit la 21 şi jumătate. După ce desenul era executat, grila era trasată în mare pe peretele unui templu, pe morminte sau stele funerare şi se refăcea desenul la scară mare !

Şi sculptura urma reguli stricte. Istoricul Diodor povesteşte că doi sculptori egipteni din secolul al VT-lea î.e.n., lucrînd fiecare la cîte o jumătate a statuii zeului grec Apollo, au urmat canoanele de atunci, astfel încît cele două părţi s-au potrivit perfect, o parte fiind oglinda exactă a celeilalte !

In pictură, ca şi în reliefuri, reprezentarea ce a durat peste 2 400 de ani combina, după canoane stricte, o serie de poziţii. A reda o pcrscană în două dimensiuni însemna a ciopli capul în profil, dar cu ochii privind în faţă ; umerii sînt redaţi complet, dar torsul este văzut doar pe trei sferturi ; picioarele sînt iarăşi în profil. Cu uimire se dezvăluie faptul că picturile cubiste ale lui Picasso, care reprezintă cîteva imagini ale aceleiaşi figuri, au înaintaşi în basoreliefurile antice egiptene !

Mai greu de pătruns este faptul că artiştii egipteni respectau canoanele doar cînd era vorba de persoane din pătura conducătoare
— faraoni, înalţi demnitari din aparatul- de stat, personalităţi de vază —, ca un fel de atestat al puterii. Cînd era vorba de persoane din pături sărace, de străini, servitori sau animale, artistul putea executa, dacă vroia, şi o redare realistă.

Intr-o parte a sălii sînt înfăţişaţi cu realism şi farmec o serie de meşteşugari : berari ce amestecă orzul, brutari şi cofetari ce frămîntă aluatul, alţii care tocmai şi-au încheiat lucrul, un bucătar care a terminat de jumulit o gîscă ce va lua drumul cuptorului, dar şi un tînăr cu un sac la umăr, redat în legea frontalităţii, probabil vreun personaj oficial. Ceva mai departe, o pictură redă, la fel de natural, doi egipteni la arat cu un plug primitiv, în timp ce în planul îndepărtat alte două persoane vînează, aruncînd cu buzduganul într-un cîrd de gîşte sălbatice. în afara redării realiste a oamenilor, tabloul îmbogăţeşte mintea cu o descoperire : egiptenii rezolvaseră problema perspectivei în pictură acum 4 750 de ani !

In rotonda de la intrarea în Muzeul de Egiptologie se pot admira patru statui colosale, dintre care trei reprezentînd pe Ramses al II-lea care, în timpul celei de-a 19-a dinastii, a domnit între 1298 şi 1232 î.e.n.. adică 67 de ani ! Prima statuie din rotondă, executată

după canonul frontalităţii, impus se pare de către marele cler, îl redă pe vestitul faraon privind drept înainte ; are barbă falsă, semn al legăturii sale cu divinitatea supremă Ra (fiind considerat fiu al acesteia), poartă pe cap capişonul regal cu cele două divinităţi protectoare pe frunte — cobra pentru Egiptul de Jos şi vulturul pentru Egiptul de Sus — şi coroana în jumătăţi de două culori, roşu şi alb, tot pentru cele două zone. Mîinile sînt strînse pe lîngă corp, iar picioarele în poziţie de repaus, cu cel stîng înainte.

Scriam înainte că în sală sînt trei statui colosale, dar Egiptul nu duce lipsă de coloşi înfăţişîndu-1 pe Ramses al II-lea ; una stă de veghe chiar în centrul Cairo-ului, lîngă gară, alături de o frumoasă fîntînă arteziană. La Memphis, capitala veche, lîngă o pădure de palmieri, o imensă statuie a lui Ramses cel Mare se adăposteşte într-o clădire de piatră, iar în afara sălii un alt Ramses de piatră se odihneşte printre copaci.

A patra statuie, de fapt un grup statuar colosal, cîntărind peste 100 de tone, îi reprezintă pe faraonul Amenhotep al III-lea, un arhitect ajuns divinitate, şi pe soţia sa.

Nu poţi părăsi rotonda fără a admira îndelung superbe sarcofage cioplite în alabastru sau piatră, alte statui şi cîteva exponate absolut insolite : vîrfuri de piramide făcute din piatră lustruită. La ce serveau oare ?

Mai departe, surprize după surprize, emoţii şi încîntare : grupul statuar format din fara6nul Mikerinos, zeiţa Hator şi un zeu protector al uneia din cele 42 zone administrative în care era împărţit Egiptul. Titulatura lui Mikerinos era exprimată printr-o trestie = Nisut şi printr-o albină = Biti, adică Nisut-Biti, unirea a două simboluri, ceea ce dădea Rege al Egiptului de Sus şi de Jos. Cartuşul cu numele său, scris tot după o lege fixă, a inversiunii, este Men Cau-Ra,

adică monumentul sufletului lui Ra. Dacă s-ar citi cum este scris ar ieşi Ra-Men Cau, dar este, conform legii inversiunii, Men Cau-Ra deoarece, cînd era vorba de zeul suprem, numele acestuia trebuia pus la început.

Paşii ne sînt purtaţi apoi prin faţa unei statui aşezate în drum spre biblioteca muzeului, reprezentînd pe faraonul Joser, patronul întregului complex arhitectural de la Sakkara-Memphis, opera unui arhitect celebru pe nume Imhotep, care a fost şi sculptor, profesor şi medic. Unii egiptologi l-au comparat cu Leonardo Da Vinci; într-a- devăr, cine ajunge la Sakkara şi vede incinta complexului colosal, pe o suprafaţă de peste 15 ha, cu piramide în centru şi alte construcţii, îşi dă seama că Joser a vrut să ridice un ansamblu arhitectural în genul palatului pe care îl avusese în timpul vieţii sale. Era un specialist de geniu, iar realizarea i-a depăşit dorinţele !

Pe partea de vest se află exponate aparţinînd Regatului

Vechi şi celui de Mijloc, o serie de capodopere ale sculpturii egiptene antice : nobilul Raho^ep şi soţia sa Nofret; piticul Seneb redat în poziţia scribului, cu picioarele încrucişate deasupra laviţei, alături de soţia şi copiii săi (Cei doi copii sînt înfăţişaţi cu degetul în gură, ceea ce în scrierea hieroglifică înseamnă „mes“, adică copil); frumoasa friză a „gîştelor de la Meidum", cu o remarcabilă redare tehnică şi emoţională a naturii de acum 4 700 de ani. Dar să revenim la Nofret, care trebuie să fi fost foarte frumoasă (Nofret înseamnă „frumoasa"). Veşmîntul care-i acoperă corpul subliniază şi mai mult formele graţioase. Un cap de regină cu faţă plăcută, reliefat de un colier cu multe culori, iar în perucă o diademă cu motive florale. Şi soţul, un comandant al armatei, şi soţia dau impresia că trăiesc *:* ochii sînt executaţi dintr-un cadru de aramă, corneea din cuarţ, iar irisul din cristal, avînd în centru pupila din lemn de abanos.

Tot aici, mintea realizează diferenţa de la citit şi fotografie la obiectul real: statuia de calcar a „scribului" care ocupa o deosebită poziţie în lumea veche sau a „primarului satului", executat în lemn tare, precum şi a faraonului Kefren, executată din diolit de culoare vineţie. In sala 42 este o statuie a lui Joser, scoasă din piramida sa. O copie a originalului poate fi încă văzută într-o cămăruţă din partea de nord a piramidei.

Exponatele din muzeu surprind cîteodată şi prin faptul de viaţă pe care-1 reprezintă sau care le-a inspirat. Statuia lui Peri I din dinastia a Vl-a îl înfăţişează cu cei doi copii ai săi. Or, unul dintre ei, devenit faraon la 6 ani, a domnit 94 de ani, deci a trăit 100 de ani! Alta, a lui Senus-Ret I, aminteşte de lovitura de stat de la Theba, cit timp el era în campanie împotriva libienilor. Faraonul s-a întors pentru a prelua puterea, dar un sfetnic al său, Sihu-Ret, l-a părăsit, fugind în Siria prin Delta Nilului şi prin Sinai. Aventurile acestei călătorii, descrise de un scrib în „Povestea lui Sihu-Ret", au devenit scenariul pentru filmul american postbelic „Egipteanul*. După cum bogăţiile mormintelor faraonice au inspirat filmul destul de recent „Sfinxul".

In fine, Tutmes al IV-lea, mult timp holtei, a trimis nenumărate solii la regele Mitani, vestit pentru fetele sale frumoase (dar şi pentru faptul că deţinea controlul drumurilor din zonă spre porturile feniciene). După şase solii care purtau mai mult cereri şi promisiuni, Tutmes al IV-lea a trimis o altă solie, încărcată cu daruri minunate şi cu mult aur. Mitani s-a lăsat înduplecat de aceste „dovezi de dragoste" şi i-a dat fata cea mare, pecetluind şi primul tratat de alianţă egipteano-mitonian. Matrimonii şi politică, nuntă şi împărţirea zonelor de influenţă !

De-a lungul peretelui din fund şi în cerc spre aripa dreaptă a

muzeului este reprezentată epoca Regatului Nou, cu dinastiile a 18-a, a 19-a şi a 20-a. Este epoca de vîrf a civilizaţiei vechi egip. tene, cînd pe plan teritorial Egiptul se întindea în sud pînă la cataracta a cincea, adică pînă la Khartoum-ul de astăzi, în est pînă la cotul vestic al Eufratului, cuprinzînd Palestina, Siria şi Fenicia, în nord pînă la insula Cipru. Trimişi din toate neamurile aduceau tribut sau cel puţin cadouri, cum făceau cretanii. Cele mai interesante mărturii ale acestei perioade provin de la Tell El Amama, oraşul faraonului „eretic" Akhnaton şi al frumoasei sale soţii Nefertiti. Aici se întîlneşte cea mai naturală artă egipteană şi, după părerea unora, şi cea mai frumoasă. Încîntare după încintare : statuia zeiţă Hathor, camera funerară a faraonului Tutmes al III-lea, faraonul reformator Akhnaton şi soţia sa. In afară de bustul lui Nefertiti de la Berlin, în Muzeul de Egiptologie se află încă un bust al graţioasei regine — e adevărat, neterminat, dar făcut cu mare finețe .și gingăşie. Cînd a văzut-o pentru prima dată, Akhnaton ar fi exclamat: „Nefer-ti-ti“, adică „A venit frumoasa !“, de unde fiumele păstrat pînă azi ca un omagiu adus frumuseţii.

Plimbarea prin muzeu ar putea dura ore, dar la fel de bine zile, săptămîni sau luni. Depinde de interesul şi timpul fiecăruia. Aşa că ochiul priveşte, dar mintea nu mai poate reţine atîtea monumente şi nume : obiecte de la sfîrşitul Noului Regat pînă la dominaţia greco-romană, exponate ale vieţii de toate zilele, precum şi statui care erau presupuse a se ridica în sprijinul decedatului dacă în „viaţa cealaltă" zeii l-ar fi chemat să le lucreze ceva; apoi case, nave, prăvălii de meşteşugari din timpurile faraonice. Vin la rînd mumiile unor animale sacre, printre care pisici, cîini, babuini, peşti, crocodili, o expoziţie fascinantă de istorie naturală şi religioasă.

In muzeu se poate vizita şi Camera mumiilor, vreo 40 la număr, din variate dinastii, printre care Seken-Ra (mort pe cîmpul de luptă), Akhmes I, Amenhotep 1, Tutmes I şi IU, Seti 1 şi mulţi' alţii.

Camera mumiilor a fost închisă în 1980, la cererea preşedintelui Sadat, care considera că rămăşiţele unor mari regi erau profanate prin expunerea în public, şi redeschisă în 1984. în camera „Război şi pace“ este expusă mumia lui Ramses al II-lea, unul dintre cei mai viteji faraoni, lîngă sarcofagul său, complet acoperit. Camera „Război şi pace" mai conţine unul dintre cele mai cdebre exponate, „Paleta Narmer", în care este înfăţişat Narmer sau Menes, considerat primul faraon al Egiptului unificat. Această placă pare destul de modestă mai ales prin comparaţie cu alte obiecte învecinate : armate în miniatură din Regatul de Mijloc, statuia faraonului luptător Tutmes al III-lea sau friza din templul zeiţei Hatşepsut, povestind expediţia acestei femei în veşminte bărbăteşti în ţara misterioasă din Punt.

Şi nu mai puţin important pentru toate vremurile — replica Tratatului de pace dintre Ramses al II-lea şi hitiţi, primul tratat de pace cunoscut în istoria omenirii.

Nici o vizitare a Muzeului de Egiptologie nu pare completă dacă nu include comoara lui Tutankhamon, un faraon nefericit, ginerele marilor Akhnaton şi Nefertiti, care, după 9 ani de domnie (în decursul căreia s-a renunţat la cultul lui Amon-Ra), a murit asasinat. Nu fusese nici viteaz, nici înţelept, nici bun organizator; ar fi fost şi destul de greu dacă ne gîndim că a venit la tron la 10 ani şi a fost ucis la 19 ! A avut însă marea şansă ca mormîntul să nu-i fie jefuit, d să fie descoperit intact, ceea ce l-a făcut celebru în întreaga lume. Mormîntul său a dat o idee mai completă despre bogăţiile cu care faraonii treceau într-o lume din care sperau să mai revină. La rîndul lui, „blestemul faraonic" a contribuit şi el la sporirea faimei tezaurului micului faraon. Sînt probabil puţine mărturii arheologice la care oamenii de azi să fi stat la coadă încă din timpul nopţii pentru a le putea vedea, aşa cum s-a întîmplat cu o parte din colecţia ce a fost expusă prin diferite ţări ale lumii.

Orice s-ar spune, descoperirea lăcaşului funerar al regelui Tut, cum era alintat, a adăugat un plus de farmec şi mister cercetărilor Egiptului vechi. Captînd atenţia lumii întregi, legenda făurită în jurul comorii, a descoperirii şi a consecinţelor ei a creat, alături de alt mit, al lui Dracula, o mină de aur pentru autorii şi regizorii, în special americani, de filme de groază.

Valea Regilor deschisese încă o dată sipetele comorilor sale, reuşind să uimească lumea. După ce fusese menţionată în 1743 de călătorul englez R. Pococke, valea, ce adăposteşte mormintele a 30 de ! faraoni din cea de-a 18-a dinastie, a început să fie cercetată tot mai intens : inginerii lui Napoleon în 1798, descoperirile lui Gio- vanni Belzoni, după 1815, apoi americanul Theodore Davis, între 1902 şi 1914. Lordul Carnavon şi arheologul Howard Carter se unesc în 1907, obţin aprobarea pentru săpături în 1914, încep să lucreze în 1917. Deşi directorul Gaston Maspero îi avertizase că în vale nu se mai putea descoperi nimic, cei doi credeau că trebuie să mai fie un mormînt, cel al lui Tutankhamon. Mai bine zis, credea Carter, care lucrase cu Theodore Davis şi dorea acum să folosească banii lui Carnavon — pe care autorul R. Moffett îl denumeşte „un ultim venit printre aceia care şi-au folosit averea pentru a pătrunde în arheologie fără să fi trebuit să sufere plictiseala pregătirii academice" — pentru a găsi mormîntul lui Tut. Avea pentru această convingere trei mărturii găsite în excavaţii anterioare : o nişă plină cu vase sigilate care conţineau ceramică, bucăţi de ţesătură şi alte resturi, dar care aveau sigiliul lui Tut şi al serviciului funerar al faraonilor; o cutie de lemn cu bucăţi de foi de

aur purtînd numele lui Tutankhamon şi al reginei sale ; în fine, o ceaşcă purtînd de asemenea numele micului faraon.

Cinci ani s-au scurs într-o muncă istovitoare, alimentată doar de o speranţă din ce în ce mai redusă. Carnavon şi Carter s-au hotă- rît să mai încerce o dată; dacă nu se va găsi nimic, vor părăsi Valea Regilor. Ca să fie mai sigur, Carnavon s-a întors în Anglia, iar Carter s-a gîndit să sape exact unde începuse cu ani în urmă. între deznădejde şi ultime licăriri de speranţă, Carter are succes, găseşte la 4 noiembrie 1922 treptele ce duceau la mormînt, iar la 23 noiembrie, printr-o deschidere în care s-a vîrît o luminare, lumea afla prin ochii lui Carter că s-au descoperit „lucruri minunate".

„La început nu puteam vedea nimic, povesteşte Carter, deoarece aerul fierbinte ce ieşea din cameră făcea ca flacăra luminării săi pîlpîie, dar apoi, pe măsură ce ochii mi se obişnuiau cu lumina,! detalii ale camerei dinăuntru se iveau încet din ceaţă — animale ‘stranii, statui şi aur — peste tot sclipirea aurului. Pentru o clipă
— care pentru ceilalţi care stăteau în apropiere trebuie să fi părut o eternitate — am fost lovit de uluială ; cînd lordul Carnavon, care nu mai putea să îndure tensiunea, a întrebat mistuit de grijă «Poţi să i vezi ceva ?», tot ce am fost în stare să fac a fost să scot cuvintele j «Da, lucruri minunate»".

Cinci ani a durat studierea, înregistrarea fiecărei piese şi trans-| portarea tezaurului la Cairo ; 1 703 piese, una mai frumoasă şi maiî interesantă decît cealaltă. Două statui din lemn ale lui Tutankhamon! ca paznic al camerelor sale funerare, scuturi de vînătoare pictate, , un sarcofag mic de circa 30 kg de aur, statuia zeului Anubis care supraveghea mumificarea şi conducea pe morţi la judecata lui Osiris. La peste 1300 î.e.n., egiptenii credeau în „judecata de apoi“, la care Anubis cîntărea sufletul mortului, punînd într-un taler al

faianţei statuia dreptăţii, Maat, iar în celălalt sufletul celui decedat. Dacă sufletul era mai uşor, el era trimis în alt loc decît cel destinat fericirii perene !

Urmează cufere după cufere, statui ale unor zeităţi egiptene, ale faraonului în diferite ipostaze ale vieţii, două tronuri uimitoare prin bogăţia lucrăturii în aur şi a incrustaţiei cu pietre preţioase,
! obiecte personale, vaze de alabastru pictat, barca faraonului, flori, seminţe de plante, papirus, paturi de odihnă, bijuterii, cele trei sarcofage puse unul în celălalt, adăpostind într-un cavou de piatră corpul lui Tutankhamon înconjurat de bogăţii fabuloase, îndeosebi coliere, brăţări, inele, diademe. Pînă şi papucii şi degetarul faraonului erau din aur !

Comoara constituie o mîndrie a Egiptului, a lumii întregi care se descoperă cu uimire şi satisfacţie în postura civilizaţiei de acum 3 500 de ani.

Dar alături de nepreţuita descoperire, diferiţi autori au subliniat evenimentele inexplicabile asociate cu găsirea comorii. O serie de coincidenţe, mai mult ca sigur, dar adevărul rămîne: Din cele 20 de persoane ce se aflau în anticamera mormîntului lui Tutankhamon, 13 au murit aproape imediat după aceea; primul a fost lordul Carnavon care, întorcîndu-se la Cairo, la Hotel „Continental", face febră şi moare fără ca doctorii să-l poată ajuta. Apoi Arthur Mace, un arheolog american care, după o mare oboseală, intră în comă şi moare, tot la Hotel „Continental[1]* şi tot fără a avea diagnosticate boala. George Gould, fiul unui mare bancher american, vizitează locul funerar al faraonului şi moare de ciumă bubonică, a doua zi după vizită ! Radiologul Archibald Orid, care a examinat mumia, moare în 1924 după o serie de crize puternice, iar fabricantul englez Joel Wool moare de febră, după ce vizitase mormîntul. Lor li se adaugă alte persoane din echipa care participase la descoperire, printre care arheologii Garry Davies şi Douglas Derry, profesorii Winlock şi Foucart, precum şi încă 16 persoane care au intrat în mormint sau în contact cu mumia şi au decedat pînă în 1929. In acelaşi an, soţia lui Carnavon şi secretarul acestuia mor şi ei în împrejurări care par cel puţin stranii.

S-au căutat şi s-au oferit explicaţii cu nemiluita : o veche armă bacteriologică, îmbibarea diademei faraonului cu o substanţă puternic radioactivă, folosirea „bioenergiei", încă necunoscută nouă, şi multe altele. Toate se rezumă însă la ceea ce Philip Vanderberg definea în titlul sugestiv al cărţii sale Blestemul *faraonilor,* fără ca
i cineva să-l fi putut argumenta sau descoperi.

Spre sfîrşitul secolului trecut, guvernul egiptean, stimulat şi de eforturile de formare şi îmbogăţire a Muzeului de Egiptologie, a început să adune obiecte de artă din monumente şi geamii vechi şi să le depună în moscheea El Hakim. Apoi, paralel cu muzeul inaugurat de Maspero, în decembrie 1903 se deschidea Muzeul de Artă Arabă în Piaţa Bar El Khalq. Mai tîrziu, în 1952, numele s-a schimbat în Muzeul de Artă Islamică, iar sediul în localul fostei Biblioteci Naţionale din Piaţa Ahmed Maher. Dorind să prezinte o imagine a creaţiei ţărilor de religie islamică între secolele VII—XX, muzeul a primit 7 028 de piese la inaugurare pentru a ajunge în prezent la aproape o sută de mii, la care se adaugă o largă activitate ştiinţifică prin cercetări şi publicarea unei serii de cărţi şi albume.

Clădirea, în stil maur, cu linii şi decoraţiuni de culoare maronie şi galbenă, conţine — după cum arată conducerea muzeului — cea mai mare şi mai completă colecţie de artă făurită în ţări de religie islamică, dar şi în altele cum ar fi Spania, Italia, România, TJ.R.S.S. etc. Deoarece tradiţia islamică descuraja reprezentarea de fiinţe omeneşti, muzeul nu se aseamănă cu majoritatea celor vizitate înainte. Nu se găsesc statui sau sculpturi, nu există picturi mari. Geniul popoarelor ce au creat obiectele din colecţie se exprimă prin măiestria neîntrecută în ceea ce denumim „arte decorative[11] în sticlă, vase de pămînt, prelucrarea metalului, a lemnului, ceramică şi faianţă, mozaic şi bijuterii, în ţesături, dar şi în arhitectură şi caligrafie. De altfel, muzeul este împărţit pe stiluri (dinastiile umayadă, abisidă, tulunidă, fatimidă, ayubidă, mamelucă, precum şi stilurile turcesc şi persan) şi pe materialele folosite : lemn, metal (şi arme), ceramică, os şi fildeş, sidef, perle şi pietre preţioase, marmură, piatră şi cristal de stîncă, arta cărţii, sticlărie ; covoarele sînt răspîndite în mai toate sălile.

Se pot vedea bronzuri splendide incrustate cu aramă, aur şi argint şi gravate cu minunate inscripţii arabe. Privirea rămîne înmărmurită la colecţia de lustre — cea mai mare din lume. Maeştrii vechi turnau sticla pe care o pictau cu o glazură aparte, ce-i dădea o strălucire aurie. Tehnica era cunoscută încă din secolul al VI-lea şi perfecţionată necontenit. Turnau apoi piese din sticlă colorată cu emailuri, inventînd, poate în mod separat, şi vitraliile. Şi astăzi, în bazar se pot cumpăra lămpi lucrate în pustiu, de artizani, din nisip şi tablă, incrustate cu sticlă colorată, de o frumuseţe nebănuită. Dar cele din muzeu, reflectînd tehnici de lucru din Egipt şi Siria în secolele **XIII**—XV, întrec orice imaginaţie ; emailul are culori principale albastrul, roşul închis, rozul, verdele, albul şi galbenul. O glazură colorată este aplicată pe suprafaţa sticlei şi fixată în şanţuri dinainte desenate, şanţuri ce redau flori şi decoraţiuni geometrice, arabescuri, păsări, peşti, medalioane cu blazoane sau inscripţii co- ranice.

Pentru cei ce admiră săbiile şi armele în general, exponatele sînt copleşitoare : săbii ale conducătorilor egipteni şi turci, cea a sultanului Mohamed, cuceritorul Constantinopolului, a sultanului Soliman Magnificul; săbii persane împodobite cu fildeş, argint şi

aur şi semnate de meşterul ce le-a lucrat.

Două din formele majore ale artei musulmane — arhitectura şi caligrafia — sînt prezentate cu strălucire. Cîteva încăperi cu uşi de lemn, măiestrit cioplite şi incrustate, minabare, ca şi ferestre cu sticlă pictată, precum şi fîntîni întregi, exemplare alese de maşrabyia (un oblon de lemn, caracteristic caselor vechi din zonă, fâurit pentru a împiedica arşiţa şi strălucirea puternică a soarelui să intre în casă, permiţînd totuşi trecerea aerului şi a unui pic de lumină; se lucrează din numeroase bucăţi mici de lemn, montate direct, fără clei sau cuie ; din păcate, această tehnică nu se mai foloseşte acum la clădiri, fiind prea scumpă şi contrastînd cu stilurile moderne).

Dar să revenim la muzeu. Dacă doreşti, însoţitorii îţi vor lumina ferestrele şi camerele pentru a-ţi arăta cum lucrează fîntîna arteziană, fără nici o pompă. La lumină, tavanul din sala fintînii rsmîne adine săpat în memorie prin frumuseţea decoraţiunii.

Probabil că arta caligrafiei este un domeniu in care arta islamică a dat creaţii de excepţie. O întîlneşti reprezentată pe piese de lemn, sticlă, piatră şi metal, combinată cu stucatură şi frize, cu aranjamente decorative. Unele dintre cele mai frumoase exponate se găsesc in sălile cu manuscrise şi legături de cărţi. Multe dintre aceste volume sînt exemplare ale Coranului, ce reiau textele în combinaţie între o scriere minunată şi arabescuri, care sporesc frumuseţea paginii. Există şi cîteva cărţi persane, cum ar fi creaţia poetului Hafiz Es Sirazi din 1532, care prezintă minunate miniaturi la texte epice. In manuscrisul lui Sirazi, o miniatură reprezintă un med de polo, cu jucători călare şi bastoane cu care încearcă să lovească mingea ! într-un alt manuscris arab al cărţii lui Ghafiqi despre ierburi, scrisă în 1582, majoritatea paginilor prezintă desene policrome ale unor copaci şi plante.

De cîte ori părăseam muzeul, ca şi acum, îmi stăruia în minte nevoia unor precizări. Mă gîndesc că acei ce au schimbat primul nume al muzeului au considerat că firma „artă arabă“ era nepotrivită, deoarece se vîrau sub aceeaşi etichetă creaţii persane, turceşti şi altele care direct, prin numele lor, arată că nu sînt arabe. Organizatorii au ales pentru muzeu o denumire care să cuprindă proveniența obiectelor expuse cît şi, probabil, dorința — cum arată cercetătorul Mohamed Mustafa, fostul director al muzeului — de reîn-

viere a artei islamice", de sporire a contribuţiei Egiptului la „evoluţia culturală şi artistică a Islamului".

Schimbarea denumirii nu a fost cea mai reuşită, deoarece apartenenţa la o religie nu înseamnă şi calificarea artei respective. Mai ales că arta arabă sau islamică plăteşte un mare tribut influ-« enţei indiene sau chineze, ca să nu mai vorbim de faptul că, înj Egipt sau în alte ţări, creaţia „veche“ nu a încetat ca să înceapă! una „nouă“, islamică, o dată cu anul Hegirei. Şi cum toate defi-| niţiile şi etichetările au ceva perfectibil, să o acceptăm pe cea aleasă de conducătorii muzeului şi să trecem să-i vizităm comorile. Nu înainte de a gîndi că probabil organizatorii au avut în vedere o anumită cronologie a dezvoltării artelor în Egipt şi au creat, în consecinţă, în Cairo, trei mari muzee : de egiptologie, coptic şi de artă islamică.

Muzeul conţine o admirabilă colecţie de covoare şi carpete din diferite ţări, printre care şi multe covoare de o neasemuită frumuseţe, ţesute în Transilvania (care numai ţară islamică nu era !). Dar aceasta nu pare atît de important cît faptul că din catalogul oficial al covoarelor expuse, în număr de 149, doar vreo 20 apar a fi mai vechi decît cele 4 covoare transilvănene, ţesute pe la 1650 ! Din păcate, aceste dovezi de talent, muncă şi civilizaţie sînt mai puţin cunoscute la noi în ţară.

Şi o altă ciudăţenie : muzeul prezintă o serie de exponate de mare valoare artistică, cum ar fi urne, medalioane cu sfinţi şi cruci de metal care, conform clarificărilor din muzeu, ar aparţine „artei creştine". Se oferă explicaţia că ele au fost făurite de meşteri islamici pentru a fi vîndute creştinilor, ceea ce nu poate fi contestat, dar nici argumentat nu este. Neîndoielnic că cercetările viitoare vor înlătura o serie de inadvertenţe care nu răpesc însă din frumuseţea şi importanţa exponatelor.

NILUL

„Out *Nil,* out nihil“ (Ori Nilul, ori *nimic)*

zicătoare romană

Atît de cercetat şi de căutat, de descris şi de cîntat, de condamnat şi de adorat, Nilul încă se mai refuză cuprinderii umane, încă mai rezervă surprize, fie şi sub forma lucrurilor visate a se face cu ajutorul

lui, acum sau în viitor. Rămîn intrigat de mulţimea şi varietatea comentariilor despre Nil; totul începe şi se termină cu el. în toate timpurile, Nilul apare ca o fiinţă vie, fără de care existenţa continentului african şi a Egiptului îndeosebi ar fi de neconceput, ca o mamă care oferă mereu hrană şi apă, protecţie, alinare, siguranţă şi speranţă. Porneşte cu cîteva picături, cu o cascadă, apoi intră în cel mai mare lac al continentului, traversează bazine şi cei mai înalţi munţi, trece prin cel mai mare oraş african. TJn fluviu măreţ al cărui traseu de 6 671 kilometri îl plasează în fruntea celor mai lungi din lume. Un adevărat alergător de cursă lungă, care parcurge neobosit o distanţă egală cu a şasea parte din circumferinţa globului. Un alergător care măsoară economicos drumul şi evită meandrele inutile : faţă de alte fluvii, el curge direct de la sud la nord, cu o singură buclă. T'Ju deviază decît circa 400 de kilometri şi la vărsarea în mare, unde aduce 84 miliarde metri cubi de apă, se află aproape tot pe aceeaşi longitudine cu izvoarele. Alergător dar şi săritor, un adevărat cascador lichid : de la izvoare pînă la vărsare „cade" circa 2 000 de metri, creînd visuri ademenitoare pentru specialişti şi pentru statele străbătute, în acest secol marcat de setea de energie. Plin de ciudăţenii, Nilul este singurul fluviu din lume care, pe o lungime de 3 000 de kilometri, are un singur afluent important, care pierde, mai ales prin evaporare, jumătate din apele sale şi încă varsă în mare un debit considerabil, fără de care viaţa în undele Mediteranei ar fi greu de conceput.

Egiptenii au fost aceia care au aflat de la Nil şi i-au învăţat şi pe greci — iar aceştia pe toţi europenii — că apa este mama tuturor lucrurilor. Nu i se spune acum pămîntului planeta apei“ *?*
Şi poate de aceea egiptenii numesc fluviul „Buhr el Nil“, adic^ „Marea Nilului“. Egiptul îşi datorează existenţa şi trecerea prin î timp, ca o zonă civilizată, marelui fluviu care, an de an, prin de-« punerile sale, a făcut posibilă, în mijlocul pustietăţii, o vegetaţie luxuriantă şi abundentă. Hrană pentru fiinţa vie, dar şi pentru gîndire, imbold pentru cercetarea şi înţelegerea naturii.

Se pare că o parte din Egiptul de Jos a fost creată de aluviunile Nilului, depuse în nenumăratele milioane de ani ce s-au scurs de cînd fluviul şi-a mutat albia în Egipt. Pentru că cercetătorii bănuiesc că, înainte, Nilul curgea pe o altă albie, ce se află sub nisipuri, pe teritoriul Libiei de azi.

în tot timpul antichităţii, aşezările făurite de om de-a lungul Nilului s-au bazat pe resursele oferite de apele sale pentru agricultură. Mari cetăţi şi oraşe cum sînt Memphis şi Teba s-au ridicat la marginea pustiului, devenind în timp capitale faraonice. Mai tîrziu au apărut Luxor, Alexandria, Cairo, Assuan şi atîtea altele, ' mai mici, dar nu mai puţin importante. Dar nimeni nu mai ştie cînd oraşe strălucite ca Avaris sau Tanis, Sais sau Buto au dispărut sub presiunea de neiertat a condiţiilor naturale, în special a umezelii. Casele şi templele s-au măcinat, oamenii au băjenit şi centre vechi ale ştiinţei şi culturii, ce pulsau de viaţă şi creaţie, s-au pierdut în

negura timpului Despre importanţa lor spune însă ceva şi faptul că, de exemplu la Sais, au studiat, printre mulţi învăţaţi greci, şi Pitagora, Solon şi Platon.

„Cînd Nilul inundă pămîntul, scria Herodot, tot Egiptul se transformă într-un fel de mare. Numai oraşele rămîn deasupra apelor, ca insulele Egep. în aceste perioade vasele nu mai ţin cursul albiei fluviului ci plutesc direct peste cîmpii". Cîtă asemănare cu pasaje din scrisoarea generalului Amr pe care, stimate cititor, ai cunoscut-o la începutul cărţii. Doar că Herodot a scris cu multe secole înainte şi n-ar fi de mirare ca generalul arab să fi studiat scrierile lui şi ale altora, înainte de a fi ordonat să se pună şeile pe cai.

Omul îl vede în propria-i istorie, curgînd de 7 000 de ani... La rindul său, Nilul a privit, apărînd şi pierind, oraşe, ţări, imperii şi zei. Construcţii s-au ridicat şi s-au risipit în praf, fărîmînd vanitatea omului, dar şi sporindu-i dîrzenia de a se măsura cu predecesorii şi mai ales cu timpul. Miturile şi operele, legendele şi filozofiile acestor mii de ani se reunesc în delta cea bogată ; fluviul, care acum merge spre soare, ia în această parte a cursului său culorile tuturor epocilor pe care le-a traversat, ale tuturor civilizaţiilor pe care le-a creat şi ale căror creştere şi pieire le-a văzut, scria un autor îndrâ- gostit de fluviul măreţ. Poate că lumea atît de variată, pe care egiptenii şi-o imaginau după moarte, nu era decît o reproducere a celei pe care o vedeau pe pămînt, mai ales în deltă... Nilul a hrănit ţi adăpostit civilizaţii, iar astăzi trebuie el însuşi păzit din ce în ce mai mult de furia omului, de poluarea tot mai puternică, într-o lume în care uniformitatea, dictată de cerinţe mai multe şi resurse mai puţine, este în creştere, în dauna naturii şi a „stăpînului" ei.

Anii trec şi se duc, doar Nilul, imperturbabil, însoţit de cortegiile celor ce au trăit cu el şi de pe urma lui, pluteşte maiestuos la vale, spre Mediterana, ce-i admiră performanţa diurnă şi-l aşteaptă punctuală la întîlnirea de fiecare clipă. Vîntul, rocile, animalele, vegetaţia, soarele şi deşertul nu-1 pot opri din calea în care, întocmai ca Dunărea noastră, străbate ţări variate, adună cu măreţie ofrandele celor de pe maluri, cărora le promite că le va duce pînă la marea cea albastră din nord. Unora le povesteşte despre locul de unde porneşte, altora le promite şi le duce apa vieţii; cînd este bine dispus, îşi aminteşte de cetăţile străvechi şi de poeţii şi muzicienii ce l-au cîntat :

„...Toate a apei, a pustiei şi *a nopţii măreţie Se*
unesc să-mbrace mîndră yeche acea împărăţie
Să învie în deşerturi şir de visuri ce te mint..."

„...Ale piramidei visuri, ale Nilului reci unde,
Ale trestiilor sunet ce sub luna ce pătrunde
Par a fi snopuri gigantici de lungi suliţe de-argint..."

Cel mai des îşi aminteşte de imnul ce i-a fost închinat în zilele Regatului de Mijloc (circa 2050—1786 î.e.n.), cînd lumea îl recunoştea drept zeul cel mai apropiat, mărturisindu-i admiraţia şi sentimentele de profundă adoraţie :

„Laudă ţie, Nil, care ieşi din pămînt şi vii să-i hrăneşti pe locuitorii Egiptului. Secret al mişcării, întunecime în plină zi...

Care umezeşti pajiştile create de Ra pentru a hrăni toate animalele,

Care dai de băut locurilor pustii departe de apă ; rouă eşti, ce cade din ceruri,

Iubit de zeul Pămînt, podoabă a zeului Recoltei, care face ca orice lucrare a lui Ptah să înflorească,

Domn al peştilor, ce faci stolurile să meargă împotriva curentului, jărâ ca o pasăre să cadă...

Care creşti secară, faci grîu şi ajuţi templele să stea în sărbători..."

Cît de actuale sună versurile imnului şi astăzi :

„Dacă Nilul este leneş, nările-i sînt închise şi toţi oamenii sînt *săraciţi.*

Danrile zeilor sînt micşorate şi din omenire milioane pier.

Omul lacom creează dezordine pe pămînt şi mari şi *mici sint aduşi la ruină“.*

Cînd este supărat, loveşte cu putere în maluri şi taie golfuri adînci, croieşte şi lărgeşte insule mai mari sau mai mici, bancuri de nisip ce vor străluci a doua zi în soare. Se acoperă cu voaluri de ceaţă şi risipeşte brume în jurul său, mocnindu-şi nemulţumirea. Dar nu pentru mult timp. Curînd uită sau se lasă îmbunat şi zîm- beşte din nou, larg şi generos.

Neputinţa omului de a stăpîni apele marelui fluviu a inspirat unele dintre cele mai mari scrieri ale lumii vechi. Alături de soare, Nilul a născut un stat care a făcut din muncă o necesitate, din hidraulică o artă, iar din raţiune şi ordine un principiu. între Assuan şi Cairo erau 90 de nilometre, cu care se măsura creşterea sau scăderea nivelului apei ; unul dintre ele mai funcţionează şi astăzi la Cairo. Faimoasa statuie a Nilului, aflată la Vatican, este înconjurată de 16 copii, reprezentînd efectele fiecărei măsuri de creştere a apelor. Plinius arată că 12 măsuri însemna foamete, 13 — suficienţă alimentară, 14 — bucurie, 15 — securitate deplină, iar 16 — abundenţă. Inundaţiile fertile provocate de revărsarea Nilului erau zeificate, reprezentate de zeul bărbos Hapy, în timp ce se credea că izvoarele şi debitul fluviului ar fi dirijate de Cnouphis cel cu coarne. Invocaţiile către aceşti zei constituiau o parte importantă a vieţii spirituale vechi. Dar, pentru a fi mai siguri că marele fluviu îşi va menţine bunăvoinţa, aceasta trebuia cîştigată şi prin metode mai la îndemîna gîndirii superstiţioase a omului antichităţii. Din timpuri străvechi se spune că Nilul are o „mireasă". O picătură de apă ar cădea în fiecare an în fluviu, în noaptea de 17 iunie, denumită „nukta“ sau „leylet“.

După cum scriu istoricii arabi Ebn el Hakim şi El Siuti, legenda evocă timpuri străvechi, cînd zeului Nil i se aduceau jertfe, obicei păstrat, în forme schimbate, pînă în zilele noastre. Egiptenii sacrificau în fiecare an o fecioară, pe care o împodobeau cu bijuterii şi ţesături scumpe. în ziua sacrificiului, fecioara, aleasă dintre cele mai frumoase copile ale oraşului, era învelită într-o tunică de mătase strălucitoare. Capul îi era strîns într-o coroană de flori şi ghirlande îi coborau pe braţe şi pe piept. Părul şi sinii îi erau acoperiţi cu bijuterii şi împletituri de aur. Mîinile şi picioarele îi erau prinse în lanţuri de fier şi în final era înfăşurată complet într-un
văl de mătase albă. Era coborîtă într-o barcă special aranjată cu care tînăra era condusă pînă la întîlnirea celor două braţe ale Nilului. Sărmanii părinţi trebuiau să manifeste multă bucurie pentru că îşi ofereau fata ; altfel, Nilul s-ar fi supărat şi ar fi lăsat Egiptul fără mîlul roditor al revărsărilor ! în faţa marilor preoţi, a guvernatorului oraşului şi a marilor notabilităţi, fecioara era scoasă din barcă,
i se lega o piatră de lanţurile de la picioare ; în jurul ei, ca în jurul unei proaspăt căsătorite, se înălţau cîntece şi rugi, apoi soldaţii o aruncau în vîrtejurile fluviului, în strigătele şi adoraţiile delirante ale mulţimii ce aprecia ofranda vie ca pe ceva natural, ca însuşi fluviul.'

Obiceiul barbar, care nu se cunoaşte dacă a dăinuit neîntrerupt în vremurile vechi, a luat sfîrşit o dată cu apariţia islamismului pe malurile egiptene ale fluviului.

După cucerirea Egiptului, locuitorii au avut grijă să-l informeze pe generalul Amr de obiceiul locului. Imediat generalul arab dă ordin să se pună capăt „acestor tradiţii idolatre, pe care islamul le respinge şi le condamnă[11]. Chiar în acel an a urmat o strîmtorare creată de o revărsare redusă a apelor Nilului şi de recolta neîndestulătoare. Neliniştit, Amr raportează califului, căruia îi cere sfatul. Marele calif i-a răspuns ca un adevărat conducător : „Ai făcut bine cînd ai suprimat acest obicei. Am să-ţi trimit un bilet pe care îl vei arunca în Nil“. Biletul conţinea un text, o adevărată creaţie în materie, ce dovedea că Omar avea parte de sfetnici deosebit de înţelepţi : „O, fluviule, dacă tu curgi după propria-ţi dorinţă, atunci să nu mai curgi; dar dacă Alah atotputernicul îţi reglează cursul, atunci am să-i cer lui Alah cel atotputernic să te lase să curgi!“

Amr a aruncat biletul în fluviu nu înainte de a face cit mai larg cunoscut conţinutul lui. Era în ajunul sărbătorii creştine a crucii. Spre surpriza tuturor, dar mai ales spre bucuria noilor conducători, a doua zi populaţia a constatat că Nilul crescuse peste noapte cu şaisprezece măsuri.

După răspîndirea islamismului, copţii au înlocuit şi ei obiceiul barbar al sacrificării fecioarei prin ceremonia numită „degetele martirului". După o serie de ospeţe şi petreceri orgiastice, care erau predominante în oraşul Subra, în Nil era aruncat un mare butoi care conţinea degete, crezîndu-se că în acest mod se poate atrage bunăvoinţa fluviului-dumnezeu. Şi acest obicei a fost interzis de către sultanii mameluci. Dar dacă practicile păgîne au fost abolite prin

măsuri administrative, nu înseamnă că ele au dispărut. Şi astăzi încă, la Cairo sau în apele de lîngă Khalig, copiii aruncă o păpuşă de pămînt denumită logodnica — „El Aroussa". Vă amintiţi de „Catalanul" nostru ?

Numai că frica de eventuala pieire a apei prin deviere sau folosire totală a creat multe contradicţii între oamenii din avalul fluviu- lui şi cei din amonte, depăşind cu mult regiunea Egiptului de Sud, Legendele arată că în 1106 Nilul nu a adus inundaţii suficiente şi imediat a izbucnit foametea. Sultanul a trimis pe prinţul Mihail, patriarhul copţilor, la împăratul creştin al Abisiniei cu o mare cantitate de daruri. Impresionat de aurul şi pietrele primite, împăratul a dat ordin să se străpungă barajul de pe înălţimile Abbai, valul de [apă a invadat Sudanul, crescînd cu trei degete în fiecare zi. La sfirşi- tul inundaţiei, Mihail, care avusese grijă să vină după creşterea apa, 1 lor. a fost primit în triumf în Deltă (mersese mai încet decît apa !). Dar de acum încolo au început buclucuri şi mai mari. Sultanul se temea că creştinii albi vor da Egiptul arhiepiscopului Mihail. Mihail şi împăratul abisinian se temeau de un atac-surpriză din partea sultanului, doritor să-şi asigure întregul Nil pentru totdeauna. FI a- | viul scapă temporar de mlaştină şi uscăciune, dar se încurcă în inte- 1 rese şi lupte religioase !

Anii au trecut, dar temerile au rămas, aşa că în 1488 sultanul egiptean primeşte la Cairo pe trimişii tuturor suveranilor albi, care trebuiau să vină pe jos şi să sărute de două ori pămîntul în faţa sa. Nu- j mai trimisul negusului a venit într-o litieră purtată de slujitori, a refuzat să se scoale şi să iasă din ea şi a întrebat :

— Sire, vrei pace cu stăpînul tău şi al meu, arhiepiscopul Jean ?

— Predecesorii mei au trăit întotdeauna în pace cu acest prelat, ar fi răspuns cu prudenţă sultanul.

— Nu-1 numi prelat, numeşte-1 „stăpînul meu“.

Trimisul a repetat de trei ori fraza, pe care şi sultanul a recitat-o încet : „Vreau pace cu stăpînul meu, arhiepiscopul Jean“.

Abisinianul i-a dat apoi sultanului Egiptului un cadou măreţ, ■ adăugînd cuvintele : ,.Ai dreptate să-i zici stăpînul meu ; viaţa şi l moartea ta sînt în mîinile sale şi tu ştii de ce : Nilul vine din ţara * mea. Dacă stăpînul meu o doreşte, ar putea să oprească apa şi să vă f facă pe toţi să muriţi de foame“.

Şantajul politic se baza pe ignoranţa turcă, pe artificiile copte şi | pe orgoliul abisinian.

Dar, în 1505, portughezul Alfonso d’Albuquerque a încercat să transforme legenda în realitate. Fiind viceregе al Indiei şi dorind să ia Egiptului căile comerciale, el a încercat cu ajutorul arhiepiscopului Jean să deturneze Nilul Albastru spre Marea Roşie şi a eşuat doar pentru că nu avea lucrători abilii. „Dacă nu, ar fi străpuns un deal şi Egiptul ar fi murit de sete“, spun fiii lui Albuquerque. Mai ştii ?

După 400 de ani, proiectul folosirii apelor Nilului de către rive-1 răni dictează un anumit raport de forţe şi o fizionomie specifică a raporturilor dintre ţările bazinului Nilului, inclusiv reuniuni periodice

ale statelor riverane, îndeosebi între Egipt şi Sudan.

Folosirea cu simţ de gospodar a forţelor Nilului i-a preocupat întotdeauna atît pe egipteni, cît şi pe străini. Cînd a venit în Egipt, înconjurat de o cohortă de oameni de ştiinţă, Napoleon remarca cu pătrundere : „Cimpiile de la Beauce şi cele de la Brie sînt fecundate de căderea regulată a ploilor, efectul administraţiei aici este, din acest punct de vedere, nul. Sub o bună administraţie Nilul cîştigă asupra deşertului, sub una rea deşertul cîştigă asupra Nilului. În Egipt, Nilui sau geniul binelui, deşertul sau geniul răului sînt întotdeauna pre- zente[-1]. Ca un mare conducător, Napoleon afirma că nu este permis ca vreo picătură din Nil să ajungă în Mediterana ! Ceea ce împăratul francez declara, fără a cunoaşte noţiunea de echilibru ecologic, era repetat în anii 1980 — 85 de către preşedintele Sadat, în deplină cunoştinţă de posibilităţile fluviului. Dar viziunea cea mai frumoasă şi în acelaşi timp profetică ne-a rămas de la domnul Baker, un guvernator englez al Sudanului, care scria în secolul trecut : „Va veni o zi cînd lumea va admira un Egipt puternic, ale cărui holde vor ondula pînă la marginea zării, pe întinsul acestor deşerturi mizerabile şi nisipoase, unde doar cămila luptă în prezent împotriva naturii epuizate. Din cîteva puncte mai înalte, oamenii vor contempla o reţea de canale şi bazine şi se vor întreba stupefiaţi cum de au rămas ignorate atîta timp puterea acestui fluviu cit şi secretul izvoarelor sale“.

CALATORII şI SĂRBĂTORI NILOTICE

Călătoria pe Nil, una din primele mari şosele lichide ale lumii, a fost întotdeauna favorizată atît de lărgimea şi adîncimea fluviului, cît şi de faptul că, de obicei, vîntul suflă de la nord spre sud, iar curentul apei merge de la sud spre nord, făcînd posibil a se folosi forţele naturii în sensul dorit. Chiar şi după ce, în urma cu circa 3 500 de ani, egiptenii au descoperit roata şi au domesticit calul, au continuat să folosească fluviul ca principal mijloc de transport pentru oameni şi poveri. Navigaţia pe Nil, cu vase ca acel „tron ruginit“ al Cleopatrei sau în bărci cu pînze — renumita felluca — a constituit întotdeauna o legătură şi un element de unitate într-un singur stat, în istoria egipteană fiind principala cale dintre Egiptul de Jos şi cel de Sus. Peste 5 000 de ani, navele cu pînze făurite din lemnul Libanului şi din ţesăturile locale au asigurat schimburile dintre oraşele de pe Nil şi de mai departe, cărînd atît oameni cît şi cereale, alimente şi piei, băuturi şi esenţe, lemne şi ţesături, papirus, ceramică şi sticlă, metale şi arme.

în timpul revărsării anuale, fluviul era folosit şi în transportul pietrelor pentru construcţii sau scdlptură, aduse din sudul ţării sau din carierele de la marginea zonelor inundate. Aceasta oferă o explicaţie pentru marile monumente egiptene ale antichităţii, ridicate uneori departe de sursa rocilor din care au fost făurite. Drept mărturie pentru ajutorul dat de Nil vieţii, oamenii din Egipt, faraonii, stăpîni ai celor Două Pămînturi, făceau dese plimbări în vase cu pînze

sau în bărci din papirus şi au lăsat cu limbă de moarte ca miniaturi ale acestora, ba chiar şi vase întregi, să fie plasate în mormintele lor ca piese absolut esenţiale pentru lumea cealaltă. Aşa se face că astăzi oricine poate admira lingă piramida mare de pe platoul Giza „barca de aur a faraonilor'[1], descoperită şi plasată într-o uriaşă cutie-muzeu cu aer condiţionat pentru a o feri de dezagregare. Ambarcaţiunea, veche de aproape 5 000 de ani, era nava de agrement a faraonului Keops. Construită din lemn de cedru, adus mai mult ca sigur din Libanul de azi, lungă de 43 de metri şi lată de 8 metri, barca a fost descoperită în partea de nord a piramidei, dovadă că faraonul nu a vrut să se despartă de ea nici în mormînt.

Cum, de altfel, nici egipteanul de astăzi nu s-ar despărţi de felluca lui, cu care îşi cîştigă pîinea şi-şi face drumul pe Nil.

Din pădurea de palmieri de pe malul opus suburbiei Maadi, Nilul apare ca în anii de demult : suliţe ale stufului şi rogozului, clipocit de valuri în maluri de lut, orăcăit de broaşte, zumzăit de insecte mici. Doar crocodilii au dispărut. Din cînd în cînd, o felluca se prelinge uşor pe faţa apei spre coşurile abia vizibile ale fabricilor de la Heluan. Apoi iar se aşterne tăcerea.

Dar cînd vine sărbătoarea Sham El Nessim, fluviul devine din- Ir-o dată obiectul veneraţiei şi dragostei egiptenilor. Cu vase mari sau mici, cu plute, nave de pasageri, felluci, yole, bărci obişnuite, pînă şi cu cîte o albie de plastic merg locuitorii care doresc să-şi petreacă ziua pe apa măritului sprijinitor. Mii şi mii de ambarcaţiuni, un furnicar plutitor colorează apele Nilului care se lasă adorat şi participă la bucuria şi veselia sărbătorii populare.

Numele Sham El Nessim are o istorie proprie ; el s-a născut din- tr-o asociaţie fonetică accidentală între originalul egiptean şi preluarea arabă. în limba veche egipteană, ,.shemu“ însemna „retragerea apelor" şi era ziua unui festival popular. Vechiul calendar egiptean începea în ziua care urma după prima lună plină ce apărea după echinocţiul de primăvară, în momentul cînd soarele trecea prin constelaţia Gemeni, adică a 25-a zi a lui Paramhat. Se credea că aceasta era ziua cînd s-a născut universul, „ziua începerii creaţiei". Mai tîrziu s-a zis că, în aceeaşi zi, Moise i-a condus pe evrei afară din Egipt şi în acest mod festivalul Shemu a devenit strîns asociat cu exodul evreiesc. La rîndul ei, sărbătoarea respectivă a devenit asociată cu paştele creştin. în acest fel, cînd creştinismul a pătruns şi s-a răspîndit în Egipt, un festival vechi — Shemu — care însemna

deopotrivă începutul primăverii, naşterea omului şi începutul creaţiei, a coincis cu paştele coptic, deoarece copţii adoptaseră vechiul calendar egiptean ! Pînă astăzi, Sham El Nessim este sărbătorit în lunea săptămînii paştelui coptic. Cînd au venit arabii, aceştia au confundat „shemu“ cu cuvîntul lor „sham“, ce înseamnă „mirosire“. Şi pentru a completa sensul, zilei care aducea prima adiere a primăverii arabii i-au adăugat „el nessim" — „adierea" sau „briza".

Indiferent de istorie şi de transformările succesive, egiptenii moderni sărbătoresc Sham El Nessim cu acelaşi entuziasm ca şi strămoşii lor, cu aceeaşi speranţă, bucurie şi mirare în faţa misterului reînnoirii naturii. Cîmpul, grădinile şi parcurile sînt pline de grupuri de prieteni, de jocuri şi veselie, iar culorile florilor proaspete se amestecă cu acelea ale veşmintelor şi cu sclipirea undelor Nilului ce sprijină toate ambarcaţiunile şi seninul cerului egiptean.

Sărbătoarea începe în zori, cînd toţi se grăbesc să iasă din locuinţe cu nelipsitul coş de mîncare; nu lipsesc niciodată cîteva alimente de bază : ouă tari, peşte sărat şi ceapă verde. Aceste alimente erau consumate în aceeaşi zi încă din timpurile faraonice, fiecare fel avind o semnificaţie particulară : oul reprezenta prima fază a vieţii, ceapa dărnicia solului, iar peştele prinosul rîului, la care se mai adăuga raţa friptă, simbolizînd o contribuţie a aerului. Totul era stropit bine cu vinuri care, la vechii egipteni, nu lipseau de la nici o sărbătoare.

Cu băutură ieri, mai fără astăzi, Sham El Nessim a trecut prin mii de ani, prin faze şi schimbări de religii şi filozofii, rămînînd pînă azi o aducere aminte a forţei regeneratoare a naturii şi oamenilor.

DIN NOU DESPRE APE ŞI LIPSA LOR

-Herodot a spus că „Egiptul este un dar al Nilului", înţelegînd probabil, aşa cum o facem astăzi cu toţii, că fără Nil viaţa egiptenilor nu ar fi existat. Este însă îndoielnic ca fluviul să fi avut vreo importanţă deosebită pentru oamenii ce scăpaseră de a doua glacia- ţiune cînd Nilul curgea prin ţinuturi udate de ploi bogate. Ceea ce acum constituie Sahara libiană sau egipteană era un imens parc în care omul vînător pîndea gazele, hipopotami, bizoni, elefanţi şi girafe, struţi şi alte păsări. In faţa înaintării pustiului, arată unii cercetători, animalele şi omul s-au simţit nevoiţi să se apropie din toate direcţiile de fluviu, pînă a se confunda cu zona malurilor sale şi cu delta. Dar şi acestea erau mult diferite faţă de ceea ce călătorul vede astăzi. In primul rînd, datorită dispariţiei progresive a afluenţilor, fluviul devenea din ce în ce mai îngust şi mai adînc, părăsind terasele pe care le săpase de ambele părţi. Sînt cunoscute opt asemenea terase, dintre care primele patru au puţine semne despre viaţa omului, pe cînd celelalte abundă în asemenea mărturii. Apoi Nilul, care zburda în voie, îşi schimba după plac căile către mare. Albii mici se creau şi erau uitate, cursul abandonat

devenea baltă şi mlaştină, pline de stuf şi papirus, de peşte şi păsări, de crocodili şi hipopotami. Delta Nilului, care azi are doar două braţe, pe atunci avea şapte.

Numai că acestea sînt lucruri vechi, de mult pierite, şi doar poveştile le mai reiau ca pe nişte fapte din timpuri imemoriale, greu de crezut. Egipteanul a învăţat să respecte apa, s-o caute şi s-o folosească. Cresc familiile, cresc cerinţele, este nevoie de tot mai mult pămînt cultivabil şi deci şi de apă. Nilul este pus la lucru, dar, deşi încă nefolosit la valoarea sa, nu te poţi baza doar pe el, mai ales la mari depărtări. în fiecare egiptean trăiesc speranţa şi credinţa că dedesubt stă apa, multă apă. Dacă pleci de la Assiut spre sud-vest, ajungi la oaza Kharga, apoi spre nord se întinde un roi de oaze mici cu apă şi curmali. Este vestita ,.Valea Nouă“ (Wadi El Gadid), unde acum cîţiva ani exista numai nisip fierbinte, iar acum se poate cultiva secara. S-au săpat puţuri, unele adînci de peste 700 m, de unde au ţîşnit fîntîni arteziene. Kharga se află într-o depresiune de nisip cenuşiu ce se mişcă fără încetare, făcînd pietricelele să sune ciudat. Nu există ploaie, nici un fel de ploaie, măcar un strop. Niciodată. Dar zona, poate nici măcar înfricoşătoare, are pungi fosile de apă cam la 6 milioane de metri cubi. A plouat înainte, apa s-a strîns şi a rămas acolo, în străfunduri. Acum nevoia de petrol a adus forările tot mai dese, tot mai adînci ; petrol nu s-a găsit, dar a apărut apa, un miracol care poate va continua. Cine ştie ?

închipuiţi-vă cum lucrează şi trăiesc specialiştii români şi egipteni la exploatările de fosfaţi, într-o zonă unde apa se aduce cu sacaua. Dar în minele deja exploatate a apărut puţină apă şi ţăranii dimprejur, care au şi trecut la plantarea portocalilor şi legumelor, îi consideră pe muncitorii români trimişii lui Allah !

Interesul major al unei ţări deşertice este aflarea izvoarelor vieţii şi egiptenii, doritori să-şi dezvolte ţara, nu pregetă să caute tot mai atent sursele de apă. Legende mai vechi şi mai noi circulă despre marea de apă dulce de sub pustiuri ; unii vorbesc despre marele fluviu ce se ascunde sub nisipurile Saharei. S-au organizat multe expediţii, în Egipt ca şi în alte ţări din zona avidă de lichidul vieţii, dar pînă acum fără prea mult succes. Pe pămîntul arid, cu dune şi cu temperaturi de peste 50°C, nu s-a găsit nimic despre fluviul mult căutat. Şi totuşi ceva există. Naveta americană „Columbia" a măturat zona Saharei cu impulsurile radarului. în mod normal, undele radar nu pot pătrunde mai mult decît cîţiva centimetri în sol, dar sînt dirijate de umiditate. în Sahara cea uscată ele au reuşit să străbată nisipul pînă la 5 metri adîncime. Apoi geologii americani şi egipteni au
analizat semnalele transformate în imagini de un ordinator şi au aflat că fluviul vechi, sau mai bine zis albia sa, există ! La fel de mare ca şi Nilul, fluviul curgea în sud-vest spre o mare interioară ce trebuie să fi fost la fel de întinsă ca şi Marea Caspicâ. Echipe de cercetători, ghidaţi de harta furnizată de naveta „Columbia[14] şi minaţi

de speranţa de a mai găsi apă, au pornit în căutarea fluviului ce pare a fi existat în urmă cu 200 000 de ani. Să fi fost oare chiar Nilul ?

De la bordul sateliţilor artificiali, radiolocaţia scrutează permanent Sahara şi a descoperit şi albiile altor rîuri, delte largi şi cîmpii ce au existat cu zeci de mii sau poate numai cu mii de ani în urmă. Orientarea generală a rîurilor din vechime era spre sud-vest. Se confirmă ipoteza că în trecutul îndepărtat era suficientă apă pentru ogoare şi că în această zonă agricultura era la înălţime. Dar nu numai atît : albia celui mai vechi rîu egiptean, un frate mai bătrîn al Nilului, a fost descoperită de un grup de arheologi şi paleontologi nu departe de oaza Fayyum. După cum arată cercetătorii, izvoarele riului, acoperite acum de nisipuri, s-ar fi aflat în peninsula Sinai. Fluviul curgea dinspre est spre vest şi se vărsa în Mediterana, în urmă cu 40 de milioane de ani, spre deosebire de Nil care are o vechime de 45 000 de ani şi curge spre nord. In albie s-au găsit rămăşiţe pietrificate de peşti şi de alte vieţuitoare acvatice, de crocodili, de elefanţi şi maimuţe, precum şi rădăcini de plante. Scheletele elefanţilor şi primatelor au surprins prin dimensiunile lor neaşteptat de mici în comparaţie cu reprezentanţii contemporani ai speciilor respective.

Ipoteza că în trecut multe zone ale Egiptului se bucurau de precipitaţii a fost nu demult confirmată şi prin săpăturile arheologice de la Wadi Gerawi. la sud de Heluan. Au ieşit la iveală rămăşiţele celui mai vechi stăvilar descoperit pînă în prezent, construit împotriva apei de ploaie, cam în jurul anului 260 î.e.n. Stăvilarul era destinat să oprească puhoaiele produse probabil de numeroase ruperi de nori şi furtuni, pentru a evita distrugerea locurilor, îndeosebi a culturilor. Descoperirea este cu atît mai importantă cu cît această regiune este tina dintre cele mai uscate din zonă. Aceasta înseamnă că şi mai la nord, unde este acum Cairo, ploua des şi mult. Acum o ploaie de cîteva minute sau ore constituie evenimentul unui an întreg, cum a îost în 18 decembrie 1981, cînd unii cairoţi se uitau cu teamă şi cu incîntare la nori, sorbind ploaia cu gura deschisă, ca pe o ofrandă trimisă din ceruri.

Numai că omul caută apa ce a dispărut, în timp ce deşertul înaintează mereu. Nu este doar o problemă a Egiptului, ci a lumii, într-un studiu recent al UNEP — Programul O.N.U. pentru mediul înconjurător — se arată că în 65 de ţări există primejdia ca, în anumite condiţii, milioane de hectare locuite de peste 800 milioane de oameni să devină aride. Ameninţarea deşertului este prezentă peste tot în Australia şi chiar în U.R.S.S., S.U.A., pînă şi în Canada.

In condiţii foarte nefavorabile, transformarea în deşert poate fi foarte rapidă, cum s-a demonstrat în cei 5 ani de secetă din Sahel, de la începutul anilor ’70. In 1973, lacul Ciad s-a redus cu două treimi, puţurile au secat, resturile de vegetaţie au fost devorate de animale şi Sahara nemiloasă s-a întins pe încă multe sute de kilometri pătraţi. Apoi ploile au reînceput, dar cu cantităţi normale, adică puţine faţă de

nevoia de apă a oamenilor şi animalelor.

Specialiştii în domeniul mediului ambiant şi al agriculturii se împart în două mari categorii. Cei foarte pesimişti, neîncetînd să lupte, şi-au pierdut din încrederea în victorie ; ei arată că schimbările climatice pot reduce precipitaţiile pentru mii de ani. Exemple ? Oraşe vechi din provincia indiană Rajastan, acum acoperite de nisipuri. De asemenea, omul, ca urmare a setei sale de viaţă, acţionează în aşa fel încît provoacă el însuşi înaintarea deşertului în ritmuri foarte rapide : caută să folosească terenuri marginale, taie arborii şi arbuştii mai rari, pe alocuri ajunge chiar să dea foc vegetaţiei. După aceşti specialişti, raţiuni de supravieţuire vor continua să facă zadarnice aproape toate eforturile. Sînt oameni serioşi şi bine pregătiţi, care îşi cîntăresc exact cuvintele.

Alţi specialişti sînt mai puţin pesimişti, gîndindu-se la posibilităţile pe care le-ar oferi tehnologiile viitorului. Deocamdată însă ei propun mari opere de irigare, activităţi din domeniul agronomiei, inclusiv depistarea şi alegerea unor plante utile care să reziste la căldură, uscăciune şi terenuri sărături oase : jojoba, care dă seminţe oleaginoase; mesquite, din care se pot extrage zaharuri şi proteine ; greayule, din care se scoate cauciuc natural. Dar aceste plantaţii implică investiţii enorme, pe care ţările sărace, inclusiv Egiptul, nu le posedă, iar cele bogate nu consideră oportun să le consacre deşertului, nici măcar la ele acasă. Pentru Sahel, de pildă, nu se primesc resursele financiare sperate. UNEP deplînge lipsa de interes a guvernelor, în spatele căreia se află indisponibilitatea de fonduri pentru scopuri considerate neprioritare. Prioritare ? Altele, în primul rînd înarmările !

Reapariţia cu violenţă a foametei endemice în Africa subsahariană duce la gîndul trist că acele peste 200 de programe coordonate de organismul O.N.U. pentru Sahel au produs mai mult rapoarte şi prelegeri decît progrese şi readuce în centrul atenţiei problema transformării unor zone întregi în deşert. Şi nu numai în Sahel. Sînt readuse în atenţie şi eforturile făcute, dificultăţile uriaşe în a împiedica întinderea nisipurilor. S-a ajuns să se acopere sau să se stăvilească cu asfalt dunele în care au fost plantaţi eucalipţi, salcîmi, plante xe- rof ite şi alofite. Specialiştii autohtoni şi străini din Egipt continuă ac

tivitatea genetică pentru a crea specii de arbori cu care să se realizeze perdele protectoare împotriva vîntului şi a nisipului. Se vorbeşte de culturi în polietilenă întinsă pe nisip, de multe alte idei, dar toate aceste intervenţii sînt foarte costisitoare, deci posibile la scară limitată. Dar problemele nu se opresc aici. Şeful filialei PNUD la Cairo, B.P. Guicciardi, este un specialist şi un om pasionat de cercetare şi de găsirea unor soluţii. Biroul său este plin de hărţi pe care sînt înfăţişate programe ale O.N.U. pentru dezvoltarea agriculturii, a pădurilor, pentru găsirea surselor de apă şi altele. Pentru el problema nu constă doar în găsirea apei şi în mai raţionala ei folosire, în crearea de specii rezistente la ariditate. Prin biroul lui Guicciardi se perindă specialişti ai unor ministere şi asociaţii egiptene, ai cooperativelor agricole, ai Băncii Mondiale, ingineri, agronomi, specialişti în. demograf ie, sociologi, economişti şi diplomaţi. îmi arată cîteva hărţi care diferă doar prin dimensiunile unor pete negre. „Le vezi ? Petele negre sînt localităţile. Uită-te cîte erau şi cît erau de mari în 1950 şi priveşte-le şi acum. Au început să ocupe tot mai mult din terenul arabil egiptean. După ce că din peste un milion de kilometri pătraţi doar circa 4% sînt cultivabili, şi aceştia sînt transformaţi în aşezări. Populaţia creşte, suprafaţa arabilă scade. Aceasta-i realitatea. Cine se face vinovat de această situaţie ?“ se întreabă Guicciardi. Este greu de răspuns. Analiza economică arată că Egiptul a depus mari eforturi pentru dezvoltarea industrială urbană, ceea ce a absorbit şi o mare parte din investiţiile necesare sectorului agricol, dar a creat ramuri industriale, a absorbit forţa de muncă, a dat mai multe produse pentru consum intern şi export.

De fapt, pentru a atrage fonduri şi forţă de muncă în sectoare industriale, de regulă urbane, a fost favorizată populaţia urbană. Ceea ce, bineînţeles, a creat exodul spre oraşe. Dar în Egipt emigraţia spre oraşe a avut cauze şi mai adînci: exodul nedorit din faţa tăvălugului războiului ce a ajuns în vest pînă şi peste Canalul Suez. La rîndul ei, populaţia urbană săracă a făcut necesară practica acordării subsidiilor populare, în primul rînd pentru articole alimentare, practică începută în Egipt în deceniul al şaptelea şi devenită o povară costisitoare. Apoi creşterea importurilor de alimente, care trebuie plătite din fonduri valutare limitate şi apoi subvenţionate pe plan intern şi distribuite, fără deosebire, atît celor bogaţi cît şi celor săraci. „Uite ce ieftină este pîinea !“ exclamă Guicciardi. „Dar să-ţi mai spun ceva : economiştii mei au calculat că impunerea de către guvernele anterioare a unor preţuri scăzute de achiziţie, pentru a se putea oferi produse alimentare ieftine, şi practicarea sistemului de monopol, spre exemplu la bumbac, i-au penalizat pe ţărani. Statul a reuşit ca în 1981 — 1982 să economisească un miliard de dolari. El a furnizat ţăranilor cam de 200 milioane dolari seminţe, îngrăşăminte şi substanţe pesticide şi ierbicide, la preţuri reduse. Preţul) real al pîinii a scăzut în ultimii 15 ani, ceea ce a favorizat creşterea] consumului pe locuitor. Se poate aşa ceva ? Se vede că se poate[14].

II ascult pe Guicciardi fără a-1 întrerupe. Italianul se dovedeşte specialistul care are, însă, faţă de egipteni, avantajul (sau dezavantajui ?) de a voibi mai detaşat, mai din afară.

„Această orientare strategică, conchide Guicciardi, aparţine mai I tuturor ţărilor în curs de dezvoltare : acordarea subsidiilor la oraşe, inclusiv şi pe cît este posibil tuturor locuitorilor lor, precum şi forţelor armate. Creşte numărul ţăranilor care vin în periferiile oraşelor, unde găsesc de lucru, dar sporeşte numărul consumatorilor. ' Consumul trebuie satisfăcut, deci trebuie apelat şi la importuri plătite din valuta convertibilă adunată cu greu. Apoi preţurile trebuie subvenţionate, adică cumperi scump, pe valută, şi vinzi ieftin, în monedă proprie, luînd fonduri de undeva. De unde ? Şi în dauna căror sectoare actuale şi viitoare ? Iar în cazul Egiptului, extinderea urbană a început să invadeze terenurile arabile. Unde se află soluţia ? Pentru că o soluţie trebuie să fie găsită".

Anii din urmă au lărgit însă interesul internaţional faţă de apele Nilului şi folosirea lor. In 1985, în al treilea an de secetă africană, zeci de mii de oameni au murit de foame, de sete, de boli şi peste 35 de milioane din 20 de ţări se mai află încă sub ameninţare. Deşi, după Sahel, lumea se uită la Etiopia şi Sudan care au suferit cel ma? mult, Egiptul a îndurat şi el lipsa acută de apă, ceea ce îl făcea pe consilierul prezidenţial Usama El Baz să arate, în 1985, că apa dir lacul de acumulare de la Assuan „abia ne ajunge pentru a mai rezist; un an". Deşi ploile au reînceput în general pe continent, iar secet a mai cedat, problemele legate de controlul efectiv al resurselor di apă s-au redeschis cu mai mare acuitate. Nilul este tot mai poluat şi mai sărăcit în debit, nu mai poate asigura hrănirea populaţiei mereu crescînde a Egiptului, precum şi a încă nouă state africane care se bazează tot pe apele nilotice. Apa din bazinul Nasser de la barajul Assuan a salvat Egiptul de la seceta dimprejur, dar lacul nu mai poate constitui o pavăză îndelungată contra secetei. De aceea problema folosirii resurselor de apă a devenit în Egipt o chestiune vitală pentru anii viitorului. Egiptul va folosi peste un miliard de dolari pentru reconstruirea şi lărgirea sistemului de aprovizionare cu apă şi a canalizării în Cairo, Alexandria şi alte mari localităţi, concomitent cu acţiuni de conservare a resurselor de apă, inclusiv
— pentru prima dată — introducerea de tarife şi alte măsuri pentru consumul de apă.

Avînd în vedere faptul că aproape 85 % din debitul Nilului provine din Nilul Albastru, Egiptul şi Sudanul au încheiat în 1959 un acord prin care Sudanul avea dreptul de a folosi anual 18,5 miliarde metri cubi din apele Nilului, iar Egiptul 59,5 miliarde metri cubi. Posibilităţile tehnice crescînde ale Sudanului permit preluarea cel puţin a cotei ce-i revine, ceea ce înseamnă reducerea debitului Nilului egiptean, şi aşa afectat de seceta din anii precedenţi. Chiar şi ipotetica folosire de către vecini a apei presupuse a exista sub deşertul saharian ar putea

produce — pe principiul vaselor comunicante — o scădere a nivelului apelor subterane din Egipt. Probleme reale sau imaginare, care l-ar fi făcut pe Boutros Ghali, ministrul egiptean de stat pentru relaţiile externe, să aprecieze că un viitor conflict în zonă ar putea izbucni şi din cauza apei.

CREAŢII MARI, CREAŢII MICI = CREAŢIE

„Scopul nu *este acel a de a aboli tradiţia* — nici nu *poate fi abolită fi în orice caz o preţuim şi dorim să o păstrăm... Tradiţia* trebuie *să fie studiată, revizuită şi reînnoită. Frunzele sale îngălbenite trebuie să cadă pentru ca altele noi, verzi, să poată crească. dar copacul rămine acelaşi, cel ce ne-a dat întotdeauna propriul său fruct bogat“*.

Dr. Sabair El-Calamawy
Impactul tradiţiei asupra literaturii arabe moderne

Cafelele şi ceaiurile s-au răcit, peste oraş pluteşte acel văl gros de linişte din pragul serii, cînd colbul şi zidurile, plantele şi căldura se înmănunchează şi dau un abur de cafea fiartă în nisip. Amurgurile sînt poate printre cele mai plăcute momente la Cairo. Departe, spre deşert, se ridică o paletă de culori vii care pictează deopotrivă; cerul şi pămîntul. Seninul de azur devine încet-încet vioriu-verde, apoi roşiatic şi violet. De pe terasa casei din Mohandessin se văd străluc ind vîrfurile piramidelor încă luminate de soare şi te întrebi încă o dată dacă nu este cumva adevărată teoria că piramidele au fost şi mijloace de comunicare cu cosmosul.

Se lasa încet seara şi în timp ce bolta este tot mai plină de stele şi răsare o lună uriaşă, ce numai în aceste locuri poate fi văzută, aerul este tot mai plăcut, mai răcoros. In curînd va începe să sufle briza din deşert.

La Shahira Mehrez este o răcoare ce vine şi din casă, un amestec de mirosuri de mobil? şi stofe fine, de arome şi parfumuri rare, făcute probabil după reţete ce doar aici se mai cunosc. Tac. Tăcem cu toţii, ei probabil din obiceiuri ce le au de mult, eu tulburat şi copleşit de impresii şi de o uşoară oboseală. Simt că mă aşteaptă să deschid eu discuţia şi au acea răbdare pe care am observat-o şi la alţii, izvorîtă din siguranţa pe care ţi-o dau creşterea scurgerii timpului şi a generaţiilor.

Peste zi m-am lăsat condus de cei din grup care mi-au arătat şi mi-au explicat lucruri pe care singur nu ştiu dacă aş fi ajuns să le văd. Ne-am întors la terasa cu care ne-am obişnuit. In această seară

voi participa şi la primul meu „iftar“, micul dejun de seară luat în timpul Ramadanului.

Stăm împreună poate a treia, poate a patra oară şi, ca şi prima dată, nu pot să nu mă uimească priceperea, erudiţia şi gustul cercetătoarei Shahira Mehrez. Ea mi-a deschis ochii şi mi-a înfăţişat cîteva taine ale artelor egiptene. Nu de multe ori, educaţia într-un mediu cultural specific m-a făcut să exclam : „Acesta este un obiect minunat. Şi celălalt este o adevărată creaţie. Dar de ăsta nu ştiu ce să zic, este prea egiptean[11].

— Vrei să spui că nu-ţi place ? m-a întrebat ea odată.

— Ba da, îmi place foarte mult, dar nu-1 înţeleg prea bine.

— La urma urmelor, nimeni nu poate spune că prin el se exprimă toată lumea, exclamă direct Shahira, care în afară de specialitate este în primul rînd o înfocată iubitoare a patriei sale. Se vor găsi oameni cărora să le placă ; se vor găsi alţii, care se vor obişnui în timp să le placă şi mai tîrziu, la revenirea în Egipt, vor savura un stil cu care s-au mai hrănit şi pe care-1 gustă acum din plin, ca pe ceva de la sine înţeles. Noi, egiptenii, ştim că există o rînduială a timpului, a obişnuinţei şi a trebuinţei. Uite, te întreb eu : poţi să-ţi imaginezi acum viaţa Europei sau pe a noastră fără cartofi, fără porumb ? Dar ele abia au venit de cîteva sute de ani. Ce înseamnă artă în lunga noastră istorie ?

Mă decid să arunc o primă frază, fără destinaţie anume. Poate am să primesc o replică, poate nu. Poate mi se va răspunde imediat, poate altădată, poate voi fi lăsat să caut singur, ghidat subtil spre drumul cel mai scurt; aşa că, pe neaşteptate, observ cu voce tare :

— Egiptul are mai mult decît se cunoaşte : nu numai temple, moschei, catedrale, statui, ci şi obiecte mici, printre care costume, sticlărie, covoare, podoabe...

— Creaţiile pline de gust şi imaginaţie care împodobesc corpul omenesc sînt deseori neglijate de cei ce studiază artele frumoase, dar nu şi de omul simplu şi mai ales de cei doritori să vadă şi să compare felul în care trăiesc şi alţii pe lume. Pentru toţi oamenii aceste arte reflectă cel mai direct moştenirile trecutului, simţul frumosului, ordinea lumii de azi.

— Da, la noi, ca şi în toate culturile, îmbrăcămintea, giuvaerurile şi alte podoabe, deseori în strînsă combinaţie, servesc scopuri multiple. Ele subliniază graţia şi frumuseţea fizică, subliniază şi descriu calităţile ideale ale corpului omenesc, în timp ce declară răspicat şi identitatea etnică a individului, vîrsta, profesia, statutul social şi de aici şi privilegiile sau lipsa acestora. Aşa cum în cultura occidentală costumul conservator, închis la culoare, identifică pe omul de afaceri, iar haina de tweed şi pipa pe profesor, tot aşa diferitele mode de rochii şi podoabe permit rapida identificare a oamenilor şi profesiilor, în Egipt, în Africa, în general. Frumuseţea podoabelor egiptene te face să-ţi aminteşti cu zîmbet de misoginii şi ironicii care afirmă că femeile au întîrziat dezvoltarea umană cu cîteva sute de ani, făcînd mari meşteri să-şi piardă timpul cu născocirea de podoabe, dresuri şi

sulimanuri. Ca întotdeauna, Hatim nu participă direct la discuţie. El „punctează” rareori, dar răspicat.

— Bine că ai spus-o tu, zice Shahira, eu nu m-aş fi încumetat, deşi gîndesc la fel. La asemenea concepţii, răspunsul trebuie să vină tot de la bărbaţi. Cum ai văzut, continuă ea, fie că sînt făcute din piei decorate, din ţesături importate, bogat brodate, sau din pînzeturi ţesute local, costumele egiptene vorbesc clar şi cu emfază despre cel ce le poartă. La fel cu veşmintele, giuvaericalele vorbesc şi ele cu putere. S-au folosit pentru podoabe şi se folosesc şi acum aproape toate materialele : pietre preţioase şi semipreţioase, fildeş, os, metale, scoici, sticlă şi teracotă, pînă la cele mai trecătoare — lemn, piei de animale şi reptile, rafie, păr, sîmburi şi frunze. In afară de Egipt, în alte regiuni subsahariene, unde s-a răspîndit islamismul, podoabele denotă o relaţie clară cu stilurile şi tehnicile lumii arabe din nordul continentului. Deoarece legea islamică descurajează înfăţişarea de oameni sau animale, bijuteriile de argint egiptene, dar şi cele tuarege, etiopiene sau berbere rareori prezintă asemenea imagini. în schimb, ele utilizează o largă varietate de motive geometrice şi combinaţii florale care încorporează adesea pietre semipreţioase şi reţele fine de dantelă metalică filigranată. De multe ori, giuvaericalele din zonă mai adaugă mici obiecte ce atîrnă, sclipesc, prind şi reflectă lumina din diferite direcţii şi îmbogăţesc auzul cu clinchete delicate.

— Da, am văzut bluze şi chiar rochii din monede mici şi chiar din ţesături de metal.

— In ciuda vechimii lor şi a legăturii cu trecutul faraonic, coptic şi islamic, creaţiile populare moderne făcute de artizanii egipteni nu sînt bine cunoscute în lume. Bijuteriile izbitoare ale femeii de la ţară, textilele ţesute de mînă, coşurile şi ceramica — toate folosite zi de zi — păstrează o bogată moştenire artistică. Unele dintre cele mai simple şi mai elegante bunuri — covoarele şi ,,kelim“-urile din deşert şi din Sinai, rogojinile de stuf din deltă — vorbesc cu putere de vitalitatea manufacturii noastre locale. Meşteşuguri bazate pe tehnologii arhaice susţin deseori întreaga economie a satelor, cu meşteri buni ce lucrează acasă pentru a rotunji veniturile familiei. Tot ce ai văzut pe aici, giuvaerurile din Cairo, din Alexandria şi din alte centre orăşeneşti păstrează tradiţiile vechi şi complexe ale meşteşugarilor. Aurarii de peste tot se străduiesc să fabrice ornamente de o extraordinară varietate, deoarece trebuie să satisfacă atît gusturile ţăranilor nubieni, cît şi pe cele ale orăşenilor din Delta Nilului. De aceea, pentru a pătrunde gusturile noastre, trebuie să le înţelegi in Euncţie de timp şi de zonă. Podoabele, care sint mai peste tot un semn de bogăţie şi statut social, capătă o deosebită semnificaţie în Egipt Ca şi în trecut, averea unei întregi familii poate fi măsurată prin ornamentele purtate de un singur membru al acesteia. Curînd după naştere, fetei i se găuresc urechile şi, în familiile înstărite, primeşte primii cercei de aur sau de argint. Apoi i se vor da podoabe de aur sau argint pentru a marca fiecare moment important

din viaţa sa, pînă cînd statutul ultim în cadrul comunităţii va fi stabilit prin mărimea dotei pe care potenţialul soţ o oferă. Nimic în afara unei îmbolnăviri grave, a morţii în familie sau a altor situaţii disperate nu poate determina oamenii să-şi vindă bijuteriile. Fiecare femeie de la ţară visează să aibă un colier de aur, o pereche de cercei mari care se leagănă şi cît mai multe brăţări, precum şi o pereche de brăţări ce se poartă la picioare pentru a completa garnitura. Deşi multe din aceste podoabe reprezintă motive tradiţionale, cererea şi moda oraşului au introdus stiluri şi motive noi la meşterii din sate.

— Şi nu a rămas nimic absolut neschimbat ?

— Nubia, aşezată în partea sudică a Egiptului, a fost foarte puţin expusă modei secolului al XX-lea. De veacuri întregi ea a rămas un creuzet în care se topesc şi se combină tradiţii faraonice, coptice şi musulmane. Este obiceiul ca femeile nubiene, de altfel vestite pentru ţinuta şi frumuseţea lor, să aibă o mare cantitate de podoabe, atît de aur cît şi de argint, şi să le poarte pe toate la ocazii speciale, Cercei multipli, deseori cîte patru, sînt agăţaţi unul lîngă altul, ca şi unul de altul. Podoabe de metal zornăitor sînt ţesute pe tichii ssu sînt împletite în păr, coliere şi pandantive sînt înfăşurate în jurul gîtului. Brăţări sofisticate sînt înşirate pe braţe şi deseori inelele împodobesc fiecare deget de la mîini.

Femeile din oaza Siwa, situată lîngă frontiera cu Libia, poartă aranjamente şi mai extravagante. Ornamentele de nuntă pot atinge trei pînă la cinci kilograme de argint, depinzînd de avuţia familiei. O asemenea ornamentaţie constă în mod obişnuit din decoraţii foarte elaborate pentru cap — cercei largi şi lanţuri lungi, coliere grele cu discuri largi de argint, cîteva salbe mari şi cel puţin cîte o pereche de brăţări voluminoase. Inelele „de căsătorie", frumos gravate, deseori largi de cinci centimetri în diametru, împodobesc degetele miresei. Expunerea bogată a bijuteriilor de către femeile din Siwa reflectă prosperitatea oazei. Alte oaze, cum ar fi Karga sau Dakla, din sudul Egiptului, sau Bahareya şi Farafra, din Egiptul de Mijloc, sînt prin comparaţie foarte sărace. Femeile de acolo poartă puţine podoabe. Adesea ornamentul cel mai izbitor este un cerc filigranat pentru nas. Femeile beduine din deşertul de est şi de vest poartă inele similare, cîteodată împreună cu pieptare lucrate din bucăţi de argint cusute împreună cu monede şi ornamente ce se leagănă în aer. în afară de metalele preţioase, pe care mulţi nu şi le pot permite, ţăranii egipteni, beduinii şi locuitorii oazelor sînt atraşi de pietrele colorate şi bumbii de sticlă. Acestea sînt deseori împletite in coliere simple, într-o manieră ce le aseamănă direct cu pieptarele vechi faraonice.

— Dacă am început să cunosc mai bine podoabele, îmi vine greu să mă descurc în veşminte.

— Te înţeleg foarte bine, rîde Shahira. în timp ce podoabele moderne par să aibă rădăcini vechi, în Egipt nu este tocmai uşor să fie trasată originea costumelor regionale. Rochiile obişnuite ale femeilor egiptene sînt deosebit de caste în înfăţişarea lor. Veşmin- tele largi şi lungi pînă la pămînt, cu mîneci lungi, ascund complet corpul.

Totuşi, cochetăria feminină a găsit şi aici căi de a atrage ochiul asupra nurilor. Rochia subliniază sînii prin broderii bogate, marchează umerii prin tighele şi cusături cu modele şi mai ales scot în evidenţă, prin pliuri şi cute savante, liniile şerpuitoare ale trupului. Costumul tradiţional nu justifică doar cerinţele morale. Mai degrabă este dictat de asprele condiţii economice şi sociale. Marea majoritate a femeilor nu poate să-şi permită o garderobă potrivită pentru toate ocaziile : schimbarea sezonului, lăuzie, funeralii sau sărbători. Tăietura largă a rochiilor tradiţionale permite femeilor să poarte una sau cîteva în acelaşi timp — una peste cealaltă — pentru a le ţine de cald iarna, dar şi pentru a sugera o siluetă durdulie, rubensiaiiă, care în regiunile rurale a însemnat întotdeauna bogăţie şi sănătate. Mai mult, cînd sînt însărcinate, într-o asemenea rochie femeile pot să se mişte în voie. Preferinţa manifestată pentru ţesăturile de culoare neagră nu poate fi atribuită doar lipsei de material şi de vopsele la îndemîna ţărăncii. Ea reflectă probabil dorinţa de a poseda o rochie multifuncţională, care să dureze mulţi ani. Trăinicia catifelei, a mătăsii sau a stambei negre le face să fie o bună investiţie, chiar şi pentru femeile sărace, deoarece imprimeurile sau culorile uni au tendinţa de a se decolora. în acelaşi timp, folosirea unor materiale standard, de o singură culoare, creează o aparenţă de egalitate socială printre femeile din sat, în ciuda diferenţelor economice, micşorînd conflictul social potenţial.

Shahira şi alţii specialişti au dreptate, dar vor să fie şi nişte iscusiţi „diplomaţi". Ei au uitat să-mi explice de ce pe la ţară, dar şi prin oraşe, femeile încă mai poartă văl pe obraz. Au uitat şi să-mi spună de ce culoarea neagră a rochiei, cel puţin la unele femei, este singura culoare purtată toată viaţa şi nu pentru că nu le-ar place sau n-ar găsi ceva mai vesel sau mai variat, ca să nu spunem şi mai răcoros. Mătasea neagră purtată tot anul, sub soarele de foc pe care-1 atrage ca un magnet, este şi un semn religios distinctiv, ce s-a păstrat pînă în zilele noastre.

Cucerirea Egiptului de către fatimizi a însemnat o schimbare mult mai profundă decît o simplă înlocuire de dinastii şi crearea propriu-zisă a oraşului Cairo. Cucerirea fatimidă a marcat un nou început pentru capitala egipteană, dar în primul rînd o revoluţie religioasă şi politică şi o reînnoire în cultură. Vechile divergenţe teologice din timpul iksizilor erau un fleac faţă de diviziunea creată între ortodoxia veche şi erezia noilor cuceritori. In esenţă, religia şiită, ce aparţinea fatimizilor, nu avea prea multe elemente comune cu mahomedanismul. Ea a profitat de o veche schismă din Islam pentru a grefa o mişcare nouă primordial politică. Schisma a luat naştere imediat după moartea lui Mahomed şi exprimă în fapt vechiul antagonism dintre teoria alegerii populare şi dreptul divin la succesiune. Partidul sunit susţinea că alegerea primilor trei califi — Abr Bakr, Omar şi Osman — a fost constituţională, conform Is-

lamului. Partidul şiit susţinea la rîndul său că succesiunea la mantia profetului era de drept divin şi revenea propriei familii, fiicei sale Fatma, soţia lui Aii, şi descendenţilor lor, de altfel singurii descendenţi ai lui Mahomed care au supravieţuit. Aii a devenit al patrulea calif, dar s-a lovit de o puternică opoziţie, care l-a şi asasinat. Copiii lui Aii şi ai Fatmei — nepoţii profetului — au fost îndepărtaţi de la succesiune. Unul dintre ei, Hussein, un bărbat frumos şi viteaz, a încercat să-şi apere drepturile, dar a fost înfrînt şi masacrat. Tragedia martirului de la Kubela este prezentă pînă astăzi în lumea Orientului Mijlociu şi continuă să aţîţe pasiunile şiiţilor care evocă şi persecuţia barbară a „familiei sfinte“ de către califii omiazi. Una din forme este şi doliul negru purtat pe viaţă şi apoi moştenit pe viaţă de familiile adepte ale lui Hussein şi ale dinastiei fatimide.

Sînt gata să accept o explicaţie materialistă a preferinţei egiptencelor pentru rochia neagră. Am însă dificultăţi în a asimila o teză ce susţine că negrul ar crea o aparenţă de egalitate socială, cînd doar ceva mai înainte mi s-a vorbit de diferenţa dintre dorinţa oricărei femei de a purta ceva deosebit, începînd de la giuvaericale pînă la broderii, şi realitate. Chiar Shahira îmi dă un răspuns:

—Femeile din oraşele Nilului de Jos şi din deltă au la dispoziţie o largă varietate de ţesături şi mulţi croitori care să le facă veşmintele. Nu aşa stau lucrurile şi cu femeile din satele îndepărtate ale Egiptului de Sus sau din deşert. în aceste sate, unde se găsesc doar cotoane negre, fiecare femeie îşi ţese rochia şi îşi face broderia pentru a îmbogăţi ţesătura, deoarece dantele şi alte dichisuri gata fabricate nu se găsesc. Culorile vii sînt alese prin contrast cu baza neagră, folosindu-se modele tradiţionale de mult stabilite în fiecare regiune. Fetele învaţă din copilărie tehnicile de brodat şi deseori îşi lucrează rochia de nuntă în timpul liber. Se spune că nu există două rochii la fel, atît de bogate sînt combinaţiile de culori şi detalii care personalizează o rochie de nuntă. O îmbrăcăminte femeiască întîlnită la tot pasul este caftanul. Din cotoane, croit in general în formă de A, fără talie, larg sau strîns pe corp, caftanul are mîneci lungi şi largi şi guler „mandarin". Peste tot este decorat cu broderii : împrejurul nasturilor/pe piept şi la gît, la poale şi la manşete. Şi cîte magazine nu te îmbie cu marfa lor creată de meşteri inscusiţi: Ouf lîngă bazarul Khan El Khalili, Omar Efendi sau Atlas. Şi cîte multe altele !

în cea mai mare parte a ţârii, costumele femeieşti sînt completate de podoaba capului. Femeile de la ţară îşi leagă o eşarfă în jurul capului şi drapează un voal negru peste ea. Femeile din oază şi cele ale beduinilor poartă mantii grele, negre, cu glugă, adesea decorate la fel ca şi rochia. Femeile din oază nu poartă vălul pe faţă, deoarece majoritatea lucrează fie în casă, fie la cîmp. Doar femeile beduinilor, ale căror îndatoriri se limitează la păscutul oilor, poartă văluri bogat împodobite, prinse de cap cu lanţuri de argint şi cu monede.

Costumele tradiţionale întrec în frumuseţe oricare din modele urbane. Deşi sînt perfect adaptate la condiţiile social-economice, ele

sînt totuşi părăsite treptat de generaţiile mai tinere, fiind privite ca un semn de subdezvoltare şi înapoiere. Sînt înlocuite cu imitaţii ale stilurilor moderne, deşi aceste mode urbane sînt mai scumpe, iar femeile încă nu posedă talentul de a le lucra şi trebuie să apeleze la meşteri croitori. Această abandonare a valorilor estetice vechi este însoţită de fenomene similare şi în alte meşteşuguri. Este posibil, afirmă unii specialişti, ca în cîteva decenii, ornamentele distinctive, carpetele şi preşurile lucrate de mină, cît şi ceramica făurită de olari să dispară din moştenirea de viaţă a egiptenilor şi să fie mai des întîlnite în muzee. Shahira nu crede însă că acest lucru se va întîmplă. Ar însemna ca o cultură deosebită, unde poţi trasa modelele şi corpurile încă de pe picturile vechi faraonice din Valea Regilor, să dispară după ce a dăinuit mii şi mii de ani ?

Dar înainte de a încheia trebuie adăugat că şi bărbaţii au moda lor tradiţională, deşi mai simplă. Şi astăzi se poartă peste tot şi cu plăcere „galabyia[11] — un fel de sutană din pînză, de regulă de culoare albă, ce aduce mult cu o togă, avînd pe alocuri croială de cămaşă. Gălăbia — cum îi zicem noi, românii, care mai scurtăm din vocale şi chiar din silabele arabe — provine probabil din adaptarea unui vechi veşmînt egiptean şi este foarte practică, atît vara cit şi iarna. Există trei stiluri de bază : „efrangi" (străin), care arată ca o cămaşă bărbătească lungă pînă la pămînt, cu guler şi cu manşete ; stilul „saudit", o cămaşă mai mulată pe corp, cu mîneci lungi, cu manşete încheiate în butoni şi cu guler înalt, cu nasturi; în fine, stilul „baladi" (ţărănesc), cu mîneci foarte largi, cu guler rotund şi îngust. De obicei despicată la piept, poate fi şi închisă cu nasturi, iar cîteodată. mai ales în nord, se poartă cu o vestă pe dedesubt. Confortabilă atît pentru bărbaţi cît şi pentru femei, „galabyia“ se transformă într-un minunat veşmînt de seară sau chiar într-o rochie de gală, cu o bogată broderie aurită.

în această baie de egiptenizare, întrebările primite de acasă îşi găsesc pe deplin locul şi mă grăbesc să folosesc clipa. „...Scrie-ne şi nouă cum se trăieşte pe acolo, dar lucrurile mai simple — care este viaţa lor, ce mănîncă, ce le place, cum îşi sărbătoresc momentele principale ale vieţii; poate ne dai şi cîteva reţete, să facem o încercare, să vedem cum iese...“.

— Uşor de scris şi de cerut, mai greu de răspuns, explică Hatim, mai ales că, fiind un oraş cosmopolit, Cairo are multe bucătării naţionale, îndeosebi franceză, italiană, greacă, libaneză, japoneză sau ceea ce la Alexandria se numeşte bucătărie levantină, depăşind deci noţiunea arabo-turcă.

La noi, în localuri simple, poţi intra la bucătărie, privi şi arăta ceea ce ţi-a plăcut. Dar în altele intri şi patronul te va întreba dacă vrei carne sau peşte şi se va îngriji singur de menu. Am apucat şi o mică bodegă, de altfel vestită, unde patronul te privea şi decidea el dacă meriţi să-ţi ofere ceva special, fixînd preţul după impresia pe care i-ai făcut-o. Cam riscant!

Acum, după expunerile lui Hatim şi experienţele proprii, despre

ce să scrii mai întîi ?

Despre prăjituri ? Ar fi multe şi nu mă pricep deloc. Mai bine despre fructe, unde sînt şi asemănări, dar şi foarte mari deosebiri, dictate în primul rînd de climă. Noi avem cireşe şi vişine, mere, pere şi prune, nuci, pepeni şi struguri, zmeură şi afine, coacăze şi agrişe. Şi în Egipt sînt pepeni şi struguri, dar pămîntul dă portocale, mandarine, guayaba, banane, trestie de zahăr, curmale, smochine şi o mulţime de alte fructe şi seminţe tropicale, pe care este greu să le memorezi. Şi, poate înainte de toate, mangotierul, copac falnic şi umbros, cu o bogăţie de fructe ameţitoare prin parfumul lor. Egiptenii sînt mari consumatori, chiar dacă nu produc, de cafea, alune, nuci şi seminţe de tot felul sau de fistic, nemaivorbind de imperiul mirodeniilor, printre care tronează coriandrul şi scorţişoara. Mai greu de închipuit pentru noi, fac un ceai din scorţişoară, care se serveşte în semn de mare preţuire pentru oaspete.

Dar, înainte de toate, sămînţa de susan, deşi pare atît de mică şi neimportantă, domină alimentele din Orientul Mijlociu, modificîndu-le caracterul şi creînd o legătură, puternică şi imediat familiară, între culturile ce pornesc de la hotarele Pakistanului pînă la malurile sud-vestice ale Mediteranei. În componenţa hranei în Orientul Mijlociu au intrat multe elemente : iaurtul, chimenul — ce fierbe şi pişcă plăcut limba, ca şi bulele de şampanie —, măslinele, sub forma fructelor tari şi sărate sau a uleiului parfumat, orezul alb şi bobul maroniu, carnea de berbec şi peştele, frunzele de viţă, vinetele, lămîia, usturoiul şi foile subţiri de cocă.

Unui om născut în zonă, orice loc din Orientul Mijlociu îi este familiar. Indiferent de regiunea în care a crescut, se va simţi la masă, peste tot, „ca la mama acasă“, deşi probabil o casă cu mobilă rearanjată şi cu ceva schimbări subtile, făcute de locatar. De secole continuă discuţii interminabile. Grecii au introdus musacaua, sau au adoptat-o şi au considerat-o produs propriu ? Care „kibbe“ este cel adevărat ? Cel libanez, sirian sau irakian ? Care este originea precisă a pîinii-lipie, denumită în Egipt „baladi“, coaptă pe cărămidă caldă ? Dar, indiferent de loc, simţi că eşti în Orientul Mijlociu cînd vezi mielul ce stă la frigare pînă ia culoarea unei cărămizi vechi, după ce fusese marinat în iaurt, cînd inspiri o vagă aromă de scorţişoară în sosul de tomate şi simţi un buchet puternic de chimen în salata de roşii. Sămînţa de susan este prezentă. Ea poate fi folosită pentru ulei parfumat în China, pentru crusta crocantă a pîinii şi covrigilor în unele ţări europene, dar numai în Orientul Mijlociu reprezintă un ingredient de bază. Numai aici este folosită în formele cele mai variate : întreagă, ca o pastă groasă sau ca ulei. Pasta de susan se toarnă peste salata de roşii cu castraveţi şi ardei gras ; se amestecă cu pastă de năut sau de vinete şi se întinde pe pîine ; se împrăştie peste peşte ca un sos. Sau, bătut şi subţiat cu lămîie şi aromat cu usturoi, susanul constituie o mîncare de sine stătătoare, vestita tahynia. îmbracă pîinea, indiferent că este vorba de cornuri

proaspete şi moi sau de covrigi tari. Se serveşte şi ca desert, ca mici dreptunghiuri cimentate cu zahăr caramelizat sau într-unul din deliciile gusturilor rafinate — în halva. Aii Baba cunoştea mai multe chei pentru Orientul Mijlociu, cînd spunea „Sesam, deschide-te !“. Astăzi, urmărirea în Egipt a căii seminţei de susan nu este tocmai uşoară, în primul rînd deoarece calea indicată de simţul gustativ este foarte departe de cea indicată de prudenţă. Despre ce să scrii mai întîi ?

Oraşul miroase a peşte prăjit, a şiş-kebab fript chiar pe stradă, a chiftele din legume şi a carne de berbec la grătar. Dacă mergi cu automobilul, frecvenţa şi tăria mirosurilor se schimbă de la stradă la stradă, de la cartier la cartier. Se spune că cea mai bună bucătărie egipteană se face în casă ; la restaurant, bucătăria bună este cea internaţională, îndeosebi arabă şi europeană, dar cu un nedefinit spirit local. Friptura la grătarul cu cărbuni este ca peste tot, dar

aici trebuie încercate cotletele de berbec — o adevărată încîntare, apoi mîncarea oricărui egiptean — porumbei fripţi, cu o aromă fină de fum şi jar.

Dacă doreşti o cunoaştere a mincărurilor tradiţionale, atunci incepi cu Muzeul de Egiptologie, care arată basoreliefuri vechi de la 3000 î.e.n. ce reprezintă gîşte fripte, bere, măcinatul griului şi frămîntarea pîinii. La fel, Egiptul făcea vin de acum 4 000 de ani. Cu Tutankhamon au fost îngropate vase cu struguri, stafide, fructe de ienupăr, curmale fără sîmburi, seminţe de coriandru şi de pepene. Astăzi, cea mai populară mîncare este iahnia de ful (bob), fie întreg, fie bătut, ca fasolea la noi, delicioasă, caldă şi săţioasă, sau fideaua rece, cu puţin sos roşu ardeiat, produsă şi vindută direct pe stradă. Producerea fidelei este un spectacol complet. La un colţ de stradă, alături de vacarmul şi trepidaţia automobilelor, un butoi mare de fier este acoperit cu o tablă subţire. Alături se prepară pasta subţire de făină, ca aceea pentru clătite. Se face un foc puternic în butoi. Cu o cutie de conserve găurită sau cu o pîlnie de stropitoare se ia lichidul gros, care se împrăştie repede, cu o mişcare circulară, pe tabla încinsă, unde, în cîteva clipe, se transformă într-o reţea deasă de fire subţiri, albe, ce sînt strînse apoi ca un snop şi tăiate sau fărîmate la dimensiunile dorite.

Aşa că, pentru toţi, masa înseamnă ful-ul, fideaua, porumbeii, vinul şi berea (doar pentru acei ce beau), cărora li se adaugă tot felul de seminţe, alune, dulciuri făcute din făină, zahăr şi fructe uscate. Pentru nebăutori, cafeaua — de obicei „mazbut" (potrivit de dulce), ceaiul obişnuit, de mentă sau karkade, petale de purpură, ce dau o băutură roşie cu apreciate calităţi terapeutice. Karkade, cald sau rece, lasă în gură un gust dulce-acrişor şi o aromă de zmeură bătută de soarele de vară. Şi tot pe stradă, la orice pas, prăvălii ce prepară şi servesc pe loc sucuri de fructe dintre cele mai variate.

Dar să rezumăm : în mod obişnuit, egiptenii iau un mic dejun

frugal — ceai sau o cafea turcească —, urmat ceva mai tîrziu de o porţie de ful cu un ou deasupra, pîine şi din nou cafea. La prînz, porumbei cu salată şi orez, fructe şi, eventual, bere. Seara, fie de-vreme tamyia (denumită şi falafel), chiftele din ful bătut, cu pătrun-jel şi condimente şi prăjite în ulei, salată de roşii, măsline, pîine şi sucuri, sau, mai tîrziu, tahynia (pastă de susan cu lămîie, usturoi şi condimente).

Mîncarea poate fi şi o sărbătoare şi atunci „iftarul" oferit de Ramadan la Hotelul „Nile Hilton“, în sala „1001 de nopţi“, este o adevărată provocare la adresa cumpătării. îmi aduc aminte doar de compoturile extrem de dulci şi de „om-ali“, un desert din foi subţiri, cu sirop şi fructe aromate, unul din lucrurile cele mai bune ale bucătăriei egiptene.

DANSUL CLASIC

Existenţa pe aceste pămînturi a unei vechi tradiţii de ana a cîntecului şi dansului a favorizat de mult apariţia formelor noi, printre care şi baletul clasic şi modern. Baletul clasic nu este însă o formă de artă asociată imediat cu Egiptul. In mod normal, influenţată şi de faima anterioară, ca şi de „exotismul" propagat chiar de egipteni, majoritatea vizitatorilor se aşteaptă să vadă pe scenă un dans din buric, nu un „pas de deux‘\

Cu peste 100 de ani în urmă. la Cairo se vorbea de „dansul albi-nei'". Pe o mică estradă, dansatoarea se contorsiona cu graţie, unduia şi se învîrtea, îşi legăna şoldurile învelite într-un veşmînt diafan, emiţînd cu cochetărie mici strigăte erotice şi căutînd parcă o albină ce o înţepase. Ceea ce în secolul trecut provoca cel puţin uimire, fiind un fel de precursor al strip-tease-ului, nu mai miră, ci ne încîntă ochiul. Ca şi in Japonia, în secolul al XIX-lea exista o şcoală care înrola fete de la 10 ani, cărora li se predau atît arta dânsului, cît şi cursuri de machiaj, de coafură, de graţie şi maniere în societate. După o pregătire istovitoare, absolventele îşi păstrau mult timp ţinuta şi strălucirea. Uşile caselor celor mai conservatoare le erau deschise, deoarece funcţia acestor fete nu era numai de a anima reuniuni dintre cele mai diverse, ci şi de a le învăţa pe tinerele doamne tainele conversaţiei şi comportamentului soţiei cultivate. Profesorii de la şcoală au început să fie denumiţi „awalem“ — o derivaţie, cum subliniază Gustave Flaubert în memoriile sale despre Egipt, de la „elm“, cuvîntul arab pentru „cunoaştere[11].

De la dansul antic egiptean la forma egipteană de dans oriental, adus de dominaţia otomană, trecuse un timp lung. îmbrăcămintea fetelor, prezentată în picturile murale faraonice, ar putea fi lesne luată, cum observa Ciot Bey în cartea sa despre Egipt, drept costumele ceva mai sumare şi liniile mai zvelte ale dansatoarelor secolului trecut. Dar şi diferenţele se impun : mişcarea dansului oriental stabilea ritmul pentru orchestră, în timp ce atitudinea delicată a braţului şi piciorului dansatoarelor din temple sublinia în

mod evident ritmul muzicanţilor. Scriitorii veacului trecut au lăsat descrieri detaliate ale dansului din buric : braţele care se mişcă în sus şi în jos, descriind cercuri în ritmul muzicii, torsul care vibrează ritmic în timp ce picioarele rămîn pe loc, iar pîntecele girează în volte mari sau mici. Şi azi, pe la colţuri de stradă, fetiţe de 8—10 ani îşi antrenează şoldurile pentru dansurile de mai tîrziu.

Pe la jumătatea secolului trecut, Mohammed Aii a ordonat alungarea din Cairo a acestor dansatoare care constituiau elita, ceea ce a transformat o mişcare studiată şi subtilă în contorsiuni sugestive dar vulgare. Dar în acest secol arta a reînviat, cîştigînd în graţia mişcării, deci a corpului întreg, în dauna zvîcnetului ritmic al coapselor. Esteticul a învins eroticul. Oricum, pe parcursul atîtor mii de ani, trecînd prin nenumărate schimbări conceptuale şi prin schimbări sociale, caracterul de artă directă al dansului egiptean nu s-a schimbat. S-au schimbat însă lucrurile în lumea Egiptului.

Tradiţionalul respect al egiptenilor pentru artă şi frumuseţe a adăugai baletul la o istorie culturală de mii de ani, dar l-a adăugat cînd a devenit un popor liber, după descătuşarea de colonialism. Anunţul dat în ziare a adus 35 de candidaţi între 8 şi 15 ani; dintre aceştia, în timp, au ieşit cinci fete şi trei băieţi cu real potenţial. Aceştia au constituit, după spusele decanului Institutului Superior de Balet, doamna Enayat Azmi, adevăraţi „pionieri" ai baletului egiptean, din ale căror pasiune, energie şi curaj au ieşit Compania de Balet din Cairo şi baletul egiptean. Astăzi, Institutul Superior de Balet face parte din Academia de Arte Egipteană, avînd un complex de clădiri ce găzduiesc şi Conservatorul, Institutul de Arte Dramatice şi Muzică Arabă şi un centru de artă populară. Micul grup de tineri şi-a ocupat un loc permanent în istoria creşterii culturale moderne egiptene.

La început, însă, a fost neînchipuit de greu : existau doar două camere la Institutul de Educaţie Fizică, unde în fiecare zi se organizau cîte trei ore de curs seral. Ajutorul guvernului a făcut ca aceşti opt elevi să treacă zi de zi de la şcoala obişnuită la lecţiile de dans şi, în ciuda unei presiuni deosebite şi a condiţiilor cu totul precare, să facă faţă la ambele şcoli. încăperile erau mici, pantofii şi tutuurile se rupeau repede, dar emoţia pregătirii, sentimentul împlinirii şi mîndria de a pune o bază la ceva nou însufleţeau şi făceau uitate toate greutăţile. în 1959, şcoala s-a mutat la Institutul de Cinematografie, unde exista un adevărat „lux“ : trei camere pentru balet şi alte trei pentru lecţii de pian. Apoi, în 1960, a fost adus un profesor special pentru fete şi în 1961 un director al institutului, doamna Enayat Azmi. în acelaşi an, preluîndu-se experienţa teatrelor Bolşoi din Moscova şi Royal Ballet din Londra, s-a organizat o şcoală ce trebuia să combine, într-o singură clădire, studiile academice continuate cu cele de dans după-amiaza, fără a mai exista rupturile dintre cele două procese educaţionale.

în numai cinci ani, micuţul aşezămînt a crescut de la două camere, un profesor de dans şi un pianist, la o clădire cu 50 de încăperi şi

cursuri de balet clasic, cu un program academic complet predat de 12 profesori. Doar faptul că şcoala şi compania au fost create şi finanţate de stat, în condiţiile persistenţei problemelor economice, şi ale cheltuielilor necesitate de conflictele militare, vorbeşte de la sine de efortul făcut. Ca să nu mai spunem de lovitura, în **primul** rînd psihologică, primită în 1971, cînd clădirea Operei, o adevărată bijuterie.a ars din temelie. Compania a pierdut scena pe care prezenta şapte balete diferite, iar capitala egipteană o scenă de renume cultural şi istoric, unde pentru multe grupuri străine era o onoare să prezinte spectacole.

Oricum, în sediul de azi de la Academia de Arte lucrează o. companie cu peste 50 de balerini, funcţionează o şcoală cu peste 160 de elevi şi profesori, cărora li se adaugă şi cadre străine, printre^ care sovietice, franceze şi române ; apoi atelierele unde lucrează'[1] 80 —100 de meşteri egipteni, ce asigură toate costumele şi machiajul folosite pentru spectacole, dar şi pentru export în zonă.

Lipsa unei scene centrale se face însă simţită; în anii ’60, companiile străine veneau des la Operă şi elevii aveau de unde învăţa. Acum ele vin mai puţin şi contactul este mai rar, se învaţă după filme, se simt o redusă apropiere de lumea mare a dansului şi nevoia de a se dansa mai mult, deoarece în balet, ca în orice artă, întrecerea înseamnă calitate. „Dacă artiştii nu ar avea unde să danseze, ar fi ca nişte piane la care nu s-a cîntat niciodată". Repetiţiile oricît de dese dar cu spectacole puţine nu sînt totul. Mai ales cînd cariera este scurtă şi vînătoarea de talente este mare. O problemă este însă rezolvată. Chiar pînă la apariţia acestor rînduri,' pe temelia fostei Opere se înalţă o clădire care, judecind după pro-' iecte, în afară de vechime nu va fi cu nimic mai prejos decît vestita; sa predecesoare.

Cît de departe par acum începuturile ! Cine mai ştie că doar după opt ani de muncă, la 3 decembrie 1966 (dată memorabilă în istoria modernă a culturii Egiptului), se realiza un act de mare curaj crearea unei companii de balet. Era nevoie însă şi de montarea unei, opere care să facă apel la public şi să-l cucerească. Şi ea a fost gă-. sită : *Fîntîna din Baccisarai.* Baletul, cu o temă orientală şi dramatică, a constituit un succes nemaivăzut. Sala invita la rampă pe artişti,] pe maestrul coregraf Lavrovski, o dată şi încă o dată şi încă de multei, ori, pentru a le mulţumi pentru revelaţie, pentru clipele de neuitat.!

In istoria companiei există şi un moment cu adevărat înălţător după un sezon de succes în Cairo, trupa a plecat în turneu în sudul ţării. La Aswan, unde nu exista vreun teatru, balerinii au dansat pe scena unui cinematograf, în faţa unui public care, cu cîteva excepţii, nu mai văzuse vreodată dans clasic. Reacţia a fost însă aceeaşi ca la Cairo, un val de emoţie, fericire şi recunoştinţă. La sfîrşitul spectacolului, un bătrîn îmbrăcat în gălăbie s-a dus la Magda Saleh, care interpretase rolul prinţesei poloneze Maria ; îi strîngea convulsiv manile, lacrimile îi şiroiau pe faţă, în timp ce

murmura necontenit : „Oh, doamnă, oh, doamnă, cîtă frumuseţe, ce minunăţie !“

Apoi teatrul a crescut, prezentînd marile repertorii : *Giselle, Spărgătorul de nuci, Don Juan, Paquita, Francesca da Rimini, Don Quijote, Hamlet, Chopiniana, Daphnis şi Chloe* şi multe altele. Cursuri în străinătate, invitaţi veniţi în Egipt, schimburi cu alte teatre şi deschiderea spre lume ; turneul dansatorilor Magda Saleh şi Abdel Moneim Kamel, precum şi al întregii companii, în U.R.S.S., Bulgaria. Iugoslavia, Japonia, participări în jurii internaţionale la Vama, Moscova şi Tokio. Din rîndurile şcolii au ieşit în timp nume le răsunet, ca Reda Sheta, Abdel Shukri, Abdel Moneim Kamel, profesori ca Aleya Abdel El-Razk şi Wadood Faizy, Magda Saleh şi ji Maya Selim, dar şi mai tinerii Hassan Sheta şi Sonia Sarkiz.

In paralel s-a creat o adevărată emulaţie artistică ce nu a întîr- ziat să producă opere originale, inspirate din viaţa egipteană. Legenda *Majnoun Laila,* pe muzica compozitorului Halim el-Dabh, baletul într-un act creat de Abdel Moneim Kamel pe muzica lui Mukhtar Ashrafi, *Tîrgul oriental* pe muzica doamnei Magda Izz. Magda Saleh, care şi-a dat doctoratul în tradiţiile dansului popular egiptean, a şi aranjat două balete : primul, o versiune modernă a „dansului cu ciomege" (apropiat de „căluşarii" noştri), şi celălalt inspirat din mitul lui Isis şi Seth. Paşi fermi în direcţia cea bună.

Compania cairotă de balet încă mai este singurul grup de balet clasic din Orientul Mijlociu care are o reşedinţă permanentă. Specialiştii europeni nu ascund că principala problemă care stă în continuare în faţa ei este aceea de a nu continua să aspire să fie un Eel de operă europeană într-o regiune arabă. După ce a asimilat elementele dansului clasic şi o aleasă pregătire, ea doreşte, menţinîndu-şi legătura cu patrimoniul creaţiei mondiale, cu arta marilor trupe de balet, să continue să dezvolte balete care să reflecte isto-~ia, folclorul şi viaţa proprie, să-şi formeze un stil şi o identitate îgiptene. inclusiv mai multe cadre naţionale de coregrafi şi sceîografi. După cum definea E. Azmi, „scopul nostru este acela de 1 avea, cît mai curînd posibil, o companie egipteană complet inde-)endentă". Este sigur că talentul, tinereţea şi munca continuă, spri- ,inul oficial şi poate şi ceva şanse vor edifica complet o identitate oroprie, iar teatrul cairot va avea tot mai mult o personalitate originală, respectată şi preţuită în familia baletului mondial.

LITERELE INTRE TRADIŢIE ŞI MODERNIZARE

Scrisul era atît de natural pentru egipteni, încît ei credeau că a fost inventat de la primele începuturi de către Thot, scribul zeilor, cel cu cap de ibis. Literatura a început cu scrierea relativ flexibilă, aceea a hieroglifelor, acum 5 000 de ani, iar materialul de scris

erau de pe atunci foaia de papirus, piatra şi marmura. Oricum, inven-

 tarea foii de papirus şi a cernelurilor de diferite culori a permis să se scrie o mare varietate de creaţii literare, printre care povestiri morale, meditaţii filozofice şi politice, poveşti magice, cum este vestita *Istorie de călătorie a marinarului naufragiat,* creaţii alegorice şi mitologice, dar şi istorie romanţată, scrisori, ştiinţă, poezie şi opere religioase. De la începutul istoriei, arta şi cultura egipteană au presupus inovare, influenţe, schimb şi asimilare. Una din primele cărţi, *Precepte ale înţelepciunii şi proverbe,* scrisă de Ptah Hotep la 2400 î.e.n., stă ca un monument pentru literatură, aşa cum piramidele rămîn pentru geometrie şi arhitectură. Este greu să separi creaţia literară de cea din alte domenii; monumentele de literatură ale lumii vechi mărturisesc acelaşi talent nemăsurat care a dat sala hipostilă de la Karnak, coloşii de piatră de la Abu Sim- bel, statuia de diorit a lui Kefren, picturile din mormintele din Valea Regilor şi Valea Reginelor, basoreliefurile din temple sau bijuteriile din Lahun şi Daşur.

Grecii s-au minunat în faţa înţelepciunii egiptene, romanii au luat inspiraţia şi monumentele Egiptului pe care le-au dus pînă la colţurile imperiului lor ; scrierile şi arta coptice s-au răspîndit o dată cu creştinismul, iar Renaşterea europeană era fascinată de misterele scrierii hieroglifice. In timpurile greceşti, Alexandria era un centru mondial de artă, ştiinţă şi filozofie, avînd şi primul institut de cercetări ştiinţifice din lume — Museion. Perioadele romană şi bizantină au completat tezaurul egiptean. Venirea arabilor a dat o nouă direcţie dezvoltării culturale egiptene, îndeosebi în arte şi meşteşuguri; arabii au adus nu numai o nouă limbă şi o nouă scriere, ci şi frumuseţea caligrafiei şi a textului clasic. In timpul Mamelu- cilor (1250—1517) s-au produs vestitele manuscrise iluminate. Perioada a dat lucrări majore în exegeză religioasă, filologie şi istorie şi mari autori ca Jalal-al-Din al Suyuti, care a lăsat singur peste 560 de titluri. Oda din secolul XIV *Al-Burddh (Mantia Profetului)* a lui Sharaf-al-Din rămîne una dintre cele mai însemnate creaţii poetice.

Trecînd prin timpuri, Egiptul de azi publică anual peste 400 de opere literare, la care se adaugă numeroase reviste şi ziare şi o mare industrie tipografică.

Relatarea aparţine uneia din persoanele ce reprezintă Egiptul modern : o personalitate, strălucit prezentată de o aleasă carte de vizită, doamna Sahair El-Calamawy, profesoară de literatură arabă şi scriitoare, traducătoare şi lider al mişcării de femei, care prin funcţiile ocupate cuprinde practic toate domeniile vieţii egiptene.

Sîntem în pauza unui program dedicat zilei naţionale a României ; doamna Calamawy deţine, împreună cu alte persoane, un rol de gazdă.

„Ar trebui să o ascultaţi sau să-i citiţi prelegerile şi eseurile, îmi sugerează W. Wahba, un reputat specialist în literatura arabă

modernă. Toţi învăţăm de la ea, iar cursurile îi sînt urmărite de studenţi din mai toate ţările arabe, un fel de Mecca a literaturii".

Pentru multe zile filele jurnalului meu sînt acoperite cu teze, citate şi o tot mai largă bibliografie. Dar întrebarea pe care am pus-o pornea şi din curiozitate, şi din dorinţa de a înţelege fără a putea citi originalul: „Care este legătura dintre literatura arabă veche şi cea modernă, despărţite de 1 500 de ani, care este azi impactul tradiţiei asupra unei literaturi ce aparţine unor ţări diferite şi are o limbă comună ?“

Tradiţia are un impact direct asupra oricărei culturi, arată doamna Calamawy, dar acest impact diferă mult în ceea ce priveşte durata, intensitatea şi cuprinderea. O tradiţie poate avea 100 de ani, ca în multe ţări, sau peste un mileniu, cum este în cultura arabă. Poate fi păstrată prin limbi moarte, cum este cultura europeană în greaca veche şi latină, sau poate trăi într-o limbă vie, ca în cultura arabă.

In acest context se poate remarca faptul că revirimentul literaturii în cea de-a doua jumătate a secolului al XIX-lea poate fi atribuit atît transformărilor interne, cît şi unor influenţe străine asupra culturii egiptene. Şocul pricinuit de întîlnirea cu cultura vest-euro- peană, prin invazia napoleoneană, de acţiunile drastice de modernizare imprimate de Muhamad Aii şi de dorinţa de libertate au culminat prin răscoala lui Orabi şi cererile tot mai largi pentru reforme democratice, avînd o puternică influenţă pe plan spiritual. Accentul pus pe învăţămînt, pe traduceri, pe lărgirea numărului de publicaţii — axat la început pe aspectele tehnologice ale străinătăţii — s-a extins la arte şi litere. Au rezultat experimente viguroase în cadrul formelor literare tradiţionale şi introducerea de genuri literare noi.

Dintre toate artele, poezia are cea mai largă istorie, cu o tradiţie ce merge înapoi pînă la cucerirea arabă, adică secolul al Vll-lea. Tradiţia în arta şi viaţa arabo-musulmanâ diferă totuşi de cea europeană. **In** culturile arabe tradiţia încă mai reprezintă cele mai înalte culmi ale **reuşitei.** Tradiţional în cultura arabă generală înseamnă original şi excelent. Limba unui poem tradiţional de astăzi este **aceeaşi** cu limba folosită de poeţii de acum 16 secole, cu tot ceea ce implică acest lucru pe planul modului de gîndire şi de viaţă. **De** aceea, cel puţin în perioada clasică, poezia a fost redusă la un exerciţiu formal, lipsit de funcţie socială. **Intre** secolele XV şi XIX, echilibrul dintre formă şi conţinut aproape că a dispărut, pentru mulţi autori poezia a devenit o sumă de cuvinte şi rime. cu puţină legătură cu viaţa. Lipsa de vitalitate nu făcea decît să oglindească declinul general al culturii.

■j*

Tradiţia in cultură a devenit o problemă afectată tot mai mult de marile schimbări la care au fost supuse societăţile arabe în secolul trecut. In literatură, vechile poeme ale poeţilor preislamici sînt incă

citite şi recitite de fiecare scriitor ce se respectă. Ele sînt proaspete în memoria oricărui student în filologie. Mai mult, retorica, ce a guvernat compunerea lor, încă mai este respectată de mulţi poeţi actuali. Aceste reguli literare de excepţie au fost descoperite, discutate şi apoi osificate pentru veacuri. Ele erau, practic, obligatorii. In introducerea la cartea sa *Poezia şi poeţii,* criticul Ibn Qutaiba spune că va evalua poeţii în mod imparţial, indiferent dacă sînt vechi sau moderni, şi atacă pe învăţaţii vremii pentru preferinţa faţă de poezia „veche" numai pentru că este veche, chiar dacă poezia este stupidă[11]. Nu sîntem însă surprinşi cînd acelaşi critic afirmă că în poezie nu trebuie să existe vreo deviere de la metodele vechi : ,,li este interzis unui poet contemporan să se îndepărteze de la formele antice şi apoi să stea lîngă o casă nouă şi să jelească zilele fericite care s-au scurs cînd poeţii stăteau lîngă ruine şi-şi cîntau lericirea trecătoare ; nici nu-i este permis să descrie măgarul pe care-1 călăreşte deoarece în trecut a descris cămila[1]'. Noul trebuie să adere la modelul vechi, ba chiar să i se supună.

Mulţi factori au cimentat de-a lungul anilor această atitudine faţă de clasici : legendele conform cărora poemele preislamice au fost scrise cu aur şi aşezate la Mecca ; conceptul privind caracterul sacru al limbii arabe ; *Coranul* — un miracol de limbaj poetic. Cuvintele *Coranului* erau explicate prin folosirea poeziei preislamice. Întreaga moştenire culturală arabă îşi avea rădăcinile în *Coran,* iar poemele vechi dădeau unica măsură de explicare în orice domeniu al cunoaşterii. Şi azi se suţine că ceea ce leagă lumea arabă — mai mult decît istorie, rasă, destin comun — este limba comună şi moştenirea acesteia, îndeosebi în literatură. De altfel, textele coranicc, cîn- tate la radio şi televiziune de voci impunătoare, devin o parte integrantă a vieţii de fiecare zi. învaţă pe oameni diferite forme de expresie, ajungîndu-se la faptul că vechile exprimări formează şi modelează concepţia multor idei moderne. Este o adevărată îndrăzneală să încerci a exprima sentimente şi idei noi într-o limbă veche, mai ales cînd timp de multe veacuri dezvoltarea limbii a încetinit ; de la abasizi, din secolul al XIII-lea, lexicografia şi alte studii de limbă au încetat, continuind doar repetările, condensările şi explicaţiile fără nici un fel de contribuţii noi, pînă în secolul trecut.

în timpul perioadei otomane, conducătorii, care în alte părţi ale imperiului erau patronii artelor şi artiştilor, nu vorbeau şi nu înţelegeau araba. De aceea, poeţii erau încurajaţi doar de unii lideri minori, care nu puteau juca rolul de Mecena sau patron. Cînd arabii s-au amestecat cu alte civilizaţii în Levant, Persia şi Spania, au

asimilat aceste civilizaţii şi au propagat-o pe a lor. Cu turcii nu au avut această posibilitate, pentru că aceştia erau dominaţi de credinţa în superioritatea şi perfecţiunea lor. A fost absolut natural ca părţile din Imperiul Otoman care s-au eliberat din jug să treacă la modernizare, Egiptul fiind unul dintre exemple. Cînd civilizaţia vest-europeană, în primul rînd cea franceză, le-a bătut în poartă, egiptenii au răspuns (deşi aveau multe motive să nu o facă). Secolul al XIX-lea a marcat în Egipt o varietate de idei, convingeri şi creaţii izvorînd din vechea vatră.

Literaturii i-au luat ceva vreme frămîntarea şi mişcarea spre modernizare, trecerea la epoca neoclasică. Poezia arabă avusese în lunga sa istorie doar două încercări de inovare : prima, în secolul al IX-lea, cînd irakianul Abu Nuass critica noţiunea de poezie arabă, efort ce s-a stins imediat; a doua, în Spania, cînd s-a încercat inovarea în rimă şi formă, păstrindu-se intact sistemul rrfetric principal. In timpurile moderne era însă nevoie de o reînnoire, atît a formei cît şi a conţinutului; era şi mai uşor acum, cînd lumea se afla într-o puternică prefacere, iar rolul publicului cunoştea o creştere nemaivăzută.

Renaşterea poetică a început cu Mahmud Sami El-Barud (1839 — 1904), soldat, om de stat şi reformator social, care a apelat la modelele clasice, în timp ce aborda noi teme. Ahmed Shawqi (1868 —1932) şi Hafez Ibrahina au dus neoclasicismul la înălţimi tot mai mari prin odele şi lirica lor. ce se bucurau de un larg public cititor.

Menţinînd mult din sonoritatea, dicţia şi eleganţa discursului poetic, ei au combinat aceste calităţi cu o viziune modernă.

Creaţia „poeţilor Diwan“ — Abdel Rahman Shukri (1886 — 1958), Abbas Mahmud El-Aqqad (1889 —1965) şi Ibrahim Abdel Qader El-Mazn (1890—1949) — cunoaşte un nou pas : influenţaţi de Khalil Mutran şi de romanticii englezi, ei subliniau experienţa emoţională, claritatea şi simplicitatea, portretizarea suferinţelor şi aspiraţiilor poporului egiptean. Romantismul atinge apogeul prin publicarea revistei „Apollo“ în 1932, unde poeţii Ahmed Zaki Abu Shadi (1892 — 1955), Aii Mahmud Taha (1914 —1949) şi Ibrahim Nagi (1898 —1953) au adus limbajul poetic aproape de limba contemporană lor.

în acelaşi timp, jurnalismul şi scrierile politice au deschis noi orizonturi de interes şi preocupare, iar limba a tins să devină mai simplă şi mai aproape de dialectul vorbit, paralel cu un efort crescînd de a menţine fusha — limba pură. Schimbările în cazul poemelor erau încă limitate. O dată cu traducerile din poezia franceză şi engleză au devenit cunoscute noi culmi de gîndire, noi imagini şi noi situaţii. Un poem tradus dovedea că emoţii poetice pot fi exprimate într-o limbă simplă, aproape prozaică. Se auzea o nouă muzică şi se introduceau noi forme de expresie literară. O şcoală de critici 1 din Egipt şi un grup de poeţi arabi din New York lucrau în mod 1 simultan pentru a elibera limba arabă din cătuşele tradiţiei, recolta j pe plan general fiind ceva progrese în domeniul rimei, dar,

în primul I rînd, acreditarea romantismului.

Pînă la cel de-al doilea război mondial încă nu se stabilise precis noul tip de creaţie poetică. Mişcarea nouă, născută în ideologii conflictuale, trebuia să schimbe rima şi prozodia poemului tradiţional, dar, după peste un sfert de secol, noile forme încă nu sînt acceptate ! peste tot şi au un public limitat, fiind mai mult în centrul interesului criticilor şi istoricilor literari. Aşa că poetul Qabbani a scris în forma nouă, dar după 1967 a revenit la poemul tradiţional. Pînă şi un fervent inovator cum este Adonis a scris în 1975 un poem clasic pentru a marca memoria unui mare învăţat.

După cel de-al doilea război mondial au apărut o sumedenie de influenţe şi orientări. Schimbările politice, sociale şi economice, războaiele succesive şi-au lăsat amprenta nu numai în ceea ce priveşte temele tratate în poezia generaţiilor actuale, ci şi în maniera de tratare a acestora. Există mai multă preocupare faţă de soarta omului în cadrul civilizaţiei moderne, faţă de folosirea unor mijloace tehnice potrivite pentru a aborda paradoxurile şi comple- xităţile condiţiei umane. încercările de a depăşi restricţiile impuse de prozodia tradiţională asupra expresiei poetice au culminat cu mişcarea „versului liber[11], deschisă de Louis Awad (n. 1915) şi reprezentată de Abdel Moti Hegazi (n. 1935), Fawzi El-Antil (1924 — 1981) şi Salah Abdel Sabur (1931 — 1981).

Dar în ciuda unor progrese — unii poeţi, cum este Raşid Ayoub, au mers pînă la a folosi cuvinte englezeşti *(subway, car, submarine)* în textul arab — problema formei în arabă a unui poem nou rămîne încă disputată. Devierea de la înţelesul unui cuvînt cunoscut în dicţionare de peste 760 de ani este încă privită drept o greşeală. Mai ales cînd un poet alege din 70 de nume pentru leu şi 100 pentru cămilă !

Nu numai problema limbajului confruntă pe scriitori în noile forme literare, ci chiar subiectul reprezintă o piedică uneori de netrecut. Lupta dintre om şi destin este un concept încă străin culturii arabe, iar cei ce i se opun — deşi îi pot recunoaşte existenţa —. o fac deoarece nu doresc să pună probleme noi, în momentul ascuţirii unor conflicte religioase, ideologice şi sociale.

Faţă de poezie, dramaturgia este un gen împrumutat, fără rădăcini în tradiţii pînă în secolul al XIX-lea, cu excepţia teatrului de păpuşi. După primii creatori — Yacoub Sannu (1839— 1912), ce a avut de suferit pentru a fi îndrăznit să folosească limbajul coloc- vial în piese satirice, Osman Galal (1829 — 1898), traducătorul lui Moliere în Egipt şi alţi scriitori arabi stabiliţi în Egipt — s-a ajuns la crearea unei trupe naţionale în 1935. In această perioadă au creat renumiţii Muhammad Taimur (1892 —1921), Tewfik El-Ha- kim — figură dominantă pînă în prezent — ca şi Aii El-Kassar şi Nagib El-Rihani, directori-actori, sau Yussif Wahbi, cu numeroase melodrame ce încîntau publicul prin anii '50. La sfîrşitul acestor ani, pe fundalul marilor transformări sociale din Egipt, a avut loc un salt în realismul dramatic. Anii ’50 şi ’60 au avut în Noman Ashur, Said Eddin Wahba, Lutfi El-Kholi. Yussif Idriss, Mikhail Roman şi Shawki El-Hakim

reprezentanţi de renume care au dus pe de o parte la experimente şi tehnici deosebite, pe de altă parte la încercarea permanentă de renovare a limbajului. Romancierul şi dramaturgul nu se adresează intelectualităţii ; ei vorbesc unui public larg şi simplu, care doreşte ca durerile şi frămîntările sale să fie zugrăvite în mod frumos şi clar. Limbajul trebuie să fie uşor de înţeles de către un public cu educaţie mai puţină, să fie coloc- vial, viu şi realist, mai aproape de auditoriu sau de cititor. Numai că, arată doamna Calamawy, folosirea unui asemenea limbaj place şi atrage, dar, în mod paradoxal, duce şi la pierderea prestigiului unui autor serios şi, de aici, şi a publicului. Aşa că, riscînd pierderea prestigiului şi a stimei, romancierul trebuie să mai reducă din vivacitate şi realism. în plus, dezvoltarea mijloacelor de informare în masă
— atît de influente într-o ţară cu mulţi analfabeţi — a agravat problema limbii în texte, iar dezbaterile arzătoare au devenit din ce în ce mai colorate de feudele politice şi religioase.

Atît în dramaturgie cît şi în roman, tema iubirii a creat şi ea mari probleme. Poetul îşi poate cînta dragostea, îşi poate chema iubita, o poate prezenta vorbind şi acţionînd ca o îndrăgostită. Dar, la început, un romancier sau un dramaturg nu avea această posibilitate. *O mie şi una de nopţi,* creaţie folclorică, abundă în scene de dragoste sau în femei ce acţionează ca şi în viata reală. Numai că aceste femei erau sclave. A descrie femei libere îndrăgostite ar fi fost lipsit de respect. Pe scenă era un lucru obişnuit să vezi femei cîn- tăreţe sau dansatoare, dar nu se putea accepta ca ele să joace în piese de teatru. Cîntăreţii şi dansatorii erau dispreţuiţi chiar de profesia actoricească. Nici o familie respectabilă nu ar fi tolerat ca fiica să devină cîntăreaţă sau dansatoare. Pînă în 1920, băieţii erau cei ce jucau în piese rolurile feminine. Mai tîrziu aceste roluri erau interpretate de străine creştine, grecoaice, armence, libaneze etc. Abia în 1940 femeia egipteană a păşit pe scenă şi abia în ultimul deceniu actoria a devenit, in marile oraşe, o profesie acceptabilă pentru femei !

Tradiţia a creat obstacole şi mai mari în calea acţiunii femeii în roman sau în piesa de teatru. Mustafa Lutfi El-Manfaluti (1876 —

1924), un eminent prozator, a scris sau a tradus frumoase **povestiri** de dragoste, ca şi Mutran cu ale sale creaţii în versuri. Tema **lor** favorită era condiţia **femeii** — o fată căsătorită cu un bătrin **şi** murind în mizerie, sau o ţărancă săracă siluită de stăpîn sau de fiul acestuia. Tema femeii ce-şi sacrifică iubirea — în felul Damei cu camelii — pentru a păstra prestigiul familiei iubitului este repetată în diferite versiuni. Multe prostituate **din** cărţile renumitului **ro**mancier egiptean Naguib Mahfur sînt de acest tip. La începutul acestui secol, iubirea constituia subiectul a circa 90% din **romanele** arabe, dar întotdeauna femeia trebuia să fie o străină. Mai mult, **în** asemenea romane, femeia putea fi **o** sărmană fată **de** la ţară, **dar** nu membra unei familii respectabile de la oraş ; putea fi o **prietenă de** la Paris sau Londra, din timpul anilor **de** studii ai autorului, dar nu o fată din Cairo. Acest lucru **era** valabil **şi** pentru Muhammad Hussein Haikal cu a sa *Zeinab,* dar şi pentru Mahmud Taimur, vestitul Taha Hussein (1889 — 1973), pentru El-Mazni, El-Aqqad, El- Hakim, Salama Mussa şi alţii.

Literatura egipteană a parcurs un drum lung de la încercările pionierilor secolului al XIX-lea pînă la începutul secolului al XX-lea. Realizările ei au fost întărite printr-un val de scrieri teoretice ale unor personalităţi ca El-Aqqad, Taha Hussein, Shukri El Mazni, Mandur şi alţii care, fie scriitori şi eseişti, fie critici, au adîncit sensibilitatea. au cultivat gustul public pentru literatură şi au stabilit o nouă tradiţie pentru genuri proprii sau importate.

PRIN DEŞERT

> *„La* început, calea era lină şi *întinsă,* presărată cu nisip uîrtos, curat, *aproape de culoarea aurului pur, orînduit în coline uniforme de vintul ce sufla mai fări contenire, nisip ce oferea priză anvelopelor de* cauciuc sintetic. *Numai căldura îi potopea.* Pînă şi *vintul ce aşternea uşoare virtejuri de* nisip *şuierătoare, ca nişte şerpi încolăciţi* deasupra pâmîntului, *venea* să *sporească dogoarea...".*
>
> Gordan Landsborongh
>
> Vulpile deşertului

Străinii care au trăit în Egipt între cele două războaie mondiale au lăsat numeroase mărturii despre dulceaţa vieţii la Cairo. Nu în-

cape îndoială că mulţi dintre cei ce apreciau cu încîntare anii petrecuţi aici aveau dreptate, dar uitau să spună că totul provenea din poziţiile pe care le ocupau. Servitori fără număr, plătiţi cu te miri ce, privilegii, posturi oficiale echivalente cu surse de autoritate necontestată, de noi titluri şi de solidă înavuţire, *o* viaţă ieftină şi bogată. Insula Zamalek din centrul Cairo-ului, udată de braţele Nilului, era o fortăreaţă. Egiptenii veneau doar ziua ca servitori şi slujbaşi ; noaptea părăseau cu toţii insula, care rămînea un cuib de străini. Cum scria poetul :

„Trăind în cercul vostru strimt
Norocul vă petrece..."

Alexandria, Cairo, Port Said erau tot atîtea localităţi în care se aflau cluburi renumite : „Turf Club“, unde se adunau britanicii la curse, a fost ars deoarece era o cetate britanică ; „Gezira Sport Club“, unde străinii făceau şi desfăceau totul, există şi astăzi, dar cu alte rînduieli şi cu alţi participanţi; clubul „Mohamed Ali“ din Cairo, unde bogătaşii egipteni îşi jucau averile. O lume apusă, dar încă vie în memorie. Poate mai vie aici, la marginea oraşului, unde piramidele, vestitul hotel „Mena House“ şi autostrada prin deşert au atras investitori din toate ţările, doritori să profite de dezvoltarea industriei turistice. Se construieşte mult în Cairo : hotelurile uriaşe ,.Semiramis“, „Intercontinental", „Ramses Hilton“, „Marriott[1]*, „Sheraton", dar şi cele de la marginea deşertului: „Holiday Inn Py- ramids“, „Radissa Oasis", „Cairo Concorde*, „Siag Pyramids Penta“ şi multe altele, ce apar cu fiecare an. Nu sînt pe buzunarul fiecăruia, dar cel puţin, în limitele regulamentului, oricine poate să intre şi să vadă.

Azi sîntem invitaţi să participăm la inaugurarea oficială a fabricii de sodă de la combinatul El Mex, construită în cooperare cu ţara noastră. Apucăm drumul spre Alexandria, prin deltă, cum se zice, şi după un uimitor slalom printre cele mai variate şi grăbite mijloace de transport ajungem la ţintă.

întreprinderea, ca orice fabrică : hale şi laboratoare, clădirea administraţiei, iar afară un şir lung de coloane şi conducte învelite în materiale izolatoare. Sîntem primiţi cu multă atenţie şi vădită plăcere, mulţi ne salută pe românește, incit din prima clipă avem sentimentul cald că ne simţim „acasă“.

Prima impresie nici nu te lasă să bănuieşti căldura acestor oameni deveniţi chimişti, sudura sufletească şi respectul ce s-au stabilit între specialiştii români şi egipteni, care au împărtăşit frăţeşte cunoştinţele şi munca, greutăţile şi bucuriile.

Dezvelirea plăcii memoriale care atestă începutul oficial al existenţei fabricii de sodă caustică este primită cu urale nesfîrşite, iar ministrul chimiei este purtat pe braţe, in triumf, pînă la cortul uriaş unde are loc un miting festiv, mai bine zis o explozie de bucurie, satisfacţie şi avînt.

Cu sau fără voie, nu poţi să nu fii cuprins de atmosfera generală. Egiptenii au un fel aparte de a participa la mitinguri. Cel puţin cel de aici este mai mult o sărbătoare populară. Cu rîndul, la inspiraţie, cineva face versuri despre muncă, despre o persoană, despre conducere, care apoi sînt scandate sau chiar cîntate de către toată sala, intr-un entuziasm de nedescris. Este un fel de întrecere între stihuitori şi cei ce-i urmează, între echipe ce scandează fără a se acoperi una pe cealaltă ci, dimpotrivă, ascultînd cu atenţie şi reluînd fraza în cor.

După această înviorătoare întîlnire cu realităţi egiptene amînăm continuarea călătoriei spre Alexandria. Ni se spune că în deşert a început furtuna şi este mai bine să lăsăm călătoria pe altă dată, mai ales că drumul „prin deltă“ este deosebit de aglomerat. Urmăm îndemnul, deoarece ştim dintr-o experienţă anterioară, dar şi din văzute şi auzite, ce ne-ar fi aşteptat. Ne vom duce altă dată pe „şoseaua din deşert[11], un alt braţ de autostradă ce leagă Cairo de Alexandria.

Printre primele întîlniri cu o neaşteptată faţă a capitalei şi deşertului, una mi-a fost prilejuită de o dimineaţă răcoroasă şi limpede, în care bucuria de a trăi este parcă mai plină. Pe la orele opt şi ceva, aerul începe să se acopere cu un voal fin prin care soarele străluceşte, dar parcă lipsit de vlagă. Căldura devine tot înăbuşitoare. Îmi amintesc că, prins de lucru, nu am avut cînd sau pe cine întreba ce se întîmplă, ci de cîteva ori am ieşit în grădină, constatînd cu uimire că se întuneca, aerul era tot mai sufocant şi puteam privi soarele în faţă ca pe o minge aurie.

Pe la prînz am plecat cu şovăială spre palatul Băncii Misr, unde avea loc tradiţionalul prînz al conducerii Băncii Egipteano-Ro- mâne. Nici nu ştiu cînd a trecut timpul şi, ieşind din clădirea cu aer condiţionat, toţi am crezut pentru o clipă că ne vom da obştescul sfîrşit. Un întuneric aproape complet, nu se vedea nimic nici la doi paşi, iar respiraţia aducea în nări, în plămîni, un amestec de pulbere de sticlă pisată şi abur uscat, după care ochii lăcrimează, iar dinţii scrîşnesc de firicelele de nisip furişate fără putinţă de a fi oprite. Am aflat mai tîrziu că, undeva în sud, un vînt fierbinte a început să sufle de cîteva zile. Vîrtejuri mari sug pulberea fină şi nisipul şi le ridică la

kilometri întregi în atmosferă, purtîndu-le la mari depărtări. A venit vremea „hamsin“-ului, cînd valea Nilului se sufocă în furtunile de nisip şi aer incendiat, iar casele şi toate obiectele se umplu de praf. Numai după ce pleci din Egipt îţi dai seama că o cămaşă bine spălată, ce părea albă imaculată, reuşeşte să mai piardă ceva din colbul ce s-a introdus şi a rămas în ţesătură, în ciuda apei, săpunului şi detergenţilor folosiţi.

Am lucrat toată ziua într-o atmosferă înăbuşitoare, cu o dispoziţie nedesluşită, cu dureri de cap şi o vădită înclinaţie spre contrazicere şi sfadă. Spre seară s-a făcut răcoare şi linişte şi, ieşind din casă, am descoperit cu uimire, pe scările spre grădină, un strat de praf deosebit de fin, gros de o palmă ! Dar am încercat şi un sentiment de uşurare fizică, de satisfacţie de a fi depăşit un moment necunoscut şi dificil.

Şoseaua spre Alexandria pare o alee largă între clădiri cochete şi o vegetaţie deasă, care nici nu te lasă să bănuieşti că la cîţiva kilometri mai spre nord sau spre vest se întinde pustiul.

Depăşind cîmpurile cu maşini ale noilor întreprinderi egiptene, zona de depozite comerciale, cîteva dealuri pietroase, ochiul se opreşte deodată, căutînd un loc de sprijin. Din Cairo-ul atît de suprapopulat, din multitudinea de construcţii de toate felurile, peisajul pare dintr-o dată gol, o suprafaţă netedă şi pustie. Cerul pare mai larg chiar decît atunci cînd îl priveşti de pe dealurile Mokkhattam. Ochiul, prins înainte de relaţia spaţială dintre aer şi construcţii, dintre construcţii şi vegetaţie, rămîne să rătăcească singur peste întinderi fără sfîrşit. Intr-un teren lipsit de ploi, piatra este măcinată de alternanţa dintre căldura zilei şi răceala nopţii. Apei *J* vinturile, care au tot purtat măcinişul mărunt şi pulberea fină, le-a. lovit de proeminenţele pietroase, tocind, tăind, sculptînd şi creînc ' în cele din urmă un peisaj lunar. Nisipurile s-au adunat după legi j neştiute. **In** unele părţi este mai grăunţos şi se mişcă greoi. în altele; j dunele **se** întrec în înălţime cu dealurile şi lesne pot acoperi un] camion. Dar departe, spre sud **de** litoral, spre depresiunea Qattara, **j** dar şi în alte părţi, se adună înşelător şi potrivnic, în locuri cuie **este** marea **de** nisip ce pare netedă, dar lesne poate îneca un convoi, 5 ba chiar şi armate întregi. Cel puţin una, armata persanului Cam- byse, a dispărut fără urmă în timp ce mărşăluia spre oaza Siwa, îr, anul 524 î.e.n., şi poate că vreodată, la schimbarea vîntului, **oştenii vor** fi găsiţi chirciţi şi acoperiţi **de** scuturi într-o **grotă dezvelită** de vînt pentru cîteva clipe.

Nici acum nu este foarte plăcut să traversezi deşertul, mai ales pe distanţe mari. Dar mijloacele moderne o permit cu uşurinţă.

Cîteodată se uită că drumurile de o lungime nebănuită ale veacurilor de mijloc erau străbătute de oameni cutezători doar cu viteza atinsă de cămile, de cai şi de nave cu pînze. Călătorul Ibn Batuta a plecat din Tunis spre Cairo, apoi spre Persia, India, pînă în China, timp de 10 ani, între 1340 şi 1350, ca mai apoi, întors acasă, să-şi descrie călătoriile într-o frumoasă carte.

De altfel, cu mult înainte, China fusese centrul de aprovizionare a Romei cu mătăsuri şi drumurile treceau prin deşert. Nu mai departe decît în evul mediu, comerţul cu caravane ce străbăteau deşertul unea Egiptul cu India. Marco Polo nu a adus ceva nou în redescoperirea Chinei, dar portughezii care au descoperit drumul spre Indii, pe la Capul Bunei Speranţe, au dat o lovitură nimicitoare comerţului egiptean. Aşa că ultimul sultan mameluc al Egiptului şi-a dus flota pînă la Bombay, unde a dat o straşnică bătaie navelor portugheze. Dar era prea tîrziu şi istoria curgea mai repede, pe alte făgaşuri.

Acum insă, de la Cairo la Alexandria se întinde o bandă de asfalt pe care, îndeosebi la ceasuri matinale, gonesc maşini de toate felurile, căutînd atît rezolvarea cu o clipă mai devreme a treburilor fiecăruia, cît şi evitarea orelor de foc ale amiezii.

După ce l-am făcut de cîteva ori, drumul prin pustiu nu-mi mai spune nimic. Aceeaşi întindere fără sfîrşit, aceeaşi căldură sufocantă, aceleaşi săgeţi ce ard ochii obosiţi, Fata morgana, nisipul şiroind alene peste banda de asfalt şi senzaţia de neastîmpăr, dorinţa de a ajunge mai repede la liman. Pustiul este o stare de spirit, dar totdeauna o clipă trecătoare ; înainte o barieră aspră, astăzi o punte între locuri ale vieţii.

Pămîntul pare o continuă prelungire, mai ternă, mai golaşă, a ţărmului mării. O întindere fără sfîrşit, fără umbra caselor, imensă, goală şi ondulată, peste care plutesc uşor valurile Fetei morgana ; rîndurile de mai sus aparţin lui Ovidiu. înlocuiesc în gînd Roma cu România şi Sahara cu Dobrogea şi frazele curg : Ce trist spectacol pentru ochii obişnuiţi cu natura variată a României şi cu răcoarea satelor româneşti...

Nu vezi decît pămînturi goale, fără umbră, fără verdeaţă, fără viaţă. Sol ce nu cunoaşte nici primăvară, nici toamnă, nici iarnă, nici recolte, nici culesul viilor. Nu auzi niciodată cîntecul păsărilor. Ovidiu era în Dobrogea, dar vorbea de Sahara şi, în plus, privea locurile cu inima.

Ce ne împiedică însă să visăm prezentul şi viitorul ? In acest infern solar creat de un Ra în extaz, îmbătat de propria-i dogoare, Fata morgana a fericirii înseamnă măiestre ţesături albastre de şuvoaie, irizaţii şi tremur de picături, cîntări ale apelor care să aline

întreaga sete a pămîntului şi a fiinţelor, o cană, un ulcior, un pîrîu, un fluviu, totul ar fi aici neîndestulător, dar ar putea să redea, pentru o clipă, dulceaţa raiului. Castele de miraje clădite din pereţi de apă. Visul cel mai frumos ? Deşertul devenit o grădină udă, picături de dorinţă, în timp ce fiecaie fir de nisip continuă să scrie o pagină proprie în tratatul despre aşteptare şi speranţă.

Acest pustiu ascunde însă posibilităţi pe care guvernul egiptean le cîntăreşte tot mai des şi tot mai atent ; o idee mai veche îşi croieşte drum cu insistenţă în planurile ce vizează viitorul naţiunii egiptene şi amenajarea depresiunii Qattara. La vest de autostrada Cairo — Alexandria, la vest şi de oraşul Alexandria, pustiul conţine o adîncitură de peste 20 de mii de kilometri pătraţi, poate un vechi fund de mare sau un lac secat. Lungă de 300 de kilometri şi lată pînă la 145 km, depresiune Qattara se află şi cu circa 135 de metri sub nivelul Mediteranei. Inginerii au calculat crearea unui canal dc circa 50 de kilometri prin care apele Mediteranei să se scurgă în depresiune, formînd un lac imens, cu apele în continuă evaporare, deci în continuă nevoie de a fi completate. Pe drum, apele vor fi trecute prin cascade artificiale şi vor pune în mişcare turbinele multor centrale hidroelectrice cu o putere de circa 700 megawaţi. Numai de pe urma energiei electrice ce urmează a fi produsă în primii şase ani se vor face economii de combustibil de aproape 300 milioane lire egiptene. Dar efectele sînt mult mai mari : deşertul va fi învins şi o uriaşă regiune va fi trezită la viaţă : agricultură, piscicultură, turism, transporturi, energie, în cele din urmă industrie. Valea Nilului, supraaglomerată, va mai ceda din con- gestionarea actuală, populaţia stabilindu-se într-o zonă în care egipteanul modern va îmblînzi natura şi va egala faima piramidelor, a coloşilor de pe Nil sau a barajului de la Assuan. „Destinul oricărui pustiu este să se salveze printr-o piramidă sau să fie bîntuit de frică... pentru că unicul in stare să biruie deşertul este surîsul. Adică soluţia zeilor“, gîndeşte Octavian Paler. Şi adaugă : „In timp ce Oedip se pregăteşte tocmai să spună mîndru : Omul[1]'.

Oamenii egipteni vor egala performanţa strămoşilor antici, dar vor înlocui piramida cu un complex al vieţii. Şi pentru că este vorba de viaţă, înainte de începerea oricărei activităţi, va fi nevoie de un efort uriaş pentru a curăţa cîmpurile de mine din „grădina diavolului", rămase aici încă din cel de-al doilea război mondial.

DRUMURI ŞI MILENII — LUXOR ŞI KARNAK

„Nici un popor, antic sau modern, nu a conceput arta arhitecturii la o scară atît de sublimă,

atît de largă, atît de grandioasă, cum au făcut-o egiptenii vechi. Ei creau pentru fiinţe de o sută de picioare şi imaginaţia, care în Europa se înalţă mult deasupra porticelor noastre, se opreşte şi se prăbuşeşte neputincioasă la picioarele celor 140 de coloane ale sălii hipostile de la Karnak".

Champollion

In clntul IV al *Iliadei,* Homer evocă „întreaga bogăţie care inundă Teba egipteană, oraş unde fiecare casă ascunde nenumărate comori, oraş cu sute de porţi, fiecare lăsînd să treacă două sute de luptători cu caii şi carele lor...". Aceasta era Teba, vechi oraş de pe Nil
— astăzi Luxor —, loc de unde faraonii ajunşi la apogeul puterii lor au dominat Egiptul mai mult de o mie de ani. La 700 de kilometri sud de Cairo, Teba a fost capitala unui imperiu care se întindea din Sudan pînă în Asiria şi ale cărui bogăţie şi putere au contribuit la dezvoltarea culturii şi civilizaţiei umane. Luxorul şi monumentele sale stau şi azi mărturie şi mă gindesc la reproşul adus peste timp de istoricul Constantin C. Giurescu doctorului C. Istrate : „Nu merge decît pînă la Cairo, neajungînd la Luxor şi Karnak, misiune esenţială pentru cine vrea să-şi dea seama de civilizaţia şi cultura egipteană".

Am urmărit din avion cursul Nilului în amonte şi pentru a nu ştiu cîta oară am revăzut şi înţeles importanţa acestui fluviu pentru poporul ce-1 înconjură. Fără el ? Răspunsul este imposibil, ca opţiunea între viaţă şi moarte. Apa — un fir albastru — este bordată de brîuri verzi, cărora li se alătură imediat gălbuiul roşcat cît vezi cu ochii. Şi din avion se vede departe... Zborul este plăcut, dar imaginea deşertului naşte întrebări şi temeri...

Clădirea micului aeroport local are interioare deosebit de cochete, în tonalităţi de havan şi portocaliu, ca nişte pene de păun larg desfăcute. Cîteva fotolii mici, de unde se ridică un uriaş — guvernatorul provinciei Qena. Ne întîmpină cu un zîmbet cald şi cuvinte de alească gazdă, ca pe oaspeţi de pe alte pămînturi. Din cuvinte şi din .gesturi se degajă o ţinută gravă şi simplă, ce izvorăşte din conştiinţa valorii locurilor şi oamenilor peste cure conduce vremelnic. Ne stă ia dispoziţie, zice el, pentru a ne arăta o zonă în care ce se face astăzi urmăreşte a fi cel puţin la înălţimea faimei trecutului. După expozeul scurt dar necesar privind prezentul şi viitorul regiunii, guvernatorul adaugă cu vădită plăcere : „Am eu un băiat aici, foc nu altceva, şi pe deasupra neam de neam din

Luxor. Vă dau pe miini bune. Şi cînd ne vom întîlni la masă, n-am să vă întreb dacă sînteţi mulţumiţi". Surîde, apoi cheamă pe cineva pe care-1 prezintă întregului grup, iar eu clipesc şi nu-mi vine a crede : Ahmed !

„Ce mai faci, fratele meu ?“ în ochii plini de surpriză ai celor prezenţi ne îmbrăţişăm ca nişte vechi prieteni, în timp ce eu îl întreb de Fatma, despre ce a mai făcut, iar el dă din cap, rîde vesel, dar nu scoate o vorbă. După cîteva momente irumpe : „Şi zi aşa, vii pe aici doar cu oficialităţi !“ Eu ce să-i spun ? Că ieri încă nu ştiam că voi fi la Luxor ? Continui să-l întreb de familie şi după o clipă Ahmed zice cu tilc : „Lasă că o s-o vezi diseară. Doar n-o să eviţi să iei masa cu noi". Şi împăcat : ,.Să-l vezi pe Youssuf, băieţelul meu, de care-ţi vorbeam în avion !" Vasăzică şederea la Braşov a fost rodnică. îl felicit cu căldură şi in gînd încep să-mi calculez posibilităţile şi scuzele pentru a pleca mai devreme de la masa de la guvernorat, a vedea fie şi parţial spectacolul de „sunet şi lumină” şi a nu-1 supăra pe Ahmed. Ca să reuşesc, trebuie să-i spun şi lui planul meu, pentru a mă ajuta să-l realizez.

După ce faccm o scurtă călătorie printr-un orăşel adormit, care evocă prea puţin memoria forţei măreţei capitale a sudului, ne luăm camere la „New Winter Palace“, care nu este altceva decît un hotel, care a cîştigat în modernism, dar căruia îi lipseşte din frumuseţea clădirii vechi de care este legat printr-un coridor. Reclamele,, pînă şi la mici chioşcuri de fructe sau filme foto, sint în engleză, franceză şi arabă : „Winter Palace“, „Nile Belladonna[1]', ,.Ramoza“„ „Phillippe“, sau „Dina“, „New Karnak“, „Majestic", „Savoy" etc. pentru hoteluri, cam aceleaşi pentru restaurante, numai în engleză pentru agenţiile de turism, pînă şi pentru trăsurile cu cai denumite aici Hantour. Pentru atracţie turistică, şi şoseaua principală care însoţeşte fluviul se numeşte „Corniche“. Dar poate este doar prima impresie, cea care dispare cînd cunoaşterea se adînceşte.

Am ajuns destul de tîrziu la Ahmed acasă, unde eram aşteptat cu toate luminile aprinse şi cu cîteva perechi de rubedenii care, după ce au luat masa, s-au retras cu multă graţie, pretextînd treburi urgente pentru a doua zi. Ne-am instalat apoi într-o nişă largă, flancată de ziduri şi verdeaţă şi dînd cu faţa spre Nil, în timp ce Fatma, care parcă s-a făcut şi mai frumoasă, mă întreabă dacă stau bine, dacă băutura nu este prea rece şi nu se lasă pînă nu obţine promisiunea că voi veni cu familia pentru cîteva zile, fie măcar doar cu soţia.

— Ei, ce-ai văzut pînă acum ? mă ia Ahmed în primire, după ce,

prin întrebările soţiei şi ochii proprii mereu neastîmpăraţi, a verificat că sînt bine instalat.

— Nu are importanţă, mai bine spune-mi tu ce trebuie să văd ; eu aş vrea să cuprind totul, dar ştiu că este imposibil chiar dacă aş sta şi o sută de ani.

Ahmed rîde încet în semiîntuneric, îi descopăr mai bine faţa după lumina roşie ce emană din cînd în cînd de la ţigară.

— Nu este nevoie de aşa de mult. Trebuie reţinute citeva lucruri simple, în primul rînd aerul proaspăt al dimineţii şi o atmosferă par-fumată seara, vederea Nilului la orice oră din zi şi din noapte...

— Dar şi imaginea de pe malul celălalt, unde se văd munţii la orizont cu o configuraţie neobişnuită, parcă spun ceva...

Ahmed mă priveşte cu o mirare neîncrezătoare :

— Spune drept, ai citit toate astea pe undeva şi faci pe neştiutorul interesant ? Sau ai mai fost pe aici ? Şi continuă : Configuraţia înălţimilor este identică cu hierogliful care reprezintă trei vîrfuri rotunde separate de gulere, ceea ce înseamnă ..munte[1]' ! Pe urmă ce trebuie să reţii este că in acest pămînt vechi, unde a domnit Amon, primul faraon monoteist, cuvintele par a se naşte, a se concretiza, a ieşi din abstract. Nilul, deşertul, viaţa şi moartea, continuitatea sînt cîteva exemple. Dacă vorbim de Nil atunci se pare că la tine, la Cairo, oamenii, în general cam nepăsători şi ocupaţi, consideră Nilul doar un curs de apă care spală picioarele podurilor pe care le întîlneşte- în traversarea oraşului de la un capăt la celălalt. Poate doar îndrăgostiţii refac cultul ce-1 datorează zeului Hapy. Dar şi ei mai mut se privesc unul pe celălalt, iar fluviului îi aruncă doar priviri timide. La Luxor, însă, Nilul, în care se reflectă un cer albastru pur, îşi reia întreaga autoritate. El este pentru oraş ceea ce este marea pentm marile oraşe mediteraneene. Oraşul mai are un alt zeu — soarele, insidios şi implacabil. Cei care nu ştiu o află pe propria lor piei?, rîde încet Ahmed.

— Ai fost la ruinele Karnak şi la templul Luxor ? mă întreală deodată Fatma şi, în timp ce eu răspund că nu aveam cînd, Ahm«l îmi zice cu multă seriozitate :

— în timpul splendorii sale, la Teba trăia un mic popor de artizani, de pictori, cioplitori, sculptori, gravori, toţi în serviciul templelor şi artei.

Acei care parcurg ruinele celor două construcţii nu pot să v.u rămînă impresionaţi, să nu simtă un frison ştiind că zeii acestar sanctuare sînt morţi. Spectacolul de „sunet şi lumină" împrumuă vizitatorilor itinerarele preoţilor şi regilor, cînd oficiau în templu..

Dar vizitatorii nerăbdători par să fie mai mult descendenţii unui mic popor care celebra sărbătoarea lui Opet — plecarea zeului de la

Karnak şi Luxor. Chiar dacă vă vor duce să vizitaţi templele, ai să mergi o dată cu mine. In două — trei ore am să-ţi arăt şi ai să înţelegi mult mai mult. Ei au învăţat cîte ceva din cărţi şi din povestiri. Eu am crescut printre coloane şi monumente, erau locurile mele de joacă şi ştiu pe dinafară fiecare hieroglif, fiecare perete, pînă şi modul cum arată în schimbarea soarelui pe boltă.

Acum, cînd toate s-au încheiat şi-mi rînduiesc amintirile şi concluziile, descopăr dreptatea cuvintelor lui Ahmed : am văzut mult şi multe, dar în minte mi-au rămas doar cîteva imagini şi în primul rînd emoţia, „frisonul[11] de care vorbea el. Şi amintirea lui Ahmed care, parcă transfigurat, mi-a recitat pagini ale istoriei vechi şi noi. închid ochii şi-i aud frazele, pe care le-am reţinut uneori cuvînt cu cuvînt.

— Ţine minte că malul de est al Nilului, pe care ne aflăm, era pămîntul celor în viaţă, unde oamenii şi-au construit satele, palatele şi marile temple. 1 500 de ani au fost suficienţi pentru Teba — acum luxor — să devină un oraş plin de glorie. Mărturiile — palatele de chirpici ale regilor şi nobililor — au dispărut şi poate că-i mai bine aşa. Măreţia a supravieţuit în cele două temple — Karnak şi Luxor...

Să începem cu templul din Luxor, mai mic şi în centrul oraşului. A fost construit în timpul mai multor faraoni şi era dedicat marelui zeu teban Amon-Ra. Primul dintre constructori a fost Amenophis al III-lea, tatăl lui Akhnaton, care a continuat, dar a reformat totul. Cind puterea acestora a dispărut, tînărul Tutankhamon s-a apucat să continue opera predecesorilor. Marele Ramses al II-lea a completat construcţia, în gustul său pentru gigantism : prima poartă, marea curte, cîteva statui mari ce-1 reprezentau, precum şi două obeliscuri (dintre care unul se află la Paris, în Piaţa Concordiei). Apoi iar o curte interioară, înconjurată de colonade, statui ale lui Amenophis al III-lea. pe care Ramses le-a trecut pe numele său, capela lui Thutmosis al III-lea, decoraţii din timpul lui Tutankhamon, apoi curtea originală a templului, făcută de Amenophis al III-lea, şi sala hipostilă, transformată de creştini în capelă. Sanctuarul templului are două părţi : prima încăpere pentru ofrande, a doua pentru statuia de aur a zeului şi pentru barca sa de ceremonie. Apoi casa de naştere a lui Amenophis al III-lea şi, în fine, o largă cale de peste trei kilometri, străjuită pe laturi de sfincşi cu capete de om, care duce pînă la templele din Karnak...

— Dacă Luxorul a fost o operă condusă de cîţiva faraoni, Karnakul reprezintă creaţia unor constructori ce au lucrat peste 2 000 de ani. Era inima cultului lui Amon, aşa că pentru fiecare faraon era important din punct de vedere religios şi util din punct de vedere politic să adauge ceva la templu. Drept rezultat, locul este enorm şi confuz, copleşitor, plin de repetări şi dublări, dar pur şi simplu

fabulos !

Aici s-a născut, mi-a spus Ahmed, mitul scarabeului, simbolul vieţii veşnice şi al reînvierii. Vechii faraoni priveau cum noii scarabei ieşeau direct din corpul părintelui mort, ceea ce era o dovadă că şi ei, la rîndul lor, pot reveni la viaţă. Un scarabeu era plasat întotdeauna deasupra inimii faraonului mumificat, însoţit de o inscripţie care implora inima să fie la fel de loială în moarte cum a fost în timpul vieţii. Era o referire la judecata faraonului de către zei, cînd inima — reprezentînd faptele bune din timpul vieţii — era cîntărită cu un fulg. Dacă faraonul era considerat bun, inima lui era uşoară şi echilibra greutatea fulgului.

De fapt, măreţia, maiestuozitatea şi nobleţea marelui templu al lui Amon desfid orice descriere. Şirurile de coloane, promenadele cu sfincşi, pilonii, lacurile, altarele, curţile imense cu statui gigan- teşti se compun în avalanşe de vestigii ale antichităţii de cel mai înalt nivel artistic. Nu mi-am închipuit că asemenea construcţii şi arhitectură pot exista şi începeam să cred că ceea ce văzusem în alte ţări pare a dispare în faţa măreţiei acestor monumente. Ahmed îmi spunea că ar trebui luni şi ani de zile pentru a studia totul ; eu m-am mulţumit cu primele imagini şi cu impresia de superb care nu m-a mai părăsit de la prima vizită.

Piramidele uimesc, dar şi descurajează. Atîta grandoare, atîta efort încă neegalat, cu un scop care fie că încă ne scapă, fie că-1 înţelegem şi atunci ne nemulţumeşte. Atîta efort pentru atît de puţin, pe cînd Karnakul este un lanţ nesfîrşit de frumuseţe şi armonie : porţile uriaşe, aleea sfincşilor cu coarne, templul triplu al lui Sethi al II-lea, construit pentru a adăposti bărcile ceremoniale ale triadei Tebei (Amon, Mut şi Khons), sfinxul din alabastru, scarabeul de granit, obeliscul care cîntă, statui după statui, locul sacru pentru ceremoniile de purificare, apoi alte temple ale lui Mut, Khons, Ptah, Opet.

Dincolo de cea de-a doua mare poartă se află partea cea mai frumoasă a templului, sala hipostilă formată din 134 de coloane grupate, oferind unul dintre cele mai măreţe ansambluri ce se pot vedea pe lume. Pădurea de coloane uriaşe cuprinde o sală de 102 X 53 metri. Cele 12 coloane care flanchează aripa centrală, terminate cu capiteluri în formă de flori de papirus, susţin la înălţimea de 23 de metri imense arhitrave ; fiecare capitel avea sus o circumferinţă de 15 metri ; 50 de persoane şi-ar fi aflat lesne locul pe platformă. De fiecare parte, coloane mai scunde se terminau prin capiteluri în formă de boboc de papirus. Unele dintre coloanele mari şi frizele de piatră încă mai păstrează urme ale culorilor strălucitoare, în special ocru şi galben. Policromia aprinsă era necesară atunci cînd plafonul

«ra intact şi lumina rarefiată pătrundea printr-o serie de ferestre cioplite in piatră. Dacă acum culorile şi decoraţiunile sînt atît de impresionante, cum vor fi fost cînd erau proaspete ?

Multe din aceste minuni au fost aduse parţial în ruină ; se pare că un puternic cutremur, în anul 27 î.e.n., şi încă unul cu 200 — 300 de ani mai tîrziu, căruia i se adaugă infiltraţiile apei, au adus distrugerea acestor monumente ale creaţiei umane. Totuşi săpăturile continuă şi, după cum afirma arheologul egiptean dr. Gamal Mokhtar. „va fi nevoie de încă un secol pentru ca restaurarea acestui lăcaş, cel mai mare din lume, să fie încheiată". Ce înseamnă acest lucru poate fi argumentat fie şi numai cu faptul că în timpul unor excavări relativ recente s-a găsit un colţ de curte folosit ca depozit sau ca loc de aruncat obiecte, îndeosebi statui, care erau probabil depăşite, înlocuite sau de care nu mai era nevoie. Una peste alta, s-au găsit peste 18 000 de obiecte care ar face mândria tuturor muzeelor din lume !

ALEXANDRIA — O PERLA MEDITERANEANA

„Capitala *memoriei*"
Lawrence Durrell,
Alexandria Quartet

Pe oriunde ai veni de la Cairo spre Alexandria — Iskandariva — prin deltă sau pe şoseaua din deşert, oraşul te cheamă şi te îndrumă cu blîndeţe, dar şi cu fermitate, să pătrunzi in adîncul ţesăturii sale stradale şi să cobori spre ţărm. O trecere îndelungată printre obiective industriale, printre construcţii şi parcuri noi sau printre clădiri vechi, pline de farmec, înecate în verdeaţă ; jos, mereu mai jos, spre albastrul ce iradiază peste oraş. La început marea se lasă greu descoperită. Fuge rîzînd şi abia-i prinzi cu ochii, printre clădiri şi pomi, culoarea veşmîntului ; cîte o imagine fugară de navă pe care şovăi să crezi că ai văzut-o cu adevărat... Apoi, dintr-o dată, golful se desfăşoară ca o pînză de un bleu irizat pe care casele alexandrine de pe ţărm se profilează în lumină şi în albul strălucitor. Au rămas în

urmă trepidaţia şi vuietul marii activităţi cotidiene a urbei şi parcă totul a amuţit la marginea apei. Din acest loc legănat de soare ai impresia că toată lumea se odihneşte în aroma de alge, cafea şi abur sărat. Amiaza ! O lumină care orbeşte şi stinge toate culorile. Iarba pare cenuşie, roşul acoperişurilor se atenuează, tabla devine oglindă reflectoare, nici o umbră nu alină ochiul. Marea soarbe cer, soarbe lumină, se reverberează, se dilată, se decolorează, devine un strai de plumb topit pe care s-au risipit paiete strălucitoare. Nu mai sînt contururi, nu mai sînt nuanţe, nimic în afară de lumina albă care oglindeşte, reflectă, orbeşte şi arde. Palmieri înalţi îşi leagănă uşor coamele înfrunzite şi privesc cu ochi împăienjeniţi zborul molatic al unor stoluri de porumbei sălbatici. In rada portului albesc în soare vase pescăreşti şi cîteva contururi metalice ale navelor de război ce dorm la ancoră, veghind liniştea locurilor.

La prima vizită, Alexandria forţează o comparaţie între imaginea livrescă, lecţiile şcolii şi lecturile de acasă, amintirea celor scrise de alţi români ce au trecut pe aici în diferite timpuri : Dimitrie Bolintineanu, Vasile Assan, Ion Catina, C. I. Istrati, dr. S. Simionescu, V. Nicolau-Brebu, D. Simionescu şi mulţi alţii. Alexandria este în primul rînd o experienţă livrescă, amintirea unor cărţi şi a autorilor lor : Shakespeare, C.P. Cavafy, Dryden, E.M. Forster, Lawrence Durrell... Biroul lui Cavafy se mai păstrează şi azi în localul consulatului grec...

In această amiază, pe terasa de la „Dervişul", în faţa ceştii cu „mazbut" şi a paharului cu suc răcoritor, înţelegi peste timp frumoasele rînduri din cartea lui Chiru Nanov, propusă de Barbu Delavrancea pentru un premiu literar : „...lîngă mine, grupuri-grupuri stau rezemaţi de parmalîcul lung al digului, cu ochii închişi pe jumătate şi cu uitătura spre fundul depărtat al mării. Privesc în zare, acolo unde se desprind catargele, stau ceasuri întregi în bătaia boarei şi aşteaptă parcă pe cineva dus departe şi de multă vreme. Se mistuie ziua în spre soare apune, coboară seara cenuşie şi tîrziu, cînd cerul s-a semănat de stele, abia atunci se dezlipesc de chei...“. Reînvie şi amintirea cuvintelor lui G. Flaişen : ca şi la Cairo, „...nimic mai interesant, mai _ distractiv şi mai instructiv decît să şezi la o masă de cafenea şi să observi împestriţata lume a trecătorilor. Nu te plictiseşti niciodată privind acest puhoi disparat". încă nu apăruseră automobilele... Şi viteza... Şi poluarea... Şi totuşi, este încă foarte plăcut să ai cîteva clipe de privit faleza şi de pe faleză. Şi să laşi gîndurile în voie... Şi să-ţi reaminteşti de Anatole France, care în *Thais* scria atît de frumos : „Jur, împrejur, pînă departe, se vedeau amestecîndu-se, învăl- măşindu-se, vestmîntul tărcat al egiptenilor, burnusul arabilor, şorţul alb al nubienilor, haina scurtă a grecilor, toga cu bogate cute a romanilor, tunicile şi nădragii purpurii ai

barbarilor, mantiile ţesute cu fir de aur ale curtezanelor. Femei, ascunse sub văluri, treceau pe asini...".

Despre Alexandria am aflat din cărţi, spectacole, filme, emisiuni de televiziune ce dau un amalgam de visuri întrerupte, o suită dezordonată de scene, fraze, culori şi arome, de caractere mai mult sau mai puţin reţinute. Figuri răzleţe şi pestriţe de împăraţi, generali şi soldaţi, filozofi, artişti, exploratori, misionari, ingineri, meşteri şi pescari, negustori şi navigatori, soli din toate popoarele şi seminţiile, fiecare cu preocupările şi cu viaţa sa... Cîte unul poate sugera singur ciudatul destin omenesc şi caracterul cosmopolit al Alexandriei în diferite trepte istorice: căpitanul Jorge y Nelken Waldberg, atît de cunoscut şi de evocat la începutul acestui veac, născut în România, cu nume suedez, devenit cetăţean al Statelor Unite ale Americii, angajat în armata argentiniană, editor al ziarului francez local ; în plus, deşi de origine evreu, era membru de frunte al bisericii ortodoxe
greceşti !

Alexandria exercită o atracţie magică ce vine probabil din parfumul veacurilor trecute. Intre atîtea oraşe străvechi, ea nu are decît aproape 2 300 de ani ! A doua capitală a Egiptului, şi cel mai mare port maritim al său, a fost înfiinţată aproape din întîmplare pe locul unde era o veche localitate egipteană, Rakotis, în portul căreia veneau din vechime navigatorii fenicieni. Alţi străini nu aveau voie să intre în portul oraşului. întocmai ca în zilele noastre, pornind de la interese economice şi strategice, faraonii stabiliseră o garnizoană permanentă la Rakotis, în faţa căruia se afla insula Pharos, şi permiteau străinilor să vină pe calea apelor doar în portul Naukratis şi prin braţul canopic al Nilului. (Numai fenicienii se bucurau de avantaje speciale, erau beneficiari ai „clauzei naţiunii celei mai favorizate** !).

După ce cucerise Memphis-ul şi prin aceasta Egiptul, Alexandru cel Mare se îndrepta în 331 î.e.n. spre vestita oază Siwa, unde se afla templul zeului Amon. împăratul macedonean, care era nu numai un mare conducător de oşti, ci şi un mare om de stat, administrator şi strateg, avea o viziune mai largă. Astfel că, izbit de poziţia minunată a zonei care avea şi un port păzit, a hotărît crearea unui mare oraş- port care, aşa cum scria istoricul Dion Chrisostomul, în afară de a-i purta numele, trebuia să fie „în relaţie cu restul lumii“.

La indicaţiile şi sub conducerea lui Alexandru cel Mare, arhitectul Dinocrate a trasat planul viitorului oraş, plasînd străzile, multe menţinute pînă astăzi, perpendicular pe ţărm. S-au descoperit prin sondaj şapte străzi longitudinale şi cincisprezece transversale, dintre care strada principală se confundă în mare parte cu Bulevardul El Horreya de azi.

Pentru cîte a îndurat, este de mirare că oraşul a rămas în genere

în limitele trasate de Alexandru. O stradă principală mergea de la vest — din Poarta Lunii, la est — Poarta Soarelui, tăiată la mijloc de altă stradă principală. Ambele există şi astăzi. Alexandru a marcat personal planul oraşului, fixînd locul pieţei centrale şi al templelor pentru diferiţi zei, atît greci cît şi egipteni. împăratul tînăr, plin de vigoare, de idei şi ambiţie, crea oraşul nu la întîmplare. Locul prezenta acces uşor dinspre Creta şi Europa de sud-est. De altfel, consilierii i-au spus probabil că Homer vorbea de popasul făcut de Menelaos în drumul sâu de la Troia spre casă, primul european despre care avem date că a trecut pe aici. Şi tot consilierii, cît şi împăratul, au văzut că la punctul de coastă, unde era Rakotis, curentul vest-est nu depunea aluviuni aşa cum o făcea ceva mai jos, la gurile Nilului. Era deci un port curat. Apoi, de-a lungul coastei urma şirul de insulițe ce permiteau paza şi semnalizarea apropierii inamicului. Era locul ideal pentru contactul permanent cu Grecia şi, prin controlarea Mediteranei de est, pentru protejarea flancului pe timpul campaniei asiatice. Alegerea locului nu mai apare chiar întîmplătoare...

Alexandru şi căpeteniile sale civile şi militare ştiau sau simţeau că pun bazele unui nou imperiu. Oraşul plănuit nu era doar o localitate „în relaţie cu restul lumii“ ; ca şi pelerinajul la Siwa, oraşul vorbea şi de ideile marelui lider despre monarhie şi despre religii. Dar Alexandru, plecat spre Orient pentru a-1 cuceri, nu şi-a mai văzut oraşul. Cînd a murit la Babilon, corpul i-a fost adus aici pentru a fi îngropat în locul unde se află azi moscheea Nebi Daniel, într-un mormînt splendid, de la care nu s-au păstrat urme. Dar o urmă tot a rămas : oraşul este adevărata contribuţie a lui Alexandru cel Mare la civilizaţie, prin centrul comercial şi cultural creat aici, de care sînt legate istoria Egiptului şi a tuturor, cultura helenistică, istoria intelectuală şi imaginaţia literară.

Cînd Alexandru a murit, generalul Ptolemeu a continuat să conducă pentru Alexandru Egor, fiul marelui împărat. Cînd şi acesta a murit, în anul 311, generalul a preluat întreaga putere, creînd dinastia ptolemaică pînă la cucerirea de către romani, în anul 31 î.e.n., anul morţii Cleopatrei, care a preferat să se sinucidă decît să fie dusă la Roma de către victoriosul Octavian, după ce doi lideri ai lumii romane, Cezar şi Antoniu, îi fuseseră amanţi, ba Cezar îi dăruise şi un fiu.

Sub primul Ptolemeu — Soter — au fost create muzeul şi biblioteca, paralel cu dezvoltarea portului. Al doilea Ptolemeu — Filadelful — a condus construcţia faimosului far din Alexandria, devenit una din cele şapte minuni ale lumii vechi. în acel timp, farul era cea mai înaltă construcţie din lume, de circa 200 m, şi semnala tuturor navigatorilor că se află în faţa Alexandriei. Era construit pe o- insulă ce a fost unită cu ţărmul din ordinul unuia dintre împăraţii lagizi, printr-o estacadă lungă de 7 stadii, ce desparte pînă în ziua de azi

golful în două porturi. Farul, cu numeroase reparaţii, a supravieţuit pînă în secolul al XIV-lea. Azi nu a mai rămas nimic din el. Pînă şi locul exact este disputat, deşi lumea îţi indică cu încredere peninsula Ras el-Tin.

Era timpul marilor creaţii şi grecii veniţi în Egipt sorbeau din cele adunate de egipteni şi mergeau înainte. Alexandria este locul şederii lui Demetrios de Faler care a creat biblioteca, al matematicianului Euclid, al pictorilor Apel şi Antifilos. Muzeul era de fapt un fel de universitate, frecventată de nume ce au rămas ilustre pînă astăzi : Apollodor Straton, Hegezias, Calimachi, Zedotos, Aristarh, apoi Aristofan din Bizanţ, Eratostene, poeţii Lycofron şi Apolonius din Roda.

Celebra bibliotecă nu a pierit dintr-o datâ. Cînd Cezar a incendiat Alexandria, în anul 48 î.e.n., biblioteca a fost şi ea sortită flăcărilor. Antoniu a mutat-o în Serapeum şi i-a adăugat 200 de mii de volume pe care le luase din Pergam.

Metropola ce apăruse sub Ptolemei cunoaşte o permanentă creştere, fiind o mare capitală cosmopolită, vestită prin edificiile şi eleganţa sa. Sub romani ea continuă să fie un centru de atracţie al lumii — avea, printre altele, 500 de mii de locuitori ! Dar luptele continue, revoltele evreieşti, furturile, represaliile sîngeroase, îndeosebi cele împotriva adepţilor religiei creştine, au culminat cu desfiinţarea muzeului, cu masacrul ordonat de împăratul Caracalla şi cu distrugerea aproape totală de către Diocleţian şi Iustînian.

Anii de glorie au fost urmaţi de alţii, de grea cumpănă, astfel că la venirea arabilor Alexandria mai păstra doar urme ale vechilor splendori. Se zice, totuşi, că generalul Amr a raportat califului Omar că a găsit un oraş uriaş, cu 4 000 de palate, tot atîtea băi publice, 400 de circuri şi locuri de distracţie şi 1 200 de grădini. Poate că le avea, dar nu avea poziţia strategică pentru atacurile maure asupra restului văii Nilului, aşa că arabii şi-au stabilit baza la El Fostat — Cairo. Mai tîrziu, cînd şi-au îndreptat privirile spre mare, arabii au preferat să creeze oraşul nou Raşid, mai la est, decît să revină la Alexandria.

Cum să priveşti Alexandria de astăzi ? Dacă te orientezi şi te plasezi pe poziţia acelora care au rămas la gîndirea deceniilor 3 şi 4 ale veacului nostru, atunci ,.capitala unei societăţi levantine, cosmopolite, cum scria un- ziarist francez, Alexandria reprezenta luxul, plăcerea, sărbătoarea, o civilizaţie aparte“. Din acea Alexandrie nu a mai rămas decît amintirea, suspină revista ,,L'Express“. ..Stanley Beach ", ,,San Stefano“, „Miami“ — cluburi şi restaurante cedăinuiesc şi astăzi — îşi etalează cu tristeţe faţadele trecutului lor fast, scrie* revista franceză ce deplînge probabil trecutul colonial englez şi cosmopolitismul Alexandriei antebelice, căutînd a

demonstra că realitatea stă în ochiul privitorului. Palatul lui Fahmi Paşa, dezolant, va fi demolat pentru a face loc unui restaurant popular, mai necesar, plinge revista care adaugă : „plaje la modă, din care nu au mai rămas decît amintiri ce mor ; anii monarhiei cînd curtea, miniştrii, consilierii şi corpul diplomatic (cărora li se adăuga o mulţime de veleitari) se mutau spre malurile Mediteranei. Anii ’30 şi ’50, cînd muzica ceaiurilor dansante făcea să răsune hotelurile şi localurile de pe Cornişă, Opera Italiană şi Comedia Franceză veneau în fiecare iarnă la teatrul «Mehmet Aii», iar cabaretele primeau pe Dania Lucienne Boyer sau pe Edith Piaf ce cînta la «L’Auberge Bleu»“. Protipendada Europei venea aici pentru a petrece şi a-şi calma reumatismele, în timp ce patronii bumbacului, cu ţigările egipţiene cu capăt aurit, plecau la Monte Carlo. iar bogătaşele cu progeniturile lor, însoţite de „fraulein“,

umpleau clasa I la pacheboturi de lux, îndreptîndu-se spre Europa pentru a bea apa minerală în staţiuni franceze sau a face schi în cele italiene şi, desigur, pentru a-şi completa garderoba pentru o viaţă de baluri şi lux.

Cum să regreţi acele timpuri cînd Alexandria — un amestec greco-siriano-libanezo-armeano-european, cu cultură şi consum francez — stătea deasupra unui strat nemaivăzut de mizerie, iar Egiptul era considerat o ţară ce dormea la porţile oraşului ?

Nasser a denunţat cosmopolitismul metropolei şi a încercat să redea poporului urbea sa. Astăzi, oraşul ce fusese atins de decadenţă renaşte în cărămidă, beton şi oţel; mor o grandoare silită şi un lustru artificial şi naşte încet, cu eforturi şi speranţe, o metropolă a muncii şi creaţiei, ce moşteneşte ce era bun în trecut, rămînînd un creuzet de idei şi valori. Pentru cei ce îşi amintesc doar de europenii care veneau înainte la Alexandria, trebuie amintit că oraşul este cuibul de unde şi-au luat zborul cîntăreţi ca Dalida sau Demis Roussos, actorul Omar Sharif, compozitorul Sayyed Darwish, arhitectul Hassan Fathy, alături de alţii la fel de buni, dar cu care celebritatea a fost mai puţin darnică.

PIETRELE VIITOAREI DIADEME

„...Pe ape barca
Ce o purta părea un tron în flăcări
Arzînd în valuri; cirma ei de aur Şi
pînzele împrăştiind mirezme
Îmbolnăveau de dragoste zefirii.
Lopeţile de-argint urmau cadenţe De
cîntece de flaut picurate,
Iar undele lovite de lopată, Şi-
namorate de izbiri, mai iute Urmau
caicul...".

William Shakespeare
Antoniu şi Cleopatra

Ieşind din Alexandria, drumul continuă tot mai întins spre vest. Scăldată într-o lumină ireală, şoseaua şerpuieşte parcă la întîmplare printr-o zonă aridă, în care pietre şi din cînd în cînd mărăcini mici colorează depărtările.

Cinş, mai ştie că pe aici au trecut, în huruitul şenilelor şi jîn nori de praf, tancurile şi autoşeniletele trupelor germane şi britanice, pasul înecat în nisip al trupelor coaliţiilor ce se confruntau în cel de-al doilea război mondial ? Pe aici trecea drumul vechi al invaziilor, urmat de libieni în antichitate şi de cuceritorii fatimizi în timpuri mai apropiate. Cine bănuieşte că pe alocuri, sub nisip, zac încă mine

puse deopotrivă de combatanţii celor două tabere ? Că guvernul egiptean s-a adresat guvernelor ale căror trupe au luptat în zonă, pentru a le cere planurile militare ale instalării de mine, pentru a evita accidente ?

Pentru cine a făcut această scurtă călătorie spre vest, memoria va fi întotdeauna mai bogată. Pe dreapta, ţărmul Mediteranei însoţeşte ochiul fără a-i oferi ceva deosebit faţă de ceea ce se vede în toate locurile unde domneşte marea. Şi deodată, parcă pe neştiute, o senzaţie devine acută, neobişnuită, inexplicabilă. Marea arde ! Arde, dar altfel decît focul, altfel decît explozia, altfel decît soarele. Sau poate „arde“ nu este cuvîntul definitoriu, nu redă imaginea în care ochii dor de atîta frumuseţe.

Mediterana se înfruntă cu bolta de deasupra şi albastrul apelor sale depăşeşte de departe seninul cerului pe care nu se vede nici un norişor. Retina se umple de azurul a două jumătăţi de scoică ce se întrec in limpezime şi se unesc la orizont. Marea iese însă învingă-toare. Puţin mai departe de ţărm, apa „arde“ cu flacără fluorescentă turcoaz-azurie ; un strat de vreo jumătate de metru de incendiu viu, de incandescenţă albăstruie, de parcă cineva ascuns în ape a dat foc luminii şi, neavînd flăcări roşii, le-a folosit pe cele azurii. Este un fenomen ce refuză comparaţia, nu se încadrează în tiparele obişnuite de limbă, iar cuvintele rămin sărace în a-1 descrie. Am văzut cîteva din mările şi oceanele lumii, dar nicăieri nu am mai întîlnit aşa ceva. Şi cît este de frumos ! Şi cît este de pustiu ! Nici o urmă de suflare omenească şi asta pe o şosea naţională ce trage o paralelă ţărmului mediteranean. Ce o fi spre adîncuri, spre sud ?

La întrebarea pe care o pun aproape involuntar, cu voce tare, Sidi îmi răspunde că in sud se află Deir Abu Mena (mănăstirea Sf. Mena), cu o poveste demnă de luare aminte. Prin secolul al treilea, un soldat egiptean cade pentru patria sa undeva în Orient şi lasă cu limbă de moarte să fie îngropat :n pămîntul său natal. A fost pus pe o cămilă şi dus în ţară, dar cind animalul a ajuns la locul de azi al mănăstirii a refuzat să meargă mai departe. Corpul lui Mena a fost îngropat aici, s-a creat o legendă şi, peste ani, izvoarele din oază au devenit vestite pentru proprietăţile lor tămăduitoare, iar locul pentru vasele de ceramică in care pelerinii luau apa miraculoasă, transportînd-o pe căile lungi ale caravanelor.

Nu ne abatem din drum, ci continuăm spre El Alamein, ţinta călătoriei noastre. Şi in momentul cind aproape am renunţat la ideea de a-1 vedea, orăşelul apare pe neaşteptate. Este încă dimi-neaţă, ceea ce ne oferă timp suficient pentru vizitarea locurilor.

Africa de Nord a fost teatrul unor ani de înverşunate încleştări în timpul ultimului război mondial, iar El Alamein a constituit punc-tul culminant al luptelor dintre forţele aliate şi trupele Axei. După

un lanţ de victorii ale mareşalului Rommel, care conducea trupe germane şi italiene, forţele britanice au fost împinse de la Tobruk şi s-au oprit să-şi făurească o nouă poziţie sub soarele arzător, la El Alamein (ce înseamnă ..cele două lumi[11]), la numai 100 de kilometri de cartierul general din Alexandria.

După ce în primăvara şi vara anului 1942 fuseseră săptămîni de înfringeri serioase suferite în faţa „vulpii deşertului[11], trupele britanice se opriseră într-o zonă extrem de primejdioasă, de unde Egiptul şi valea Nilului erau serios ameninţate. Dar generalul Rommel, devenit mareşal ca recompensă pentru victoriile sale, îşi dădea seama că va fi pierdut dacă nu va primi la timp tehnică de luptă şi carburanţi şi dacă, în acelaşi timp, aprovizionarea aliaţilor nu va fi cel puţin stînjenită, dacă nu oprită. Proaspătul mareşal scria soţiei, chiar în ziua avansării, că ar fi preferat să i se trimită o nouă divizie blindată decît un baston !. 85% din camioanele cu care lupta fuseseră capturate de la englezi. Era mereu

încolţit, întăririle nu mai veneau, iar timpul nu lucra în favoarea lui.

La început, la 1 septembrie, trupele lui Rommel au atacat cu îndîrjire, dar după patru zile au trebuit să se retragă. Apei, după pregătirea necesară, toţi presimţeau că s-a apropiat momentul decisiv. Moment pentru care englezii se pregătiseră cum au putut mai bine.

Abia întors de la Moscova, unde avusese convorbiţi cu Stalin, premierul britanic Churchill a vizitat frontul şi a făcut importante schimbări în conducere : generalul Alexander devenea comandant suprem, iar generalul Montgomery prelua comanda armatei a 8-a, în timp ce Rommel plecase în Germania, la sfîrşitul lui septembrie, pentru a se interna în spital, locul lui fiind luat de generalul Stumme. Dar la numai 24 de ore de la începerea bătăliei, Stumme a murit de un atac de cord şi mareşalul Rommel, la cererea lui Hitler, a părăsit patul de spital pentru a reveni în fruntea trupelor sale, angajate într-o bătălie decisivă, de rezultatul căreia depindea campania germană pe continentul african.

în seara zilei de 23 octombrie 1942, aproape 1 000 de tunuri au deschis focul asupra poziţiilor germano-italiene. Blindatele nemţeşti erau vînate de tunurile antitanc şi de aviaţia britanică. Contraatacul armatei a 8-a, care avea 3 divizii blindate, adică 1 000 de tancuri moderne, 4 brigăzi blindate uşoare* 6 divizii de infanterie motorizată, muniţia şi alimentele necesare, a fost nimicitor.

După douăsprezece zile de luptă înverşunată, liniile germane au fost străpunse, iar inamicul pus pe fugă. Nu prea departe, deoarece 1942 a însemnat începutul sfîrşitului pentru maşina de război hitleristă, atît în afară cit şi în Europa. După înfringeri serioase în octombrie 1942, trupele germane au avut de înfruntat ofensiva sovietică declanşată la Stalingrad la 19 noiembrie şi încheiată la 31 ianuarie 1943 cu capturarea a 90 de mii de prizonieri, în frunte cu mareşalul Von Paulus. La rîndul ei, victoria aliată de la El Alamein, care l-a făcut pe Montgomery feldmareşal şi viconte de El Alamein, era întregită prin operaţia „Torch“, în cadrul căreia forţele americane şi engleze debarcau la Alger, Oran, Casablanca şi alte puncte, strivind, între ele şi armata a 8-a britanică, restul armatelor fasciste din Africa. Sfîrşitul lor a venit în mai 1943.

Dintre cei ce au luptat la El Alamein, peste 13 500 de oameni din forţele naţiunilor unite nu au mai apucat să vadă momentul victoriei şi au rămas să fie îngropaţi în deşert. Peste ani, cind presiunile şi ecoul luptelor s-au mai risipit, Egiptul, recunoscind durerea omenească pentru fiinţele ce au pierit, a oferit statelor combatante posibilitatea de a-şi face cimitire şi monumente funerare.

Cum scrie la intrarea în cimitirul britanic, „pămîntul pe care este desfăşurat acest cimitir constituie un dar al poporului egiptean pentru odihna veşnică a marinarilor, soldaţilor şi aviatorilor care sînt îngropaţi aici.“ Mii de pietre albe înşirate în bătaia soarelui, în rînduri paralele, ca o formaţie la ultima paradă, pe care sînt înscrise numele,

naţionalitatea, vîrsta celui căzut. Altele doar cu numele şi data morţii sau, cele mai puţine, cu inscripţii de la familie şi de la cei iubiţi. Poate cei mai mulţi sînt din Noua Zeelandă, dar şi din Australia, Marea Britanie, India, Olanda — toţi tineri, foarte tineri, pieriţi în floarea vîrstei, fără să fi apucat să cunoască din viaţă altceva decît războiul. Rămîi sub impresia cuvintelor săpate pe pereţii unei bolţi de piatră pentru aceia ale căror trupuri nu au mai fost găsite : „în această incintă sint înscrise numele soldaţilor şi aviatorilor imperiului britanic şi Commonwealth-ului care au pierit pe pămînt sau în aer, în locul unde se întîlnesc cele două continente şi cărora soarta războiului le-a refuzat un mormînt cunoscut şi onorat. Cu prietenii lor care odihnesc în acest cimitit, cu camarazii lor de arme din marina regală şi cu marinarii din flota comercială, ei au păstrat pentru Occident legătura cu Vestul şi au întors cursul războiului 1939 — 1945“.

Muzeul Militar din orăşel cuprinde înăuntru şi în afară o întreagă armurărie : tunuri de toate soiurile, arme mici şi mijlocii, tanchete, tancuri, şenile sfărîmate, obuze, pînă şi rămăşiţe de avion, un cimitir de fiare peste care timpul aşterne praful. Armele aducătoare de moarte, produse de mai toate ţările, stau acum împreună, acoperindu-se încet de uitare.

În schimb, pentru cei din necropola britanică rămîne înscris nu numai în piatră, ci şi în memoria popoarelor „Their names liveth for evermore“ (Numele lor vor trăi pentru veşnicie).

Cîţiva kilometri mai departe sînt cimitirele german şi italian. Cel german, o impresionantă structură de granit în care stau orîn- duite mari cripte de piatră, peste care dorm, cioplite, vulturul şi cununa de lauri, alături de tînguitul femeilor ce şi-au pierdut pe fronturi atît soţii cît şi fiii. Landurile şi burgurile îşi plîng copiii căzuţi departe de pămîntul natal din cauza nebuniei unora de a domina şi cuceri lumea. Tineri ? Foarte tineri, chiar copii. 18 ani, 19 ani; cînd sînt de 20, sînt printre cei mai vîrstnici dintre cei căzuţi. Marile sarcofage de piatră fumurie dorm trist, ca într-o peşteră a Nibelungilor, în contrast ireal cu soarele alb dimprejur, ce ţine loc de făclii.

Monumentul italian este probabil cel mai reuşit arhitectonic : un uriaş trunchi de con din marmură albă, zvîcnind spre înălţimi, pe ai cărui pereţi se înşiră numele celor căzuţi, pornind de la bază în sus, tot mai sus, într-o înălţare spre cerul albastru ce răzbate prin sticla cupolei. Inscripţia de la intrare tulbură : „Nu curajul le-a lipsit, ci norocul!“ Ce fel de noroc ? De a rămîne în viaţă ?

Ca şi în alte părţi ale lumii, aici nu a fost vorba de şansă sau de ghinion, ci de o încleştare a popoarelor în lupta lor pentru libertate, pentru speranţa zilei mai bune. Este dureros că aceşti tineri, în mod sigur frumoşi şi bravi, nu luptau de partea forţelor progresului. O tragedie individuală, aceea de a fi murit fără vină şi fără rost. Cel puţin ceilalţi, care au luptat în rezistenţă, care au participat la eliberarea Italiei şi la distrugerea fascismului i-au răzbunat !

Părăsesc incinta cu sentimentul că aceste cuvinte seamănă con-

fuzie.

Dar mai bine să ne bucurăm de alte descoperiri : locşorul El Alamein, vestit pînă acum prin luptele de tancuri şi monumentele pentru cei căzuţi, devine o Mecca a arheologilor. In cursul săpăturilor recente, arată F. Eshmavi, reprezentantul Departamentului Egiptean al Antichităţilor, s-au descoperit vechi locaşe de cultură, ba chiar şi oraşe întregi, dintre care unul exista cu 900 de ani î.e.n. Se sapă la dezvelirea unor construcţii religioase din marmură, a unor instalaţii portuare.

In ruinele altui oraş s-a descoperit un cimitir întins, unde monumentele funerare sînt nişte mici piramide încă neîntîlnite pînă acum pe teritoriul Egiptului.

Dacă este vorba de atracţii ale litoralului, atunci, în ciuda unui drum lung şi pustiu spre Marsa Matrouh, atingerea ţintei răsplăteşte timpul şi efortul. Ţărmul mării este aici de o frumuseţe nebănuită chiar pentru cel ce stă la cîteva sute de metri. Nu degeaba una din plaje se numeşte Agiba, adică „minunat[11] sau „uimitor". Nu se exagerează cu nimic. Şi nu numai frumuseţea peisajului, ci şi împletirea cu meandrele pline de neprevăzut ale istoriei. Pe aici întîlneşti „plaja lui Rommel“ şi „peştera lui Rommel“, săpată într-un deal mic unde mareşalul neamţ îşi instalase cartierul general şi era primit de localnici ca un fel de erou. Cum îl apreciase de altfel şi Churchill, spre stupoarea englezilor. Persoane ce au ajuns mai tîrziu în conducerea statului egiptean s-au frămîntat la începutul anilor ’40 dacă nu ar trebui folosit conflictul anglo-german pentru a se obţine independenţa reală a Egiptului, aflat pe atunci sub dominaţia britanică.

Cea mai încărcată de praful romantic al unor vremuri de mult apuse este „Plaja dragostei*[1]. Parcă în contrast cu sărăcia dimprejur, natura se răsfaţă într-un golfuleţ închis printr-o mare de azur cu ape liniştite peste care briza alunecă fără urme. Undele sclipesc în soare, se bălăcesc în adîncimi mici pline de scoici „scallops ‘, care pe aici sînt numite pe italieneşte, „gandolfi*[1]. Puţin mai departe.

o altă surpriză : o adevărată comoară formată dintr-un mal stîncos, dune mici, ţinuturi deschise peste care mugesc valuri puternice ce aleargă spre ţărmul păzit de stînci ascuţite şi tăioase de care se sparg cu zgomot. La marginea mării se ridică un edificiu larg. denumit „Baia Cleopatrei". Legenda spune că micul găvan a fost săpat în stîncă pentru însăşi Cleopatra, astfel ca vestita regină să se poată scălda în mare fără a-şi expune epiderma şi picioarele atingerii colţilor de piatră şi valurilor furioase. Stînca uriaşă şi netedă aduce a scoică fără capac. In ea.se poate intra printr-o nişă tăiată în piatră. Afară, cum ar zice Grigore Alexandrescu, „Ale valurilor mîndre generaţii spumegate” izbesc în cadenţă zidul de stîncă, creînd înăuntru un ecou ciudat de voci şi lovituri ritmice de vîsle. La fiecare val

mai înalt, apa se scurge în cadă printr-o mică deschizătură scobită în rocă. Cu puţin efort se mai pot vedea urmele dălţilor cioplitorilor ce au creat „cada“ Cleopatrei. Lîngă baie se mai înalţă încă o stîncă mare pe care se pot distinge cu claritate urmele unor foste trepte săpate în piatră. Tot povestea spune că scara a fost dăltuită pentru Marc Antoniu carc dorea să-şi arate îndemînarea sărind din vîrful pietrei drept în mare. Povestea este frumoasă, seamănă cu isprava săritorilor actuali din golful Acapulco, dar înclin să cred că atunci sau apa era mai mare, sau stînca mai mică. Altfel este greu de imaginat cum putea Antoniu să rămînă viu după o săritură de la asemenea înălţime într-o apă plină de valuri furioase, spumă şi ciocuri de stîncă. Chiar dacă principalul spectator era Cleopatra cea fără de pereche... Călătorind probabil şi el pe aici, poetul Dimitrie Bolintineanu scria în 1856 :

> *„Să* stăm l-accastă *stîncă, ce se prevede-n valuri,*
> Aceste *băi tăiate în lespezi de granit Recheamă*
> *o regină ce-n umbr-acestor maluri Venea să*
> *răcorească al ei sin înflorit*[1]*'.*

Intre timp s-au mai scurs încă cinci sferturi de secol...

Drumul la întoarcere trece prin tăcere, prin zona care abia acum se relevă ca litoral minunat dar sălbatic, cu pămînt blagoslovit de natură, dar încă nedezvoltat de oameni. Aici zac în aşteptare zeci ie kilometri de plajă de argint, cărora apa potabilă şi transportul le vor anula inaccesibilitatea şi le vor transforma în paradisuri ale vacanţei.

Un exemplu pe cale de înfiripare îl constituie orăşelul-staţiune Agami şi mai ales plaja care-i dă numele şi-l face tot mai faimos in Egipt şi în afara lui. Apa este de o limpezime de cristal, cu unde

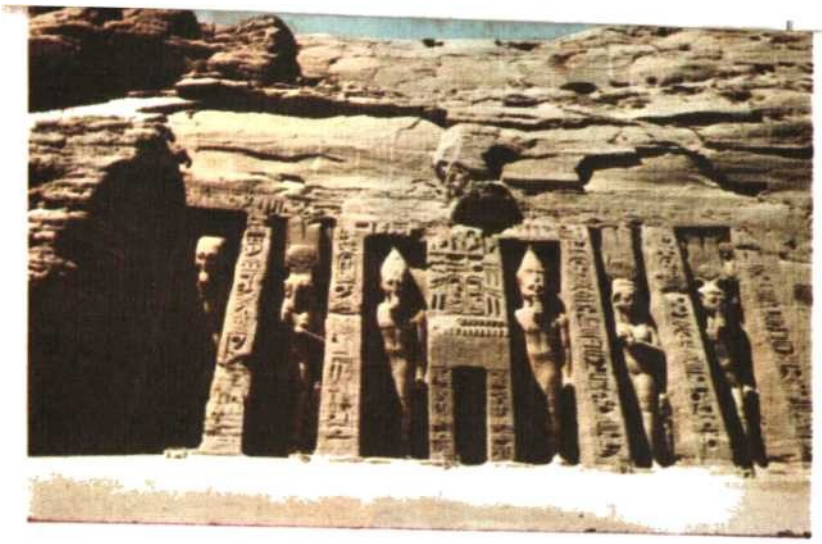

Abu Simbel — Imagini ale templului Hathor.

Muzeul de Egiptologie din Cairo — Statuia Scribului.

Masca mortuară a faraonului Tutankhamon.

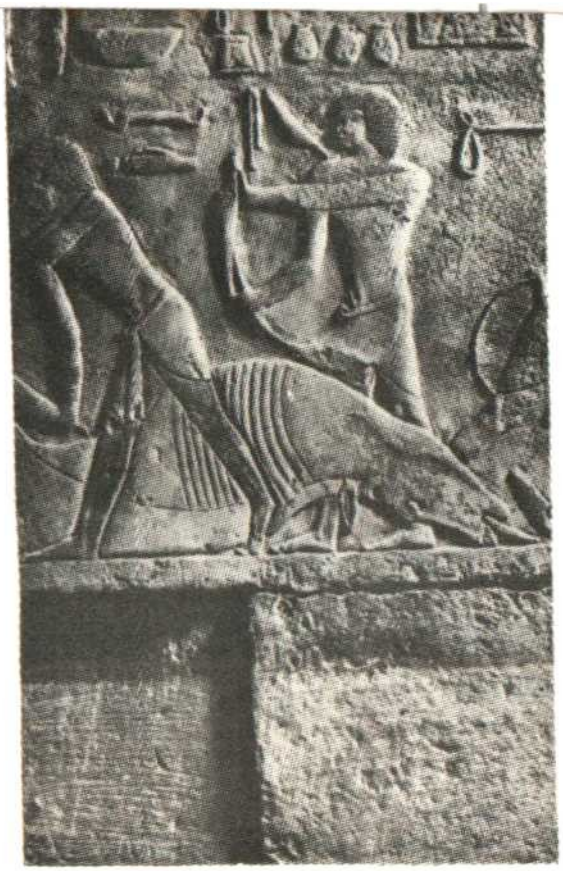

Sakkara — Mormîntul prințesei Idut.

Karnak — Obeliscul faraonului Tutmes I.

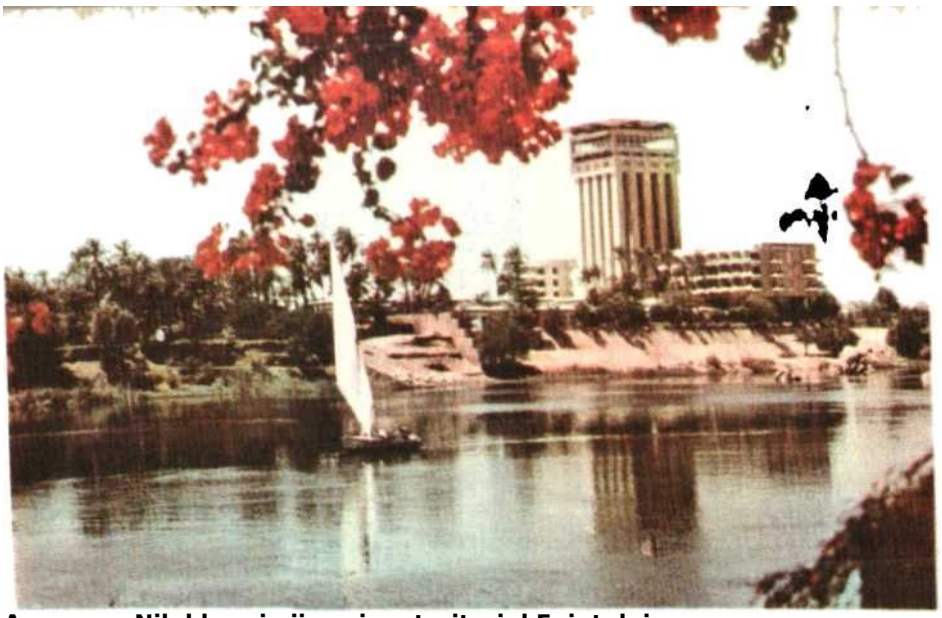

Assuan — Nilul la primii paşi pe teritoriul Egiptului.

Statuile lui Ramses în faţa marelui templu de La Abu Simbel.

i

Una dintre cele şapte minuni ale lumii — piramidele de la Cairo.

Sfinxul de alabastru din oraşul Memphis.

O minune a artei islamice — Moscheea El-Rifai

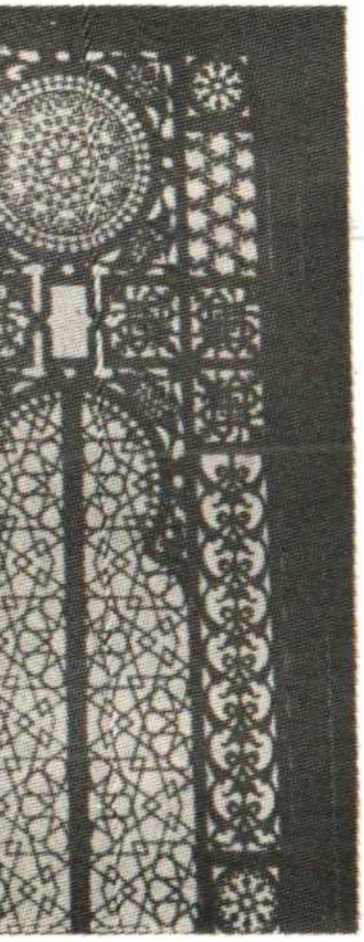

O întrecere între frumuseţile dansului popular egiptean graţie, costum, mişcare.

Bijuterii tradiţionale

Cairo — Citadela lui Saladin, marele erou arab.

Luminile fascinante ale Moscheii Mohammed Aly, monument de artă islamică din Cairo.

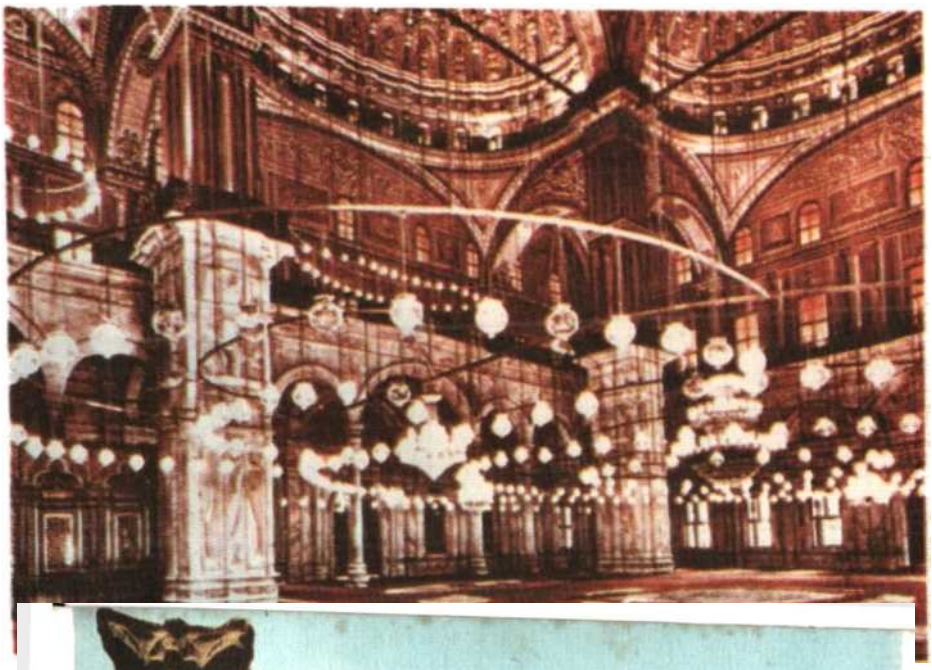

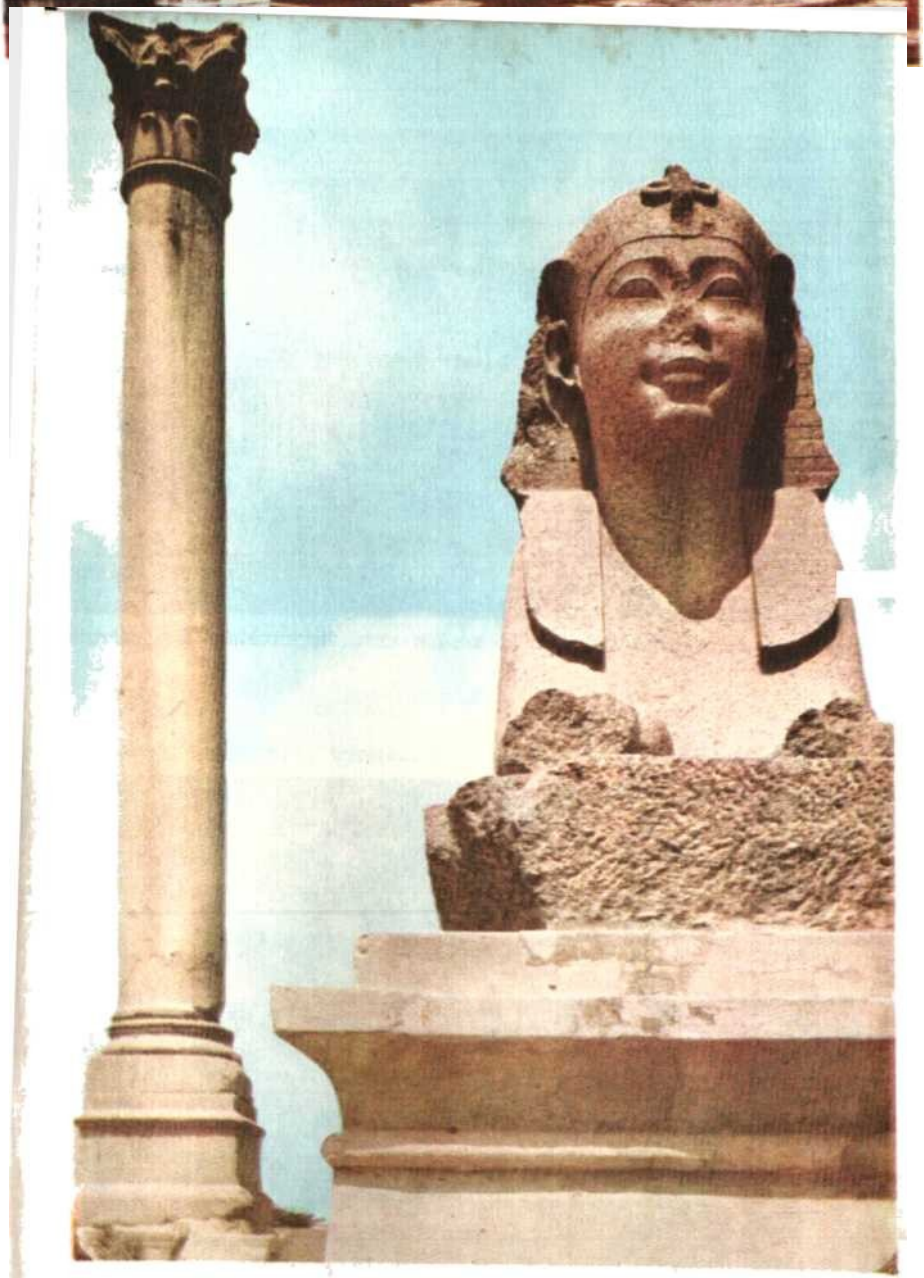

Alexandria — Sfinxul şi Columna lui Pompei.

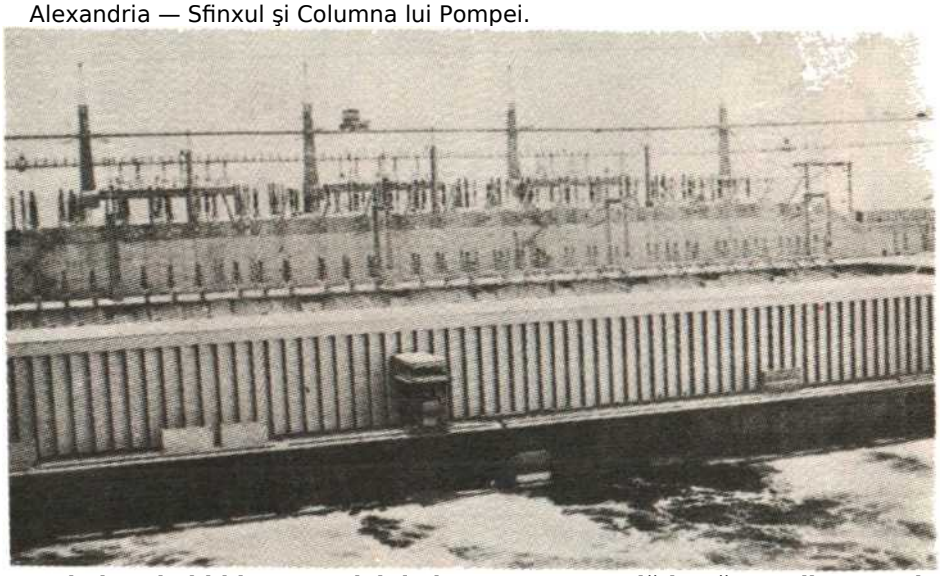

Marele baraj al hidrocentralei de la Assuan care dă jumătate din energia electrică a ţării.

O nouă termocentrală.

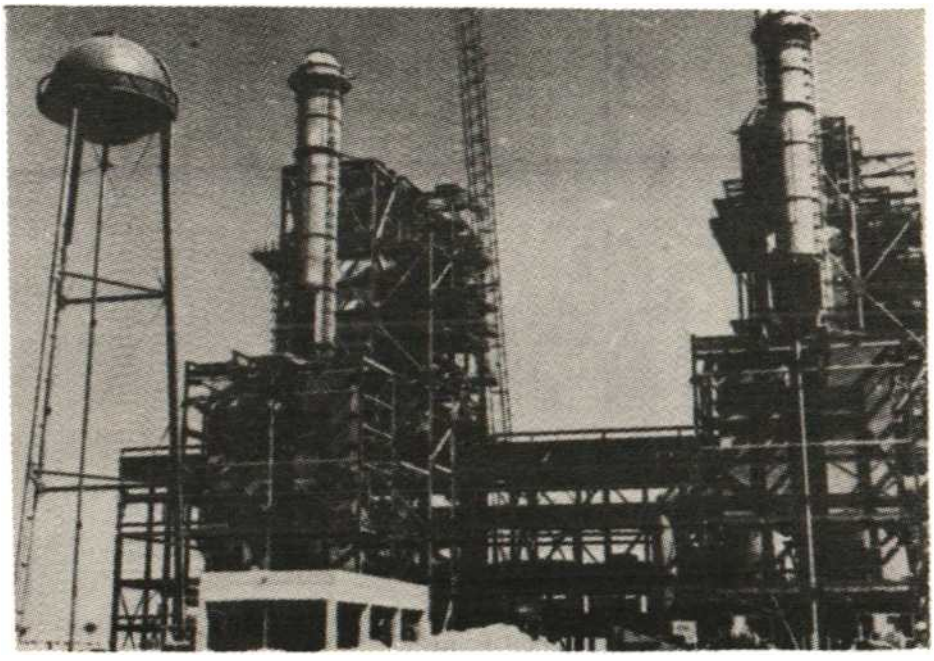

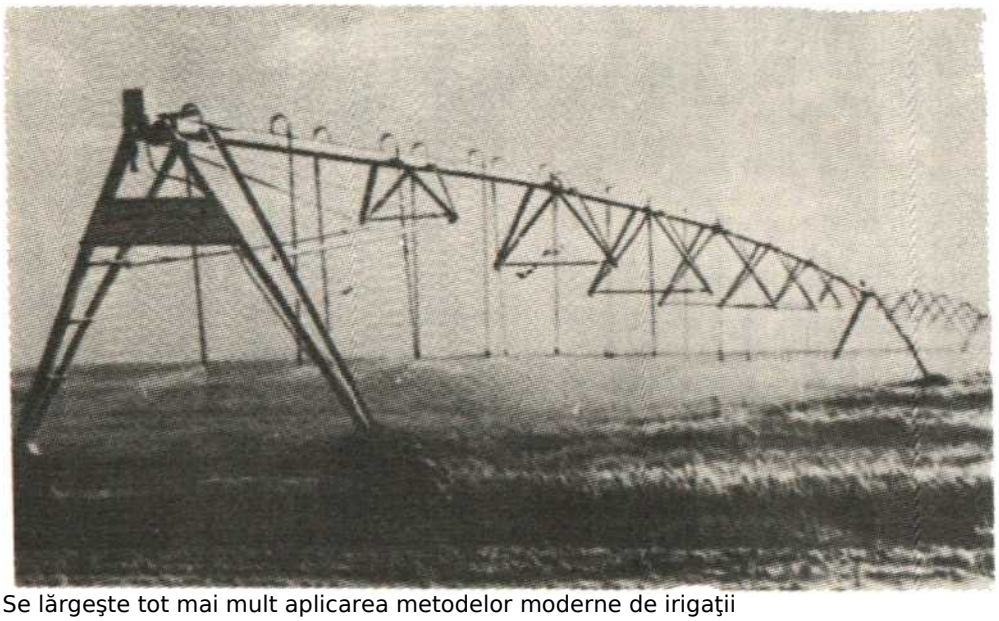

Se lărgeşte tot mai mult aplicarea metodelor moderne de irigaţii

Industria de ciment îşi triplează producţia.

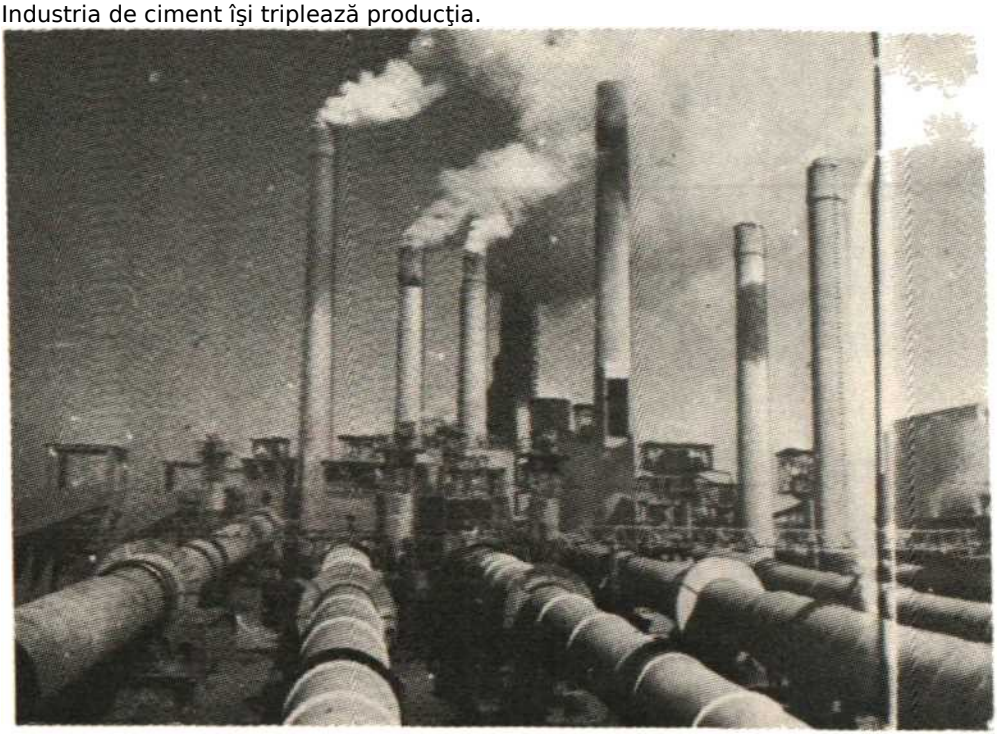

Amfiteatrul roman din Alexandria.

Moscheea Abu El Abbas.

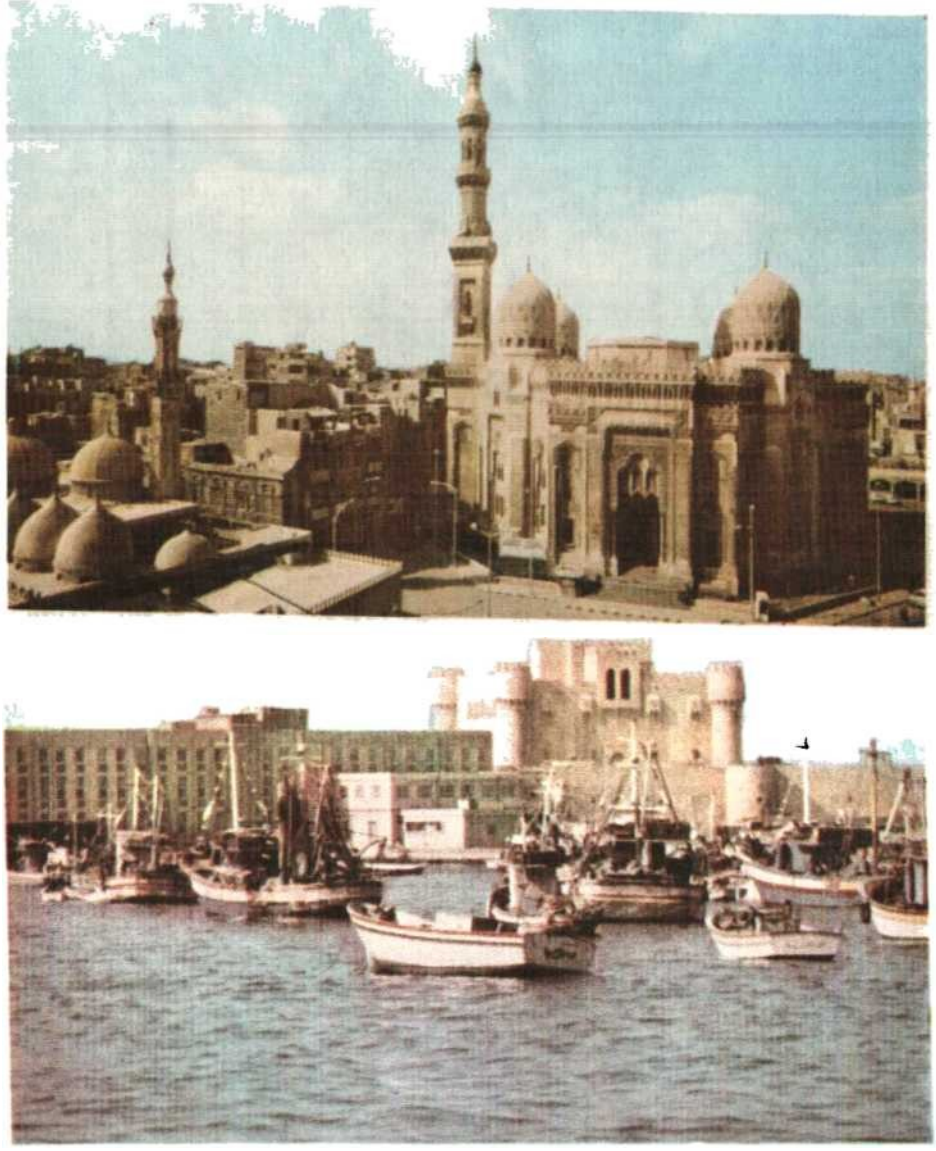

Imagini de marcă din Alexandria de azi : Fortul Oait Bey (cu Muzeul Mării) şi Monumentul Soldatului necunoscut.

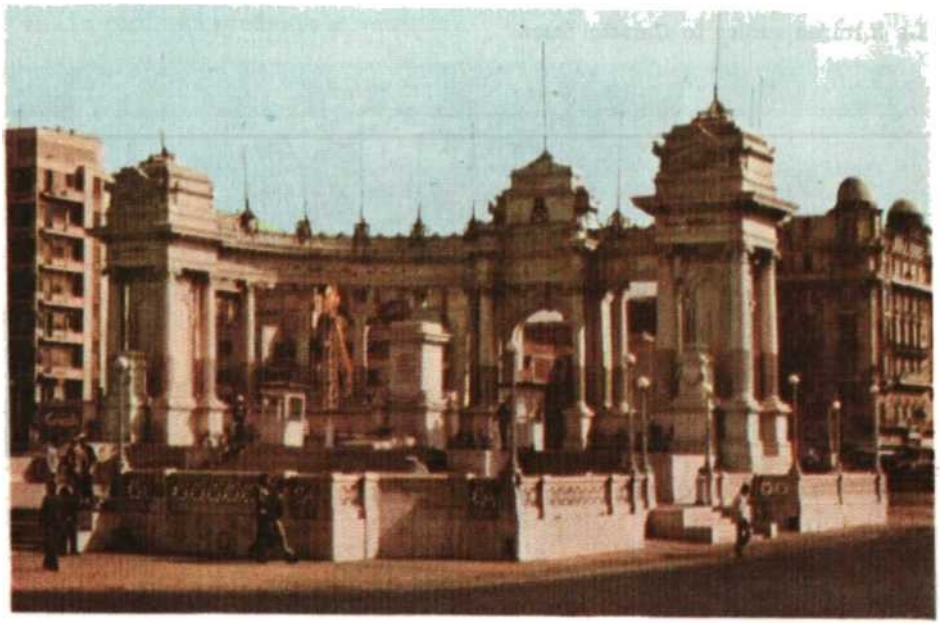

La intrarea sudică în Canalul Suez.

M

f

Clădirea radio-televiziunii din Cairo.

Cairo în continuă prefacere

urbanistică.

Piaţa Saad Zaglul din centrul oraşului Alexandria.

Revoluţia a redat Palatul Montaza poporului.

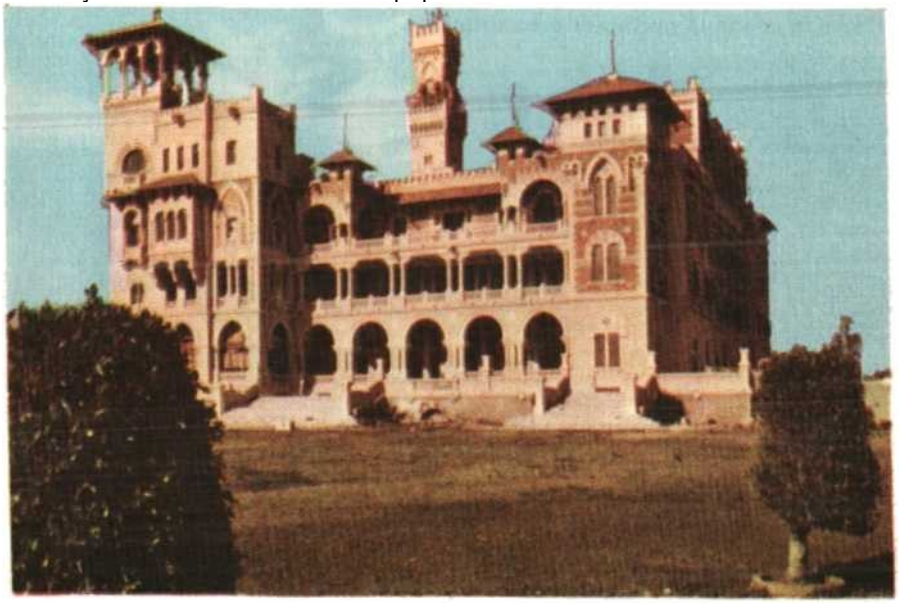

ce se schimbă în bătaia soarelui de la alb înspumat la siniliu, apoi turcoaz închis spre bleumarin, pe măsură ce adîncimea creşte. Iar nisipul este alb strălucitor, din pulbere

de scoică pisată, ideal pentru bronzare, cum ar zice reclamele turistice. Umbrele şi scaune se înşiră intr-un prim rînd de paznici ai mării, după care se aliniază un lanţ de vile cochete ce moţăie în soare. Briza răcoreşte şi taie puterea soarelui, amăgind pe mulţi nefericiţi care se trezesc spre seară cu pielea răscoaptă.

Pe drumul spre Alexandria, zgomotul roţilor se amestecă cu murmur de talaz, cu ecouri ciudate, clinchete şi o combinaţie ireală de sunete şi voci în vînt. Cînd Antoniu a auzit acordurile unor corzi cereşti pe străzile Alexandriei, povesteşte Plutarh, a înţeles că zeii l-au părăsit şi şi-a luat rămas bun de la oraşul pe care-1 părăsea pentru totdeauna. Dar cînd le auzi în afara oraşului ? Ar trebui să fie un salut şi o încurajare pentru zile viitoare pline de parfumul rar al necunoscutului.

t — J urmai **eglpteaa**

LA VEST DE SUEZ

„Şi între *noi, oamenii, cei plăpinzi, cei trecători, nemurirea coboară ca raza din cer. Bogaţi de nesfîrşitul tuturor luminilor aprinse de cei ce dintru* început *şi jără de sfîrşit au creat lumină, noi copiii unei clipe — totuşi vecinice ; în renaşterea ei perpetuă din cele ce ou fost, în nesfîrşirea ei de iubire spre cele ce vor fi — strălucim de lamina întreagă a sufletului omenesc întreg, de la cel dintiiu care a trăit, pînă la cel din urmă care va trăi...".*

Vasile Pâr van

Nu, titlul nu este ce s-ar putea crede, nu este vorba despre vestita politică britanică de a se restrînge la plapuma postbelică mai mică, visînd la gloriile de odinioară. Nicidecum.

Este vineri, ziua de odihnă musulmană, şi m-am hotărît să stau toată ziua la soare, undeva pe aproape, şi &poi să fiu, cum se zice, numai eu cu mine, liniştit în camera

mea cea îndepărtată de mega- foanele zgomotoase ale moscheii de lingă locuinţă. Dar, abia am terminat cu cititul ziarelor de dimineaţă, că telefonul sună şi prietenul meu Sidi mă invită să mergem în partea de est a litoralului alexandrin.

— Ştiu că în partea asta nu ai fost. Aşa că o să lăsăm pe altă dată studiul şi cunoaşterea şi o să mergem să ne plimbăm, să facem baie în mare, să ne odihnim.

Degeaba stăruie amicul Sidi. In Egipt nu este posibil să te odihneşti, chiar dacă închizi ochii, fără să nu afli că aici a trăit cutare personalitate, s-a întîmplat cutare eveniment, există cutare monument, sau -acum se ridică obiectivul cutare, se va construi cutare şi cutare. Eşti în permanenţă solicitat, obligat, constrîns să afli, să cunoşti, să înveţi, alegînd cu atenţie sau silit de împrejurări, dar mai totdeauna pe fugă. Odihna de care vorbeşte Sidi este posibilă doar închis într-o casă lipsită de cărţi, telefon, radio, televizor, ziare. Nu ai avea ce face decît să încerci să dormi. Dar nu pot să-l refuz, ba chiar ideea a început sâ-mi surîdă. De fapt voiam de mult să fac o plimbare pe faleza de est. Dar una este să mergi singur şi alta cu Sidi, un pătimaş îndrăgostit de Alexandria şi Mediterana.

Drumul pare lung, nu este bine întreţinut şi Sidl caută să-mi distragă atenţia de la hurducături :

— Zona este bogată în istorie (surîd în mine : Sidi a atacat primele note !), dar oamenii sînt tare săraci. Toată viaţa, din tată în fiu, au fost pescari şi navigatori de coastă. Cum zice Jeanne Che-, valier, ţăranii şi pescarii se înfruntă la un moment oarecare în cursul civilizaţiei pentru că reprezintă două culturi diferite. Aici nu a fost cazul. Toţi sapă pămîntul pentru ceva roade şi ies pe mare după peşte. Zona are însă un mare viitor. Alexandria, Port Said, Canalul Suez şi viitoarea zonă turistico-balneară vor face provincia Charkiya o regiune pilot, o zonă exemplară a cărei dezvoltare va uni „două dintre mările cele mai importante din lume în care comerţul, transporturile şi turismul sînt dintre cele mai active".

Cu cîţiva ani în urmă, specialiştii egipteni ce au studiat amena-jarea litoralului nostru s-au exprimat în favoarea colaborării, pentru punerea în valoare a porţiunii de litoral Alexadria—Abukir : pescuit şi industrie piscicolă, industrie turistică, agricultură, aprovizionare cu apă potabilă şi alimente, transporturi rutiere şi feroviare, industrie navală şi textilă. Un plan ambiţios, ce solicită mari inves-tiţii, timp şi calificare; dar pe deplin posibil şi care, cel puţin parţial, este realizat cu răbdare şi cu succes.

Trecem prin Alexandria, pe bulevarde şi apoi pe Cornişa ce oferă un contrast admirabil între somptuozitatea un pic vetustă a clădirilor de la începutul secolului şi cele făcute rapid şi cam fără toţi banii necesari, după al doilea război mondial. De-a lungul mării, Cornişa ce se întinde pînă la Montaza trece prin cartierul Chabi, veche metropolă a primilor Ptolemei, prin Nikopolis — „oraşul victoriei", ridicat de Octavian Augustus pe locul unde l-a înfrînt pe Marc Antoniu — şi mai ales prin vestitele cartiere-plajă de la Ramaleh (Nisipul), Sidi-Bish şi Mandarah şi apoi, după Montaza, pe lîngă plajele şi vilele de vacanţă de la El-Maamura, un paradis pentru cei ce doresc odihna la mare. Dacă Alexandria este o capitală oficială de vară, atunci reşedinţele celor veniţi de la Cairo sînt de regulă în vilele de pe aici. Soare generos, palmieri foşnind în aerul sărat, o mare limpede ce se întinde pînă în orizontul larg, într-un cuvînt peisaje de ilustrată, cum nici nu bănuiam că mai există pe undeva.

La Montaza nu pare a fi atît de aglomerat pe cît se vorbeşte şi ne înţelegem să stăm o parte a zilei. Parcuri, grădini, magazine mici şi restaurante, precum şi plaja cu mici cabane spre dreapta şi plaja cea adevărată spre stînga. Golful este protejat de o insulă mică — a Ceaiului ; nu ştiu cît de caldă este apa, dar valurile ce vin spre ţărm par gata adormite.

— Palatul Montaza a fost reşedinţa familiei regale, îmi spune Sidi. Ridicat în 1892 de către kedivul Abbas, a devenit mai vestit pentru că de aici regele Farouk a plecat în străinătate, după ce a abdicat la 26 iulie 1952. Uită-te ce bogăţie şi ce gusturi aveau su-veranii acestei ţări !

Nu rnai este nevoie să fiu îndemnat : palatul este făcut intr-un

stil care surprinde prin îngrămădire ; pictat în verde, alb şi roz strălucitor, cu creneluri, pilaştri şi arcade, superdecorat şi suprafastuos. Trei etaje de marmură multicoloră, un candelabru ce domină şi întunecă imaginea în loc s-o lumineze ; scări ce se doresc impunătoare, mobile incredibil de decorate. Sîntem copleşiţi de atîta stucatură, culoare, statui, desfătare vizuală în care rigurosul şi necesarul au fost înecate în fast şi opulenţă. Pare chiar mai frumos ca muzeu decît va fi fost ca locuinţă. Dar împrejur au apărut şi alte clădiri demne de luat in seamă : Salamcer, fostă casă de primire transformată în hotel, şi mai ales hotelul „Palestina[11], amplasat între palatul baroc şi prietenul său vechi, mai simplu dar parcă mai plin de viaţă. în hol, o rotondă cu perne moi aminteşte ie faptul că aici au sfat cînnuitori de ţări cînd s-a ţinut prima conferinţă a statelor africane independente. Privind pe fereastră, reprezentanţii acestora au avut poate încă o dată sentimentul plenitudinii şi al libertăţii pe care ţi-1 dă marea. Valurile ce vin pînă la geam dau o impresie pe care nimic nu o mai poate şterge.

De la un timp, Sidi pare a fi deosebit de supărat. îl cunosc bine ; cînd ochii i se strîng, iar fruntea i se acoperă cu creţuri mărunte şi tace cu încăpăţînare e semn că este mîniat. Nu ştiu ce s-a intîmplat şi aplic zicala că nu poţi afla fără să întrebi.

— Tu n-ai auzit ? Grupul acela în care grasul cel blond ne loarfecă de peste o jumătate de oră : cum de avem noi aşa ceva, ce rău sînt făcute lucrurile pe lume. asemenea palate şi asemenea plaje nu sînt de nasul nostru. N-ai auzit ce propune ? Să se demonteze palatele şi să fie duse la el acasă, unde să fie reorganizate ca muzee cu plată sau ca platouri de filmare.

E drept că am auzit cîte ceva, dar pe căldura asta nu am dat nici un fel de atenţie, considerindu-le trăncăneală de plajă. Il liniştesc pe Sidi, spunîndu-i că omul şi-a dat şi el, acolo, o părere, face pe grozavul între ai lui.

— Ba nu-i aşa ! Să ştii că încă mai sînt străini care vin la noi ţi care asociază Egiptul cu caravane de cămile ce rătăcesc agale prin soarele pustiului, oprindu-se să înnopteze în preajma unor corturi ridicate in deşert. Or, noi aproape că nu mai avem cămile, sînt mai mult pentru turişti şi doar în sud mai sînt folosite la muncă. La fel, nu mai există corturi decît la puţine grupuri de beduini, care preferă să-şi petreacă viaţa nomadă pe cărările doar de ei ştiute.

— Lasă, habib, că şi despre alţii se fac aceleaşi confuzii. Roman Polanski a făcut filmul cu Dracula in care transilvănenii noştri sînt înfăţişaţi ca nişte cazaci rătăciţi în Polonia, iar încăperile au ca principală podoabă funii de usturoi ! Aşa a înţeles el ce a citit despre români !

Sidi pare greu de convins şi nu are chef de dizertaţii.

— Ce vrei, aşa sînt oamenii. Se leagă de citeva imagini pe care le-au cules de undeva din trecut şi se dezlipesc cu greu de ele. Pe urmă, pare şi mai atractiv, mai exotic, ştiu eu ?

1
3
2

— Sigur că da. Şi apoi suplinesc cunoştinţele puţine şi greşite prin critici şi sarcasm. O să te miri, dar creştinii nu s-au dezbărat total de modul de a privi al cruciaţilor. Ba, întorşi acasă, îi învaţă şi pe alţii ceea ce nu ştiu nici ei sau ştiu greşit. Un european de-al vostru, mi se pare un britanic, a spus undeva că adevărul nu poate fi niciodată o blasfemie. Sacrilegiul, păgînismul, mînierea celui de sus sînt păcate inventate de bigoţi, care încearcă să-l păstreze pe Dumnezeu într-uri contract cu clubul lor exclusiv. Există sute de secte care, toate, pretind a reprezenta singura credinţă pură. iar creştinismul este doar una din sutele de religii care pretind că deţin — ele singure — secretul revelaţiei divine şi, prin aceasta, şi pe cel al mersului lumii. Dacă este vorba de religii, nu noi sîntem aceia cărora să li se dea lecţii. Noi ori le-am creat, ori le-am cam trăit pe toate şi nu cred că ar fi cineva care să poată cuprinde pe toţi zeii şi dumnezeii la care ne-am închinat sau pe care i-am detestat. Şi, pentru că veni vorba, să-ţi mai spun ceva, tot de la englezul de care-ţi povesteam : civilizaţia occidentală este oarecum oarbă. Nu crede decît în ceea ce poate fi măsurat, şi cîntărit sau redus la formule matematice sau chimice. Crede că deţine toate răspunsurile dacă a inventat sau posedă avioane, rachete, televiziunea şi bombele nucleare ; după ea, banul este o soluţie pentru orice. Şi, -bineînţeles, este gata să considere alte popoare şi culturi ca fiind înapoiate pentru că nu aderă la aceleaşi concepţii sau, pur şi simplu, nu duc acelaşi mod de viaţă.

— Ba, mai mult, -gîndesc eu, încearcă uneori să le impună propriul mod de a vedea lucrurile şi a-şî rîndui viaţa.

— Bine le-a zis Anwar Sadat cînd, adresîndu-se unui ziarist, i-a explicat că oricît ai fi de bogat sau de puternic este greu sâ dai lecţii lumii cînd ai o vîrstâ doar de 200 de ani. Şi mai ales, adaugă maliţios Sidi, să dai lecţii Egiptului...

Discuţia noastră nu mai are nimic din ceea ce ar fi mai nimerit pentru oameni ce stau la soare într-un colţ de lume. Sidi a atins fără să vrea o zonă sufletească pe care o purtăm mai fiecare dintre noi, cîteodată fără să o cunoaştem prea bine. Şi este mult mai uşor şi mai plăcut să observi uimirea sau extazul străinilor şi să asculţi doar laude şi cuvinte frumoase la adresa ţării tale, chiar dacă ştii că ar mai fi multe de făcut.

— Sidi dragă, nu te repezi. Nu numai unii străini neavizaţi vorbesc despre Egipt în termeni critici. Adu-ţi aminte de scriitorul Aldous Huxley : „Se vede mizeria egiptenilor îngrămădită în jurul piramidelor... Aşa trebuie să fi fost întotdeauna pe aici — mici insule de splendoare într-o mare de întunecime — şi apoi, în vremuri de nenorocire, timp de cîteva veacuri, un întuneric de nepătruns*'. Nu este prea măgulitor, nu ? Dar nici criticul vostru, dr. Louis Assad, nu este mai generos : „Egiptul seamănă cu un iceberg ; numai a opta parte se află deasupra nivelului mării. Şapte optimi stau cufundate în adîncuri. O optime din vieţile noastre are loc la lumina secolului XX, şapte optimi în întunecimea

medievală". Dacă vrei să mă întrebi pe mine, nici unul nici celălalt nu are dreptate.

— Nu are nici un rost să-mi enumeri exemple ; ştiu eu mai multe, inclusiv de la noi. Dar am să-ţi spun un lucru : Egiptul este una din ţările în faţa cărora nu poţi rămîne indiferent. Ori începi să-l iubeşti, ori fugi. Ştii că avem un proverb : „Străinul rămîne orb chiar cînd vede“. Lasă, nu te mai strîmba, că nu este vorba de tine. Oricum, cum ziceţi voi. „persoanele de faţă sînt excluse!". Am un prieten care lucra cu ani în urmă în turism : el avea obiceiul să zică unor grupuri mai importante, ba cred că a şi scris pe undeva că, dacă vrei să examinezi Egiptul cu logica unui european, vei rămîne totdeauna stingher. Cine nu se eliberează de zecile de prejudecăţi pe care lumea occidentală le-a creat despre neamurile Orientului şi apoi le-a răspîndit în lume va trăi nenorocit, o victimă a propriului orgoliu. Noi nu dorim să prezentăm ghicitori, nici să jucăm rolul de exponate ale unui insectar uman. Dacă nu sîntem pentru alţii decît obiect de studiu, atunci ne complăcem în a-i tulbura cu enigme pe care nu încetăm să le punem. Dar dacă cineva doreşte să ne apropiem, atunci trebuie să ne privească cu prietenie, cu ochii inimii.

Nu ştiu şi nici nu pot să-l întreb dacă toată fraza este a prietenului sau Sidi a mai adăugat şi de la el.

— Sidi, nu lăsa ca mîndria şi amărăciunea să te domine. Şi românii şi egiptenii ştiu că bogăţia şi puterea sînt trecătoare. Esenţială este viaţa liberă, demnă şi cinstită. Nu trebuie să te superi, spre exemplu, dacă unii repetă şi azi că ţara ta este un dar al Nilului. Din ce în ce mai mulţi înţeleg că acest fluviu plin de măreţie nu ar fi putut singur să făurească peste şaizeci de secole de istorie glorioasă. Şi alţii au avut fluvii mari şi ce au realizat ? Nici o ţară nu poate aspira la un loc printre marile naţiuni decît prin geniul poporului care să pună în valoare bogăţiile minţii şi pe cele ale pămîntului pe care-1 locuieşte.

In sinea mea ştiu că supărarea lui Sidi nu este trecătoare. O poartă cu el de mult şi acum a răbufnit. Se întîlneşte încă des, mai ales în unele ţări, acea „superioritate^, prin nimic justificată, acea mîndrie de călător venit din zone ce ţin, după ei, de „centrul lumii", care se apleacă fie cu o ironie binevoitoare şi cu condescendenţă, fie cu spirit acid şi dur asupra realităţilor dintr-o ţară săracă, pe care n-o înţeleg şi pe care o catalogheză imediat drept „orient exotic\ Şi nu este vorba doar de Egipt. Despre multe alte ţări, printre care şi despre a noastră, unii au vorbit cu aceeaşi trufie şi superioritate prin nimic dovedite sau întemeiate. Colonialismul a trecut, dar urmele sale se vor şterge cu greu. Prea multe forţe luptă încă să-l poleiască şi să-l perpetueze. Nu mai departe divizarea Europei, prin cortine inventate, de către oameni ce ar dori să dea înapoi roata istoriei.

Lumea este împărţită anapoda, după vechi precepte care conveneau unor metropole ; dar şi azi se mai vorbeşte şi se mai acţionează ca pe vremuri şi nu este vorba de faptul că, cercetate prea de aproape, aspectele unui lucru scapă cuprinderii ochiului, iar privite prea de departe ele se sustrag puterii de distingere a acestuia. Uitaţi-vă la hărţi: cele făcute în America plasează America în centm ; cele făcute in Asia pun Asia în centru ; cele din diferite state europene plasează Europa în centrul lumii ! Sau un aspect şi mai ciudat : mai peste tot auzi de „est“ şi „vest", de ţări „occidentale" şi „orientale". Numai că, în logica unora, România este „orientală", iar Japonia „occidentală" ! Să nu mai vorbim de unii care nici măcar nu ştiu în ce grupă cad ei sau pot să-i plaseze pe alţii.

S-a creat o mai bună cunoaştere a problemei subdezvoltării, a noii ordini economice, s-a dezvoltat dialogul culturilor, turismul a lărgit posibilităţile de cunoaştere şi acea capacitate omenească a toleranţei şi înţelegerii. Dar în statele bogate s-au menţinut şi se întăresc acea opacitate faţă de semeni din ţări mai sărace şi dorinţa de a-i stoarce şi a-i manevra după bunul plac. Lupul îşi schimbă părul, dar năravul ba.

— Ia te uită ! Şi noi avem un proverb la fel, zice Sidi : Oricît l- ai vopsi, şacalul tot şacal rămîne !

Gîndesc că ne-am luat cu vorba şi cred că voi avea de suferit ; nu este de glumit cu soarele Mediteranei egiptene. Dar uit imediat.

— Cunoaşterea sau măcar primele contacte cu ceea ce era ştiut doar sub aspectul de „exotic" dă omului prima idee despre faptul că exotismul nu aparţine vreunei ţări care trece dincolo sau dincoace de o barieră geografică inventată cine mai ştie cînd, în funcţie de

cine ştie ce interese. Oriental, sud-oriental sau extrem-oriental nu aparţin vreunei ţări sau zone, ci provin de la europeni şi de la ţările create de ei în America de Nord, unde, de cele mai multe ori, tot ceea ce ei nu sînt în stare să priceapă se consideră oriental, exotic şi epatant (dar şi excentric, extravagant, misterios, nedesluşit). „I see“ (Aha !), uneori exasperat şi suficient, alteori dispreţuitor sau poate doar voit superior, reprezintă de foarte multe ori o expresie a amuţirii în faţa culturii şi filozofiei multimilenare a unor popoare pe care le desconsideră din cauza mizeriei sau, oricum, a unui nivel de trai mai scăzut. Se uită prea uşor că aceşti oameni foarte săraci, unii chiar neştiutori de carte, posedă talent şi siguranţă, calm şi modestie ce izvorăsc din conştiinţa adevăratelor valori.

— Adeseori, occidentalii (uite că m-am molipsit şi eu !) văd Estul fie ca profund prefăcut şi înşelător, chiar perfid cînd este vorba de asiatici, fie înduioşător de naiv şi simplist.

— Nici românii — îmi pledează Sidi cauza — nu au fost cu toţii bogaţi sau ştiutori de carte, ceea ce nu i-a împiedicat, de exemplu, să-şi iubească profund neamul şi patria şi să lupte timp de veacuri pînă au ajuns să-şi făurească statul naţional.

— Dar să revin la problema de fond ; dacă este să spunem adevărul pînă la capăt, atunci să ştii că realităţile voastre nu sînt întotdeauna uşor de înţeles. Omului venit la voi, în Egipt, i se cere să facă aproape imediat o sinteză a unei imensităţi de ani, stări şi fapte — o povară de care se simte depăşit. Nu are nici mijloacele, nici timpul necesar, dar poate avea totuşi cheia rezolvării situaţiei : bunăvoinţă, respect şi dorinţă de înţelegere.

— Da, da, orice străin venit la noi face o incursiune timidă în raport cu imensitatea necunoaşterii (Sidi nu spune a ignoranţei) pentru a pătrunde, măcar şi prin crăpături, în universul unei lumi diferite ca dimensiuni istorice, culturale, filozofice, cu o mentalitate de a fi, a gîndi şi deci a trăi diferită de a lumii europene sau a altora...

Spre seară, obosiţi de soare, apă şi drum, am decis să dăm o raită prin Abukir. Trei lupte navale duse aici de Napoleon contra englezilor, o plajă admirabilă şi faima bucătăriei sînt motive serioase de a veni în zonă. Şi de a pleca mai bogat, aflînd mai multe despre faimoasa piatră de la Rosetta, care a permis descifrarea scrierii hieroglifice.

— Ştii, Sidi, de mult timp mă frămîntă întrebarea : De ce s-a încurcat Napoleon în Egipt ? Ce l-a făcut să prefere campania aici, trecînd peste ape ?

— Ei, Napoleon a fost un mare conducător, cel puţin pentru faptul **că** a ştiut să se adapteze, sau să-i facă pe localnici să creadă că s-a adaptat la obiceiurile locale. Dar a făcut lucruri temeinice ; doar el a adus oameni de ştiinţă, scriitori, ingineri şi artişti, el a

renovat administraţia şi ne-a pus în lumină civilizaţia străveche, trezindu-ne mîndria naţională. Marşul unui lider milităros aducea, independent de el, mesajul luminos al revoluţiei franceze. Ştii cită populaţie mai avea Alexandria cînd au venit turcii ? Doar 6 000 de suflete ! Şase mii, cînd cu peste un mileniu înainte avusese o jumătate de milion !

— Bine, bine, dar ce a căutat Napoleon în Egipt ?

— Ştiu eu, poate că visa drumul şi gloria lui Alexandru cel Mare, poate avea nevoie să controleze împletirea celor trei continente pentru a realiza alte planuri. Dar englezii nu i-au dat pace. Vezi acolo, în faţă şi în dreapta ? Acolo s-a dat bătălia de o rară violenţă de la Abukir. 13 nave franceze şi tot 13 nave engleze. Ghinion n-au avut decît francezii ! Amiralul francez Brueys era bun, flota era bună, dar au avut ghinionul de a se confrunta cu amiralul Nelson şi cu trupele sale mai odihnite. Nelson i-a distrus complet la 1 august 1798 ; Brueys şi peste 2 000 de marinari şi-au pierdut viaţa. O victorie contra turcilor şi opoziţia faţă de debarcarea englezilor lui Abencrombie nu i-au salvat pe francezi, care au părăsit Egiptul.

In 1983, dragonul francez „Ninh Long“ a reperat epava navei amiral „L'Orient[11] a flotei franceze, distrusă la Abukir. Au fost descoperite părţi din pupa vasului, tunurile, patru ancore şi o parte dintr-un catarg cu diametrul de 1,5 metri. Nava amiral era una dintre cele mai mari din acea epocă, avînd trei punţi, 120 de tunuri şi circa 1 000 de oameni. După cum s-au înţeles guvernele celor două ţări, toate obiectele găsite vor fi împărţite în mod egal, cu excepţia tezaurului flotei lui Bonaparte, care va rămîne Egiptului. In caz că va fi găsit...

Cădem din nou pe gînduri. Fiecare le urmăreşte pe ale lui, iar eu încerc să-mi imaginez ce ar fi fost dacă Napoleon ar fi încercat o expediţie prin ţările româneşti.

Nu ştiu cum arăta sau ce servea înainte restaurantul „Zephyrion“ ce mi-a fost mult lăudat, dar acum pare a nu trece prin cele mai bune zile. Un uriaş hangar de lemn, cu mese din grinzi şi scînduri făcute nu pentru a te simţi bine, ci pentru a găzdui şi servi cît mai multă lume. Peştele este ca peste tot, serviciul confirmă politeţea egipteană, dar preţurile sînt total prohibitive. Din această cauză şi tahinya şi creveţii la grătar mi se par cam fără gust. Refuzăm cafeaua şi ne grăbim spre ieşire.

— Peştele este delicios, dar trebuie mîncat în altă parte, mă asigură Sidi, care se pare că împărtăşeşte impresia despre „pomul lăudat[1]''... Dar de vină este şi furtuna ce se dezlănţuie tot mai pu-

10 — Jurnal egiptean

temic. In plus, maşina, lăsată-n frig şi în aerul tot mai umed şi mai sărat, nu mai vrea să pornească. Aşa că ne înhămăm cu nădejde la împins. In cele din urmă demarează şi peste cîtva timp navigăm la propriu pe şoseaua de pe Cornişă, căutînd cu

temere drumul spre locuinţa noastră. A doua zi am aflat că fusese una dintre cele mai puternice furtuni, şoseaua de pe Cornişă, aflată la cîţiva metri de nivelul apei, fusese inundată, porţiuni din dig rupte ca nişte vreascuri şi pivniţele clădirilor de la ţărm umplute cu apă şi spumă sărată.

CAIRO — ISMAILIA

„Drumuri *de ţară se* risipesc, ocolind vile cu *soare mult,* cu *boschete* ţi chiparoşi *străjuind spre miazănoapte... Cu cit înaintăm,* cu *atit văz-duhul se coboară mai aproape, mai proaspăt, mai parfumat. Crengi* fi *liane cu* ciorchini mov *atimă pe zidurile vilelor... Alei cu* sălcii *înflorite, cu palmieri, cu fîntini.* Iarba e atît *de dulce* incit *eşti* ispitit s-o mingii. Culorile iţi refin *seva. Verdele e proaspăt,* transparent, mătăsos. Pomii *revarsă discret ramuri cu flori, cu* ambră. Cerul îfi *topeşte azuriul cu nouraşi albi, crescuţi din vînt".*

Mir cea Eliade

De multe ori, înaintea zorilor, te cuprinde o nelinişte, o speranţă nedesluşită, o aşteptare a ceva nou, demult visat sau promis.

Am ales o oră foarte matinală pentru a pomi prin deşert, prin acele sate care menţin de mii de ani neştirbite viaţa şi obiceiurile egiptene, „irealul peisaj al lacurilor, cu palmierii lor, cu roţile lor pentru scoaterea apei — acel Egipt care trăieşte în afara oraşelor, antic, pastoral, voalat de ceţuri şi de miraje". Doar că eu, spre deosebire de Durrell, nu plec din Alexandria.

Pe st.rSy.ilp cairote, unde cerul începe imediat deasupra blocurilor albe, cu acoperişul bătut dintr-o parte de soare, maşina ne culege din faţa uşilor. Toată lumea instalează rapid bagajele, se mişcă cu gesturi calme şi precise, încercînd să prelungească printr-un pic de tăcere somnul din care abia s-a desprins, ceea ce dă plecării în momentul nopţii ameninţate de lumină o solemnitate aparte ; ne grăbim spre ziua ce se naşte undeva în est, peste Nil.

înainte de a părăsi oraşul, ne-am oprit o clipă la o cafenea pentru a bea o ceaşcă de ceai fierbinte. Se schimbă doar în şoapte cîteva saluturi matinale, în timp ce printre picioare se preling cîteva mîţe ameţite de foame şi somn sau, cine ştie, poate de prea multă dragoste. Parcă ne pregătim cu toţii să înfruntăm ziua, ca şi cînd aceste zori ar fi fost primele într-o ţară încă nedescoperită.

Totul este de mult descoperit şi cunoscut aici, fiecare zi pare aidoma celeilalte, dar ţara se leagănă în valuri mişcătoare, ca şi marea. Ea se închide în urma ta, din nou tăcută, ciudată şi goală, chiar înainte ca praful ridicat de roţile maşinii să fi apucat să se reaşeze. Ziua, a cărei lumină şi fierbinţeală credeai că o cunoşti de acum, re

începe să ardă de departe, ca o aurora de lumină ce se adaugă arşiţei de amiază pe la noi, ca un incendiu fără flacără şi fără fum.

Hurducat de mersul maşinii urmăream drumul căzut pe gînduri şi poate cu un pic de melancolie şi sfială. Venea ziua, începea adierea valurilor de căldură. Pe străzile oraşului alb, cîţiva palmieri se mişcau încet pe deasupra zidurilor, măturînd fără sfîrşit cu umbra dalele de piatră şi aşteptînd furişarea muribundă a primelor vălurele de nisip ce fug de la dunele pustii pentru a se refugia în cetate, printre oameni. Aşa trebuie să fi fost şi în anii evului de mijloc, cînd marile caravane se pregăteau de drum spre bogăţiile Mesopotamiei şi ale Indiei. Ziua după soare, noaptea după stele, în mersul legănat al cămilelor, oamenii treceau pustiul de la o oază la alta, pe cărări doar de ei ştiute, cucerind pas cu pas distanţele nemăsurate.

La capătul oraşului, maşina ocoleşte un teren împrejmuit cu ziduri înalte, probabil ceva instalaţii ale armatei, hurducăie puţin pe nişte capete de drum ce încă n-au cunoscut asfaltul şi, după ce mai aleargă cîteva minute, se întinde cu sîrg pe o autostradă de cea mai bună calitate. Pe dreapta se înşiră rînduri de soldaţi care-şi fac gimnastica de dimineaţă, iar pe stînga meandrele şi culmile reliefului nisipului. Dune uriaşe ce par nişte monştri adormiţi, dacă nu s-ar vedea la vîrful crestelor răsfirarea continuă a nisipului mînat de curenţi nevăzuţi. Din depărtare par nişte culmi muntoase : păşeşti şi talpa simte talazurile de nisip îngheţate intr-o crustă solidă ce pare un sol zgrunţuros de peisaj lunar. O crustă deseori înşelătoare, aflată la discreţia primelor pale ale furtunii, cînd valurile de nisip se ridică şi se mută, înecînd în ceaţă şi vederea şi drumurile. Cît timp stă liniştită, temerarii neavizaţi se încumetă să se ridice la nivelul zdrenţuit al crestelor, plătind adesea neştiinţa cu riscul îngropării în dunele perfide. Drumul continuă, dar imaginea dimprejur devine din ce în ce mai aridă. în afara panglicii de asfalt şi din cînd în cînd a semnelor de circulaţie, doar soarele şi cîte un vultur răzleţ mai strică monotonia gălbui-roşcată. Şoseaua este plină de maşini de toate tipurile, din toată lumea, ceea ce relevă primele efecte ale împletirii politicii „porţilor deschise[1]' cu efortul pentru industrializare, dezvoltarea agriculturii, a construcţiilor.

Abia ne-am aşternut de-a binelea la drum că au şi început surprizele : o mare pancartă pe care scrie „10“ şi, la o oarecare distanţă de şosea, numeroase clădiri în construcţie.

Ocazia era prea frumoasă pentru a nu fi folosită — a vizita „10 Ramadan“, unul dintre viitoarele oraşe satelit create în plin pustiu. Soarele s-a ridicat bine de tot, lumina are o transparenţă sinonimă cu puritatea. Va fi minunat să trăieşti aici, departe de poluarea citadină... fireşte, pînă cînd uzinele şi fabricile oraşului vor intra în producţie !

Vicepreşedintele Organismului pentru Oraşele Noi, inginerul Mus-

tafa Khalil, explică cu mult entuziasm concepţia şi stadiul de realizare a oraşului, ce se aseamănă pe planşetă cu o scoică deschisă spre deşert. Obiectivul principal al acestor localităţi este decongestionarea capitalei. Se construiesc oraşele ,,Sadat“, pe drumul spre Alexandria .,10 Ramadan", între Cairo şi Ismailia, „15 Mai“, lîngă Heluan, şi „6 Octombrie", pe drumul spre Fayum. O idee deosebit de curajoasă, care cere un mare efort şi care este legată de o problemă vitală, aprovizionarea cu apă, dar şi de costul investiţiilor. De pe acum, pentru a proteja noul oraş de vînturile ce aduc nisipul, s-a creat o centură verde pentru care s-a cărat pămînt cu camioanele de la Bilbeiss. A apărut un fel de pepinieră cu trandafiri măreţi, ficuşi, mango, arbori fructiferi şi tufe decorative. închid ochii şi-mi imaginez cum, privite din şosea, vor apare ca o pădure într-un deşert cucerit.

Pentru început oraşul va fi ridicat pe 13 400 fedani, pentru a putea primi, pînă în anul 2000, circa cinci sute de mii de locuitori. Va fi construit în patru faze ; în fiecare etapă se vor ridica cîte 16 cartiere. fiecare pentru 5 000 de persoane, cu aşezăminte culturale, două grădiniţe, o şcoală primară, o piaţă şi grădini publice. Faţă de spaţiul rezidenţial de 5 055 fedani, industria — grea, mijlocie şi uşoară — va ocupa 2 640 de fedani. întreprinderile au început să se adune, deja unele fabrici produc din plin : dantele, tuburi de ciment, mobilă, ceramică, cauciucuri reeşapate. Nimeni nu poate afirma ca imposibil că, peste ani, vidul ce separă „10 Ramadan“ de Heliopolis nu va fi umplut de construcţii... Oraşul satelit va fi un nou cartier al marelui oraş...

Pînă atunci, vizităm supermagazinul central, o construcţie plăcută, cu patio largi şi cu frumoase lămpi arabe. Emană de pe acurn o aromă ce aminteşte de piaţa de parfumuri din Cairo. Totul este frumos, totul exprimă voinţă şi încredere. Explicaţiile date de arhitectul El-Rimaly relevă dorinţa de a evita uniformitatea. Primul cartier de locuinţe este format din vile de piatră cu două etaje, cu grădiniţă proprie etc. Celălalt cartier, cu imobile de aceeaşi culoare, cu patru etaje, din prefabricate, şi cu suprafeţe locuibile bune. Se pare că experienţa unor centre precum Chandigarh sau chiar Brasilia a fost pe deplin asimilată...

Se repetă aceeaşi concepţie ca şi la „15 Mai“, celălalt oraş satelit construit în deşert. Şi acesta este ridicat, lîngă Heluan, tot pentru o jumătate de milion de locuitori, după cele mai moderne procedee tehnologice şi cu cele mai bune intenţii. Din suprafaţa oraşului, 30 %. adică 38 km^, vor fi locuinţe, iar restul de 70 % vor fi parcuri şi cai de acces. Pentru varietate vor fi şi apartamente de o cameră, de două şi de şase camere, la care se adaugă vile cu unul şi două etaje. Spaţiu este suficient ; primii rezidenţi vor fi profesorii de la Uni-

versitatea din oraşul industrial Heluan.

UN ORAŞ-GRADINA

Lăsăm la stingă drumul prin deşertul arabic şi pe o şosea mai îngustă ne îndreptăm spre Ismailia. Pe drum se află unii dintre cei mai frumoşi şi probabil cei mai bătrîni eucalipţi. Aerul pluteşte în unde parfumate, iar umbra deasă este o mîngîiere pentru ochi şi pentru pielea arsă de soare şi de uscăciune. Din ce în ce mai multe canale şi şosele, tot mai mulţi copaci, arbuşti, flori, printre care se zăresc vile şi blocuri mici deosebit de arătoase, mici poduri şi grădini pline de culoare.

Am venit la Ismailia şi pentru a participa la „Zilele culturii româneşti". Hussein El Asswad, preşedintele Consiliului Municipal al oraşului, ne declară oaspeţi de onoare şi ne conduce personal să-l vedem pe guvernator. Trecerea printr-un lung şir de înalţi funcţionari ai guvemoratului ne accentuează o stare de emoţie şi curiozitate. Biroul şefului zonei este o încăpere largă, formată parcă din trei părţi funcţionale : un birou uriaş, acoperit de hărţi, planuri şi dosare, lîngă care străjuieşte falnică o jumătate de duzină de telefoane ; în fund, lîngă un perete tapetat cu oglinzi, o masă la care lucrează un grup larg de oameni, majoritatea extrem de tineri ; mai în mijlocul sălii, un grup de canapele şi fotolii pe care luăm loc, în timp ce gazdele ne servesc cafeaua egipteană aromată şi dulce.

După un timp, un tînăr frumos şi bine legat se apropie, ne salută cu multă căldură şi intră direct în discuţie despre rezultatele dezvoltării economice ale ţării noastre. Il interesează totul : industrie, energie, transporturi, agricultură, cercetare ştiinţifică. După respectul pe care i-1 arată cei ce-1 însoţesc ghicesc că este chiar guvernatorul care, la un moment dat, rîde şi se prezintă singur : Abdel Moheim Emara. Statura, vocea, mimica, dar mai ales ideile degajă o impresie fascinantă ; îi mulţumesc pentru onoarea făcută, adăugind că eram doritor să cunosc pe cel care conduce o zonă şi un oraş atît de frumoase.

— Da, Lesseps a avut ochi buni, ştia să aleagă locurile, zice guvernatorul ; se vede că aprecierea spiritului de gospodar i-a făcut plăcere. Şi, probabil încurajat de subiect, zugrăveşte din cuvinte un tablou deosebit al viitorului oraşului.

— Alexandria a fost şi este capitala de vară a Egiptului. Ismailia este însă grădina de flori a acestuia şi are vila preşedintelui ; Cairo este un centru de cercetare şi producţie ; Ismailia va fi centrul egiptean al electronicii şi electrotehnicii : vom păstra un oraş-grădină

fără industrii poluante ; instrumente de precizie, aparatură electronică, radio şi televizoare, unele produse chimice, parfumuri, ceramică, textile, maşini, ce vor fi produse aici şi folosite în port la Suez, poate montaj de automobile şi, din România, o linie de montaj de tractoare, la care contribuţia autohtonă să fie cît mai mare.

— Dar forţa de muncă ?

— Aproape în întregime este folosită de pe acum din zonă. In viitor noile industrii şi transformarea oraşului într-un centru turistic vor atrage şi oameni din alte părţi, în primul rînd de la Cairo. Se întorc primii cei ce au plecat în trecut, alungaţi de conflictele militare.

Guvernatorul visează cu luciditate la ziua cînd Ismailia va găzdui festivalul naţional al filmului egiptean şi pe acela al dansului popular, cînd se vor desfăşura concursurile nautice pentru care oraşul posedă de pe acum toate condiţiile şi instalaţiile necesare.

Intr-adevăr, oraşul are mari perspective. Dar în primul rînd are apă şi hrană. La care guvernatorul adaugă că Ismailia şi întregul Egipt au şi vor să aibă în continuare pace, pentru a putea reconstrui şi construi.

Ismailia va dezvolta în jur mari culturi agricole : grîu, floarea soarelui — cu seminţe şi asistenţă tehnică din România, subliniază el —, fructe şi legume, printre care cartofi şi pepeni uriaşi.

— Facem o serie de experienţe interesante pentru valorificarea ţinuturilor semideşertice şi deşertice, explică Emara. Englezii au descoperit o masă plastică foarte higroscopică — Agrosoko — care absoarbe de 40 de ori mai multă apă decît propria-i greutate. Amestecăm nisipul cu granulele de policrilamidă şi se obţine un strat care dă rezultate deosebite la culturi semincere. Nu mai departe la cultura de floarea soarelui, staţiunea experimentală de cercetări agricole din Ismailia a obţinut importante creşteri de producţie, paralel cu o reducere de 65 % a cantităţii de apă necesare în condiţiile solului local !

Ne despărţim cu promisiunea de a ne revedea după-amiaza, la vernisajul unei expoziţii româneşti. Nu înainte de a ni se face invitaţia să ne plimbăm pe Lacul Crocodilului. Ne îmbarcăm pe o navă mică dar foarte rapidă, care porneşte în goană. De la marginea lui Birket El Timsah (Lacul Crocodilului) se pot vedea navele ce trec fără încetare prin Canalul Suez. Spre nord, pe mal se înşiră debarcadere şi bazine de înot, plaje ce scînteiază în soarele de amiază. Pe la mijlocul lacului e o căldură calmă şi tăcută, pe care o pot da doar soarele, apa şi liniştea. Parcă ghicindu-mi gîndurile, căpitanul opreşte nava, poate pentru a sta de vorbă. E clar că s-a pregătit dinainte, pentru că ne oferă cîte un sandviş, un pahar de bere rece sau puţină îngheţată. Este atîta calm încît cred că, dacă am vorbi mai

tare, toată lumea de pe malul lacului ne-ar putea asculta. Oricum, |

noi auzim frînturi de chiote, hohote de rîs şi acordurile muzicii, ce ! vin de undeva de la ştrandurile înşirate pe mal. Aerul e plin de mirosul apei. al ierburilor şi eucalipţilor de pe maluri, de parfum de lămîiţă şi de loţiuni de bronzat. O oază de vacanţă.

— E calm, nu-i aşa ? întreabă deodată căpitanul.

— Da, da, foarte frumos şi foarte plăcut, răspund, bănuind că întrebarea are probabil vreun substrat sau vreo legătură.

— Ehei, dacă aţi şti ce-a fost pe aici... închide ochii şi se cufundă în tăcere. Bănuiesc că mintea îi deapănă imagini care s-au imprimat pentru întreaga viaţă, dar nu am cum să ştiu dacă sînt plăcute sau nu. Aştept să continue, dar căpitanul tace. Este mai închis la faţă, de parcă răspunsul meu l-a supărat cu ceva. După ce-1 întreb de cî- teva ori ce s-a întîmplat, căpitanul rupe deodată liniştea şi începe să povestească.

— Aici s-au dat unele dintre cele mai sîngeroase lupte din timpul războiului din 1973. Eram ofiţer staţionat de luni de zile şi mintea îmi era dominată de două imagini : casa părintească din spate

— ştiţi, eu sînt născut aici, la Ismailia —, încă nedistrusă, şi faimoasa linie Bar-Lev din faţă. Lacul acesta întîlneşte, aşa cum v-am arătat, canalul. Din ce a fost nu a mai rămas nimic. La început gîndeam că, fiind colectivă, suferinţa se împarte şi se împrăştie prin diluare, deci se suportă mai uşor ; apoi ne-am grăbit să uităm, să ne despărţim cît mai repede de trecut, zice căpitanul care, pentru un timp, cade iar pe gînduri. In fiecare zi, în timpul războiului de uzură din 1969, mă gîndeam dacă vreun obuz va cădea şi pe casa noastră. Mereu erau canonade : ei trăgeau peste canal în noi, noi trăgeam peste canal în ei şi în fiecare zi clădirile se împuţinau şi sporeau molozul şi ruinele. De partea cealaltă era linia de netrecut, un eşafodaj de 15 metri de buncăre de oţel şi beton, posturi de observaţie, artilerie şi tancuri îngropate, totul acoperit cu nisip, sîrmă ghimpată şi cîmpuri de mine. Aveau chiar şi spitale şi cinematografe. N-ar fi putut trece nimeni şi totuşi armata egipteană a trecut canalul şi a cucerit linia fortificată.

— Cui se datorează avîntul şi rezultatul ?

— Ştiu eu ? Pentru mine eroul a fost cel ce a găsit mijlocul de a combate acest cîmp de fier ; un inginer care pentru momentul surpriză a dat o idee simplă, dar poate singura genială. A comandat în diferite ţări cele mai puternice pompe, pe care toată lumea a considerat că le cumpărăm pentru irigaţii. Le-am instalat şi în momentul atacului am tras cu apă. Şuvoaiele sub presiune au astupat ambrazu- rile şi ţevile armelor, au orbit, udat şi înecat totul, au tăiat adînc în malul de nisip, dezgolind minele pe care le-am vînat mai uşor, creînd culoare de trecere la debarcarea pe malul celălalt. Era un iad de foc şi apă.

— Au pierit mulţi ?

— Da, mulţi s-au dus, de ambele părţi. Inginerul nostru n-a mai apucat să vadă victoria, ci a murit în timpul asaltului. Cînd s-a mai răcorit focul luptei, eu eram departe de canal şi de linia Bar-Lev, în mijlocul unor dune de nisip şi grămezi de fiare îndoite.

Căpitanul vorbeşte de ai lui, de oraşul său, de unitatea din care a făcut parte. S-a făcut pace şi a rămas tot aici, să reconstruiască şi să navigheze pe Lacul Timsah. Poate ştie, poate nu, dar bătălia la care a participat a schimbat multe la el acasă, ca şi în lume. Intr-o zi caldă, multe concepte s-au prăbuşit, iar o serie de conducători politici şi militari au revenit sau au fost readuşi la realitate.

— Şi locuiţi tot în casa bătrînească ? întreb eu şi după faţa căpitanului îmi dau seama că am făcut o greşeală.

— Nu, nu mai există, a fost transformată în ruine, ca de altfel mai tot oraşul. Eu locuiesc acum pe Ahmad Orabi, unde s-au făcut blocuri noi, foarte bune.

Ismailia, aşa cum mi-a povestit şi guvernatorul, are un program îndrăzneţ de construcţii de locuinţe. Numai în noul cartier din nord locuiesc circa 40 de mii de cetăţeni întorşi acasă sau veniţi aici să înceapă o nouă viaţă. într-un an şi jumătate, cu bani de la stat sau de la particulari, fie egipteni, fie străini, s-a realizat un întreg cartier de peste opt mii de apartamente. Şi eu am fost găzduit într-un bloc făcut probabil pentru oaspeţi. Cînd priveam afară vedeam cum vîntul suflă domol prin frunzele unor palmieri rari şi răsfiră încet nisipul lîngă şosea. Un peisaj specific, nu lipsit de frumuseţe. Oraşul are apă, are deci o bază şi un viitor. Personal m-au impresionat lunga serie de parcuri şi grădini curate şi deschise tuturor şi vederea de lîngă biserica de pe mal, unde priveşti pînă în depărtare pe luciul apei. De fapt, Ismailia nu este aşezată pe canal, ci pe Lacul Crocodilului şi croită ca oraşele americane, cu o grilă de străzi tăiate de parcuri pline de copaci şi diagonale ce deschid unghiuri plăcute şi scot în evidenţă vile şi flori. De un asemenea oraş te desparţi cu greu.

CANALUL SUEZ — PORT SAID

„Cu prilejul primirii lui Ferdinand de Lesseps la Academia Franceză, la 3 aprilie 1885, Renan profeţea fără voie : «Un *singur Bosfor a fost suficient pină în prezent pentru a crea lumii încurcături. Dumneavoastră aţi făurit un al doilea, mult mai important decit primul, căci el* nu numai *că leagă două mări* închise, ci *slujeşte drept coridor de comunicaţie intre toate mările de pe glo*b>»".

Bernard Simiot
Suez, 50 de secole de istorie

Actualul Canal Suez nu este nicidecum primul ca idee sau execuţie. încă de acum 40 de veacuri, minţi ce căutau succesul economic şi militar prin îmbunătăţirea transporturilor şi scurtarea căilor sale visau la legarea Mării Roşii cu cea Mediterană prin tăierea limbii de pămînt ce le separa, dar şi la legarea Nilului cu Marea Roşie. Primele date vorbesc de încercarea faraonului Senusret (1887—1881 î.e.n.), în timpul căruia s-a săpat un mic canal care unea cele două mări ce scaldă pămînturile egiptene. Apoi, în secolul 6 î.e.n., faraonul Neko al II-lea a început săparea unui canal care trebuia să pornească de la Marea Roşie printr-o salbă de lacuri — Timsah, Marile Lacuri Amare — şi să ajungă la Bubastis, pe malul pelusaic al Nilului (Bubastis se afla cam în vecinătatea actualului oraş Zagazig). Alţi istorici vorbesc de faptul că, mai înainte, vestitul Ramses al II-lea ar fi ordonat şi supravegheat săparea unui canal care lega Nilul de Lacurile Amare. Ideea o avea, se zice, de la înaintaşul său, Sethi I. Oricum. Neko nu a terminat lucrarea, care a fost executată mai tîrziu, pe baza planurilor sale, de către împăratul Darius I, cînd persanii au cucerit Egiptul (521 — 458 î.e.n.). Luptele şi atacurile necurmate prin care egiptenii căutau să scape de dominaţia persană s-au îndreptat şi asupra canalului lui Darius ; calea de apă a fost neglijată, apoi abandonată.

Faraonii egipteni şi împăratul persan au fost urmaţi de Ptolemeu al II-lea Filadelful. care între 285 — 246 î.e.n a lărgit albia şi a extins canalul pînă la apele Mediteranei. Cînd Cleopatra a fost înfrîntă, şi-a retras navele pe canalul lui Darius, dar nu a putut ajunge la Marea Roşie. Octavian Augustus realizează imediat importanţa „lanţului" de apă şi trimite ostaşii deveniţi constructori la restabilirea funcţionării şanţului navigabil dintre

cele două mări. Spre sfîrşitul
dinastiei Ptolemeilor, cursul navigabil a fost din nou părăsit în mlaştină şi nisipuri.

Preocupat de soarta imperiului său, Traian, un mare strateg şi conducător de oşti, dar şi un mare om politic şi administrator, a găsit timp ca, în afară de expediţiile sale, printre care şi cucerirea Daciei, să studieze şi să dispună resăparea canalului pentru a îmbunătăţi căile comerciale dintre imperiu şi ţările din est.

Făcut cam în grabă, canalul era mai mic decît cele anterioare şi era folosit pentru navigaţie doar pe timpul revărsării apelor Nilului. De aceea probabil că a fost mai uşor să fie înnămolit şi abandonat şi din nou acoperit de dunele deşertului. Dar pînă să ajungă din nou nefolositor, cum scrie B. Simiot, „în fiecare an, în luna iulie, în perioada musonului pe care romanii învăţaseră să-l folosească cu pricepere, de la Ostia şi Puteoli plecau vase cu destinaţia Orient, făceau escală la Alexandria sau Pelusium şi porneau pe canal pînă la Arsinoe Suez. De aici plecau din nou spre Aden şi coasta Malabar, unde navigatorii, aproape întotdeauna egipteni sau sirieni, întîlneau marinari indieni... în luna noiembrie, flota Indiilor se înapoia în Egipt cu încărcături de piper, scorţişoară, ghimbir, in, perle, diamante, tigri şi leoparzi, ba şi de eunuci, care erau descărcate la Alexandria, dacă era navigabil canalul, iar dacă nu, la Myos Hormos şi Berenice".

Pliniu cel Tînăr ne asigură că Imperiul Roman a unit ,,prin schimburi reciproce Orientul cu Occidentul în aşa fel încît naţiunile primesc una de la cealaltă ceea ce ţările produc şi vînd“, concept perfect în teorie, dar dezminţit de practică ; mai repede era vorba de faptul că un întreg imperiu era silit să trudească pentru Roma. Nu degeaba Traian, care întrezărise rolul canalului, ca arteră strategică a imperiului, a cucerit, cu trupe egiptene, Armenia, Mesopotamia şi Asiria, a luptat şi el, ca şi urmaşii săi, contra revoltelor evreilor şi a căutat îndelung să stîrpească forţa părţilor. A cultiva acasă viţa de vie şi a aduce grîu şi miere din provinciile imperiului era o politică ce plăcea cetăţenilor Romei, era apărată de comandanţii legiunilor, dar nu era şi sigură. Certurile veşnice pentru putere, lăcomia imperială şi nemulţumirea celor ocupaţi au dus la episoade pline de învăţăminte, cum este cel al reginei Zenobia a Palmyrei, care timp de doi ani (269—271) cucereşte canalul şi întrerupe marşul mărfurilor de pe Nil spre „oraşul etern".

Marele serial istoric al Suezului este continuat cu capitolul arab. După o scurtă cucerire persană, alungată de bizantinul Heraclius, arabii conduşi de Amr Ibn El Ass se instalează în Egipt. Generalul care a făcut atîtea lucruri a dat şi oameni pentru repararea canalului care permitea griului şi altor produse egiptene să ajungă

în capitală, la Mecca.

Datele ne sînt furnizate de arhitectul francez Jean Baptiste Le Pere care, născut la Paris în 1761, a călătorit mult, inclusiv în Egipt. Poate mai vestit pentru ridicarea coloanei Vendome la Paris, în 1805, inginerul Le Pere, care îl va însoţi pe Napoleon Bonaparte pe cursul vechiului canal, va nota în a sa *Descriere a Egiptului* că generalul Amr îl întreba pe califul Omar : „ ...înainte de islamism veneau la noi corăbii din Egipt care aduceau mărfuri... acum canalul este înnămolit, iar negustorii au părăsit această cale de navigaţie. Vrei să dau poruncă să-l sape din nou pentru a face să treacă pe el vasele încărcate cu provizii pentru Hedjaz ?“. Porunca s-a dat şi bogăţiile au început să curgă spre capitala noii puteri mondiale.

Mai tîrziu, însă, sub califul Mansur, canalul a fost distrus cu bună ştiinţă, în 776 e.n., pentru a-i împiedica pe uzurpatori să cucerească oraşul sfînt, atît de apropiat de coastele Mării Roşii.

Pe timpul evului mediu, canalul cade în letargie, ca un efect direct al slabelor legături comerciale. Dar, pe măsura renaşterii comerţului în Europa, ideea reîncepe să capete importanţă, iar grupuri diferite reînvie interesul pentru a-1 readuce la viaţă. Califul Harun Al Raşid propune o cale de apă între Marea Roşie şi Mediterana. In 1810, la porunca lui Soliman Magnificul, peste o sută de mii de oameni istovesc fără succes pentru a curăţa vechea albie de pămînt şi nisipuri. Veneţienii se gîndesc cum să facă să redeschidă canalul pentru a-i înfrînge pe alţi navigatori-negustori care băteau drumurile mirodeniilor. Canalul s-a aflat cel mai aproape de reforme în timpul prezenţei lui Napoleon în Egipt : expediţia împăratului, soldată cu un studiu la faţa locului, prevedea construcţia nu doar a unuia, ci a două canale care să lege Mediterana şi Cairo cu Marea Roşie. Napoleon visa cu glas tare să colaboreze cu Rusia pentru a reda navigaţiei canalul faraonului Neko. De planurile politico-strategice ale împăratului, cît şi de cele pur tehnice nu s-a ales nimic. Pe de o parte rezistenţa egipteană, pe de altă parte erori de calcul au anulat planurile napoleoniene. Inginerii au socotit greşit că între cele două mări există o diferenţă de nivel de circa 10 metri, ceea ce făcea imposibilă construcţia, deoarece ar fi dus la înecarea deltei Nilului. Planurile au fost puse la dosar nu înainte de a atrage atenţia cancelariei britanice, care a început să mediteze profund la scurtarea drumului maritim pentru facilitarea comerţului cu coloniile din India şi cu alte zone asiatice, prin găsirea unei alternative mai bune la drumurile de uscat sau la lunga navigaţie de înconjurare a Africii.

UN EPISOD DENUMIT LESSEPS

O mare acţiune se naşte întotdeauna dintr-o luptă anterioai'ă, îr. primul rînd de idei, din ciocniri de ambiţii şi interese, din visuri şi speranţe. Adevărata construcţie a Canalului Suez a fost precedată de permanentul şi tot mai aprigul contencios franco-britanic, de expediţia lui Bonaparte şi planurile inginerilor săi, de saint-simonişti, printre care Prosper Enfantin. Contele de Saint Simon adusese idei noi, ca munca obligatorie pentru toţi, împărţirea bogăţiei după merite. desfiinţarea proprietăţii ca bază a exploatării, trecerea la dezvoltarea industrială. Idei mari şi generoase, care au generat momente de gîndire şi acţiune, în prezentarea cărora Saint Simon vorbise şi de Canalul Suez. Oameni exaltaţi sau bine intenţionaţi, visători sau realişti, minaţi de un crez aproape religios sau de mai simpla dorinţă de îmbogăţire, saint-simoniştii au făcut în Egipt mai mult zarvă decît acţiune, trezind mai mult rezervă şi neîncredere decît entuziasm şi sprijin.

în această atmosferă de creştere a interesului lumii pentru istmul de Suez se naşte şi se dezvoltă un personaj uimitor, care nu promitea prin nimic să fie acel mare împătimit de ideea creării unei legături maritime de importanţă mondială. Fiul consulului general francez la Alexandria, devenit el însuşi viceconsul la 27 de ani, adică în 1832, Lesseps cunoscuse din familie poveştile dar şi unele documente ce vădeau interesul unor mari cancelarii europene — engleză, franceză, austriacă, rusă —, al unor mari familii şi concerne, al multor întreprinzători faţă de ideea construirii unui canal între Mediterana şi Marea Roşie. Tînărul Ferdinand Lesseps poseda acele însuşiri ale unui bun diplomat, care permit promovarea şi apărarea intereselor ţării sale, aşa cum îi sînt descrise de conducătorii politici şi instrucţiunile ministerului de resort. Mai avea însă o minte ce se instruia continuu, o fire capabilă să asculte cu atenţie, să dezbată la nevoie şi să-şi facă note clare. A lăsat de o parte zarva verbală şi vestimentară a lui Enfantin, dar a reţinut versurile acestuia :

„Suez, centrul muncii noastre,
Acolo vom realiza acţiunea Pe
care o aşteaptă lumea..."

Mai ales a reţinut în contextul istoric marile idei economice care bîntuiau un secol aflat sub semnul unei largi revoluţii tehnico-ştiinţifice şi al concurenţei şi cuceririi coloniale.

A reţinut ideile unui mare gînditor şi vizionar politic, inginem minier Fournel, care, stăruind în ideea unei căi de legătură între Suez şi Mediterana, întrevedea -viitoare schimbări în raportul de forţe

mondial dominat de Anglia şi Franţa. „Cînd rostesc cuvintele putere terestră şi maritimă a globului, privirea mea se îndreaptă involuntar asupra Rusiei şi asupra Americii“. Aceste cuvinte datează din 1823 !

Lesseps continuă să înveţe. Ştie care sînt interesele ţării sale şi întrevede mai buna lor realizare printr-un canal care să lege direct Europa de Asia şi Extremul Orient. învaţă şi din greşelile saint-simoniştilor care au prevăzut totul — cercetarea terenului, campanie publicitară şi de scrisori, crearea unei societăţi de studii, aderarea camerelor de comerţ din Veneţia, Triest, Marsilia şi Lyon la societatea respectivă —, dar nu au considerat necesar să-l informeze şi să aibă acordul lui Mehmet-Ali, suveranul Egiptului. A învăţat şi din lucrarea lui Le Pere, dar şi din memoriul lui Linant de Bellefonds, ofiţer şi tehnician francez, directorul general al Ministerului Lucrărilor Publice al Egiptului, privind Marea Roşie — Alexandria, şi din proiectul lui Talabot privind construcţia unui canal Suez — Alexandria.

Timpul trece şi diplomatul Lesseps îşi urmează cariera la Rotterdam, Malaga, Barcelona şi ajunge şef de misiune la Madrid în 1848. Trecuseră 12 ani de cînd plecase din Egipt şi învăţase din viaţă şi din profesie că un prilej trebuie folosit imediat ce se prezintă. Are şi noroc : după ce Lesseps pleacă din Ministerul de Externe prin dezacord cu linia politică a guvernului, verişoara sa, Eugenie de Montijo, devine soţia împăratului Napoleon al III-lea. Mai mult, fostul său elev, fiul cel mic al lui Mehmet-Ali, este proclamat vicerege al Egiptului, la 15 septembrie 1854. Lesseps, care clasa de cinci ani materialele strînse despre canal şi scrisese memorii solid argumentate tuturor celor ce l-ar fi putut ajuta, pleacă imediat în Egipt, unde-i prezintă lui Mohamed Said ideea unui canal între două mări prin străpungerea istmului de Suez ; viceregele va acorda concesiunea ca un monarh autonom, nu cu aprobarea „bolnavului Europei" ; lucrările şi exploatarea canalului se vor face de o companie internaţională în care vor intra reprezentanţii tuturor naţiunilor ce au acordat sprijin financiar realizării acestuia.

Firmanul kedivului, semnat într-un cort în deşertul libian, căzuse în mîna unui diplomat care ştia cui trebuie să se adreseze ; obţine aprobarea sultanului, convinge, după eforturi deosebite, personalităţile şi cabinetul britanic, lumea ştiinţifică şi trece la asigurarea finanţării necesare. Întîi o societate de studii cu un capital de o jumătate de milion de franci, apoi un împrumut public de 200 de milioane de franci, acoperit de Franţa, Turcia şi kediv, dar fără Austria, Anglia şi Rusia. Lucrările mergeau greu, cu mari cheltuieli.

Ziarele româneşti au publicat numeroase ştiri despre importantul proiect şi despre începutul construcţiei canalului, eveniment de largă respiraţie internaţională. Dar conducerea statului, care se unificase în anul începerii construcţiei, avea date şi mai amănunţite din

moment ce Baligot de Beyne, şeful de cabinet al lui Alexandru Ioan Cuza, era prieten cu Ferdinand de Lesseps, după cum era prieten şi cu şeful misiunii româneşti la Constantinopol, N. Bordeanu, sau cu Costache Negri şi Vasile Alecsandri, figuri marcante ale epocii. Este clar că relatările lui De Beyne despre Lesseps şi creaţia sa, alături de extrase politice şi economice — România livra mult lemn pentru construcţia canalului — au determinat şi scrisoarea din 3 august 1862 a lui Cuza Vodă către viceregele Egiptului, care călătorea pe Dunăre spre Constantinopol. Alexandru Ioan Cuza scria :

„Alteţă,

Aflu că Alteţa Voastră urmează să treacă foarte curînd pe Dunăre spre a se duce la Contantinopol şi nu vreau să scap această ocazie de a Vă prezenta salutările mele amicale.

Marea întreprindere a Canalului Suez, încercată sub auspiciile Voastre, este dintre acelea care sînt suficiente pentru a ilustra o domnie. Sînt fericit de a Vă putea exprima, prinţul meu, simpatia pe care mi-o inspiră energia şi perseverenţa cu care aţi urmărit şi cu care veţi duce la bun sfîrşit o operă ce va fi mîndria epocii noastre. îmi place să cred că noua cale deschisă, mulţumită Alteţei Voastre, comerţului lumii nu va fi fără folos pentru Principatele Unite.

încredinţez această scrisoare celor doi adjutanţi ai mei, maiorului Villara şi locotenentului Silion, secretarul meu particular, care vor avea cinstea să V-o înmîneze, şi-i însărcinez, prinţul meu, de a Vă reînnoi expresiunea sentimentelor mele de stimă şi prietenie pentru Alteţa Voastră.

Bucureşti, 22 iulie/3 august 1862“.

Cuza, care urmărea cu mult interes evenimentele din Egipt, prezintă apoi, în 1864, felicitări mamei noului viceregе egiptean, la care kedivul îi mulţumeşte personal printr-o scrisoare din iunie 1864. Alexandru Ioan Cuza răspunde la 3 august 1864 prin rînduri de o deosebită valoare pentru relaţiile interstatale de atunci, dar şi pentru istorici : . 4.

„Alteţă,

Am primit cu foarte vie satisfacţie scrisoarea ce mi-aţi făcut onoarea a-mi adresa în legătură cu felicitările pe care le-am prezentat Alteţei Sale principesei, mama Domniei Voastre.

Mulţumesc Alteţei Voastre pentru sentimentele de amiciţie pe care mi le mărturiseşte în cuvinte atît de măgulitoare şi-i sînt recunoscător de a se fi folosit de această împrejurare pentru a lega cu mine raporturi care se vor dezvolta, sper, şi pe care le apreciez la înalta lor valoare.

Relaţii de afaceri s-au şi stabilit între Egipt şi Principatele Unite cu prilejul măreţei întreprinderi concepute de predecesorul Alteţei

Voastre şi care va fi onoarea veşnică a domniei ce o va vedea desă- vîrşindu-se. Imense cantităţi de lemn din pădurile României au fost întrebuinţate la construcţia Canalului Suez şi comerţul nostru maritim, urmînd calea deschisă de aceste prime expediţii, a dus de mai multe ori încă cerealele noastre în portul Alexandriei. Un anumit număr de români sînt stabiliţi chiar pe pămîntul egiptean şi se îndeletnicesc cu un comerţ considerabil, pentru care solicit binevoitoarea protecţie a Alteţei Voastre.

Alteţa Voastră a cimentat raporturile dintre cele două popoare prin scrisoarea pe care a binevoit să mi-o scrie. După primirea atît de simpatică şi de distinsă pe care mi-a făcut-o M.S.I. sultanul, nimic nu putea să-mi fie mai preţios decît urarea exprimată de Alteţa Voastră. Şi o rog să creadă că simt, ca şi ea, dorinţa de a continua şi a consolida raporturi stabilite sub auspicii atît de fericite.

Rog pe Alteţa Voastră să primească asigurarea celei mai înalte consideraţii, cu sentimentele mele de stimă deosebită şi de sinceră prietenie".

Noua conducere a României acorda aceeaşi atenţie canalului şi raporturilor cu Egiptul. în noiembrie 1869, ea transmite felicitări, iar ziarele vremii, inclusiv „Monitorul oficial", relatează ceremoniile inaugurării fastuoase a acestuia.

La moartea lui Said, în 1863, canalul lega cele două mări doar ca un şanţ adînc de doi metri. Soarta a adus pe tronul egiptean un om stăpînit de mania grandoarei, care iubea luxul, fastul şi măreţia, fără a se sinchisi de resurse şi venituri. Crezînd în menirea sa de reformator, dar şi ajutat de creşterea preţului bumbacului după războiul de secesiune din S.U.A., Ismail Paşa a trecut la construirea de palate, transformarea Cairo-ului într-un oraş modern cu reţele de apă, iluminatul cu gaz, înfiinţarea de şcoli, remodelarea sistemului vamal şi a celui poştal; a reorganizat armata, a îmbunătăţit porturile, a creat un sistem de telecomunicaţii. Toate acestea se făceau cu mari împrumuturi şi cu străini, aşa că în decurs de cîţiva ani afacerile au trecut în mîna ţărilor străine, iai Egiptul era la fel de sărac şi înglodat în datorii. Dar canalul mergea înainte : de la 25 aprilie 1859, cînd au început lucrările, trecîndu-se peste opoziţii nenumărate — natura ostilă, împotrivirea Angliei şi Turciei, a multor industriaşi şi bancheri, nu mai puţin a felahilor exploataţi la sînge — încet-încet s-a ajuns, la 18 august 1869, la finisarea lucrărilor. Două lucruri se mai întîmplaseră între timp : Ferdinand de Lesseps devenise un om cunoscut şi apreciat în lume, iar în Egipt se năştea primul sentiment naţional, înfăţişat de noul kediv, Ismail Paşa : „Nimeni nu este mai mult decît mine partizan al canalului, dar vreau ca acest canal să aparţină Egiptului şi nu Egiptul canalului". Lumea vedea de pe acum că la canal

lucrau, în afară de felahi, mari antreprenori europeni, care aduseseră maşini moderne, căi ferate, ştiinţa construcţiei de canale, de poduri, de şosele, precum şi peste 22 000 de lucrători din Europa şi nordul Africii, din Siria şi Liban. Era o lume în miniatură, unde zi şi noapte se lucra, iar mari oameni de afaceri făceau vizite pe şantiere, la Cairo şi Alexandria.

Acelaşi Ismail, care vedea probabil în canal o posibilitate de desprindere a Egiptului de Imperiul Otoman, a vrut să dea inaugurării un caracter de basm oriental luat din cele o mie şi una de nopţi, de lux, grandoare şi bogăţie, care să întipărească imaginea Egiptului în conştiinţa europeană şi mondială. A transmis invitaţii tuturor marilor monarhi ai Europei şi flotelor lor. A construit şi decorat palate, drumuri şi hoteluri, pentru care a adus cinci sute de bucătari şi o mie de chelneri din Franţa şi Italia.

Odată convenit ca împărăteasa Eugenie să conducă ceremonia de deschidere a canalului şi serbările de inaugurare, Ismail a prevăzut să dea ceremoniilor un caracter internaţional nemaivăzut : un palat construit pe insula Zamalek, decorat şi pictat doar cu scene din construcţia canalului, şi altul lîngă piramide ; un nou drum făcut în cîteva zile pentru ca înalţii oaspeţi să poată vizita piramidele şi sfinxul.

întreaga ceremonie era de un fast orbitor : yachtul imperial francez ce o aducea pe împărăteasa Eugenie la Port Said, unde întîlnea 160 de nave de război aparţinînd Franţei, Angliei, Rusiei, Austriei, Italiei, Prusiei, Turciei şi Egiptului ; marele pavoaz şi salve după salve de tun. Un cortegiu format din împărăteasa Franţei, împăratul Austriei, kedivul, prinţul moştenitor al Prusiei, marele duce Mihail al Rusiei şi tînărul prinţ moştenitor al Olandei, un întreg corp de ofiţeri şi diplomaţi, de înalţi demnitari egipteni, o mare de culori şi uniforme de gală, de festinuri şi parade. La ceremonii participau reprezentanţi a 40 de state, un mare număr de artişti, literaţi, oameni de ştiinţă, magnaţi financiari şi ziarişti, care recunoşteau lui Lesseps victoria convingerilor sale. A urmat ceremonia religioasă cu ritual musulman şi creştin, apoi, încet şi cu mare emoţie, intrarea pe canal, în frunte cu nava imperială franceză ; oprire la Ismailia, apoi la Suez, unde s-a dat un bal pentru 6 000 de persoane, s-au oferit cadouri bogate pentru toată lumea, focuri de artificii, flori. După toate acestea, acelaşi fast la întoarcere...

Ismail era capabil de surprize ale fastului fără limite, dar mai puţin capabil de a socoti valoarea banului cheltuit. Extravaganţa făcea casă bună cu incompetenţa şi risipa. Această extravaganţă a fost ultima picătură în paharul prăbuşirii economiei egiptene. Britanicii, care lăsaseră pe alţii să înfăptuiască opera neînchipuit de grea a săpării canalului, erau acum primii care să-l folosească. Mai

mult,

Ismail, devenit falimentar, scoate la vînzare acţiunile şale, care re-
I prezentau aproape jumătate din capitalul total al Companiei. Un prim-ministru decis, Disraeli, le cumpără pe ascuns, cu banii bancherului Rotschild, dar fără aprobarea Parlamentului, fără ştirea Franţei. Anglia devine, fără eforturi, principalul acţionar al Companiei Canalului Suez, ocupă trei, apoi zece locuri în administraţia canalului. Dar nu numai atît: Anglia, care deţinea pe atunci peste jumătate din totalul flotei mondiale, ia cea mai mare parte din profitul noii companii; în 1870, prin canal trec 486 nave cu 630 000 tone şi 26 759 pasageri, iar în 1900, 3 441 nave, 13 700 000 tone şi 282 500 pasageri. Din tonajul trecut prin canal, 78% aparţinea Angliei, care cînta şi aici cu glas puternic „Rule Britannia, Rule, Rule the Waves !“. Greşeala lordului Palmerston fusese corectată ; drumul spre Indii era dominat şi începînd din 1882 controlat direct de trupele engleze. Supărarea franceză nu a durat mult : lîngă o Germanie de care fusese înfrîntă în 1870 şi în faţa înaintării ruseşti spre sud, în urma victoriei ruso-româno-bulgare împotriva Turciei, era mai bine de făcut front comun. Franţa şi Anglia au determinat Egiptul să accepte o casă a datoriilor, care-i controla finanţele, transporturile feroviare şi porturile. Cit priveşte canalul, egiptenii nu aveau nici un cuvînt de spus, nici un drept de supraveghere şi control, deşi în 1888, prin protocolul de la Constantinopol, se recunoscuse suveranitatea Egiptului asupra canalului. Era epoca în care declaraţiile imperiale britanice umpleau paginile ziarelor vremii şi erau citate la discuţiile aristocratice sau diplomatice : „Dumnezeu domneşte în ceruri iar Anglia pe pămînt“. Cromer, Gorst, Kitchener, Allenby şi alţii, rămaşi vestiţi prin aprecieri ca „naţionalismul este
ojucărie prea periculoasă pentru a fi dată spre joc unei «rase su-
puse»" (lordul Cromer — guvernator al Egiptului), mai ales uneia atît de „anormală, pe veci de neschimbat" cum este Egiptul (lordul Milner). De altfel, Milner îi considera pe luptătorii egipteni pentru independenţă drept nişte „sălbatice piei roşii“. Drept este că lordul Cromer nu avea păreri mai bune nici despre luptătorii evrei pentru libertate. Theodor Hertzi, fondatorul sionismului modern, pe care Cromer l-a primit la Cairo în 1902, era apreciat drept „un entuziast nebun“. Lordul Cromer îi spunea şi lui Hertzi şi tuturor că sarcina Marii Britanii era să dea Egiptului „good, not free govern- ment“ (o guvernare bună, nu liberă). Soarta face ca fondatorul sionismului să fi observat şi înţeles, cel puţin temporar, forţa şi viitorul luptătorilor egipteni pentru independenţă. După

întîlnirea cu Cromer, Hertzi nota despre egipteni, în jurnalul său : „Ei sînt stăpînii ce vin. Constituie o minune faptul că englezii nu văd acest lucru. Ei cred că vor avea veşnic de-a face cu felahul".

Un puternic pilon economic şi strategic, canalul a continuat să se dezvolte pe pămînt egiptean, dar nu şi in folosul Egiptului. în 1912, prin canal au tranzitat 20 275 120 de tone, iar în 1938 cu 80% mai mult ! Vechea albie avea acum o lăţime de trei ori mai mare, o adîncime dublă, întărituri deosebite în maluri şi purta pe ape tot mai multe nave militare. îndeosebi engleze şi italiene. Doar că profitul fabulos curgea în mîinile cîtorva proprietari străini. O acţiune emisă pe timpul lui Lesseps era, în ajunul celui de-al doilea război mondial, de 100 de ori mai valoroasă, Compania plătea acţionarilor sute de milioane de franci ca dividende, iar cîteva ţări, în primul rînd Anglia şi Franţa, impuneau taxele aşa cum doreau : 1700 miliarde de franci francezi încasări în 1939 !

UN CANAL NOU

Nimeni, nici înainte, nici după război, nu se gîndea la anul 1968, cînd termenul concesiunii canalului expira, iar acesta trebuia cedat egiptenilor. Dar concesiunea controlată de englezi nu a rezistat decît 87 de ani ! La patru ani de la revoluţie, egiptenii şi-au declarat, prin naţionalizare, suveranitatea lor deplină asupra Canalului Suez, unul dintre cele mai curajoase acte ale mişcării anticolonialiste a ţărilor ce aveau să se unească în curînd în mişcarea de nealiniere şi în primul rînd al dorinţei egiptene de libertate şi demnitate naţională. Forţele unite ale Angliei şi Franţei, la care s-au adăugat cele ale Israelului, au răspuns prin război şi atacuri aeriene şi doar eroismul egiptean şi conjunctura internaţională neprielnică au silit pe agresori să bată rapid în retragere. Canalul bombardat rămăsese însă blocat pentru un an, ca să se înlăture distrugerile.

Cine îşi mai aduce aminte de primul ministru al Israelului, Moshe Sharrett, care credea în virtuţile negocierii cu Egiptul ?

O afacere, pînă astăzi nelămurită, l-a înlocuit pe Sharrett cu Ben Gurion, readus de la pensie : acesta credea însă în virtuţile politicii de forţă, drept care Israelul participă, alături de Franţa şi Anglia, la atacarea Egiptului. Sharrett se opunea cu îndîrjire unui asemenea atac, pe care-1 considera o aventură sortită eşecului, o alianţă cu „două imperii în declin", o aventură ce va anula şansele unei păci arabo-israelite. Sharrett a avut dreptate... Războiul din 1967 a încordat şi mai mult raporturile israeliano-arabe, în primul rînd pe acelea cu Egiptul, care pierdea lupta, pierdea şi un mare teritoriu, iar canalul era complet blocat şi în mare parte distrus. De această dată canalul a rămas închis pentru 8 ani, timp în care a suportat direct distrugerile încă unui război.

Cu asistenţă internaţională, canaltil a fost curăţat şi redat navigaţiei la 5 iunie 1975, la întreaga sa capacitate, după care s-a trecut la lărgirea şi adîncirea sa.

Importanţa sa recunoscută a devenit şi mai mare o dată cu

dezvoltarea navelor uriaşe, îndeosebi petroliere. Or, la blocare, în 1967, transportul petrolului reprezenta 70% din totalul navigaţiei. Egiptenii subliniază cu satisfacţie că artera de navigaţie dintre Mediterana şi Marea Roşie este calea maritimă cea mai importantă din lume :

	Canalul Suez	Canalul .Kiel	Canalul Panama
lungime	179 km	98,7 km	68 km
lărgime la	160—200	104 m	90 m
lărgime la fund	42 m	44 m	45 m
adîncime	13,5— 14 m	11 m	12—13 m

Canalul Suez este calea de navigaţie cea mai scurtă care leagă Orientul de Occident, mai economică decît ocolul pe la Capul Bunei Speranţe ; tranzitul prin canal reduce între 17% Şi 50% traseul şi între 50°/o Şi 70% consumul de combustibil, în funcţie de tonajul şi viteza navei. Nemaivorbind de importanţa comercială şi strategică a canalului. Pentru egipteni, el mai reprezintă unul dintre cele mai bune proiecte de investiţii, o realizare tehnică de excepţie şi o sursă de beneficii deosebite. în şase ani scurşi de la redeschiderea canalului (iunie 1975 — iunie 1981), tonajul total al navelor ce au trecut prin canal a atins 1 405,5 milioane tone, crescînd de la 50,5 milioane tone în semestrul II al anului 1975 la 281,3 milioane tone în 1980 şi 151 milioane tone pe semestrul I al anului 1981 ; şi veniturile au urmat o curbă ascendentă, fiind, după datele Administraţiei Canalului, de 2 188 milioane lire egiptene pentru cei şase ani.

Pe canal trec tot mai multe vase aparţinînd a peste 110 ţări : de la 5 640 de nave în 1975 la 21 603 în 1980, pe primul loc fiind cargourile şi petrolierele. între 1975 şi iunie 1981, prin canal au trecut 117 215 nave, ceea ce dă o medie zilnică de 60 de nave.

Pentru a asigura un circuit şi mai favorabil, guvernul egiptean a elaborat un plan de dezvoltare a canalului, în două etape. în prima, încheiată în anii 1981 — 82, canalul a fost lărgit şi adîncit pentru a se permite trecerea unor petroliere gigant de pînă la 260 000 tone încărcate sau de 300 000 tone cu încărcătură redusă ; în etapa a doua, suprafaţa de apă va fi lărgită în secţiune la 5 200 m^2 între Port Said şi kilometrul 61 şi la 4 700 m^2 de aici la Golful Suez, adîncimea fiind de 62 de picioare. In paralel s-au realizat şi porţiuni de dublare a canalului : o nouă porţiune de canal, între kilometrul 17 (care lega vechiul canal de Golful Port Said) şi mare, care permite marilor nave să intre şi să iasă din canal fără a jena mişcarea din portul Said. Ea se adaugă celei inaugurate în 1979, între El Timsah şi Ismailia, şi a fost completată de derivaţia Deversorului, precum şi pe traseul Lacurilor Amare. Aceste derivaţii

sporesc capacitatea de traversare a canalului pînă la 120 de nave pe zi, fără a socoti creşterea tonajului acestora.

Ţinind cont de rezultatele primei etape, de tendinţele în construcţia şi folosirea petrolierelor uriaşe şi de evoluţia consumului de petrol în Europa, de creşterea generală a comerţului mondial, organismul Canalului Suez va hotărî dacă a doua etapă de dezvoltare va merge spre adîncirea albiei, ceea ce va permite trecerea unor nave cu o capacitate de pînă la 270 mii tone, sau spre dublarea completă a canalului pînă în anul 2000.

Şi în timp ce canalul se lărgeştp şi adînceşte, necesităţile economice ale Egiptului au reclamat restabilirea legăturii directe pe uscat cu peninsula Sinai. In 1982, după trei ani de lucrări, a fost dat în exploatare un tunel pe sub Canalul Suez, cu un diametru de 10,4 metri, prin care trec o şosea şi două conducte de apă pentru irigarea unor zone din pustiul Sinai.

SPRE PORTUL FERICIT

Am plecat în zori de la Ismailia, ieşind din nou în şoseaua ce duce din Cairo spre canal, fie la Suez, fie la Port Said. Din nou asfalt între întinderi de nisip. Pe la kilometrul 101 apare un monument mai puţin obişnuit : un tanc înălţat pe un piedestal. Se zice că a fost unul dintre primele care au traversat canalul în 1973. Stă singuratic în soare. Doar la manevre, îmi spun însoţitorii, se însufleţeşte, cînd fraţii săi, mai vechi sau mai noi, înnegresc nisipurile dimprejur.

Culoarea verde începe să-şi facă apariţia, semn că se apropie apa — un copac, cîţiva ciulini, ierburi, toţ mai mulţi copaci, apoi plantaţii, palmieri, curmali şi smochini, pepeni, culturi de porumb şi de legume. De-a lungul canalului se înşiră o şosea minunată, mărginită de eucalipţi, dar şi de întărituri săpate în pămînt, din care au rămas mari movile peste care zac în paragină arme ruginite şi fire de la cine ştie ce instalaţii. Unii gospodari şi-au împodobit, înainte, intrarea cu obuze sau rachete mai mari sau mai mici, dar acestea au fost înlocuite treptat de pomi şi de flori.

Drumul, însă, pare că nu se mai sfîrşeşte ; ai impresia că este mai lung decît cel prin deşert. Nu este aşa, dar aici, unde s-a făcut o şosea nouă, ia mai mult timp şi este o adevărată încercare pentru răbdare şi mai ales pentru măiestria de a şofa şi uneori de a scăpa cu bine din aceste întreceri automobilistice ; fiecare egiptean conduce ca la raliuri ! Apoi, după ce toată lumea trece de posturile vamale de la marginea oraşului, privirile rămîn mult timp agăţate de ruinele unui pod şi ale unei moschei, ambele rupte de la mijloc, în timpul războiului, de tirul rachetelor de pe avioane.

Port Said nu este nici pe departe „portul fericit[11]. Intr-o enciclopedie a războaielor moderne, Port Said ar întruchipa exemplul ne-

cesar pentru a ilustra ororile şi distrugerea, suferinţa umană şi dorinţa de refacere. Distrus sau nu, reconstruit sau nu, Port Said rămîne aceeaşi poartă maritimă mondială peste care s-au aşternut dunele timpului, fără a-i răpi din atracţia neobişnuită. Chiar de la primele clipe ale primei vizite, oraşul respiră un aer familiar, ceva întîlnit altădată. Şi deodată descoperi că asemenea locuri au fost zugrăvite de un Jean Bart sau de un Panait Istrati.

Ce are oraşul în mod special ? Nimic în afară de oamenii săi, mai toţi navigatori şi comercianţi, şi de portul în care se înşiră cuminţi navele ce-şi aşteaptă drumul prin Canalul Suez sau se pregătesc pentru Mediterana. Peste oraş pluteşte o atmosferă caldă, cu scurte zbuciumări de curent venit de pe apă, o impresie înşelătoare. După mine, în afară de Ismailia, dar poate mai mult decît aceasta, Port Said promite şi are toate şansele de a deveni unul dintre cele mai frumoase oraşe egiptene.

Port Said este în continuă prefacere. Peste noapte apar noi blocuri, magazine cochete, mărturisind o înavuţire recentă şi mai alea rapidă, mici firme colorate şi restaurante de tip sudic maritim. O atmosferă pe alocuri frenetică peste care, atunci cînd l-am văzut, domina — prin marfă şi aspect exterior — producţia străinătăţii. Egiptenii s-au gîndit în anii ’70 că vor atrage milioanele celor bogaţi pentru a-şi procura fondurile necesare refacerii oraşului lor şi a ţării. Străinii se gîndeau să facă rost de bani fără a investi un cent şi fără a plăti taxe vamale. Cine a cîştigat ? Mai mult firmele străine şi agenţii lor locali. Intr-un fel, pe plan comercial, Port Said era ca un bazin plin de peşti răpitori. Devorează pe alţii, se devorează între ei... Azi a înghiţit pe cineva, mîine a scăpat el de a fi înghiţit, poimîine cine ştie ? Noroc cu religia mahomedană care nu permite localurile cu jocuri de noroc. Altfel, banii, navele şi marinarii din toate colţurile lumii, negustorii şi armatorii, plaja şi turiştii ar da imediat un Las Vegas al Orientului, dar probabil mai variat, mai colorat şi mai viu...

Acest oraş ar putea să creeze falsa impresie că, fără a produce nimic, poţi avea şi vinde de toate, bineînţeles lucruri făcute de alţii, în alte ţări ! Mai puţin, dar sigur, el invită şi pe gospodarul patriot, local sau de la centru, să-şi planifice viitorul. Cît puteau să ţină importul şi desfacerea mărfurilor străine în regim de porto franco ?

Banul face şi desface totul şi vitrinele sclipesc de reclamele şi produsele unor state cu industrie dezvoltată. Un adevărat dicţionar al trusturilor multinaţionale şi al marilor societăţi străine.

In ţara bumbacului şi a textilelor, lenjeria bărbătească se importă din Anglia, batistele din Spania, cravatele şi mochetele din S.U.A., confecţiile din R.F.G. şi Italia ş.a.m.d.

Dar, ca şi în alte localităţi din Egipt, încălţămintea rămîne autohtonă şi de aceeaşi înaltă calitate.

Peste tot bunuri de cosum pentru desfacerea rapidă şi pentru rapida încasare a banilor. Puţine produse pentru investiţii de lungă durată, foarte puţine mărfuri care să lărgească sau măcar să îmbunătăţească industriile egiptene. Dimpotrivă, unele mai bine făcute vin să concureze talentul şi munca meşterilor autohtoni.

Casete şi iar casete, magnetofoane şi casetofoane, chewing-gum, ciocolată, cosmetică ieftină, ceasuri, creioane şi pixuri, lămpi electrice, aparate de aer condiţionat, frigidere pentru excursii, electrotehnică de menaj. Nichelaje, strălucire şi iarăşi nichelaje, pînă şi beteală şi franjuri din poleială colorată, aduse din Japonia ! Un torent **de** obiecte de consum fără legătură directă cu cerinţele prioritare ale egipteanului, doar pentru o pătură subţire de înstăriţi. Pînă şi covoare şi stofe de mobilă, perdele şi mochete, tapete pentru pereţi, totul curgea năvalnic din import. Mulţi au însă şi o satisfacţie personală cînd aud sau constată direct că foarte greu se poate găsi poplin egiptean. Se exportă, fiind un produs acreditat peste tot în lume pentru calitatea sa neîntrecută.

In faţa comerţului, care invada mai toate străzile oraşului, puţină lume îşi aminteşte că, deşi are doar ceva peste 100 de ani, Port Said încă mai păstrează frumoase clădiri cu balcoane din lemn şi fier forjat, monumentul lui Ferdinand de Lesseps la intrarea în Canalul Suez, pomi umbroşi şi magazine cochete. Port Said este vestit şi pentru mica, dar bogata piaţă de peşte şi pentru pîinea cea mai gustoasă din tot Egiptul.

Dar bazarul întrece orice închipuire. Nu este ceva organizat ca la Cairo, ci, în afară de prăvălii, tot comerţul se desfăşoară pe stradă. In dubiţe, faetoane, barăci, cărucioare, pe postamente şi mai ales în braţe se vinde orice îţi trece prin minte, de la chewing-gum, lame de ras şi ciocolată la obiecte de podoabă, geamantane şi piese de electronică. Un vacarm nemaivăzut, în care fiecare îşi laudă marfa **şi** îşi îmbie muşteriii cu strigăte, fluierături, poezioare, muzică şi cîte şi mai cîte. Căldură de foc, poluare, vuiet, înghesuială, praf şi cîteodală şi păcăleală. Dar cît farmec neobişnuit ! Şi ce fericire este să bei un suc sau o bere rece la unul din nenumăratele localuri mici ce mărginesc din toate părţile

bazarul !

Lucrurile nu puteau rămîne însă fără schimbare. Conducerea egipteană a analizat situaţia zonei libere Port Said, ajungînd la concluzia că aceasta nu şi-a îndeplinit obiectivele pentru care a fost creată, adică creşterea exporturilor egiptene şi achiziţionarea, în condiţii favorabile, de bunuri de producţie pentru dezvoltarea economică a ţării. în 1982, zona a exportat mărfuri în valoare doar de 14 milioane lire egiptene, in timp ce importul (ce s-a răspîndit în întreaga ţară) a fos.t de 150 milioane lire egiptene.

Comitetul pentru plan şi buget al Adunării Poporului a alcătuit un raport ce prevedea măsuri de legare mai bună a zonei libere Port Said de interesele naţionale şi strategice, cerînd elaborarea unui plan concret de proiecte industriale realizate în acest oraş.

Comitetul parlamentar a recomandat, de asemenea, oprirea construirii de noi depozite, orientarea celor existente spre exportul egiptean de mărfuri variate, reexportul stocurilor de mărfuri pentru a nu-şi pierde valoarea, stoparea importului de bunuri de consum (îndeosebi al celor de lux şi al celor care se pot produce pe plan local), raţionalizarea importurilor de bunuri de producţie.

Autoritatea de investiţii a aprobat realizarea a peste 100 de proiecte industriale productive, cu implicaţii sociale importante, cu un capital de 120 — 150 milioane lire egiptene, din care peste 70% capital egiptean şi arab, 7,6% capital american şi 9,8% capital vest-european. Este un început care, neîndoielnic, se va reflecta pozitiv şi în viaţa oraşului.

închizi ochii sub o umbrelă, pe plaja largă şi neaglomerată, şi, în sunetul lin al valurilor ce se preling pe nisip, imaginaţia relevă un viitor apropiat al oraşului ce va fi deopotrivă port industrial, centru comercial şi de transport, staţiune turistică şi centru cultural-artistic, adăugîndu-se salbei de oraşe egiptene ce înconjură gîtul Mediteranei.

PREOCUPĂRI PRIVIND DEZVOLTAREA ECON OMICO-SOCIAL A

„...Lumea a treia aşteaptă cu nerăbdare schimbarea şi, prin urmare, ea trebuie să-şi încordeze forţele şi resursele pentru a-şi *mări puterea în raport cu ţările industrializate.*

Guvernele lumii a treia... trebuie să ştie ce vor... Ţările sărace trebuie să aibă o strategie de dezvoltare declarată, care să *includă politica de industrializare care, la rîndul ei, să specifice clar cerinţele ei industriale, tehnologice şi de forţă de muncă...*

Jan Timbergen şi colectiv
Restructurarea ordinii internaţionale

Pentru orice ţară problemele economice constituie acel domeniu care condiţionează prezentul şi viitorul populaţiei sale.

Dar pentru Egipt, cu o suprafaţă arabilă extrem de redusă, cu probleme legate de reforme şi reorientare în dezvoltare, cu necesitatea lichidării unor sechele ale colonialismului, problemele au fost şi mai serioase. La ele se mai adaugă creşterea populaţiei, care atinge acum peste 50 milioane de oameni, cu una dintre cele mai ridicate rate ale natalităţii din lume. Populaţia s-a dublat din 1932 şi creşte cu peste 1 milion la fiecare 8 luni de zile, astfel că se va dubla din nou în anul 2000.

Revoluţia socială şi naţională din 1952 a deschis larg porţile dezvoltării economice. Victoria forţelor populare a fost imediat transpusă într-un ansamblu de legi menit să adîncească independenţa, să deschidă drum punerii în valoare a resurselor ţării, a capacităţii şi energiei unui popor liber : în august 1952 s-au desfiinţat titlurile nobiliare, în septembrie s-a trecut la efectuarea reformei agrare ; în ianuarie 1953, elementele legate de interesele forţelor monopoliste externe au fost aduse în faţa judecăţii.

Măsuri deosebite au fost luate în domeniul industriei, pentru crearea şi dezvoltarea unei industrii naţionale. Companiile nou înfiinţate erau scutite de impozite pe timp de 7 ani, investiţiile făcute în domeniul industriei — scutite, de asemenea, de impozite pe 5 ani. Deşi economia trecea pe principiul organizatoric de două sectoare — unul public, de stat, şi unul particular — capitalul privat a fost atras pentru a se asigura o dezvoltare economică accelerată. S-a creat Consiliul dezvoltării producţiei naţionale care, după ce a identificat principalele necesităţi şi posibilităţi, a trecut la planificarea economică, începîndu-se cu un plan pe 4 ani pentru dirijarea investiţiilor guvernamentale. Măsuri mai mari s-au împletit cu altele mai mici, dar poate la fel de importante : consiliile de conducere ale întreprinderilor au fost completate cu oameni noi, s-a interzis ca o persoană să facă parte din mai multe consilii de administraţie, lefurile acestora nu puteau depăşi 10% din profitul companiei, s-a adoptat sistemul impozitului progresiv pe profit. In acelaşi timp, prin reforma agrară, o persoană putea avea doar 50 fedani, iar întreaga familie doar 100 fedani, dar de regulă ţăranii au primit între 2 şi 5 fedani. Micii proprietari de pămînt au fost însă scutiţi de impozite.

Atît pe plan intern cît şi extern, primii ani de existenţă ai republicii au marcat un elan revoluţionar fără precedent care a plasat Egiptul în avangarda forţelor progresiste, anticolonialiste. În 1955, Egiptul devine la Bandung unul din liderii mişcării de nealiniere, deoarece prezenta lumii un exemplu de luptă împotriva colonialismului, de rezistenţă şi victorie împotriva neocolonialismului, de apărare a intereselor naţionale de suveranitate şi independenţă, de alegere a propriei căi de dezvoltare. Egiptul devenea locul întîlnirii şi al discutării problemelor ce frămîntau lumea în curs de dezvoltare, cum a fost Conferinţa statelor africane, de la Alexandria, sau Conferinţa ţărilor nealiniate, de la Cairo, în 1964. Dar să ne întoarcem pentru

o clipă.

Reformele revoluţionare efectuate de noul stat egiptean nu au depăşit cadrul revoluţiei burghezo-democratice, dar au înlăturat pe plan politic vestigiile colonialismului şi ale feudalităţii, au dat un puternic impuls unor transformări politico-sociale şi economice ulterioare, în primul rînd prin crearea şi consolidarea sectorului de stat, care a devenit baza aplicării politicii economice.

In 1956, poporul egiptean adoptă o nouă constituţie care arată, printre altele, că economia naţională trebuie dezvoltată pe bază planificată, iar folosirea capitalurilor se face doar în interesul dezvoltării acesteia. în acelaşi timp, analiza stadiului şi a perspectivei dezvoltării, trecerea la o agricultură intensivă, pe suprafeţe lărgite, şi extinderea bazei industriale a ţării evidenţiau necesitatea realizării Unui vechi vis egiptean : construirea unui mare baraj pe Nil, barajul de la Assuan.

La început, ca de altfel şi acum, dezvoltarea economică a Egiptului urmărea punerea în valoare a resurselor şi capacităţilor productive proprii pentru a se asigura o creştere constantă şi o diversificare a producţiei, a se ridica venitul naţional şi, pe aceste baze, a se obţine ocuparea forţei de muncă, crearea de mijloace pentru investiţii, controlarea consumului, ridicarea generală a nivelului de civilizaţie, în primul rînd de educaţie, al naţiunii.

După cum se arăta în „Carta acţiunilor naţionale", ce definea obiectivele revoluţiei pînă în 1970, „lichidarea înapoierii economice şi sociale în Egipt şi realizarea progresului pe cale revoluţionară nu au la bază o opţiune abstractă, ci constituie o necesitate istorică dictată de realitatea concretă, de aspiraţiile maselor populare, de situaţia schimbată din lume în a doua jumătate a secolului XX“.

Naţionalizarea Canalului Suez şi realizarea marelui baraj de la Assuan au însemnat jaloane deosebite în istoria egipteană şi mondială, ce indicau drumul eliberării de sub dominaţia străină.

Se crea dintr-o dată o mare sursă de energie, se asigura apa necesară pentru irigarea unei mari suprafeţe agricole.

Industria a marcat imediat, în ciuda războaielor din 1956 şi 1967, o dezvoltare deosebită : de la o producţie cu o valoare de 313,8 milioane lire egiptene în 1952, ea s-a ridicat în 1971 la 2,258 miliarde lire egiptene, o creştere de 620%. în decurs de 10 ani s-au creat 800 de obiective economice, urmărindu-se răspîndirea lor în fiecare guvemorat, pentru a realiza o dezvoltare socială pe întreg teritoriul ţării. Au apărut complexul de la Helluan, cu o producţie de fier şi oţel de peşteri milion de tone pe an, completat cu fabrici de cocs metalurgic, de locomotive şi vagoane, echipamente militare ; centrul industrial Shubra El Khema, care produce motoare, cristaluri, mase plastice, chibrituri, cabluri electrice, lemn şi mobilă ; centrul Me- halla El Kobra, cu importante industrii textile ; centrul Kafr El Dawar, pentru fire de nylon, helanca şi cauciuc ; zona industrială Assuan, cu fabrici de

îngrăşăminte. Centrele vechi, printre care Cairo, Alexandria şi Port Said, au cunoscut o nouă viaţă şi o dezvoltare nemaiîntilnită în trecut. în acelaşi timp, statul a lărgit activitatea în domeniul minier şi al petrolului : descoperirea cîmpurilor de la Alamein, Aţ>u El Gharadik, Yedna, Meliha cît şi, mai tîrziu, preluarea celor din peninsula Sinai, gazele naturale de la Abu Kir au pus bazele unei puternice industrii energetice şi chimice.

Agricultura, care continuă să dea o mare parte din venitul naţional — circa 30% — ocupă peste 60% din populaţie şi împreună cu produsele petroliere contribuie la majoritatea exporturilor.

Trecerea la o agricultură intensivă a dus la o însemnată creştere a productivităţii la principalele culturi. După cum arată Ministerul Informaţiilor, faţă de 1952, producţia medie pe fedan a crescut cu 45% la bumbac, 30% la grîu, 80% la porumb hibrid, 42% la porumb, 63%la orez. Producţia totală de cereale creştea între 1952 şi 1972 de la 5,3 milioane tone la 7 milioane tone, iar cea de bumbac de la
3,5 milioane kantare (1 kantar = 46 kg) la 10 milioane kantare, asigurînd în continuare Egiptului unul din primele locuri în lume între producătorii şi exportatorii de bumbac. S-au lărgit suprafeţele cultivate cu fructe, îndeosebi citrice, precum şi cele producătoare de legume, zarzavaturi şi plante aromatice.

Problemele interne şi conflictele militare au adus corective serioase planurilor de dezvoltare economică a Egiptului. După cum arăta ministrul economiei, în ajunul războiului din octombrie 1973 — fapt declarat apoi şi de preşedintele ţării — economia egipteană ajunsese în stadiu deosebit de dificil. Această situaţie se datora lichidării rezervelor financiare ale ţării şi ratei ridicate a consumului ; deficitul bugetar în 1974 atingea 25 % din veniturile bugetare ; venitul naţional avea o rată de creştere de 3 %, practic anulată de rata anuală de creştere a populaţiei.

în această situaţie şi sub influenţa unor factori externi, conducerea egipteană a adoptat politica „infitah", a porţilor deschise. Această politică prevedea în esenţă atragerea capitalului străin la investiţiile de dezvoltare prin crearea de „zone libere'* cu mari facilităţi fiscale în localităţile Cairo, Alexandria, Port Said, Marsa Matrouh, zona Canalului Suez şi deşertul apusean ; de asemenea, crearea unui sistem de companii multinaţionale în investiţii, industrie şi agricultură, lărgirea cadrului operaţional al instituţiilor financiar- bancare străine pe teritoriul egiptean, transformarea oraşului Cairo într-un centru de bursă financiară.

Pentru a se atrage capitalul străin, se permitea importul fără transfer de valută (adică livrarea directă de echipamente, maşini şi mijloace de transport), precum şi cumpărarea de terenuri în Egipt, destinate dezvoltării industriale. Pentru proiectele de investiţii din zonele libere se prevedeau scutirea de impozite pe 5 ani, precum şi

numeroase alte facilităţi : scutirea de taxe vamale, scutirea de impozite locale, garanţii împotriva efectelor aplicării unor legi interne, scutirea de restricţii la import şi export de valută, garantarea scoaterii din Egipt a profiturilor sau utilizarea lor parţială la proiecte noi în zona liberă respectivă.

După cum declara, în martie 1974, dr. Hafez Ghanem, primul secretar al C.C. al Uniunii Socialiste Arabe (formaţie politică desfiinţată în 1980), „politica de largă deschidere nu înseamnă o deviere de la linia politică a alianţei forţelor muncitoare populare, nu înseamnă nici lichidarea sectorului de stat; ea este menită să-l consolideze, să-i sporească eficienţa şi să promoveze dezvoltarea economică pentru binele general".

Analizele efectuate de guvernul egiptean în pragul anului 1983 au marcat o serie de rezultate pozitive, dar şi negative ale aplicării politicii porţilor deschise. în 1981, rata de acumulare crescuse de la 5% (în 1974) la 14% ; rata investiţiilor de la 10% la 27% ; rata de creştere a venitului naţional de la 3 % la 8 %, fiind una dintre cele mai ridicate în cadrul ţărilor în curs de dezvoltare ; media anuală generală de dezvoltare a industriei a fost de circa 8 °/o, de asemenea un ritm bun. Egiptul şi-a sporit resursele de obţinere de valută convertibilă prin creşterea exporturilor de petrol (de la 200 milioane lire egiptene la 3 miliarde lire egiptene), transferurile valutare ale egiptenilor care lucrează în străinătate (de la 160 milioane la 2,5 miliarde lire egiptene), veniturile realizate din turism (de la 300 milioane la 700 milioane lire egiptene) şi taxele pentru navigaţia prin Canalul Suez (de la 0 la 800 milioane lire egiptene).

Aceste rezultate au fost însoţite, după cum arată specialiştii egipteni, şi de o neglijare a găsirii de noi pieţe, ceea ce a dus la scăderea exporturilor, paralel cu creşterea importurilor, creîndu-se un deficit în balanţa comercială. Deşi deficitul a fost parţial acoperit de „operaţiile invizibile", adică de transferurile valutare ale egiptenilor din străinătate, de turism şi taxele de la Canalul Suez, datoria externă a sporit şi ea. Ministerul egiptean de resort arăta că datoria nu a depăşit graniţa de siguranţă, adică 25 % din veniturile realizate anual din exporturi, că Egiptul nu a întîrziat cu plata datoriilor sale ; în plus, învăţînd din experienţa proprie şi din efectele crizei economice mondiale, creditele străine au fost îndreptate spre sectoare productive şi spre creşterea capacităţii de export ; peste 90 % din credite sînt folosite pentru proiecte de investiţii şi pentru îmbunătăţirea unor servicii de bază.

Planul cincinal pentru perioada 1 iulie 1982 — 1 iulie 1987 a ţinut cont de rezultatele obţinute între 1974 — 1982 şi a trasat o nouă reformă economică. Aceasta are în vedere majorarea investiţiilor la circa 35 miliarde lire egiptene, dintre care doar 10 % reprezintă noi credite externe. Se spera ca la sfîrşitul cincinalului Egiptul să ajungă la un echilibru bugetar, la o limitare pînă la 600 — 700 milioane dolari a deficitului balanţei de plăţi, de natură a

asigura dezvoltarea economică şi lichidarea datoriei externe.

În ceea ce priveşte obiectivele reformei economice, ministrul egiptean al economiei declara că trebuie depăşit optimismul excesiv din trecut, apreciere care în termeni economici înseamnă hotărîrea de a creşte anual volumul investiţiilor, care să reprezinte 25 — 30 % din produsul naţional brut. Aceste investiţii urmăresc îmbunătăţirea structurii economiei, fiind canalizate în sectoarele industrial şi agricol, avînd ca scop rectificarea structurilor economice, asigurarea unui ritm anual de creştere a producţiei industriale de 8,5%, creşterea producţiei agricole cu 10 %, creşterea serviciilor cu 8 %, o creştere anuală cu 400 de mii de locuri noi de muncă, angajarea a 100 000 de absolvenţi ai învăţămîntului superior. Guvernul încearcă o echilibrare a întregii economii, aplicînd tot mai mult o politică de bazare pe forţele proprii.

In domeniul energetic, planul cincinal pornea de la concluzia că, deocamdată, pentru Egipt este mai avantajos să exporte petrol brut şi nu produse finite. De aceea, cele 6 rafinării egiptene prelucrează între 16 şi 20 milioane tone petrol anual pentru acoperirea cererii interne şi a rezervelor strategice la o producţie care a atins 36 milioane tone petrol în 1983 şi tinde spre 50 milioane tone, dintre care circa 3 milioane tone echivalent în gaze naturale.

În acelaşi timp, va creşte baza energetică pentru sporirea producţiei de energie electrică. În 1985, ea a ajuns la 24 miliarde kw, faţă de 21,3 miliarde în 1984. În cadrul planului de dezvoltare a energeticii egiptene, s-a trecut la realizarea primei centrale electronucleare, la El Dabaa, care va avea două reactoare de cîte 1 000 MW fiecare şi va furniza curent în anul 1991. De altfel, Egiptul planifică construirea pînă în anul 2005 a încă opt centrale nuclearoelectrice.

În cadrul actualului cincinal se realizează noi obiective în domeniul industriei textile, petrochimice şi a construcţiilor. Una din principalele ramuri actuale ale industriei egiptene, ale economiei ţării — industria textilă — asigură numeroase locuri de muncă. De aceea şi pornind de la baza proprie de materii prime, acestei industrii i se acordă o deosebită atenţie prin modernizarea şi extinderea întreprinderilor şi prin creşterea şi diversificarea producţiei acestora.

Pornind de la faptul că lipsa de ciment constituie o problemă dintre cele mai acute, deoarece condiţionează construirea a 1,5 milioane apartamente planificate pînă în 1990, precum şi de la necesitatea înlocuirii produselor bituminoase, guvernul egiptean a aprobat un plan special de construire, pînă în 1990, a 8 fabrici de ciment cu o producţie anuală de 6,5 milioane tone. În prezent, Egiptul produce 4,5 milioane tone şi importă peste 6 milioane, astfel că noile fabrici vor lichida importurile. Fabricile respective vor fi ridicate la Cairo, Suez, Qattamia, Beni Suef, Assiut, Tura, Qena, Hassana şi în peninsula Sinai.

O mare dezvoltare o vor cunoaşte transporturile şi capacităţile portuare. Astfel, portul Alexandria are o capacitate de 20 milioane tone, ce va creşte la 30 milioane tone în 1990, îndeosebi prin lărgirea şi modernizarea sectorului Damietta.

Unul din principalele obiective ale planului cincinal 1982 — 1987 a fost dezvoltarea agriculturii, programele privind în esenţă recuperarea unor zone din deşert, introducerea unor însemnate suprafeţe în circuitul agricol, în diferite guvernorate ale ţării, dezvoltarea bazei tehnice a acestui sector economic. Toate aceste măsuri completează creşterea în ultimii ani a suprafeţei arabile cu

peste 900 mii de fedani.

Criza economică mondială a avut şi are efecte puternice asupra economiei egiptene. Calculele făcute la redactarea planului cincinal
1982 — 1987 bazau progresul economic pe o serie de surse majore de venituri : în primul rînd exportul petrolului, care după ce dădea circa 36% din venituri societăţilor străine care-l exploatează, mai vărsa în vistieria statului circa 2,5 miliarde dolari ; numai că exporturile s-au diminuat, paralel cu o scădere fără precedent a preţurilor, ceea ce a adus Egiptului pierderi mari, de peste un miliard de dolari pe an. Influenţele crizei economice mondiale au făcut ca rata de creştere a economiei să se cifreze la 6 % în 1983 şi 1984, la 5 % în 1985, faţă de ritmul de 8,5 % stabilit prin planul cincinal. Cea mai importantă frînă în calea eforturilor de dezvoltare a constituit-o scăderea bruscă a principalelor resurse de valută convertibilă, în primul rînd cele provenite, cum am văzut mai sus, din petrol. Şi alte surse s-au diminuat; după creşterea rapidă din 1982 — 1983, încasările date de turism, Canalul Suez şi veniturile transmise de cetăţeni egipteni ce lucrează peste hotare s-au micşorat în ultimii ani. Numai depunerile în valută ale acestor aproape 3 milioane de oameni s-au redus de la 3,5 miliarde dolari în 1984 la 1,6 miliarde în 1985 ; în plus, între 10 şi 15% dintre egiptenii ce lucrau în străinătate se întorc acasă din cauza reducerilor de personal provocate de scăderea preţurilor petrolului, la începutul anului 1986. După cum arăta un raport al UNIDO, „schimbarea bruscă în fluxul de valută trimis în ţară s-a adăugat problemelor de valută forte. Datoria totală a Egiptului era în 1986 de circa 33 miliarde dolari, dintre care cea pe termen scurt de circa 7 miliarde*[1]. Numai serviciul datoriei se ridică la circa 35 % din valoarea totală a încasărilor provenite din exporturile anuale egiptene şi se va ridica la circa 39 % în anul 1989.

Egiptul importă mai mult de jumătate din alimentele pe care le consumă, printre care 75% din griul necesar, o notă anuală de plată de trei miliarde de dolari, ceea ce agravează 'deficitul comercial anual, precum şi deficitul balanţei de plăţi : „Nu trebuie să ne amăgim — declara preşedintele Mubarak într-un interviu acordat ziarului „Al Ahram“ — sîntem o ţară săracă şi subdezvoltată. Trebuie să acţionăm în aşa fel încît pe viitor să se evite importul de produse aii- mentare**. Şi tot el declara la conferinţa economiştilor egipteni din ianuarie 1982 : „Să nu se uite faptul că o dezvoltare economică sănătoasă nu trebuie să aibă drept ţel numai creşterea produsului naţional brut, ci şi creşterea nivelului de trai al fiecăruia**.

Situaţia ţării şi alţi factori de natură economică au determinat

conducerea egipteană să treacă la stabilirea unor noi orientări pe plan economic. Reevaluarea politicii „porţilor deschise** s-a impus din capul locului, deoarece cei ce au profitat de pe urma ei au fost importatorii de produse de lux, care au contribuit la sporirea inflaţiei. în ianuarie 1985 s-a trecut la o drastică reducere a importurilor. De asemenea, s-a considerat că economia trebuie să fie orientată şi mai ferm spte proiecte de dezvoltare şi producţie pentru a asigura acoperirea din resurse proprii a necesităţilor de ordin intern. Dezvoltarea însăşi trebuie să ducă la reducerea şi nu la creşterea datoriei externe, iar pilonii unei economii puternice sînt reprezentaţi pentru viitorul cincinal de sporirea producţiei, raţionalizarea consumului şi reducerea cheltuielilor excesive. După cum arăta preşedintele Egiptului, „instaurarea păcii ne oferă prilejul să reexaminăm problemele economice, după numeroase experimente în domeniul reconstrucţiei ţării, să realizăm proiecte mari ce răspund intereselor noastre. Orice proiect trebuie însă să pornească de la studierea realităţii. Poporul egiptean trebuie să-şi asume responsabilităţile dezvoltării, căci va fi vorba de un efort naţional general, la care va participa fiecare individ în funcţie de capacitatea sa“.

UNDE VENIM NOI, ROMANII

„Aceste poveşti pot fi *departe de cartea* de *istorie in care citeşti de obicei că cutare şi cutare rege a trimis pe* cuta *re* ţi *cutare general* ia *războiul cutare şi cutare şi că în ziua cutare* {i *cutare s-au luptat* sau au *făcut pace şi că acesta l-a învins pe celălalt sau celălalt l-a învins pe acesta* ţi *apoi au plecat care încotro. Dar eu scriu ceea ce este demn de* a *fi reţinut*

Abul Fazi Bayhaki,
istoric (995—1017)

La început, Sidi ne-a explicat că în arabă multe nume înseamnă ceva concret. Spre exemplu, Hamid înseamnă, „cel ce laudă pe Domnul“, „Abdallah — „robul lui Allah“, Abdul Karim — „robul celui generos", după cum Abdul Latif înseamnă „robul celui plin de milă“. Formulele de politeţe, care pentru unii apar drept consumatoare de timp şi fără necesitate sau fără folos, zice Sidi, reprezintă un dar deosebit al limbii arabe, fie clasice, fie vorbite.

Mai în joacă, mai în serios, cineva a propus să vedem ce cuvinte, cu acelaşi sau cu alt înţeles, au intrat în română, fie de la egipteni,

fie de la arabi, cîteodată de la perşi. Ne-am amintit imediat de Eghipet, Nil, faraon şi momîie (de la mumie), de numele „Misir“ dat ţării egiptene, dar şi de ,,misirliu“, ce a ajuns azi să delimiteze o rasă de porumbei, iar înainte pe ostaşii egipteni. Dar, istoriceşte, „misirul“ era şi o rasă de cai arăbeşti, precum şi bani egipteni care circulau şi la noi în ţară prin secolul al XVII-lea. Dar alte cuvinte intrate în limba română direct sau prin intermediul turcilor ? Fellah (ţăran), bamia (bame), markaz (centru de provincie, la noi măsurătoare navală), baclava, bacşiş, haşiş, narghilea (de la cuvîntul arab „nar“ = foc), maidan (în arabă = piaţă); apoi cuvinte ce au aceeaşi origine în ambele limbi — pantalon (bantalon), cămaşă (camis), ceai (şai), chibrit (kibrit) — sau la care înţelesul s-a modificat : musafir (în arabă = călător). Nemaivorbind de faptul că româna a preluat, aproape identic, nume şi funcţii religioase sau administrative, precum hagiu (hagi), cadiu (cadi), ramadan, imam, muezin, mufti, hegira etc.

Dar pentru a evidenţia evoluţia legăturilor dintre cele două popoare este nevoie de mai mult decît o seară şi ceea ce a fost la început un joc intelectual constituie pentru mulţi specialişti un do

meniu de profunde cercetări şi însemnate biruinţe, iar pentru cele două popoare mărturii concrete ale legăturilor lor peste vremuri.

Deşi influenţate de distanţe şi condiţii nefavorabile, dictate în primul rînd de stadiul mijloacelor de călătorie şi al celor financiare, legăturile dintre locuitorii de la Carpaţi, Dunăre şi Marea Neagră şi cei de pe Nil s-au stabilit încă din cele mai vechi timpuri. Contacte şi schimburi culturale, religioase şi economice, atestate de însemnate mărturii istorice, dovedesc că Egiptul era un ţinut cunoscut în locurile noastre, după cum la fel trebuie să fi fost şi meleagurile noastre pe malurile Nilului.

Este vorba, de exemplu, de faptul că grecii, care au întemeiat colonii pe malul Mării Negre, navigau şi în Egipt, cărînd miere, ceară, vin, sare şi lemn şi aducînd obiecte de cult sau de folosinţă personală ; şi de faptul că atît dacii cît şi egiptenii au luptat cu trupele greceşti şi macedonene, că împăratul Traian, care a cucerit Dacia, a domnit şi în Egipt, că ambele state au format obiectul expansiunii otomane şi mai tîrziu al monopolurilor marilor puteri.

Profesorul C.C. Giurescu este unul dintre istoricii români care au întreprins o sinteză a evoluţiei raporturilor româno-egiptene. El aminteşte că pe teritoriul român s-au găsit piepteni de os de provenienţă egipteană, vorbeşte de influenţa religioasă egipteană prin persoane ca Zamolxes sau Deceneu, atestată de autori ca Strabon. în Dacia romană, arată istoricul român, existau adoratori ai unor zei egipteni : locuitori ai Daciei adorau pe Serapis ; la Tomis — Constanţa de azi — s-a găsit o statuie a lui Osiris, iar mai tîrziu o statuie a zeiţei Isis, expusă în cadrul comorii de 24 de piese la Muzeul de Istorie Naţională şi Arheologie. Dacă la Constanţa influenţa religioasă egipteană era mai clară datorită navigatorilor şi neguţătorilor din Alexandria, care aveau un sediu propriu în port, precum şi preoţi, această influenţă poate fi apreciată şi după descoperirea la Potaissa — Turda — a unui colegiu al celor ce se închinau zeiţei Isis. La care Nicolae Iorga adaugă şi invocarea zeului Apis în nord-estul ardelean.

Papirusurile egiptene aduc mărturii de seamă, unele unice, asupra vieţii strămoşilor noştri şi asupra raporturilor lor cu egiptenii. Un papirus aminteşte mărfuri dacice — probabil lemn — care ajunseseră la Tebtynis ; scrierile lui Claudio Ptolemeu vorbesc de cele 15 neamuri geto-dacice şi de cele 44 de oraşe ale lor, informaţii care se coroborează cu date şi descoperiri ulterioare. La Cairo se află şi o parte din cele 4 lingouri turnate la o monetărie romană din Transilvania în secolul III e.n. şi descoperite la Feldioara în anul 1922, dovezi de o inestimabilă

valoare pentru istoria poporului român ; acestora li se adaugă descoperirea în România a două lămpi de bronz creştine, de origine egipteană, aduse probabil de negustori bizantini.

Pe măsura înaintării în timp, în evul mediu contactele au continuat prin intermediul navigatorilor şi al clerului creştin, dar mai ales prin răspîndirea unor texte care constituiau lectura mai tuturor persoanelor culte din Europa : *Alexandria, Biblia, Vieţile sfinţilor, Cronografele,* înfăţişînd momente, imagini şi locuri ale lumii vechi. Cu ce interes trebuie să fi urmărit strămoşii noştri mai apropiaţi faptul că *Vechiul Testament* a fost tradus în greacă la Alexandria ; ei aflau despre pustnicii din deşert — monasticismul în toate formele sale s-a născut în Egipt —, despre martirajul apostolului Marcu sau despre persecuţiile la care erau supuşi creştinii, cele mai aspre fiind în timpul lui Domiţian (egiptenii creştini încep era noastră nu de la anul 1, ci de la anul 284, considerat „Anno Martyrii“ !). Strămoşii noştri mai aflau despre oraşul Alexandria şi marea sa bibliotecă, iar din *Cronografe* de urmaşii Ptolemei care conduceau Egiptul după Alexandru cel Mare, despre regina Cleopatra şi luptele pe care egiptenii, la fel ca şi dacii, le avuseseră cu romanii...

Dar şi egiptenii aflau despre noi : în corespondenţa de la începutul secolului al XI-lea dintre împăratul Alexios I al Bizanţului şi patriarhul Nicolae, monarhul scria despre valahii de la Muntele Athos, supranumit pe atunci „ochiul lumii întregi" :

„Şi era în Sfîntul Munte frămîntare mare ca în Egipt. îşi aminteau de hrana îmbelşugată din Egipt, de cărnuri şi de căldările de gătit, de ceapă, usturoi şi pepeni, căci părinţii de la Athos nu mai puteau uita de binefacerile vlahilor : bucuriile şi întîlnirile, laptele, brînzeturile şi lîna, ospeţele, schimburile de servicii şi afacerile cu ei, adică dintre vlahi şi monahi".

Pe coperta unui disc cu colinde, editat prin anii ’60 în Cehoslovacia, se poate citi textul celui mai vechi colind ceh, care conţine versurile :

„O, voi, păstori valahi, ce-aţi ajuns Cu
turmele voastre pînă la Ierusalim...“

Daci păstorii români puteau ajunge la Ierusalim, cum spune colindul, atunci măcar unul ar fi putut ajunge şi la Alexandria.

DE LA SIN AI LA SINAIA

Egiptul este prezent în scrierile cronicarilor noştri moldoveni (Grigore Ureche, Simion Dascălul, Nicolae Costin) şi munteni (Cantacuzinii, Radu Popescu). Marele erudit Dimitrie Cantemir, în *Istoria Imperiului Otoman,* vorbeşte de cucerirea Egiptului de către turci şi

de încercarea sultanului Selim de a săpa un canal care să unească Marea Roşie cu Mediterana. De interesul pentru Egipt vorbeşte şi alegerea pentru una din operele sale a titlului sugestiv *Istoria hieroglifică.* Mai înainte, în 1668 — 1669, sînt traduse în limba română (după ce circulaseră în greceşte) *Istoriile* lui Herodot, cu o largă prezentare a ţării de pe Nil.

Legăturile religioase creştine au fost acelea care în timp au menţinut şi uneori lărgit contactele dintre cele două popoare. împăratul Iustinian, spune Iorga, a încercat să cuprindă credincioşii din teritoriile româneşti în forme strict ierarhice. Şi în timp ce distrugea cultul zeilor egipteni şi introducea legal creştinismul, Iustinian crea mănăstirea de la Muntele Sinai, unde instala pentru pază o colonie de valahi, dintre care mulţi vor fi ajuns apoi preoţi (printre ei Ioachim Vlahul, stareţ în secolul al XVI-lea). Constantinopolul dorea să-şi subordoneze toate centrele şi factorii de putere ai bisericii creştine, fără să fi reuşit total să o facă nici pentru patriarhia din Alexandria,-nici pentru bisericile româneşti de pe atunci, adepte ale separatismului într-un sens mai larg, adică doritoare de a fi de sine stătătoare.

Dar mănăstirea din Sinai, „urmă românească în răsăritul ortodox“, cum o descrie istoricul Marcu Berza, primise de la domnitorii români ocrotire şi danii în construcţii, sate şi pămînturi, în cărţi bisericeşti. Zece mănăstiri, printre care Sf. Ecaterina din Bucureşti, Mărgineni — Prahova, Frumoasa — Iaşi, Ciocăneşti — Ilfov, erau închinate mănăstirii din Sinai, ceea ce însemna 55 de moşii uriaşe ; numai Ciocăneştii aveau 15 mii de hectare ! Se mai adăugau 270 de pogoane de vie, 320 de prăvălii şi 29 de clădiri diferite ca folosinţă, încasîndu-se venituri uriaşe. Printre ocrotitorii mănăstirii se aflau domnitorii Petru Rareş, Alexandru al II-lea, Ieremia Movilă, Vasile Lupu, Mihai Racoviţă, Constantin Brîncoveanu, Nicolae Mavrocor- dat, Grigore Ghica, precum şi mulţi înalţi dregători şi familii nobiliare.

Şi un fapt preţios pentru istoria românească : vestitul portret al lui Constantin Brîncoveanu, aflat acum la Mogoşoaia, fusese dăruit mănăstirii din Sinai la 1696 ; iar mitropolitul Antim Ivireanu a publicat o carte clespre mănăstirea respectivă şi despre neamurile arabe dimprejur.

Patriarhia de la Alexandria avea legături şi mai strînse cu ţările române, de unde scotea mari venituri. I se închinau nouă mănăstiri şi biserici, printre care mănăstirea Zlătari din Bucureşti, Hangu din Oltenia, altele din Moldova. Averea face ca, între sfîrşitul secolului al XVI-lea şi a doua jumătate a secolului al XVII-lea, din 13 patriarhi de la Alexandria, 8 să fi venit în Principatele Române. Şi ori- cît ar fi de interesant de relevat legăturile noastre vechi cu patriarhii străine, nu trebuie uitat că mulţi domnitori dăruiau ce le aparţinea, dar şi ce

nu le aparţinea. Astfel, mitropolitul Crimca luase din 1620 măsuri ca biserica Dragomirna să nu încapă pe mîini străine : „Mărturisim cu această scrisoare a noastră, cînd se va în- tîmpla vreodată sfintei mănăstiri după moartea noastră vreo nevoie, care-1 va alege Dumnezeu să fie Domn în ţara Moldovei, să nu cuteze cineva din Domnii ctitori sau din boieri diri rodul nostru a închina Sfîntului Munte sau Ierusalimului, ori a da mănăstirea noastră supt puterea vreunui Patriarh, ori vreun Mitropolit, ori a rîndui egumen din mănăstire străină, ci să aibă a lăsa mai sus zisa mănăstire în toată pacea şi neclintită în veci...“.

Şi Nicolae Iorga adaugă : ,,In acest strigăt de dureroasă îngrijorare al unui român cu dragoste de ţara lui şi de datinile ei osebite în religie, ca şi în celelalte ramuri ale vieţii, se cuprinde singura protestare a călugărimii din ţară...“. Era în primul rînd un strigăt de alarmă în faţa avîntului ortodoxismului grecesc.

Şcolile patriarhiei din Alexandria, cu predarea în limbile greacă şi arabă, erau şi ele susţinute cu bani şi donaţii româneşti.

Continua cercetare a arhivelor egiptene ar releva fără îndoială o bogăţie de date noi, inclusiv despre călători români în Egipt.

Mulţi au călătorit, dintr-o parte şi din cealaltă, dar, din păcate, puţine urme scrise au rămas : domnitorul Munteniei, Radu Paisie, moare în Egipt după 1545, fiind exilat acolo de Poartă ; spătarul Mihai Cantacuzino vede Ierusalimul şi Muntele Sinai şi, impresionat de mănăstirea ridicată de Iustinian, clădeşte şi el în 1695 o mănăstire pe Valea Prahovei, căreia îi dă numele Sinaia. Dar şi mitropolitul Varlaam, după 1682, merge în Sinai şi probabil şi la Alexandria ; de aici, minaţi de interese prea puţin cucernice, din cei 13 patriarhi care au condus între secolele XVI şi XVIII, 8 patriarhi vin — cum am mai arătat — în Principatele Române, unde stau perioade însemnate de timp, bucurindu-se de o însemnată sumă, stabilită încă din secolul al XVI-lea de către domnitorii Munteniei, pentru întreţinerea lor şi a însoţitorilor lor. Printre aceşti însoţitori era şi sirianul Paul de Alep, în suita patriarhului Macarie, în 1658, care ne vorbeşte de existenţa în principate a cailor din Egipt, a crescătorilor de cai egipteni şi a banilor egipteni denumiţi misiri. Iar abatele Robert Boschovich scrie în al său jurnal publicat la Lausanne, în 1772, că a văzut la Galaţi, in 1762, un vas mare gata să fie lansat la apă. Construită în şantierul local, nava intra în flota marelui vameş de Constantinopol, Isaac Aga, pentru a face comerţ între Alexandria şi Galaţi.

Mari nume ale istoriei româneşti au călătorit sau au dorit să meargă în Egipt. Christian Tell, D. Pleşoianu şi Alex. Christofi, în 1851, plecaţi din ţară în urma evenimentelor din 1848 ; apoi egumenul schitului Ialomicioara, în 1860. Alţii, precum Alexandru

C. Golescu-Albu şi fratele său Al. G. Golescu-Arăpilă, intenţionau să meargă, dar se pare că lipsa fondurilor i-a făcut să renunţe. Vasile Alecsandri scrie lui Cuza Vodă de intenţia sa de a vizita Egiptul, intenţie care nu era lipsită probabil şi de interese politico-diplomatice.

Dar înaintea lor, la 1807, Aii Bey El Abbassy vine la Bucureşti şi lasă o largă descriere a capitalei, unde peste cinci ani scriitorul conte Tolstoi avea să participe la încheierea păcii ruso-turce. Ţara Românească îi apare lui El Abbassy drept un pămînt foarte fertil, cu păduri pline de vînat, cu mine, cu o climă foarte sănătoasă, într-un cuvînt tot ce se poate dori unei ţări aşezate în zona paralelei de 45°, iar Bucureştii sînt un oraş mare, cu multe grădini, cu străzi drepte, destul de largi şi podite cu lemn ; casele nu sînt înalte, iar curţile au porţi mari pentru a permite intrarea trăsurilor ce trag la scară.

Linia directă maritimă a lărgit în mod deosebit turismul românesc în Egipt. Doctorul C. Istrati, cu volumul *Bucureşti — Cairo. Note de călătorie,* poetul Radu D. Rossetti în a sa *Din Egipt. Note de călătorie,* moşierul Take Capri, ziaristul T. Pisari şi apoi tot mai mulţi, mergînd mînaţi de interese economice, comerciale, industriale, la rude sau pur şi simplu pentru a cunoaşte monumente străvechi şi o lume nouă, au cimentat şi lărgit contactul spiritual al celor două naţiuni.

Legăturile spirituale au fost din ce în ce mai mult împletite cu cele comerciale. Deşi ţările române furnizau permanent în Egipt sare, lemn, cereale, ceară şi vite şi importau ţesături, fructe şi alte produse egiptene, începînd cu secolul al XVIII-lea la Galaţi se construiau nave pentru comerţul cu Alexandria şi se importau mătase, „in alb de Misir“, zahăr din trestie de zahăr, cafea şi apoi din ce în ce mai mult bumbac.

Aşa că, după *Descripţia Moldaviae,* în care Cantemir prezintă comerţul româno-egiptean, Paul de Alep vorbeşte de „şasezeci la şaptezeci de vase, care aşteptau (la Chilia) de mai bine de două luni un vînt favorabil pentru a ieşi în mare ; vasele aveau ca destinaţie Nilul şi Damietta şi alte porturi ale Mediteranei“. Comerţul era atît de intens încît mărfuri din Egipt erau trecute nominal în tarifele vamale româneşti din secolul al XVIII-lea. După Unirea din 1859, România îşi creează, în 1895, un serviciu maritim propriu, care în 1905 deschide cu vase noi linia permanentă de navigaţie dintre Constanţa şi Alexandria.

Dacă exporturile româneşti în Egipt, în anul 1900, se cifrau la 73 519 lire egiptene şi depăşeau pe cele ale Greciei, Elveţiei, Olandei sau Bulgariei, în 1903 atingeau 128 805 lire egiptene, ca într-o singură lună din 1905 să ajungă la 21 132 lire egiptene, iar în 1908 exportul să ajungă la 535 776 lire «giptene ! La mărfurile noastre tradiţionale

se adăugau acum cimentul, produsele chimice, chibriturile, făina şi petrolul.

Navigaţia directă dintre cele două state aducea, alături de comerţ, creşterea permanentă a numărului turiştilor în Egipt, lărgirea afacerilor de tot felul ; trecerea la excursiile organizate a exercitat un rol deosebit în strîngerea raporturilor pe plan politico-diplomatic.

Se împliniseră doar două săptămîni de la trimiterea scrisorii lui Cuza Vodă către viceregele Egiptului, cînd s-a trecut la înfiinţarea unei reprezentanţe diplomatice româneşti în Egipt, propunîndu-se Alexandria. Apoi, în iunie 1866, se propune înfiinţarea unei delegaţii consulare, deoarece existau — arată Al. G. Golescu-Ară- pilă — atît sute de supuşi români, cît şi deosebite interese comerciale ale acestora şi ale ţării.

Ambele propuneri rămînînd fără urmare, în 1878 problema este reluată, dar fără rezultate concrete. Abia la 19 martie 1906 se creează „O agenţie diplomatică şi consulat general al României, la Cairo, în Egipt“, urmate de înfiinţarea, la 26 decembrie 1906, a unui tribunal consular român. Misiunea de la Cairo, care nu fusese urinată de deschiderea unui consulat român la Alexandria, îşi află sfîrşitul temporar în 1922, cînd, din motive financiare, este desfiinţată împreună cu misiunile diplomatice din cinci ţări europene şi cu cea din Japonia.

Noul ministru de externe, Nicolae Titulescu, reia problema în 1927 şi, în urma aprobării Parlamentului, se reînfiinţa, cu începere de la 1 ianuarie 1928, legaţia română la Cairo. De aici înainte, urmînd meandrele vremii, relaţiile diplomatice dintre cele două ţări au fost ridicate la nivel de ambasadă în 1959. România întreţine în prezent o ambasadă la Cairo, un consulat general la Alexandria şi un birou comercial la Port Said.

OGLINDA PREZENTULUI, MĂRTURIA VIITORULUI

Prietenia şi colaborarea fructuoasă dintre România şi Egipt s-au dezvoltat şi diversificat în anii recenţi. Un rol hotărîtor în consolidarea legăturilor dintre cele două popoare l-au jucat întîlnirile la nivel înalt, care au pus bazele şi au dat direcţiile dezvoltării cooperării, au pus în evidenţă un spectru larg al colaborării în cele mai variate domenii, întreaga activitate fiind bazată pe principiile raporturilor internaţionale, pe prietenia, stima şi respectul reciproc, contribuind la prosperitatea ambelor popoare şi la progresul ambelor state. O importanţă deosebită au avut-o rolul personal al tovarăşului Nicolae Ceauşescu, secretarul general al Partidului Comunist Român., preşedintele Republicii Socialiste România, poziţia consecventă a ţării noastre faţă de rezolvarea globală, pe cale paşnică, a situaţiei dit*

Orientul Mijlociu, propunerile concrete formulate de-a lungul timpului în direcţia acestei soluţionări.

Schimburile economice româno-egiptene au cunoscut o evoluţie pozitivă în acest context favorabil, reflectînd în mod fidel înaltul ritm de dezvoltare al ambelor ţări, modernizarea şi diversificarea producţiei lor. Cifrele schimburilor bilaterale arată că în 1977 ele se ridicau la 100 milioane dolari S.U.A., în 1980 la 500 milioane dolari, pentru ca în anul 1985 să depăşească 1 160 milioane dolari.

Un loc de frunte în structura exporturilor româneşti îl ocupă maşinile şi echipamentele industriale, tractoarele, locomotivele şi vagoanele de marfă şi pasageri, automobilele şi maşinile-unelte care au devenit produse tradiţionale pe piaţa egipteană. Peste 30 000 de tractoare româneşti lucrează pe timpurile egiptene. Ateliere de reparaţii şi întreţinere sînt îndrumate de zeci de specialişti români. O mare parte din aceste tractoare au fost.montate la Heluan, ca rezultat al cooperării româno-egiptene. Producţia industriei chimice, îndeosebi de îngrăşăminte, precum şi produse de lemn şi cherestea, hîrtia, cimentul românesc sînt deosebit de căutate şi apreciate de partenerii egipteni. Fiecare îmbunătăţire adusă la aceste produse şi la altele reflectă potenţialul de export mereu crescînd al ţării noastre şi, firesţte, cerinţele şi exigenţele pieţei egiptene.

La rîndul lor, exporturile egiptene către România au cunoscut o continuă lărgire şi diversificare : bumbacul, fosfaţii, petrolul, pro-, dusele agricole, precum şi bunuri ale industriei uşoare — textile, marochinărie — se bucură de o mare cerere şi apreciere.

Gama de produse livrate de cele două ţări se va diversifica în continuare, pe măsura dezvoltării producţiei lor industriale şi a ridicării nivelului ei calitativ. Schimburile sînt facilitate şi de încheierea acordului prin care România pune la dispoziţie importante credite comerciale.

In conformitate cu acordurile semnate în ianuarie 1980, în cincinalul 1981 — 1985, România a importat mari cantităţi de fosfaţi, petrol şi bumbac, produse ale industriei uşoare, artizanat, citrice ş.a. Şi gama exporturilor româneşti a crescut prin livrarea de locomotive şi vagoane (de persoane, de marfă), minereuri, nave, autocamioane şi automobile, tractoare şi maşini agricole, echipament petrolier, maşini-unelte, pompe, motoare electrice, produse chimice, materiale de construcţie, ciment şi fabrici de ciment, produse din lemn etc.

Cele două ţări acordă o deosebită atenţie cooperării tehnice şi economice. Printre altele, România a contribuit la crearea unor unităţi importante, cum ar fi uzina de produse sodice de la EH Mex, instalaţia de acid sulfuric de la Combinatul Abu Zaabal, linia de montaj tractoare de la Heluan, combinatul de prelucrare a fosfaţilor

de la Hamrawein, atelierele de reparat vagoane de la El Wasta şi Alexandria, fabrica de ciment Assiut 2, linii de transport a energiei electrice ş.a.

Pe plan financiar, un rezultat fructuos al cooperării îl constituie Banca Româno-Egipteană cu sediul la Cairo. S-au pus de acord o serie de studii pentru design şi marketing în vederea realizării unor programe de dezvoltare a economiei egiptene, cum ar fi fabrici de ciment, de cărămizi, un laminor de oţel, un complex pentru îngrăşăminte fosfatice, o fabrică de tractoare, un combinat agro-industrial, şi s-a trecut la realizarea unor staţii de reparaţii şi întreţinere.

Cele două ţări au definit noi zone pentru crearea de posibile companii mixte şi de alte forme de cooperare în domenii variate, cum ar fi explorarea şi prelucrarea petrolului, transporturi, materiale de construcţie, agricultură şi zootehnie. Cum au stabilit cele două părţi, lista poate fi completată şi cu alte domenii, cum ar fi irigaţiile, ameliorarea solurilor, construcţiile, electrificarea, industria textilă.

A DOUA DESPĂRŢIRE

Au trecut zilele, lunile, au trecut anii. S-a consumat de mult şi momentul reîntoarcerii în capitală, unde gerul voia parcă să dezmintă căldura revederii cu ai mei. Paginile jurnalului s-au terminat, s-au mai redeschis la unele momente mai des evocate, dar, oricum ar fi, viaţa merge înainte şi, fără să vrei, realizezi cu o tristeţe dulce-amară că anii şederii la Cairo încep să se îndepărteze, că prietenii s-au mai rărit, că au apărut noi despărţiri.

Din pendularea mişcării sufletului între certitudini, himere şi amintiri tot mai încercate de zeul vremii, au rămas înscrise undeva, într-un colţ de memorie, cuvintele lui Hermes Trismegistrul, cel cu prezicerile eronate : „O, Egipt, Egipt, despre tine nu vor rămîne

decît povestiri incredibile pentru generaţiile viitoare, din tine nu va rămîne nimic decît cuvinte săpate în piatră". Un proroc infirmat de viaţă. Dimpotrivă, toate inscripţiile, însăşi istoria oamenilor de pe Nil atestă că întotdeauna a fost şi a rămas o trăsătură a Egiptului lupta permanentă şi grea cu natura şi cu sine însuşi, dar cu încredere şi optimism, cu speranţa într-o lume mai bună.

„Trezirea Egiptului", monumentul de la Cairo al sculptorului Moukhtar, exprimă poate mai bine decît orice sinteza tuturor lucrurilor văzute şi a întîlnirilor avute pe pămîntul egiptean. Moştenirea pe care i-au lăsat-o înaintaşii îi dă egipteanului de azi sentimentul mîndriei legitime. El face mari eforturi pentru a salva aceste comori pe care le împarte cu restul lumii, pentru a le pune în valoare, pentru a le îmbogăţi cu noi descoperiri. Dar egiptenii au înţeles de mult că, în afara unui trecut ce trebuie venerat şi apărat, este nevoie, astăzi şi mîine, de a trece de la contemplare la construcţie, de la aşteptare la acţiune. Oricît ar fi de bogat un popor, arătau marii oameni ai naţiunii egiptene, nu se poate trăi doar de pe urma trecutului. Trebuie trecut cu curaj prin poarta progresului, pe calea gîndirii şi creaţiei universale contemporane, pentru a-ţi afirma personalitatea şi valoarea.

Ce rămîne înainte de toate ? Respectul şi admiraţia faţă de mulţi fii ai Egiptului, pe care i-am cunoscut şi i-am întîlnit în patria lor, eforturile cu care se ridică deasupra uitării, demnitatea ce le înaripează spiritul, simţul de a birui clipa, de a trăi şi continua prin muncă măreţia creată de mîinile proprii prin generaţii şi timp, de a-şi mărturisi mereu încrederea în bucuria zilei de mîine.

Dar zilele din Egipt mi-au cucerit încă o dată admiraţia şi preţuirea faţă de compatrioţii mei, încrederea în măreţia şi destinul ţării noastre într-o lume in permanentă schimbare, spre un viitor tot mai bun pentru copiii noştri. înainte de toate, mîndria şi respectul profund pe care mi le-au insuflat specialiştii români pe care i-am întîlnit în cele mai variate locuri şi domenii de muncă, în industria chimică, minerit, transporturi, reparaţii şi întreţinerea maşinilor, energetică, servicii, comerţ şi diplomaţie.

Cu aceste ultime rînduri mă mai despart incă o dată de oamenii frumoşi, bine pregătiţi, pe care i-am descoperit în Egipt, mai devreme sau mai tîrziu : membrii colectivelor specialiştilor noştri de la Cairo, Hamrawein, Alexandria, Port Said şi din alte locuri.

Nu am stat o viaţă în Egipt, dar cînd am scris şi rescris aceste pagini m-am gîndit la fiecare dintre ei, la copiii lor şi le-am adresat un gînd bun. Am revăzut clipele plăcute trăite împreună, dar şi eforturile şi greutăţile şi am avut un zvîcnet în inimă cînd viaţa ne-a despărţit, purtîndu-ne paşii spre alte cărări. Cînd am ajuns la aceste rînduri, îi simt pe toţi aproape, le strîng mîna şi le doresc sănătate

şi o viaţă îndelungată, plină de bucurii şi împliniri.

CUPRINS

CUVINT ÎNAINTE..... 5
PRELUDIU.....11
O scurtă pauză elenă ….....12
Primele zile în Egipt.....19
UN PIC DE ISTORIE ŞI MITOLOGIE.....25
CAIRO — O SINTEZA EGIPTEANA.....34
MARILE INTILNIRI : PIRAMIDELE, SFINXUL, MINUNILE LUMII VECHI.....39
PLIMBĂRI PRIN METROPOLA.....47
MUZEELE CAPITALEI 57
Un salt artistic peste veacuri..... 66
NILUL..... .69
Călătorii şi sărbători nilotice..... . 75
Din nou despre ape şi lipsa lor..... . 77
CREAŢII MARI, CREAŢII MICI = CREAŢIE .....* 84
Dansul clasic.....94
Literele între tradiţie şi modernizare ….....97
PRIN DEŞERT.....105
DRUMURI ŞI MILENII — LUXOR ŞI KARNAK.....
ALEXANDRIA — O PERLA MEDITERANEANA ....!* 117
PIETRELE VIITOAREI DIADEME..... 123
LA VEST DE SUEZ.....130
CAIRO — ISMAILIA.....139
Un oraş-grădină.....142
CANALUL SUEZ — PORT SAID 146
Un episod denumit Lesseps.....149
Un caaal nou ….....155
Spre portul fericit.....
PREOCUPĂRI PRIVIND DEZVOLTAREA ECONOMICO-SOCIALA 161

UNDE VENIM NOI, ROMANII.....169
De la Sinai la Sinaia.....171
Oglinda prezentului, mărturia viitorului.....175
A DOUA DESPĂRŢIRE.....179